

GV

**GEOGRAFSKI
ESTNIK**

2022

94-1

**GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE**

**GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE**

**94-1
2022**

**ZVEZA GEOGRAFOV SLOVENIJE
ASSOCIATION OF SLOVENIAN GEOGRAPHERS
L'ASSOCIATION DES GÉOGRAPHES SLOVÈNES**

**GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE
94-1
2022**

**ČASOPIS ZA GEOGRAFIJO IN SORODNE VEDE
BULLETIN FOR GEOGRAPHY AND RELATED SCIENCES
BULLETIN POUR GÉOGRAPHIE ET SCIENCES ASSOCIÉES**

LJUBLJANA 2022

ISSN: 0350-3895
COBISS: 3590914
UDC: 91

<http://zgs.zrc-sazu.si/gv/>; <http://ojs.zrc-sazu.si/gv/> (ISSN: 1580-335X)

GEOGRAFSKI VESTNIK – GEOGRAPHICAL BULLETIN

94-1
2022

© Zveza geografov Slovenije 2022

Mednarodni uredniški odbor – International editorial board:

dr. Valentina Brečko Grubar (Slovenija), dr. Marco Cavalli (Italija), dr. Predrag Djurović (Srbija),
dr. Sanja Faivre (Hrvaška), dr. Matej Gabrovec (Slovenija), dr. Uroš Horvat (Slovenija), dr. Andrej
Kranjc (Slovenija), dr. Drago Perko (Slovenija), dr. Jure Tičar (Slovenija), dr. Katja Vintar Mally
(Slovenija), dr. Matija Zorn (Slovenija) in dr. Walter Zsilincsar (Avstrija)

Urednik – Editor-in-chief: dr. **Matija Zorn**

Upravnik in tehnični urednik – Managing and technical editor: dr. **Jure Tičar**

Naslov uredništva – Editorial address: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU,
Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

Izdajatelj in založnik – Publisher: Zveza geografov Slovenije
Za izdajatelja – For the publisher: dr. Aleš Smrekar

Računalniški prelom – DTP: SYNCOMP d. o. o.
Tisk – Printed by: SYNCOMP d. o. o.

Sofinancer – Co-founded by: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije

Publikacija je vključena tudi v – The journal is indexed in: CGP (Current Geographical Publications),
dLib.si (Digitalna knjižnica Slovenije), FRANCIS, ERIH PLUS (European Reference Index for
the Humanities and the Social Sciences), Geobase (Elsevier Indexed Journals), GeoRef (Database
of Bibliographic Information in Geosciences), OCLC WorldCat (Online Computer Library
Center: Online Union Catalog), Crossref, Scopus

Naslovnica: Otok sredi jezera brez vode. Slano jezero Ballard v Zahodni Avstraliji je večino časa brez
vode, na približno dve desetletji pa postane »pravo« jezero. Fotograf: Matej Lipar, © ZRC SAZU Geografski
inštitut Antona Melika.

Front page: The island within the lake without water. The salt Lake Ballard in Western Australia is most-
ly dry and is flooded only about every two decades. Credit: Matej Lipar, © ZRC SAZU Anton Melik
Geographical Institute.

VSEBINA – CONTENTS

RAZPRAVE – PAPERS

Jani Kozina

- Prostorski vidiki financiranja kulture iz javnih sredstev v Sloveniji 9
Spatial aspects of financing culture from public funds of the Republic of Slovenia 29

Maruša Goluža

- Konflikti v prostorskem načrtovanju: kritični pregled teoretičnih pristopov
k zmanjševanju konfliktnosti 31
*Conflicts in spatial planning: Critical evaluation of theoretical approaches
to conflict management* 45

Anton Gosar

- Sporočilnost pošttnih znamk v obdobju družbenopolitične tranzicije
na območju nekdanje Jugoslavije – 1. del 47
*Expressions of postage stamps in times of political and social transition
on the territory of former Yugoslavia – part 1* 75

RAZGLEDI – REVIEWS

Rok Turniški, Marko Zupan, Helena Grčman

- Zgodovinski pregled uporabe izraza akričnost v slovenski klasifikaciji tal 77
Historical overview of the use of the term acric in Slovenian soil classification 88

Martin Bučinel, Mia Koželj, Ema Krebs, Barbara Krnjak, Luka Požar, Barbara Prekoršek,

Lea Prodan, Domen Sotenšek, Tina Šmerc, Jure Tominec, Branka Razpet, Janez Nared

- Problemi mladih v Sloveniji: raziskava s poudarkom na kakovosti bivanja,
stanovanjih in delovnih mestih 91
Main problems of Slovenian youth: A study focusing on life quality, housing, and jobs 112

Maja Topole, Primož Pipan

- Prilaščanje pokrajine Sečoveljskih solin: naravna in kulturna dediščina 115
The appropriation of the Sečovlje saltpans landscape: natural and cultural heritage 132

POLEMIKE – POLEMICS

Matjaž Geršič, Drago Perko

- Slovenski endonimi v dvojezičnih zemljepisnih imenih v Italiji, Avstriji in na Madžarskem 135
Slovenian endonyms in bilingual geographical names in Italy, Austria and Hungary 161

KNJIŽEVNOST – LITERATURE

Matjaž Geršič (urednik): Koroška – od preteklosti do perspektiv (Lenart Štaut) 163

Maja Topole, Mateja Šmid Hribar, Primož Pipan: Vinogradništvo v Vipavskem

gričevju / Viticulture in the Vipava Hills (Lenart Štaut) 165

KRONIKA – CHRONICLE

Mag. Slavko Brinovec (25. april 1936–13. januar 2022) (Jurij Senegačnik)	167
Prof. dr. Borutu Belcu, zaslužnemu profesorju Univerze v Mariboru, v slovo (Eva Konečnik Kotnik)	171
Mrežni dogodek projekta LABELSCAPE (Matjaž Geršič)	176
26. zasedanje Vzhodnosrednjeevropskega in jugovzhodnoevropskega jezikovno-zemljepisnega oddelka Skupine strokovnjakov Združenih narodov za zemljepisna imena (Matjaž Geršič)	178
Drugo sredozemsko zborovanje o trajnostnem turizmu (Matjaž Geršič)	179
Zaključek projekta LABELSCAPE (Matjaž Geršič)	181
Raziskovalne igralnice na ZRC SAZU (Primož Gašperič)	184

ZBOROVANJA – MEETINGS

23. zborovanje slovenskih geografov (Matjaž Geršič, Matej Gabrovec)	189
---	-----

POROČILA – REPORTS

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU v letu 2021 (Matija Zorn)	195
Poročilo o delu Zveze geografov Slovenije v obdobju 2011–2017 (Stanko Pelc)	201
Poročilo o delu Zveze geografov Slovenije v obdobju 2017–2021 (Boštjan Rogelj)	203

NAVODILA – INSTRUCTIONS

Navodila avtorjem za pripravo prispevkov v Geografskem vestniku (Matija Zorn, Drago Perko, Rok Ciglič)	207
---	-----

RAZPRAVE

PROSTORSKI VIDIKI FINANCIRANJA KULTURE IZ JAVNIH SREDSTEV V SLOVENIJI

AVTOR

dr. Jani Kozina

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana
jani.kozina@zrc-sazu.si, <https://orcid.org/0000-0002-9438-6877>

DOI: <https://doi.org/10.3986/GV94101>

UDK: 711.1:351.85(497.4)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Prostorski vidiki financiranja kulture iz javnih sredstev v Sloveniji

Financiranje kulturnih dejavnosti na državni ravni je bilo v zadnjih letih v Sloveniji razmeroma dobro preučeno. Kljub temu pa se dosedanje raziskave niso ukvarjale z vprašanjem lokalnega in regionalnega razvoja. Namen članka je prikazati prostorske vidike financiranja kulturnih dejavnosti iz javnih sredstev Republike Slovenije v obdobju 2007–2018. V ta namen smo preučili podatke Ministrstva za finance o proračunih občin. Rezultati prikazujejo vlaganja občin v kulturni sektor skozi čas, kar je v glavnem sledilo makroekonomskim težnjam. Prostorsko gledano se prikazujejo razlike v višini in načinu vlaganj v kulturne dejavnosti glede na razvitost občin. Statistična analiza je pokazala šibko, vendar statistično značilno in pozitivno povezanost vlaganj občin v kulturne dejavnosti s kazalniki razvitosti občin.

KLJUČNE BESEDE

kulturni sektor, kulturne dejavnosti, ustvarjalne dejavnosti, kulturna dediščina, ustvarjalnost, ustvarjalno gospodarstvo, inovacije

ABSTRACT

Spatial aspects of financing culture from public funds of the Republic of Slovenia

The financing of cultural industries at the state level has been relatively well studied in Slovenia in recent years. Nevertheless, research has not yet addressed the issue of local and regional development. The aim of this article is to present the spatial aspects of the financing of cultural industries from public funds in the Republic of Slovenia in the period 2007–2018. For this purpose, we have analysed the data of the Ministry of Finance on municipal budgets. The results show the municipalities' investments in the cultural sector over time, which mainly followed macroeconomic trends. Spatially, the differences in the amount and type of investment in cultural industries are shown according to the development of the municipalities. Statistical analysis showed a weak but statistically significant and positive correlation between municipal investments in cultural industries and indicators of municipal development.

KEY WORDS

cultural sector, cultural industries, creative industries, cultural heritage, creativity, creative economy, innovation

Uredništvo je prispevek prejelo 16. februarja 2022.

1 Uvod

Kulturne dejavnosti imajo številne pozitivne vplive na rast in razvoj mest in lokalnih skupnosti, saj se večja vloga kulturnega sektorja povezuje z višjo stopnjo gospodarskih dejavnosti, inovativnosti, upravljanja in gradnje skupnosti (Evans in Smith 2006; Ravbar in Razpotnik 2008; Grodach 2011; Ravbar 2011; Evans 2014). Ob tem je ključnega pomena ustrezna finančna podpora (Andersson 1985; Aggarwal in Goodell 2014). Uspešno delovanje kulturnega sektorja je namreč v veliki meri odvisno od financiranja iz javnih in zasebnih sredstev na ravni držav, regij, občin, podjetij in drugih organizacij (Trupiano 2005).

Financiranje kulture na državni ravni je bilo v zadnjih letih v Sloveniji razmeroma dobro preučeno. K temu sta verjetno največ prispevali raziskava Srakarja (2015) in študija Ministrstva za kulturo (Analiza ... 2017). Kljub precej poglobljeni analitični ravni in zglednim mednarodnim primerjavam pa se nobena od njiju ne ukvarja z vprašanjem lokalnega in regionalnega razvoja. Tako po besedah Srakarja (2015, 24) ostaja odprto razmerje med državnimi in občinskimi proračuni za kulturni sektor. Kasnejša Analiza financiranja kulture (2017) je sicer pokazala, da je to razmerje približno 1 : 1, vendar pa dlje od tega podatka ni posegla. Na ta način so študije financiranja kulture v Sloveniji bolj osredotočene na strukturno statistiko, sektorsko gibanje in mednarodne primerjave, medtem ko so prostorski vidiki povsem zanemarjeni.

Namen članka je prikazati prostorske vidike financiranja kulturnih dejavnosti iz javnih sredstev Republike Slovenije v obdobju 2007–2018. Raziskava se osredotoča na obseg in razporeditev finančnih sredstev na ravni občin. V ta namen se naslanjamo na zaključne račune proračunov občin, ki jih zbira in na svojih spletnih straneh objavlja Ministrstvo za finance. Struktura podatkov državnih proračunov žal tovrstne analize ne omogoča. Podatke na lokalni ravni uporabljamo tudi za ugotavljanje povezanosti financiranja kulture z razvostjo občin. Na ta način članek odgovarja na raziskovalno vprašanje, kako lokalne skupnosti neposredno spodbujajo kulturni in ustvarjalni sektor ter hkrati posredno vplivajo na razvojne vzorce?

Uvodnemu poglavju sledijo metodološka pojasnila zbiranja in analiziranja podatkov, temu pa rezultati z razpravo v poglavjih tri, štiri in pet. V tretjem poglavju so predstavljena vlaganja javnih sredstev Republike Slovenije (državna in občinska raven) v kulturo. Četrto poglavje predstavlja poglobljeno prostorsko analizo zaključnih računov občinskih proračunov, peto poglavje pa njihovo povezanost s kazalniki razvitosti občin. Glavne ugotovitve in nadaljnja raziskovalna vprašanja so združeni v sklepu.

2 Metodološka pojasnila

Proračun države ali občine je akt, v katerem so predvideni prihodki in drugi prejemki ter odhodki in drugi izdatki države oziroma občine za eno leto (Zakon o javnih ... 2011). Ministrstvo za finance je v zadnjih letih izvedlo reformo javnih financ, katere končni cilj je uskladitev javne porabe z napredno mednarodno prakso, izboljšanje preglednosti in odgovornosti pri razpolaganju s proračunskimi sredstvi ter izpopolnitev metod spremljanja in ocenjevanja izvajanja proračuna. Pri pripravi proračuna se upoštevajo institucionalna, ekonomska, programska in funkcionalna klasifikacija javnofinančnih prejemkov in izdatkov. Programska klasifikacija javnofinančnih izdatkov odgovarja na vprašanje, za kaj se porabljajo javna sredstva. Posebej je določena za državni in posebej za občinske proračune, in sicer za občine od leta 2006 dalje s Pravilnikom o programski klasifikaciji izdatkov občinskih proračunov (Pravilnik ... 2008).

Po koncu proračunskega leta, ki je enako koledarskemu letu, morajo država in občine pripraviti zaključne račune svojih proračunov in pri tem upoštevati strukturo, vsebino in postopke njihove priprave skladno s predpisi s področja javnih financ. Zaključni račun predstavlja prikaz predvidenih in uresničenih prihodkov in drugih prejemkov ter odhodkov in drugih izdatkov proračuna v proračunskem letu, za katerega je bil sprejet proračun. V zaključnem računu proračuna so tako prikazane tudi

Preglednica 1: Preučeni proračunski programi in podprogrami za kulturo na ravni občin (Pravilnik... 2008).

18	KULTURA, ŠPORT IN NEVLADNE ORGANIZACIJE
1802	Ohranjanje kulturne dediščine
18029001	Nepremična kulturna dediščina
18029002	Premična kulturna dediščina
1803	Programi v kulturi
18039001	Knjižničarstvo in založništvo
18039002	Umetniški programi
18039003	Ljubiteljska kultura
18039004	Mediji in avdiovizualna kultura
18039005	Drugi programi v kulturi
18039006	Zoološki in botanični vrtovi, akvariji, arboretumi ipd.

vse spremembe sprejetega proračuna, uveljavljene med izvrševanjem proračuna, ki na podlagi veljavnih predpisov s področja javnih financ vplivajo na dejansko uresničitev proračuna (Proračunski ... 2019).

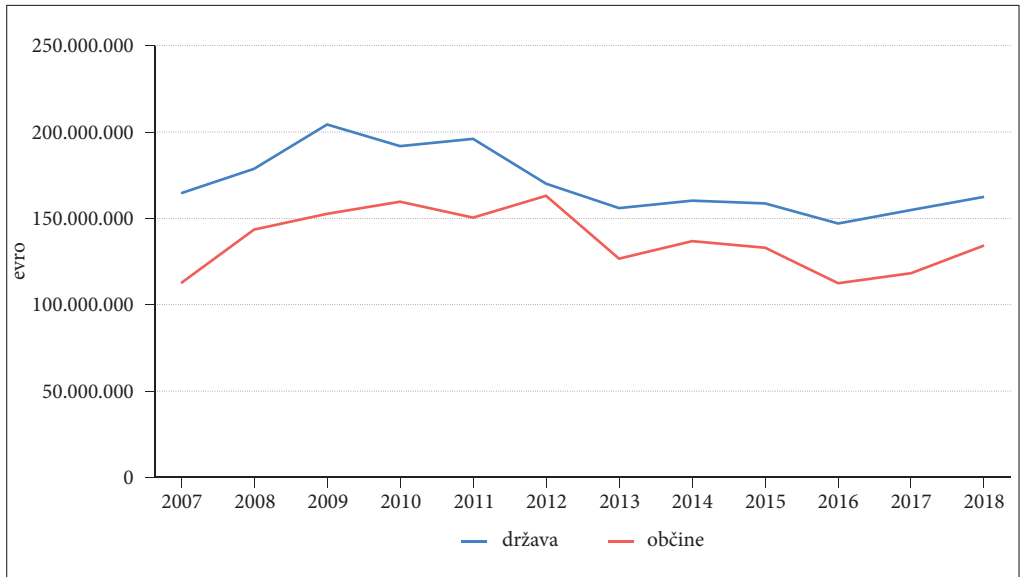
Podatke o zaključnih računih, v katerih so nas zanimali vsi odhodki in drugi izdatki, za državo in občine na svojih spletnih straneh objavlja Ministrstvo za finance (Financiranje ... 2020; Zaključni ... 2020). Skladno s programsko klasifikacijo smo za analiziranje financiranja kulture na občinski ravni upoštevali proračunske programe in podprograme, kot so prikazani v preglednici 1. Na ravni države so proračunski programi primerljivi s proračunskimi programi na ravni občin, medtem ko podprogrami zaradi raznolikosti ne omogočajo primerjave med obema prostorskima ravnema.

Podatke o vlaganjih občin v kulturo v obdobju 2007–2018 smo prikazali v obliki grafov in zemljevidov. Opisno in kartografsko so vlaganja prikazana v obliki absolutnih (višina vloženi sredstev v evrih) in relativnih vrednosti (delež občinskega proračuna). Povezanost med vlaganji v kulturo in razvitostjo občin smo prikazali s pomočjo statistične analize povezanosti (v obliki Pearsonovih korelacijskih koeficientov). Podatke o razvitosti občin smo pridobili na spletnih straneh Ministrstva za finance (Financiranje ... 2020). Čeprav se podatki nanašajo na raven občin in ne naselij, pa pri interpretaciji rezultatov skladno z evropskimi praksami (Dijkstra in Poelman 2014) govorimo o stopnjah urbaniziranosti občin, ki so značilne za slovenski poselitveni sistem (Ravbar 1997).

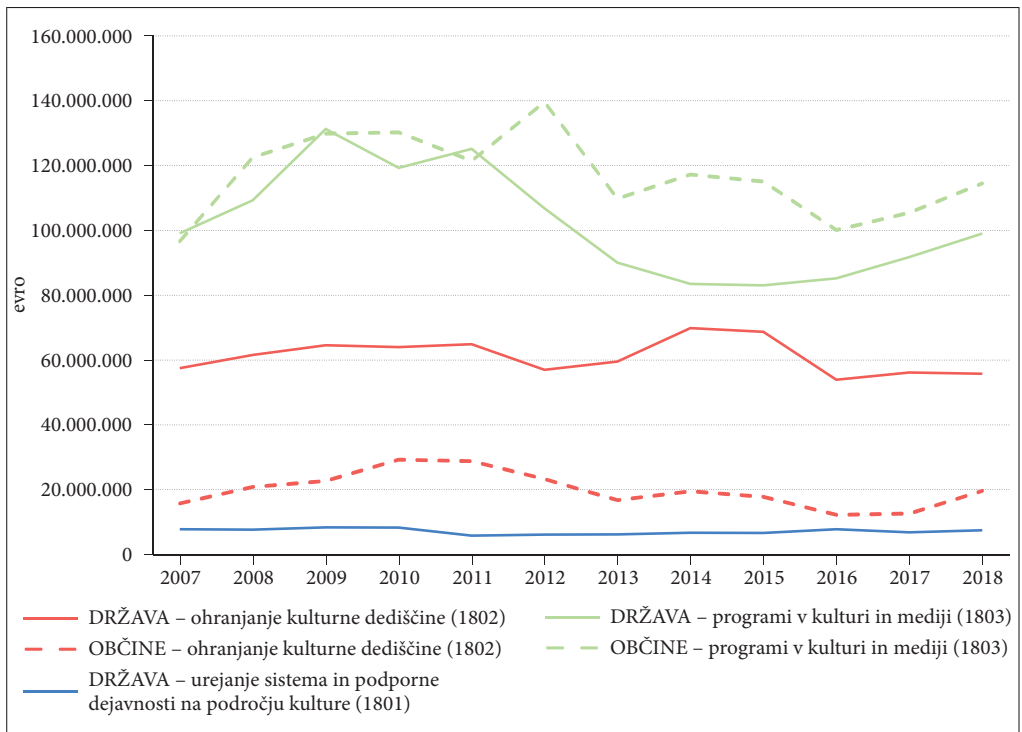
3 Vlaganja javnih sredstev v kulturne dejavnosti

Država in občine so za kulturo (programa 1802 in 1803) med letoma 2007 in 2018 vložile približno 3.686.000.000 evrov. Razmerje med obema ravnema je približno enakovredno. Ti podatki so skladni z ugotovitvami raziskave Ministrstva za kulturo iz leta 2017 (Analiza ... 2017), ki ugotavlja, da v Sloveniji tako kot v Evropi lokalne skupnosti praviloma prispevajo vsaj toliko ali več sredstev za kulturne storitve kot državni proračun. Leta 2015 je bilo takšno razmerje v 18 od 27 državah z razpoložljivimi podatki, tudi v Sloveniji. Po omenjeni raziskavi se je Slovenija leta 2015 po višini javnih vlaganj (državni in občinski proračuni skupaj) v kulturo med evropskimi državami, ki v povprečju namenijo za kulturo 0,4% bruto domačega proizvoda, uvrstila na četrto mesto. Prejšnja leta (od 2008 naprej), ko so država in občine za kulturne storitve namenile več, pa je bila Slovenija uvrščena bodisi na drugo ali tretje mesto (Analiza ... 2017).

Sredstva za kulturne dejavnosti so naraščala do leta 2010, ko je bilo skupno vloženo prek 350.000.000 evrov letno. Tedaj je svetovna finančno-gospodarska kriza, ki je sicer nastopila že leta 2008, začela

Slika 1: Gibanje javnih sredstev za kulturo v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020; Zaključni ... 2020).

Slika 2: Gibanje javnih sredstev za kulturo po posameznih programih v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020; Zaključni ... 2020).

puščati močnejše sledi tudi v slovenskem gospodarstvu (Verbič s sodelavci 2016), kar se je postopoma poznalo v bilanci javnih izdatkov. Financiranje kulture je doživelo dolgotrajen upad in se je do leta 2016 skrčilo za več kot četrtino (27,3 %). Ponovno rast lahko zaznamo šele v zadnjih dveh letih opazovanega obdobja (slika 1). Zgovoren prikaz ravnanja s kulturo med upadom financiranja tega sektorja je bila ukinitve Ministrstva za kulturo leta 2012 oziroma njegova pripojitev novemu Ministrstvu za izobraževanje, znanost, kulturo in šport. To se je zgodilo prvič v samostojni državi, kar je povzročilo veliko nezadovoljstva med kulturniki. Takšna ureditev sicer ni trajala dolgo, saj je že leta 2013 Ministrstvo za kulturo znova postalo samostojen resor (Škrbič 2016).

Struktura zbiranja podatkov o javnih vlaganjih v kulturo na ravni države in občin omogoča podrobnejšo primerjavo na ravni programov. Država v nasprotju od občin skrbi za urejanje sistema in podporne dejavnosti na področju kulture (program 1801). Ta program je v celotnem opazovanem obdobju doživel najmanj nihanj. Podobno velja sicer tudi za ohranjanje kulturne dediščine (program 1802), za katerega v precej večji meri skrbi država, medtem ko so bili programi v kulturi (program 1803) do finančno-gospodarske krize enakovredno podprti na obeh ravneh upravljanja, zatem pa je država temu področju veliko bolj odtegnila svojo podporo (slika 2).

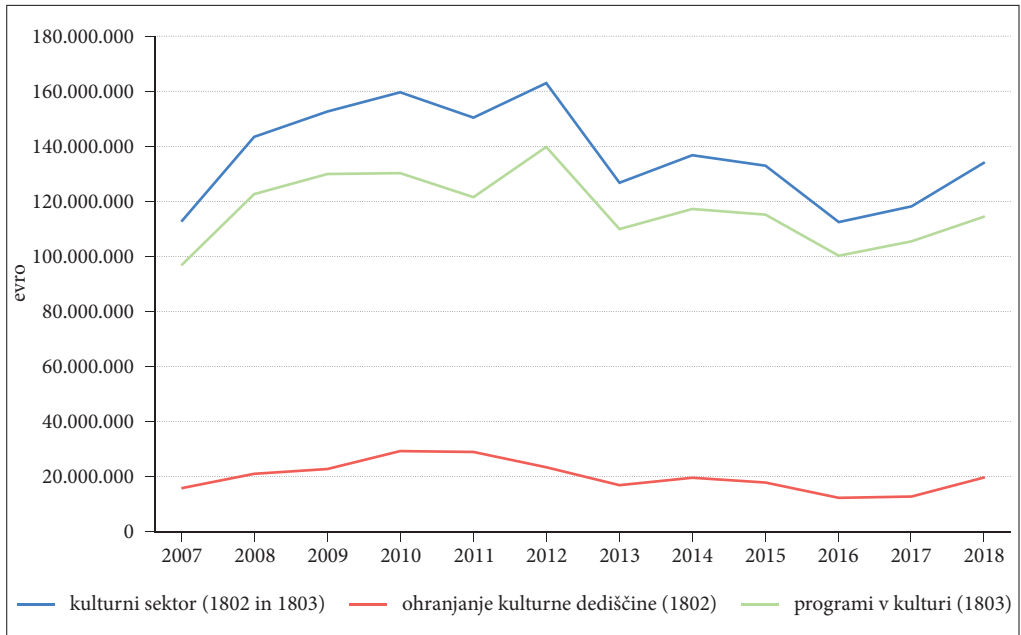
Raziskava Ministrstva za kulturo je leta 2017 ugotavljala, da sta bila leta 2015 približno dve tretjini sredstev proračuna Ministrstva za kulturo, ki je daleč največji porabnik sredstev za kulturo, namenjeni Osrednjeslovenski regiji. Druga po vrsti je bila Podravska regija, ki je prejela dobro desetinno sredstev, tretja pa Goriška z dvajsetino sredstev. Regije, ki so leta 2015 prejele najmanj sredstev – manj kot odstotek –, so bile Zasavska, Koroška in Spodnjeposavska (Analiza ... 2017). Več kot očitno se državna sredstva za kulturo zgoščajo zgolj v posameznih središčih, zlasti in Ljubljani in Mariboru, medtem ko so ostala območja deležna precej manjše pomoči in vlaganj. S tega vidika je v smiselno preučiti, v kolikšni meri kulturno dejavnost spodbujajo lokalne skupnosti same?

4 Vlaganja občin v kulturne dejavnosti

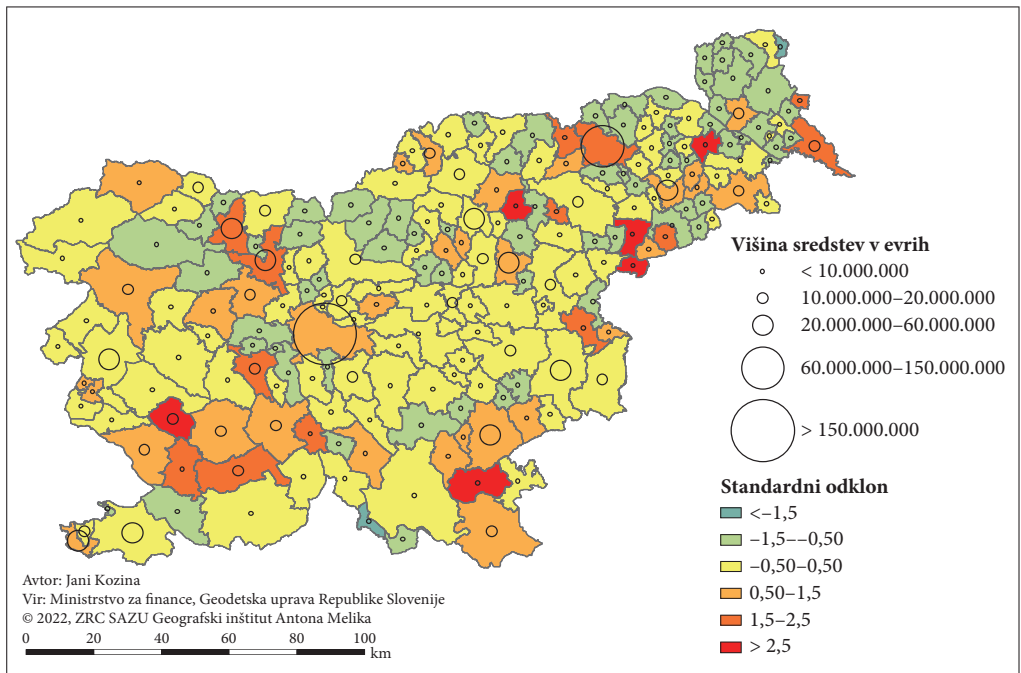
Skupni proračun slovenskih občin je bil v obdobju 2007–2018 v povprečju približno 2.150.000.000 evrov letno. Najnižji je bil leta 2007 in je naraščal vse do leta 2010, ko se je v Sloveniji odrazila svetovna finančno-gospodarska kriza. Od tedaj dalje so proračuni občin sledili vzorcu krize v Sloveniji v obliki črke W, pri čemer je šlo za dvojno dno; prvemu dnu je sledila rast, zatem pa ponovni padec (Stražišar, Strnad in Štemberger 2015). Tako se je vrednost proračunov med letoma 2010 in 2013 zmanjšala za 11 %, čemur je sledilo leto 12 % rasti, zatem pa je med letoma 2014 in 2016 ponovno sledil 18 % padec. V zadnjem obdobju se je višina proračunov ponovno vrnila na predkrizno raven, vendar so nova nihanja navzdol zaradi novih svetovnih kriz (zdravstvena, energetska, prehranska, vojaška in podobno) ponovno na vidiku.

V obdobju 2007–2018 so občine za kulturne dejavnosti (programa 1802 in 1803) namenile približno 1.642.000.000 evrov oziroma 6,38 % svojih proračunov. Rast vlaganj se je iz predkriznih let nadaljevala celo globoko v krizo in je z rahlim vmesnim padcem vrh dosegla šele leta 2012. Temu obdobju je sledil padec, ki je trajal do leta 2016, ko so se težnje znova obrnile nekoliko navzgor. V obdobju 2012–2016 je obseg vlaganj v kulturo upadel za 31 % (slika 3).

V opazovanem obdobju so največ sredstev za kulturne dejavnosti (programa 1802 in 1803) pričakovano vložile največje občine, ki imajo tudi najvišje proračune. Vendar pa te občine ne podpirajo nujno kulture z najvišjim deležem svojega proračuna. Po tem kriteriju izstopajo predvsem nekatere manjše občine. Tako lahko med najbolj »kulturne« občine v Sloveniji uvrstimo Vipavo, Semič, Vitanje, Majšperk, Sveti Jurij ob Ščavnici, Rogatec in Podlehnik. Med večjimi regionalnimi središči pozitivno najbolj izstopajo občine Maribor, Lendava, Radovljica, Kranj, Ptuj in Ljubljana, najbolj negativno pa stari industrijski središči Trbovlje in Jesenice, mlajši mesti Velenje in Nova Gorica ter Slovenj Gradec (slika 4).

Slika 3: Proračun slovenskih občin za kulturne dejavnosti v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020).

Slika 4: Vlaganja občin v kulturne dejavnosti (programa 1802 in 1803) v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020).

Kulturni proračun je najbolj podhranjen v občinah, ki so v pretežni meri na tradicionalnih problemskih območjih (glej Kušar 2005). To so na severovzhodu države posamezni deli Goriškega, Prekmurja, Slovenskih Goric, Haloze, Posotelja in Pohorskega Podravja. Zaokrožena območja predstavljajo še Zgornja Savinjska dolina, Suha krajina, Zgornje Pokolpje in posamezna slabše dostopna območja Gorenjske, kot na primer Jezersko in Železniki. Kulturna blagajna pa ni podhranjena samo v manj razvitih območjih, temveč tudi v suburbaniziranih občinah v okolici večjih slovenskih mest, kot so Ljubljana, Maribor, Celje, Ptuj in Kranj. Tovrstne suburbanizirane občine v veliki meri funkcionirajo kot spalna naselja. Njihovi prebivalci se pretežno vozijo na delo v bližnja regionalna središča, tam pa hkrati zadovoljujejo svoje prostočasne potrebe, med katere sodi tudi kultura (Bole 2004; Kozina in Bole 2018; Kozina in Clifton 2019).

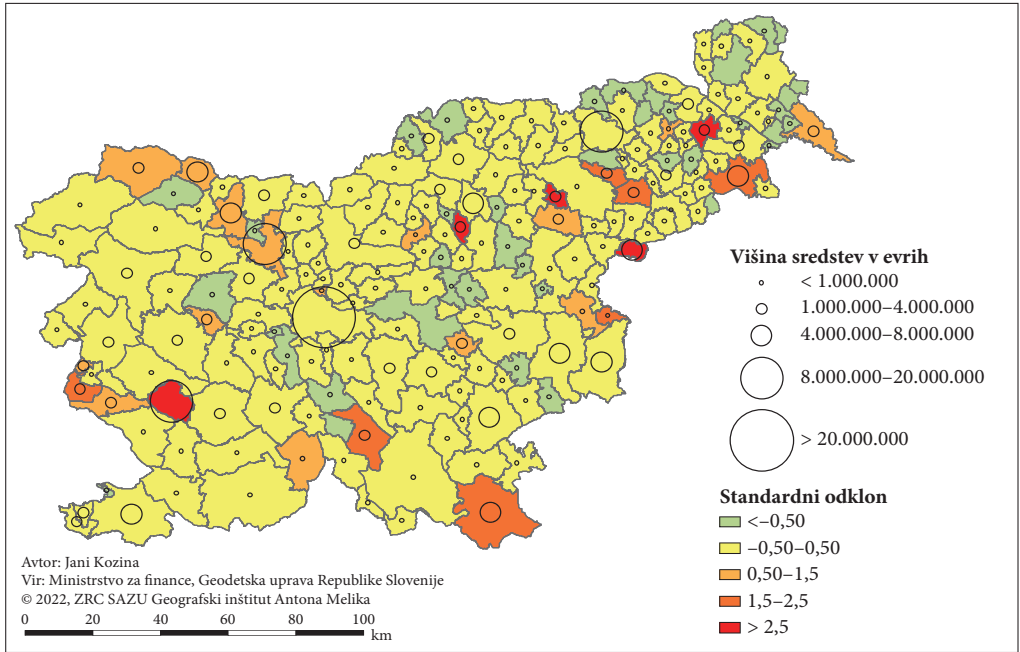
Občine so v obdobju 2007–2018 za ohranjanje kulturne dediščine (program 1802) namenile slab odstotek (0,93 %) svojih proračunov, medtem ko so za programe v kulturi (program 1803) namenile skoraj šestkrat več sredstev (5,44 %). Ohranjanje kulturne dediščine je med slovenskimi občinami v primerjavi s programi v kulturi veliko bolj enakomerno financirano, kar je razvidno iz primerjave slik 5 in 6. Po kriteriju vlaganj v ohranjanje kulturne dediščine (program 1802) pozitivno zelo izstopajo le nekatere manjše občine, ki se verjetno ponašajo s posameznimi elementi (ne)premične kulturne dediščine. To so občine Vipava, Sveti Jurij ob Ščavnici, Polzela, Oplotnica in Rogatec. Nadpovprečno izstopajo še nekatere večje občine, kot so Ormož, Kidričevo, Rače - Fram, Miren - Kostanjevica, Ribnica in Črnomelj. Med večjimi regionalnimi središči pozitivno izstopajo le gorenjske občine Kranj, Radovljica in Jesenice (slika 5).

Pri programih v kulturi (program 1803) se kaže precejšnja polarizacija med Vzhodno in Zahodno kohezijsko regijo. V obeh regijah sicer z nekaj izjemami izstopajo večja urbana središča. So pa v Zahodni kohezijski regiji posamezne občine s podpovprečno podporo programom v kulturi osredotočene zgolj v suburbaniziranih območjih mest v Ljubljanski kotlini in na Goriškem, medtem ko so v Vzhodni kohezijski regiji finančno podhranjeni programi v posameznih občinah na suburbaniziranih območjih Maribora in Ptuja kot na tradicionalnih problemskih območjih (Zgornja Savinjska dolina, Pohorsko Podravje, Posotelje, Haloze, Slovenske Gorice, Prekmurje in Goričko) (slika 6). Občine v Zahodni kohezijski imajo za programe v kulturi (program 1803) v povprečju še enkrat višji proračun od občin v Vzhodni kohezijski regiji.

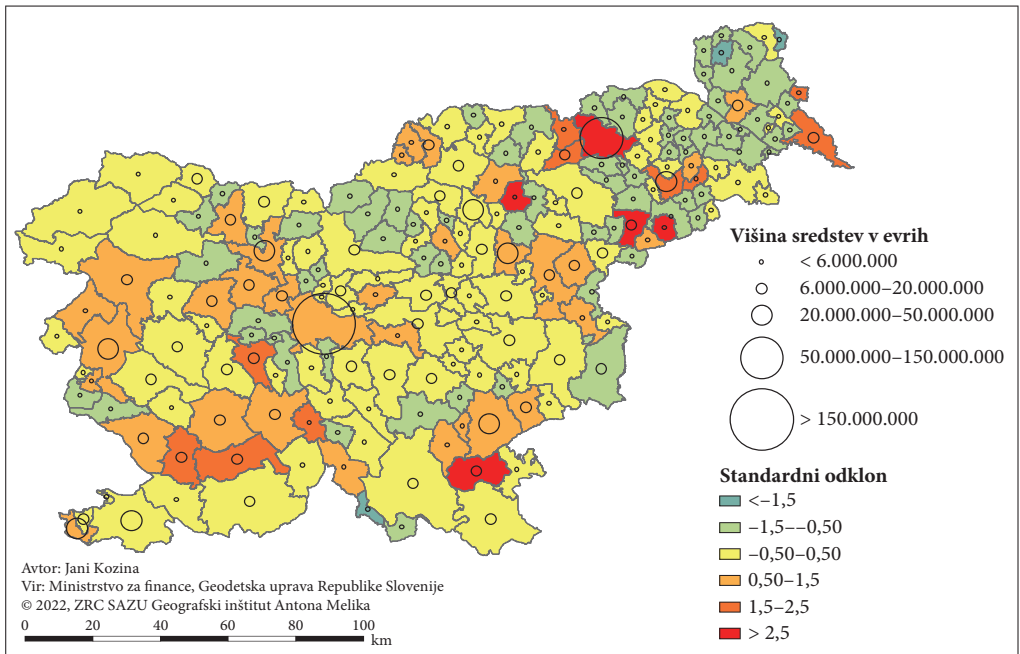
Znotraj programa ohranjanje kulturne dediščine (program 1802) programska klasifikacija javnofinančnih prejemkov in izdatkov loči med podprogramoma nepremična kulturna dediščina (podprogram 18029001) in premično kulturno dediščina (podprogram 18029002). Razmerje med njima je bilo v obdobju 2007–2018 približno 4 : 1 (slika 7). Medtem ko je gibanje vlaganj v nepremično kulturno dediščino v veliki meri sledilo gospodarskim gibanjem pred, med in po svetovni finančno-gospodarski krizi, je podpora premični kulturni dediščini precej bolj stabilna in odporna na zunanje vplive. Nihanje vlaganj v nepremično kulturno dediščino lahko med drugim povežemo s stanjem in procesi v gradbeništvu, ki je bilo med zadnjo finančno-gospodarsko krizo med najbolj prizadetimi panogami v Sloveniji (Stražišar, Strnad in Štemberger 2015).

Sliki 8 in 9 prikazujeta vlaganja občin v nepremično kulturno dediščino (podprogram 18029001) in premično kulturno dediščino (podprogram 18029002). Ker je bila večina sredstev v obdobju 2007–2018 usmerjena v nepremično kulturno dediščino, se razporeditev na sliki 8 ne razlikuje veliko od razporeditve na sliki 5, ki prikazuje vlaganja po občinah za ohranjanje kulturne dediščine v celoti (program 1802).

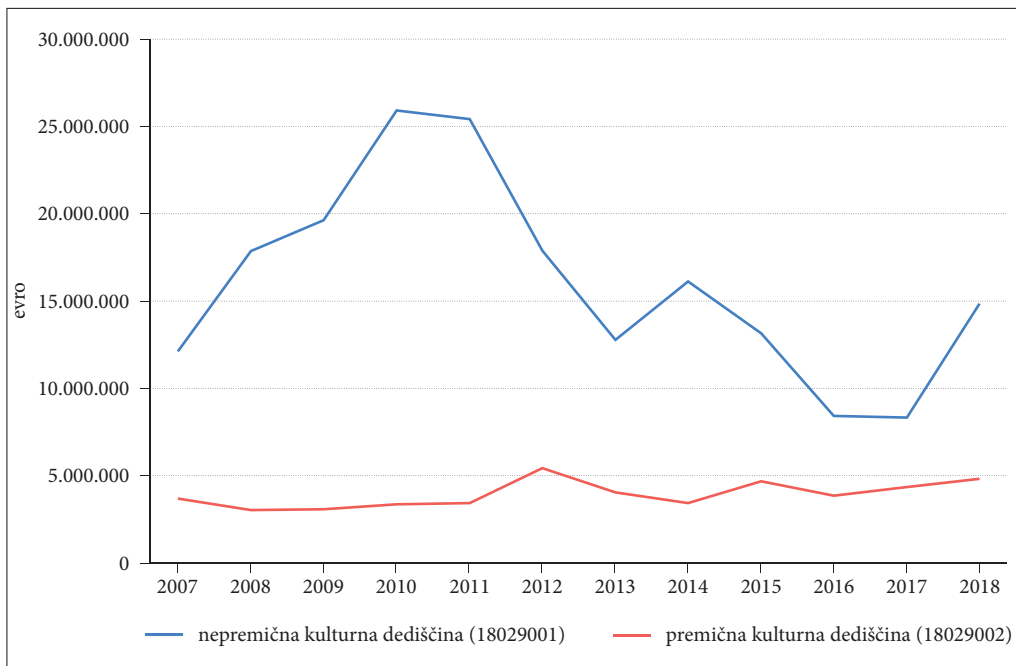
S tega vidika je zanimivejše opazovati razporeditev sredstev med občinami za premično kulturno dediščino (podprogram 18029002). Edina občina, ki proporcionalno visok delež namenja tako nepremični kot premični kulturni dediščini, je Ormož. Sicer pa v premično dediščino tako po višini kot deležu proračuna pozitivno najbolj izstopa grozd gorenjskih občin Kranj, Radovljica, Trzič, Jesenice in Kranjska Gora, poleg njih pa še občine Tolmin, Ribnica, Šentrupert in Nazarje. Razloge za takšno stanje bi bilo treba bolj poglobljeno preučiti na terenu. Vsaj za občino Ribnica lahko na ta način sklepamo, da je tak

Slika 5: Vlaganja občin v ohranjanje kulturne dediščine (program 1802) v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020).

Slika 6: Vlaganja občin v programe v kulturi (program 1803) v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020).

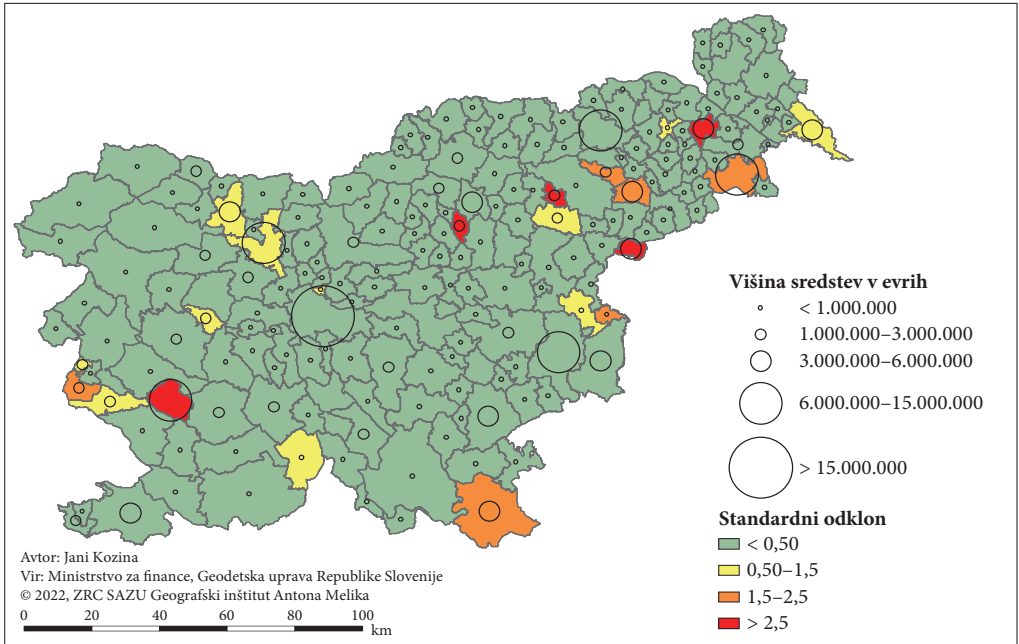

Slika 7: Proračun slovenskih občin za ohranjanje kulturne dediščine (program 1802) v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020).

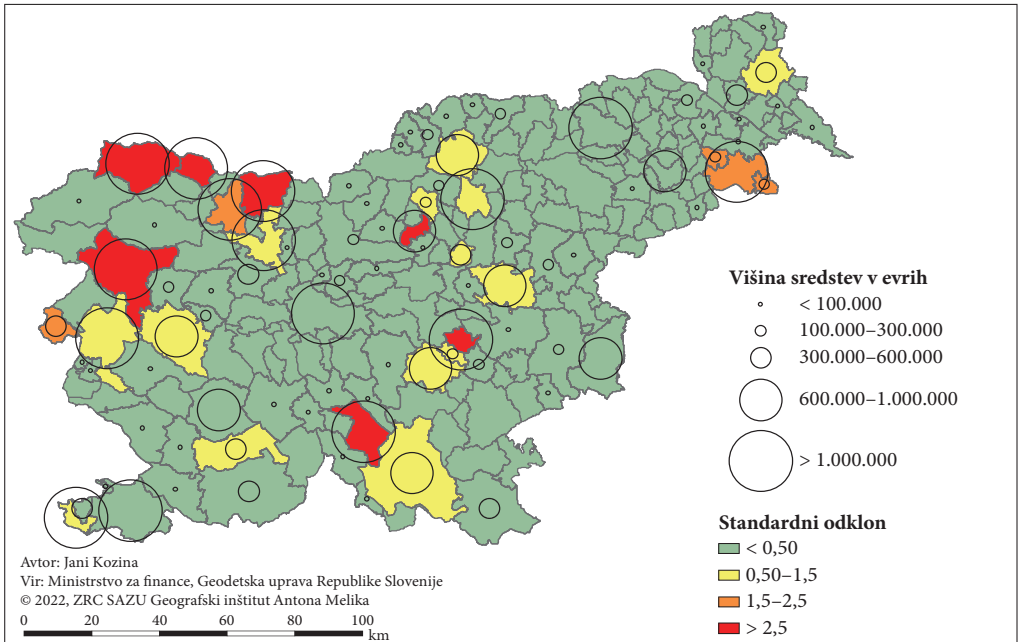
rezultat odraz vlaganj v Rokodelski center Ribnica (2022), ki od leta 2010 intenzivno skrbi za ohranjanje in razvijanje tradicionalnih obrti suhorobarstva in lončarstva.

Programi v kulturi (program 1803) so v primerjavi s kulturno dediščino (program 1802) bolj raznovrstni ter se delijo na knjižničarstvo in založništvo (podprogram 18039001), umetniške programe (podprogram 18039002), ljubiteljsko kulturo (podprogram 18039003), medije in avdiovizualno kulturo (podprogram 18039004), druge programe v kulturi (podprogram 18039005) ter zoološke in botanične vrtove, akvarije, arboretume in podobno (podprogram 18039006). V veliki večini je bilo gibanje proračunov za programe v kulturi (program 1803; glej sliko 10) v preučevanem obdobju stabilnejše od gibanja proračunov za ohranjanje kulturne dediščine (program 1802; glej sliko 7). Razlog je verjetno v tem, da je večina teh podprogramov institucionaliziranih znotraj javnega sektorja ter so na ta način precej zaščiteni s strani zakonodaje in kolektivnih pogodb. Edina izjema so drugi programi v kulturi (podprogram 18039005), ki so prvi manjši upad doživeli takoj ob nastopu svetovne finančno-gospodarske krize, drugega večjega pa po letu 2012, ko je kriza pri nas začela močnejše učinkovati in je bilo treba skladno z Zakonom za uravnoteženje javnih financ (2012) delati reze v področja proračunske porabe sredstev. Drugi programi v kulturi, kot nakazuje že ime, imajo šibkejšo institucionalno podporo. V glavnem gre za sredstva, ki so prek javnih razpisov namenjena neodvisni umetniški produkciji, nevladnim organizacijam in samozaposlenim v kulturi za pripravo in/ali izvedbo določenih kulturnih in ustvarjalnih vsebin.

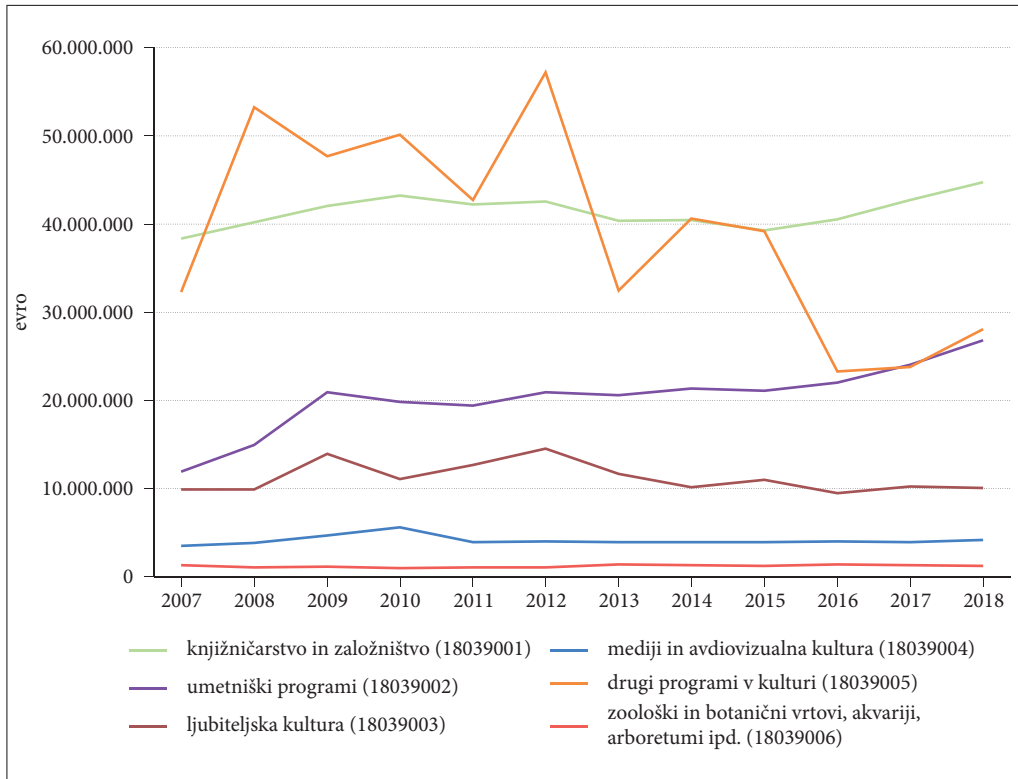
Slika 11 prikazuje vlaganja občin v knjižničarstvo in založništvo (podprogram 18039001). Če se osredotočimo samo na knjižničarstvo, lahko rezultate povežemo s statističnimi podatki Portala slovenskih splošnih knjižnic (2022). Po teh podatkih v Sloveniji deluje 58 splošnih knjižnic, ki so samostojne pravne osebe. Knjižnično dejavnost opravljajo na 273 lokacijah knjižnic in s 13 bibliobusi. Pričakovano lahko opazimo, da so območja z gostejšo knjižnično mrežo več vlagala v to dejavnost. To velja zlasti

Slika 8: Vlaganja občin v nepremično kulturno dediščino (podprogram 18029001) v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020).

Slika 9: Vlaganja občin v premično kulturno dediščino (podprogram 18029001) v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020).

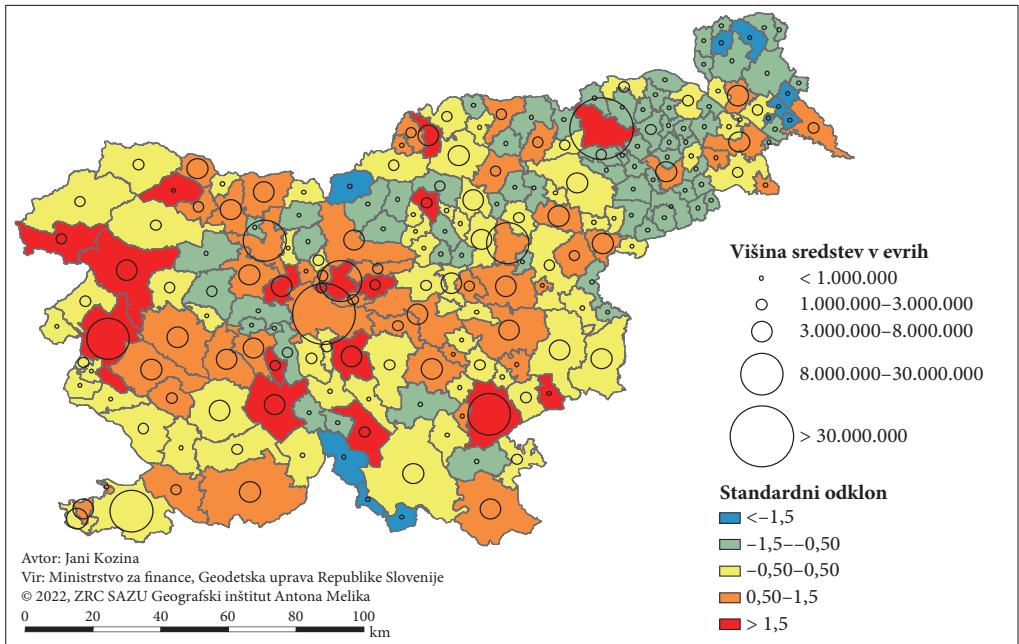
Slika 10: Proračun slovenskih občin za programe v kulturi (program 1803) v obdobju 2007–2018 (Financiranje... 2020).

za večja urbana središča, ki na ta način s čtivom zalagajo svoja gravitacijska zaledja. Območja, kjer je mreža knjižnic redkejša in posledično občine manj vlagajo v to dejavnost, imajo predvsem podeželski značaj. Pogosto jih označuje tudi lega na manj razvitih območjih – zlasti v Vzhodni kohezijski regiji (Zgornje Pokolpje, Suha krajina, Zgornja Savinjska dolina, Pohorsko Podravje, Haloze, Slovenske Gorice, Prekmurje in Goričko).

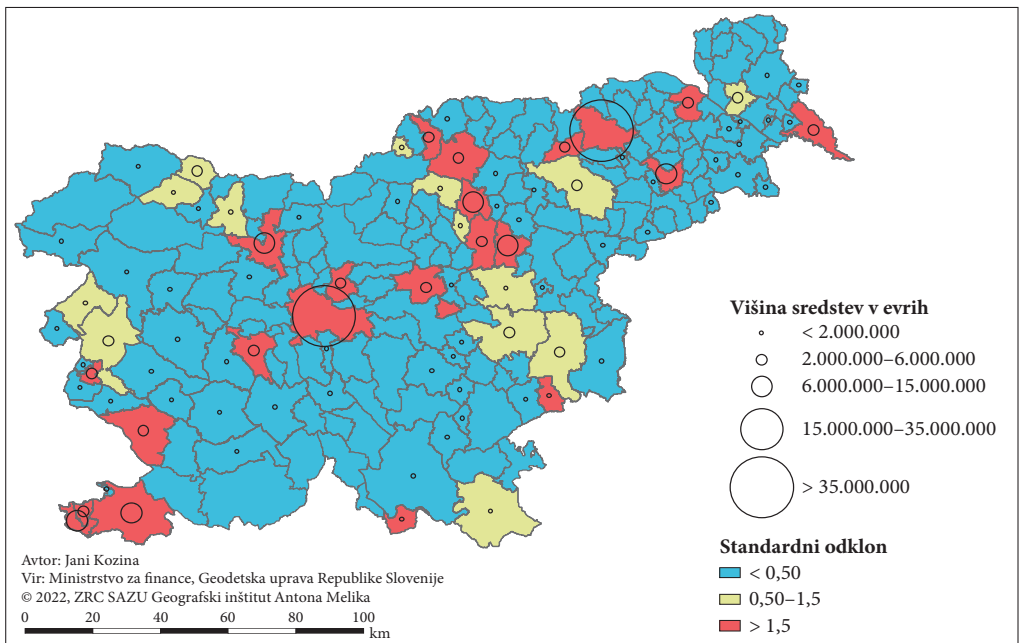
Vlaganja občin v umetniške programe (podprogram 18039002) so tako po višini sredstev kot po deležu občinskega proračuna izrazito osredotočena v večjih urbanih središčih (slika 12). Umetniški programi so najpogosteje del večjih kulturnih inštitucij, ki jih ne more imeti vsako mesto, kaj šele vas. Na ta način kar 123 občin (58 %) za ta podprogram v obdobju 2007–2018 ni namenilo nobenih sredstev.

Skorajda obratno od umetniških programov je ljubiteljska kultura (podprogram 18039003) bolj značilna za podeželske občine (slika 13). Omeniti velja zlasti Dolenjsko, kjer izstopata občini Mokronog - Trebelno in Šentjernej, in zahodni del Haloz, kjer izstopata občini Majšperk in Rogaška Slatina. Od večjih regionalnih središč izstopa edino Ptuj, medtem ko se ostala regionalna središča v tem oziru gibljejo (pod)povprečno.

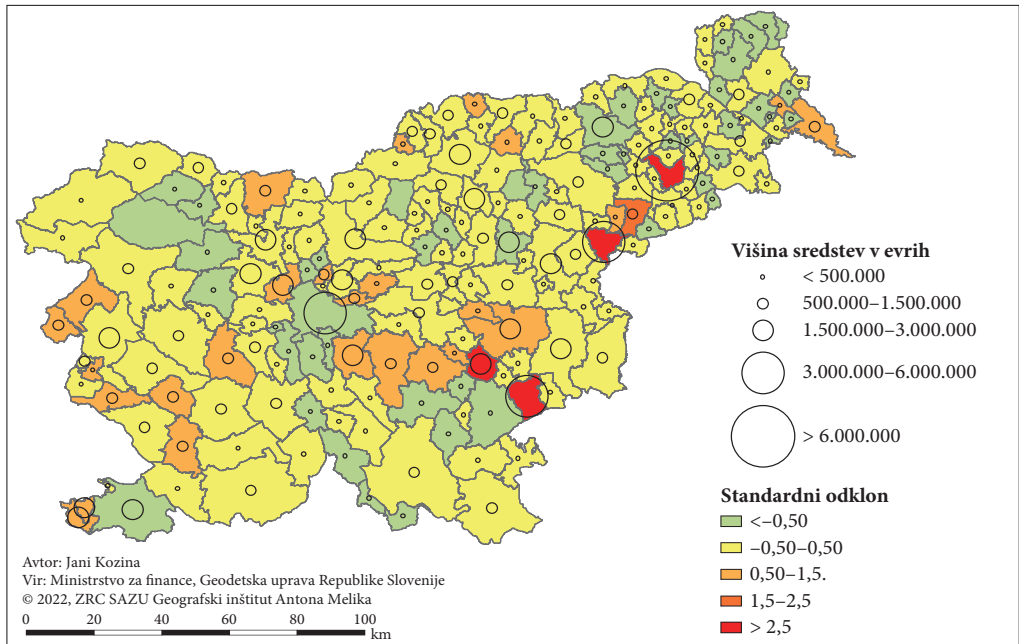
Zanimiv je pogled na vlaganja občin v medije in avdiovizualno kulturo (podprogram 18039004), kjer izstopajo predvsem širša zaledja Ljubljane, Maribora in Ptuja (brez omenjenih mestnih občin; slika 14). Gre torej za širši suburbanizirani območji naših dveh največjih središč. Lahko bi sklepali, da v teh dejavnostih delujejo zlasti mladi profesionalci, ki poleg kulturnih vsebin obvladajo tudi tehnične prvine dela z medijskimi in avdiovizualnimi pripomočki (Kozina 2018). Ker gre večinoma za kulturnike v mlajši

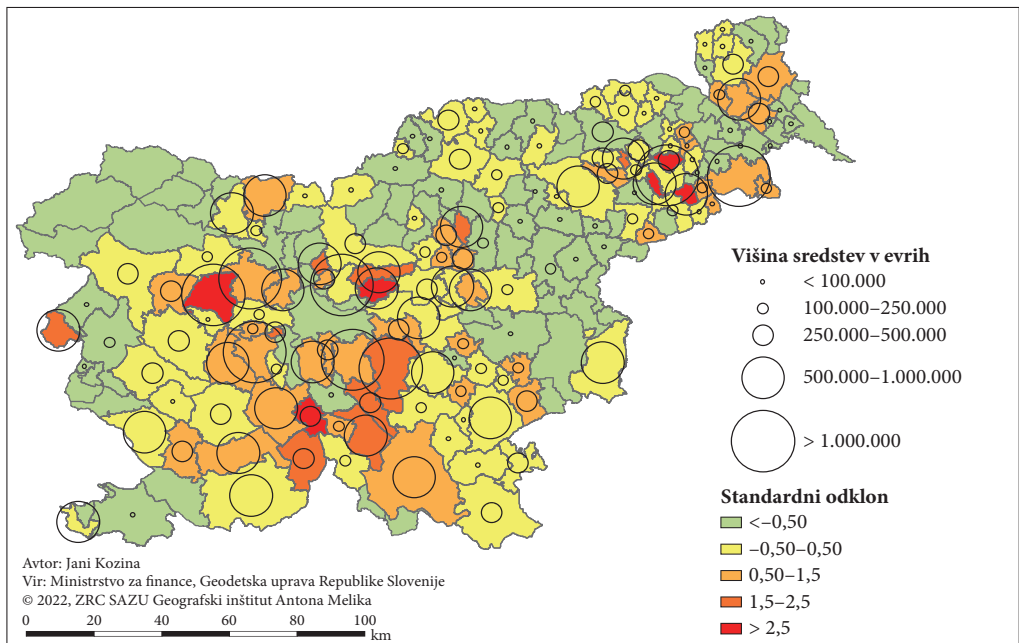
Slika 11: Vlaganja občin v knjižničarstvo in založništvo (podprogram 18029001) v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020).

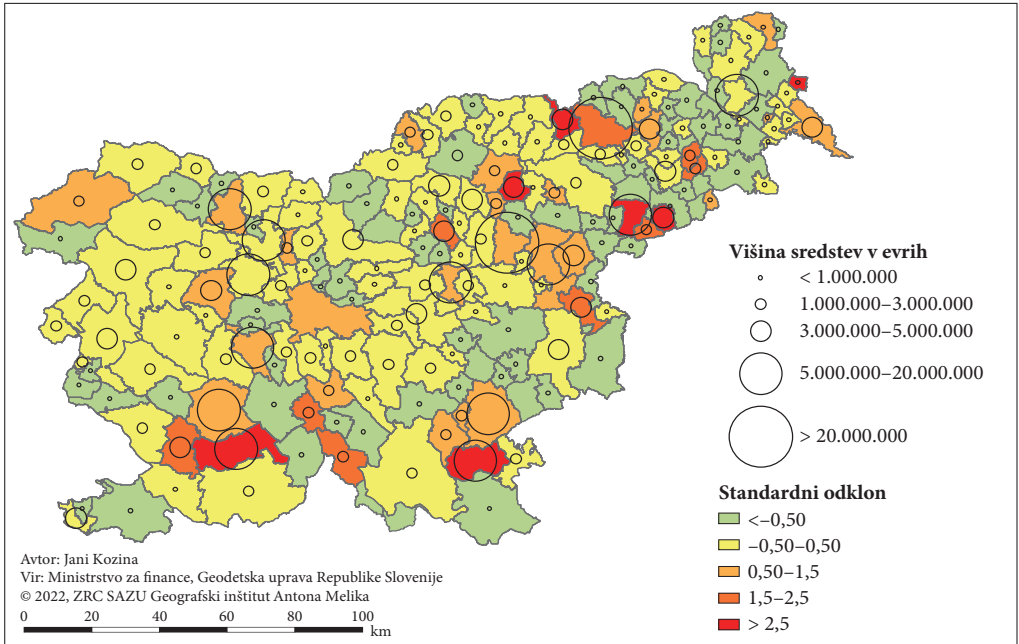
Slika 12: Vlaganja občin v umetniške programe (podprogram 18029002) v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020).

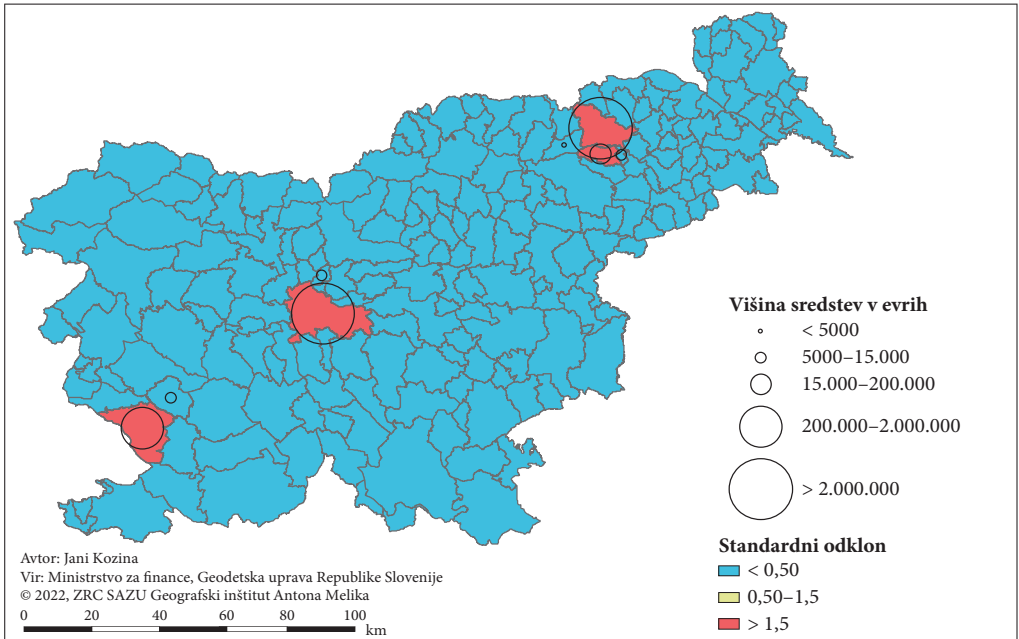
Slika 13: Vlaganja občin v ljubiteljsko kulturo (podprogram 18029003) v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020).

Slika 14: Vlaganja občin v medije in avdiovizualno kulturo (podprogram 18029004) v obdobju 2007–2018 (Financiranje ... 2020).

Slika 15: Vlaganja občin v druge programe v kulturi (podprogram 18029005) v obdobju 2007–2018 (Financiranje... 2020).

Slika 16: Vlaganja občin v zoološke in botanične vrtove, akvarije, arboretume in podobno (podprogram 18029006) v obdobju 2007–2018 (Financiranje... 2020).

kohorti, si težje privoščijo lastništvo ali najem v Ljubljani ali Mariboru, vseeno pa morajo biti v okolici zaradi bližine trga (Kozina in Bole 2018).

Vlaganja občin v druge programe v kulturi (podprogram 18039005) na sliki 15 izkazujejo podobne prostorske vzorce kot programi v kulturi na sploh (program 1803).

Razporeditev vlaganj občin v zoološke in botanične vrtove, akvarije, arboretume in podobno (podprogram 18039006) je še najbolj enolično, saj je v to vrsto kulturne dejavnosti v obdobju 2007–2018 vlagalo le osem občin (slika 16). Med njimi so daleč največ sredstev vložile občine Ljubljana, Maribor in Sežana – skupaj 98 % vseh sredstev v Sloveniji. Nadpovprečno sicer izstopa še občina Hoče - Slivnica, kar je verjetno povezano s prisotnostjo tamkajšnje Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru.

5 Povezanost financiranja kulturnih dejavnosti z razvojem občin

V tem poglavju želimo prikazati povezanost financiranja kulturnih dejavnosti na lokalni ravni z razvitostjo občin. Podatki o razvitosti občin temeljijo na Uredbi o metodologiji za določitev razvitosti občin (2019), ki jo predpisuje Zakon o financiranju občin (2008) in se jo uporablja za določitev meril za sofinanciranje investicij iz državnega proračuna. Razvitost občin opredeljujejo kazalniki v preglednici 2. Vrednosti posameznih kazalnikov so standardizirane na naslednji način:

$$\text{standardizirana vrednost kazalnika za občino} = \frac{(\text{dejanska vrednost kazalnika za občino} - \text{minimalna vrednost kazalnika})}{(\text{maksimalna vrednost kazalnika} - \text{minimalna vrednost kazalnika})}$$

Na podlagi kazalnikov razvitosti občin se koeficient razvitosti občine računsko določi kot razmerje med vrednostjo aritmetičnega povprečja standardiziranih vrednosti kazalnikov v občini in vrednostjo aritmetičnega povprečja standardiziranih vrednosti kazalnikov v državi, pri čemer je koeficient povprečne razvitosti občin v državi 1,00. Koeficient razvitosti občine se računsko določi na naslednji način:

$$\text{koeficient razvitosti občine} = \frac{\text{vsota standardiziranih vrednosti kazalnikov v občini} / \text{število kazalnikov}}{\text{vsota standardiziranih vrednosti kazalnikov v državi} / \text{število kazalnikov}}$$

Izračun standardiziranih vrednosti kazalnikov in koeficientov razvitosti občin je v domeni Ministrstva za finance, ki te podatke objavlja na svojih spletnih straneh (Financiranje ... 2020). Za izračun povezanosti med financiranjem kulturnih dejavnosti na lokalni ravni ter razvitostjo občin smo uporabili Spearmanov koeficient povezanosti, saj se večina spremenljivk ne porazdeljuje normalno.

Rezultati statistične analize v preglednici 3 kažejo, da ima financiranje kulturnih dejavnosti (programa 1802 in 1803) celo vrsto pozitivnih povezanosti z razvitostjo občin. Čeprav so Pearsonovi korelacijski koeficienti povečini nizki do zmerno visoki, pa so statistično značilni, kar pomeni, da določena mera povezanosti med obema pojavoma obstaja. Občine, ki več vlagajo v kulturo, imajo več delovnih mest, večjo stopnjo zaposlenosti, njihovo prebivalstvo pa ima višjo osnovo za dohodnino, kar je lastnost predvsem bogatejših urbanih območij. Tovrstni rezultati lahko pomenijo, da je kulturni sektor močnejše financiran v okoljih, ki si to lahko privoščijo tako z vidika ponudbe kot povpraševanja.

Med obema glavnima kulturnima programoma obstaja nekaj pomembnih razlik. Predvsem velja, da imajo programi v kulturi (program 1803) v primerjavi z ohranjanjem kulturne dediščine (program 1802) močnejšo pozitivno povezanost z razvitostjo občin. Poleg prej naštetih pozitivnih učinkov velja za občine z višjim vlaganjem v programe v kulturi tu di nižja stopnja brezposelnosti in višja bruto dodana vrednost

gospodarskih družb na zaposlenega. S tovrstnim prostorskim vzorcem je najbolj povezano knjižničarstvo in založništvo (podprogram 18039001) ter deloma še umetniški programi (podprogram 18039002). Slednji so v večji meri osredotočeni v večjih regionalnih središčih (glej sliko 12), kjer sicer ni izrazite pozitivne povezanosti z brezposelnostjo, prebivalstvo pa se hkrati stara.

Vlaganje v medije in audiovizualno kulturo (podprogram 18039004), ki se tudi pomembno povezuje z razvitostjo občin, odraža nekoliko drugačne prostorske vzorce. Podpora temu podprogramu je močnejša v bogatejših in mlajših občinah z visoko osnovo za dohodnino, nizkim indeksom staranja in nizko registrirano stopnjo brezposelnosti, ki pa niso nujno največje po številu prebivalstva in

*Preglednica 2: Kazalniki razvitosti občin (Uredba ... 2019) (*Kazalnik opremljenosti s kulturno infrastrukturo (kulturni spomeniki in objekti javne kulturne infrastrukture) je aritmetično povprečje števila kulturnih spomenikov in števila objektov javne kulturne infrastrukture, preračunano na prebivalca in površino občine.).*

kazalnik	organ, pristojen za pripravo podatkov	obdobje, ki se upošteva pri izračunu kazalnika
1. kazalniki razvitosti občine:		
bruto dodana vrednost gospodarskih družb na zaposlenega	Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve	2015, 2016, 2017 in 2018
osnova za dohodnino na prebivalca občine	Finančna uprava Republike Slovenije in Statistični urad Republike Slovenije	2014, 2015, 2016 in 2017
število delovnih mest na število delovno aktivnega prebivalstva občine	Statistični urad Republike Slovenije	2015, 2016, 2017 in 2018
2. kazalniki ogroženosti občine:		
indeks staranja prebivalstva občine	Statistični urad Republike Slovenije	2016, 2017, 2018 in 2019
stopnja registrirane brezposelnosti na območju občine	Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje	2015, 2016, 2017 in 2018
stopnja delovne aktivnosti na območju občine	Statistični urad Republike Slovenije	2015, 2016, 2017 in 2018
3. kazalniki razvojnih možnosti občine:		
oskrbljenost z dobrinami in storitvami javnih komunalnih služb (stopnja priključenosti na javno kanalizacijsko omrežje po aglomeracijah)	Ministrstvo za okolje in prostor	2017 in 2018
opremljenost s kulturno infrastrukturo (kulturni spomeniki in objekti javne kulturne infrastrukture) *	Ministrstvo za kulturo Statistični urad Republike Slovenije	stanje 8. 10. 2019 (kulturni spomeniki) stanje 8. 10. 2019 (javna kulturna infrastruktura) 2019
delež območij Natura 2000 v občini	Agencija Republike Slovenije za okolje	2019
poseljenost občine	Statistični urad Republike Slovenije in Geodetska uprava Republike Slovenije	2016, 2017, 2018 in 2019

Preglednica 3: Matrika povezanosti med kazalniki financiranja kulturnih dejavnosti ter kazalniki razvitosti občin (*povezanost je značilna pri stopnji 0,05 (dvostranska); **povezanost je značilna pri stopnji 0,01 (dvostranska)).

kazalniki financiranja kulturnih dejavnosti občin (proračunski programi in podprogrami)	kazalniki razvitosti občin		kazalniki ogroženosti občin		kazalniki razvojnih možnosti občin				koeficient razvitosti občin		
	vrednost gospodarskih družb na zaposlenega	osnova za dohodnino na prebivalca občine	število delovnih mest na delovno aktivnega prebivalstva	indeks staranja prebivalstva občine v občini	stopnja registrirane brezposelnosti v občini	stopnja delovne aktivnosti na območju občine	delež prebivalcev, ki imajo priključek na javno kanalizacijo	opremljenost s kulturno infrastrukturo (kulturni spomeniki in objekti javne kulturne infrastrukture)		delež območij Natura 2000 v občini	posejtenost občine**
kulturne dejavnosti (1802 in 1803)	0,124	0,258**	0,268**	0,012	0,106	0,222**	0,012	-0,050	0,061	0,054	0,166*
ohranjanje kulturne dediščine (1802)	0,038	0,123	0,301**	-0,037	0,060	0,141*	0,065	-0,118	-0,034	0,004	0,099
nepremična kulturna dediščina (18029001)	-0,013	0,096	0,216**	0,021	0,055	0,129	0,047	-0,097	-0,067	0,046	0,078
premična kulturna dediščina (18029002)	0,191**	0,174*	0,440**	-0,160*	-0,014	0,090	0,188**	-0,067	0,061	0,004	0,150*
programi v kulturi (1803)	0,186**	0,316**	0,216**	0,031	0,151*	0,245**	0,027	0,014	0,076	0,076	0,206**
knjižničarstvo in založništvo (18039001)	0,326**	0,530**	0,385**	0,094	0,198**	0,390**	0,087	-0,007	0,082	0,222**	0,372**
umetniški programi (18039002)	0,212**	0,280**	0,396**	-0,207**	-0,064	0,047	0,172*	-0,122	-0,031	0,212**	0,122
ljubiteljska kultura (18039003)	0,052	0,201**	0,158*	0,031	0,129	0,156*	0,030	-0,011	0,031	0,047	0,120
mediji in avdiovizualna kultura (18039004)	0,082	0,159*	-0,170*	0,334**	0,246**	0,269**	-0,106	0,296**	0,118	0,037	0,208**
drugi programi v kulturi (18039005)	0,119	0,053	0,040	-0,011	0,028	0,012	0,009	-0,036	0,090	-0,075	0,038
zoološki in botanični vrtovi, akvariji, arboretumi ipd. (18039006)	0,143*	0,132	0,155*	-0,069	-0,086	0,054	0,102	-0,092	-0,085	0,180**	0,033

delovnih mest. To je značilno predvsem za suburbanizirane občine, ki v veliki meri delujejo kot spalna naselja v bližini večjih mest. Hkrati pa je značilno, da v tem sektorju verjetno pogosteje delujejo mlajši zaposleni z ustreznim znanjem informacijskih tehnologij, ki znajo svoje znanje in storitve tudi ustrezno tržiti v bližnjih regionalnih središčih.

Ljubiteljska kultura (podprogram 18039003) ter zoološki in botanični vrtovi, akvariji, arboretumi in podobno (podprogram 18039006) tudi izkazujejo pozitivno statistično povezanost z nekaterimi kazalniki razvitosti občin, medtem ko v primeru drugih programov v kulturi (podprogram 18039005) statistično značilne povezanosti z izbranimi razvojnimi kazalniki občin ni mogoče zaznati.

Ohranjanje kulturne dediščine (program 1802) je pozitivno statistično povezano zgolj z velikostjo občin po številu delovnih mest in stopnjo zaposlenosti prebivalstva. K temu rezultatu največ prispeva nepremična kulturna dediščina (podprogram 18029001), medtem ko premična kulturna dediščina (podprogram 18029002) odraža skorajda identične razvojne vzorce kot sorodni umetniški programi (podprogram 18039002).

6 Sklep

Namen članka je prikazati prostorske vidike financiranja kulturnih dejavnosti iz javnih sredstev v Sloveniji v obdobju 2007–2018. Podatki Ministrstva za finance (Financiranje ... 2020; Zaključni ... 2020) kažejo, da so občine in država v opazovanem obdobju za kulturo namenile okoli 3,7 milijarde evrov, razmerje med obema prostorskima ravnema pa je bilo skozi leta približno enakovredno, kar je skladno s stanji v drugih evropskih državah (Analiza ... 2017). Gibanje sredstev za kulturne dejavnosti je v veliki meri sledilo svetovnim gospodarskim težnjam, pri čemer gre izpostaviti zlasti zadnjo finančno-gospodarsko krizo. Višina sredstev je strmo naraščala do leta 2010, zatem je do leta 2016 strmo padla za 27,3 %, od tedaj dalje pa zopet počasi narašča in je v zadnjem letu opazovanega obdobja dosegla predkrizno raven.

Država poleg urejanja sistema in podporne dejavnosti na področju kulture (program 1801) v večji meri skrbi za ohranjanje kulturne dediščine (program 1802), medtem ko imajo občine pomembnejšo vlogo pri spodbujanju programov v kulturi (program 1803). Največ sredstev v kulturni sektor pričakovano vložijo največje občine, ki imajo tudi najvišje proračune. Vendar pa te občine nujno ne podpirajo kulture z najvišjim deležem svojega proračuna. Po tem kriteriju izstopajo predvsem nekatere manjše občine. Tako lahko med najbolj »kulturne« občine v Sloveniji uvrstimo Vipavo, Semič, Vitanje, Majšperk, Sveti Jurij ob Ščavnici in Rogatec. Med večjimi regionalnimi izdišči najbolj pozitivno izstopajo občine Maribor, Radovljica, Kranj, Ptuj in Ljubljana, najbolj negativno pa stari industrijski središči Trbovlje in Jesenice, mlajši mesti Velenje in Nova Gorica ter Slovenj Gradec. Kulturni proračun je najbolj podhranjen v občinah, ki so v pretežni meri na tradicionalnih problemskih območjih Vzhodne kohezijske regije, na slabše dostopnih območjih Gorenjske in v suburbaniziranih občinah večjih slovenskih mest, ki v veliki meri funkcionirajo kot spalna naselja.

Med vlaganji v posamezne podprograme kulturnega sektorja prihaja do precej velikih razlik v prostorski razporeditvi, kar nakazuje izredno veliko heterogenost tega sektorja. Posamezni kulturni podprogrami se razlikujejo predvsem glede na stopnjo urbaniziranosti občin. V bolj urbaniziranih občinah tako več vlagajo v knjižničarstvo in založništvo (podprogram 18039001), umetniške programe (podprogram 18039002) in druge programe v kulturi (podprogram 18039005), v bolj podeželskih krajih v ljubiteljsko kulturo (podprogram 18039003), medtem ko v suburbaniziranih okoljih več sredstev namenijo medijem in avdiovizualni kulturi (podprogram 18039004). Na ta način lahko govorimo o prostorski specializaciji vlaganj v kulturne dejavnosti, kar si v prihodnjih raziskavah zasluži več pozornosti.

Rezultati statistične analize povezanosti vlaganj občin v kulturne dejavnosti s kazalniki razvitosti občin (Uredba ... 2019; Financiranje ... 2020) kažejo, da ima financiranje kulture celo vrsto sicer šibkih, vendar statistično značilnih in pozitivnih povezanosti z razvitostjo občin. Občine z višjim

kulturnim proračunom imajo v povprečju več delovnih mest, večjo stopnjo zaposlenosti, njihovo prebivalstvo pa ima višjo osnovo za dohodnino. Ti rezultati potrjujejo izsledke sorodnih raziskav, ki so dokazovale pozitivno povezanost med kulturo in razvojem (Evans in Smith 2006; Ravbar in Razpotnik 2008; Grodach 2011; Ravbar 2011; Evans 2014). Iz omenjenih rezultatov pa ne moremo sklepati o vzročnosti povezav. Temeljni izziv prihodnjih raziskav bo zato odgovoriti na vprašanje, ali so občine razvitejše zaradi večjega vlaganja v kulturne dejavnosti ali pa občine več vlagajo v kulturo zaradi višje stopnje razvitosti? V ta namen bi bilo treba izvesti študije primerov, podrobno analizirati razvojne in kulturne programe občin, intervjuvati ključne deležnike, izvesti fokusne skupine in podobno.

Pričujoča raziskava kot prva v Sloveniji prikazuje prostorsko razporeditev financiranja kulture iz javnih sredstev občinskih proračunov in njihovo povezanost z razvitostjo občin. Ugotovitve lahko koristijo pripravljavcem občinskih proračunov in vsem, ki skrbijo za razvoj kulturnega sektorja na lokalni ravni v Sloveniji. Prihodnje raziskave bi se morale podrobneje spopasti z natančnejšim lociranjem sredstev iz državnega proračuna. Zaenkrat vemo, da sta bili leta 2015 približno dve tretjini sredstev proračuna Ministrstva za kulturo, ki je daleč največji porabnik sredstev za kulturne dejavnosti, namenjeni Osrednjeslovenski razvojni regiji, druga po vrsti pa je bila Podravska razvojna regija, ki je prejela dobro desetino sredstev, medtem ko so ostale razvojne regije prejele manj kot dvajsetino vseh državnih sredstev (Analiza ... 2017). Na ta način lahko sklepamo, da se državna sredstva za kulturo zgoščajo zgolj v posameznih središčih, zlasti v Ljubljani in Mariboru, medtem ko so ostala območja deležna precej manjše pomoči in vlaganj. Poleg natančnejše prostorske analize javnih vlaganj bi prihodnje raziskave morale več pozornosti nameniti tudi preučevanju privatnih sredstev, ki imajo prav tako pomemben vpliv na spodbujanje kulturnih dejavnosti na lokalni ravni (Trupiano 2005).

Zahvala: Prispevek temelji na finančni podpori Kulturno izobraževalnega društva PiNA za potrebe izvajanje operacije »M.C. Ruk« (C3340-19-082001), ki jo sofinancirata Evropska unija iz Evropskega sklada za regionalni razvoj in Ministrstvo za kulturo. Raziskavo je delno podprl tudi raziskovalni program Geografija Slovenije (P6-0101), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

7 Viri in literatura

- Aggarwal, R., Goodell, J. W. 2014: Culture, institutions, and financing choices: How and why are they related? Research in International Business and Finance 31. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2013.09.002>
- Analiza financiranja kulture. Ministrstvo za kulturo. Ljubljana, 2017. Medmrežje: <https://e-uprava.gov.si/download/edemokracija/datotekaVsebina/336435?disposition=inline> (15. 5. 2020).
- Andersson, Å. 1985: Creativity and regional development. Papers of the Regional Science Association 56-1 DOI: <https://doi.org/10.1007/BF01887900>
- Bole, D. 2004: Daily mobility of workers in Slovenia. Acta geographica Slovenica 44-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS44102>
- Dijkstra, L., Poelman, H. 2014: A harmonised definition of cities and rural areas: the new degree of urbanisation. Regional Working Paper 1-2014. Medmrežje: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/work/2014_01_new_urban.pdf (16. 6. 2022).
- Evans, M. 2014: Are the arts the economic engine of affluence? Public Administration Review 74-3. DOI: <https://doi.org/10.1111/puar.12223>
- Evans, Y., Smith, A. 2006: Surviving at the margins? Deindustrialisation, the creative industries, and upgrading in London's garment sector. Environment and Planning A38-12. DOI: <https://doi.org/10.1068/a38285>
- Financiranje občin. Medmrežje: <https://www.gov.si teme/financiranje-obcin/> (8. 6. 2020).

- Grodach, C. 2011: Art spaces in community and economic development: Connections to neighborhoods, artists, and the cultural economy. *Journal of Planning Education and Research* 31-1. DOI: <https://doi.org/10.1177/0739456X10391668>
- Kozina, J. 2018: Demographic characteristics of creative workers: under-activated development potentials in Slovenia? *Acta geographica Slovenica* 58-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.4602>
- Kozina, J., Bole, D. 2018: Kje prebivajo in delujejo kulturni ustvarjalci? Širjenje in razpršitev kulturnih prostorov v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 34-87.
- Kozina, J., Clifton, N. 2019: City-region or urban-rural framework: what matters more in understanding the residential location of the creative class? *Acta geographica Slovenica* 59-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.5137>
- Kušar, S. 2005: Manj razvita območja kot element politike skladnejšega regionalnega razvoja v Sloveniji: pretekle izkušnje in prihodnji izzivi. *Dela* 24. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.24.113-124>
- Portal slovenskih splošnih knjižnic, 2022. Medmrežje: <https://www.knjiznice.si/sistem-splosnih-knjiznic/organiziranost/> (15. 2. 2022).
- Pravilnik o programski klasifikaciji izdatkov občinskih proračunov. Uradni list Republike Slovenije 108/2008. Ljubljana.
- Proračunski priložnik za pripravo proračunov občine za leti 2020 in 2021. Ministrstvo za finance. Ljubljana, 2019. Medmrežje: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MF/Proracun-direktorat/DP-SSFLS/Prirocniki/pror-prir-obcine-20-21.pdf> (8. 6. 2020).
- Ravbar, M. 1997: Slovene cities and suburbs in transformation. *Geografski zbornik* 37.
- Ravbar, M. 2011: Creative social groups in Slovenia: contribution to geographic studying of human resources. *Acta geographica Slovenica* 51-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS51204>
- Ravbar, M., Razpotnik, N. 2008: Geografska analiza razvojnih dejavnikov v Sloveniji: ustvarjalnost in naložbe. *Geografski vestnik* 80-2.
- Rokodelski center Ribnica. Ribnica, 2022. Medmrežje: <https://www.rokodelskicenter-ribnica.si/> (12. 2. 2022).
- Srakar, A. 2015: Financiranje kulture v Sloveniji in ekonomski učinki slovenske kulture v letih 1997–2014. *Likovne besede, posebna izdaja*.
- Stražičar, N., Strnad, B., Štemberger, P. 2015: Nacionalni računi o gospodarski krizi v Sloveniji. Medmrežje: <https://www.stat.si/dokument/8669/nacionalni%20racuni%20o%20gospodarski%20krizi-internet.pdf> (7. 4. 2020).
- Škrbič, U. 2016: Vpliv reorganizacije ministrstev na njihovo delovanje. Diplomsko delo, Fakulteta za upravo Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Trupiano, G. 2005: Financing the culture in Italy. *Journal of Cultural Heritage* 6-4. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.culher.2005.04.004>
- Uredba o metodologiji za določitev razvitosti občin. Uradni list Republike Slovenije 78/2019. Ljubljana.
- Verbič, M., Srakar, A., Majcen, B., Čok, M. 2016: Slovenian public finances through the financial crisis. *Teorija in praksa* 53-1.
- Zaključni račun proračuna. Direktorat za proračun. Ljubljana. Medmrežje: <https://www.gov.si/teme/zakljucni-racun-proracuna/> (8. 6. 2020).
- Zakon o financiranju občin. Uradni list Republike Slovenije 57/2008. Ljubljana.
- Zakon o javnih financah. Uradni list Republike Slovenije 11/2011. Ljubljana.
- Zakon za uravnoteženje javnih financ. Uradni list Republike Slovenije 40/2012. Ljubljana.

8 Summary: Spatial aspects of financing culture from public funds of the Republic of Slovenia

(translated by the author)

The aim of the article is to analyse the spatial aspects of financing cultural activities from public funds in Slovenia in the period 2007–2018. The data from the Ministry of Finance show that the municipalities and the state allocated about EUR 3.7 billion to culture in the observed period, and that the ratio between the two spatial levels was approximately the same over the years, which corresponds to the situation in other European countries. The level of funding for cultural activities largely followed global economic trends, with the recent financial and economic crisis being particularly noteworthy. The level of funding increased rapidly until 2010, after which it decreased sharply by 27.3% until 2016. Since then, it has been slowly increasing again, reaching pre-crisis levels in the last year of the observation period.

In addition to regulating the system and supporting activities in the field of culture (programme 1801), the state takes care of the preservation of cultural heritage to a greater extent (programme 1802), while municipalities play a more important role in promoting cultural programmes (programme 1803). It is to be expected that the largest municipalities, which also have the highest budgets, invest the most resources in the cultural sector. However, these municipalities do not necessarily support culture with the highest proportion of their budgets. According to this criterion, some smaller municipalities stand out. Thus, we can count Vipava, Semič, Vitanje, Majšperk, Sveti Jurij ob Ščavnici and Rogatec among the »most culturally rich« municipalities in Slovenia. Among the larger regional centres, the municipalities of Maribor, Radovljica, Kranj, Ptuj and Ljubljana stand out most positively, while the old industrial centres of Trbovlje and Jesenice, the younger towns of Velenje and Nova Gorica, and Slovenj Gradec score most negatively. The cultural budget is lowest in municipalities that are predominantly located in the traditional problem areas of the eastern cohesion region, in less accessible areas of the Gorenjska development region and in suburban municipalities of larger Slovenian cities that largely function as commuter towns.

There are quite large differences in the spatial distribution of investments in the individual cultural sub-programmes, which indicates the extremely high heterogeneity of this sector. The individual cultural sub-programmes differ mainly according to the degree of urbanisation of the municipalities. In more urbanised municipalities, there is more investment in libraries and publishing (sub-programme 18039001), art programmes (sub-programme 18039002) and other cultural programmes (sub-programme 18039005), in more rural areas in amateur culture (sub-programme 18039003), while in suburban areas more funding is allocated to media and audio-visual culture (sub-programme 18039004). In this way, we can speak of a spatial specialisation of investment in cultural activities that deserves more attention in future research.

The results of the statistical correlation analysis between municipal investment in cultural activities and municipal development indicators show that funding for culture has a whole series of weak but statistically significant and positive correlations with municipal development. Municipalities with a higher cultural budget have on average more jobs, a higher employment rate and their population has a higher income tax base. These results confirm the findings of related studies that have demonstrated a positive relationship between culture and development. However, we cannot draw conclusions about the causality of the relationships from these results. The fundamental challenge of future research will therefore be to answer the question of whether municipalities are more developed because of greater investment in cultural activities, or whether municipalities invest more in culture because of a higher level of development? For this purpose, numerous case studies, a detailed analysis of the municipalities' development and cultural programmes, interviews with key stakeholders, focus groups and the like should be conducted.

This study is the first in Slovenia to show the spatial distribution of cultural funding from public funds in municipal budgets and its correlations with municipal development. The results of this study can be useful for municipal budget managers and for all those who care about the development of the cultural sector at the local level in Slovenia. Future studies should take a closer look at the allocation of funds from the state budget. So far, we know that in 2015, about two-thirds of the budget of the Ministry of Culture, which spends by far the most funds on cultural activities, was allocated to the development region of Central Slovenia, while the development region of Podravje was in second place, receiving just over one-tenth of the funds. The other development regions received less than one-twentieth of the total state funds. From this we can conclude that state funding for culture is concentrated only in individual centres, especially Ljubljana and Maribor, while other areas receive much less aid and investment. In addition to a more detailed spatial analysis of public investments, future research should also pay more attention to the study of private funds, which also have an important influence on the promotion of cultural activities at the local level.

RAZPRAVE

KONFLIKTI V PROSTORSKEM NAČRTOVANJU: KRITIČNI PREGLED TEORETIČNIH PRISTOPOV K ZMANJŠEVANJU KONFLIKTNOSTI

AVTORICA

dr. Maruša Goluža

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana
marusa.goluza@zrc-sazu.si, <https://orcid.org/0000-0002-2011-1547>

DOI: <https://doi.org/10.3986/GV94102>

UDK: 711:316.482

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Konflikti v prostorskem načrtovanju: kritični pregled teoretičnih pristopov k zmanjševanju konfliktnosti
Članek obravnava, kako različne smeri teorije prostorskega načrtovanja obravnavajo konflikte in kakšne pristope za zmanjševanje konfliktnosti uporabljajo. Konflikte smo predstavili skozi tri koncepte: javni interes, družbena produkcija prostora in težko rešljivi problemi. Celostni racionalni pristop se izogiba konfliktom z zanašanjem na objektivnost strokovnega znanja, deliberativni pristop skuša reševati konflikte z deliberacijo med enakopravnimi akterji, poststrukturalistični pristop pa konflikte označuje kot osnovo za izražanje različnih strokovnih in vrednotnih argumentov. Kljub zavedanju, da je tudi stroka lahko vir konfliktov in pristranska, deliberacija v stroki v teoriji ni posebej izpostavljena. Za zmanjševanje konfliktnosti prostorskega načrtovanja so zato potrebni pristopi, ki temeljijo na znanosti in formaliziranih postopkih, kot tudi pristopi, ki temeljijo na deliberaciji med akterji.

KLJUČNE BESEDE

prostorsko načrtovanje, deliberacija, konflikt, poststrukturalizem, družbeno ustvarjen prostor

ABSTRACT

Conflicts in spatial planning: Critical evaluation of theoretical approaches to conflict management
The article examines how different strands of planning theory conceptualize and deal with spatial conflicts. Conflicts are first presented in terms of three concepts: public interest, social production of space, and wicked problems. The rational approach avoids conflicts by relying on unbiased scientific knowledge, the deliberative approach resolves conflicts through deliberation between equal actors, while the post-structuralist approach sees conflicts as necessary to reveal actors' different interests and value judgments. Despite the awareness that scientific knowledge is not always impartial, deliberation in the scientific sphere continues to be overshadowed by approaches facilitating citizen involvement. Knowledge-based approaches and the formalization of planning processes are essential alongside deliberation to tame the conflictual nature of spatial planning.

KEY WORDS

Spatial planning, deliberation, conflict, post-structuralism, social production of space

Uredništvo je prispevek prejelo 2. oktobra 2022.

1 Uvod

Zakon o urejanju prostora (2021) prostorsko načrtovanje opredeljuje kot kontinuirano interdisciplinarno dejavnost, s katero načrtujemo prostorski razvoj in prostorske ureditve. Postopki prostorskega načrtovanja in priprava prostorskih aktov temeljita na dogovarjanju in usklajevanju med udeleženci urejanja prostora. Prostorsko načrtovanje tako že v sami opredelitvi predvideva dogovorni način reševanja morebitnih konfliktov med akterji. Konflikti se v prostorskem načrtovanju lahko pojavijo iz različnih vzrokov. To so lahko konflikti glede rabe ali spreminjanja rabe fizičnega prostora, ki je omejen vir, zaradi različnih interesov akterjev ali neenakopravnega vpliva akterjev na odločitve o posegih v prostor (Počkar in sodelavci 2009). Usklajevanje interesov in razreševanje konfliktov je torej temeljno poslanstvo prostorskega načrtovanja.

Soočanje s potencialno konfliktnostjo je v središču pozornosti teorije prostorskega načrtovanja, v kateri so se izoblikovale tri glavne usmeritve: celostno racionalno, o deliberativno in agonistično prostorsko načrtovanje. Celostno racionalno prostorsko načrtovanje se prvenstveno osredotoča na preprečevanje konfliktov. Pri odločanju ima glavno vlogo stroka, ki naj bi bila zmožna na objektivni način določati pravičen prostorski razvoj (Healey 1997). Glavni kritiki celostnega racionalnega pristopa sta odtujenost prostorskih načrtov od potreb in interesov v družbi (Healey 1997), vprašljiva pa je tudi objektivnost strokovnega delovanja (Davidoff 1965).

V šestdesetih letih 20. stoletja so se v teoriji prostorskega načrtovanja začele pobude za demokratizacijo in večjo vlogo javnosti pri odločanju (Arnstein 1969). Velik vpliv na teorijo prostorskega načrtovanja je imela tudi Habermasova Teorija komunikativnega delovanja (Habermas 1983; 1989), v kateri avtor obravnava proceduralne vidike reševanja konfliktov s pomočjo deliberacije. Reševanje konfliktov naj bi temeljilo na: 1) sodelovanju javnosti, ki naj bi strokovno znanje dopolnila s praktičnim, lokalnim znanjem, 2) deliberaciji oziroma argumentirani razpravi med udeleženci in 3) doseganju konsenza, do katerega udeleženci pridejo skozi proces deliberacije. Udeleženci racionalni konsenz dosežejo s spremembo lastnih preferenc in na podlagi izbiranja in sprejemanja najboljšega argumenta (Habermas 1983). Čeprav naj bi deliberativni način odločanja vsaj v teoriji odpravil legitimacijski primanjkljaj celostnega racionalnega pristopa, ima tudi ta številne omejitve. To so na primer strateško delovanje akterjev (Flyvbjerg in Richardson 2002; Goluža in sodelavci 2021), problematičnost popolne odprtosti postopkov odločanja (Rorty 2000; Forester 2009) ter nezmožnost objektivnega presojanja med argumenti (Foucault 1972). Kljub kritikam pa deliberativno odločanje v teoriji velja za ideal, ki naj bi se mu v praksi skušali čim bolj približati. Številni avtorji so Habermasov model deliberativnega odločanja prenesli v teorijo prostorskega načrtovanja, med drugim Forester (1984; 1993), Healey (1997) ter Innes in Booher (2010). Prednosti deliberativnega odločanja avtorji prepoznajo tudi v praksi, na primer v urbanizmu pri upoštevanju pobud »od spodaj navzgor« (Poljak Istenič 2019), v medobčinskem sodelovanju pri snovanju razvojnih projektov (Rus, Nared in Bojnec 2018) in pri vključevanju javnosti v oblikovanje turističnih produktov (Šmid Hribar, Razpotnik Visković in Bole 2021). Raziskave so pokazale tudi to, da je izogibanje deliberaciji eden ključnih vzrokov za konflikte v prostorskem načrtovanju (Goluža 2021; Goluža in sodelavci 2021).

V zadnjih desetletjih so v teoriji prostorskega načrtovanja zaznavni tudi vplivi poststrukturalizma. To je filozofska smer, ki zavrača univerzalne resnice in izhaja iz stališča, da je znanje družbeno ustvarjeno. Odvisno je od spreminjajočega se družbeno-prostorskega konteksta, odnosov moči in kot tako ni nikoli popolnoma objektivno (Fox 2014). Pri načrtovanju prostorskega razvoja in pri sprejemanju odločitev o posegih v prostor, je zato zelo težko ali celo nemogoče sprejemati odločitve, ki bi bile absolutno pravilne ali napačne. Tudi pri presojanju in usklajevanju strokovnih stališč so odločitve o prostorskem razvoju in posegih v prostor vedno do neke mere subjektivne, odvisne od akterjev, ki so vključeni v proces, pa tudi od specifičnega družbeno-prostorskega konteksta in trenutno uveljavljenih strokovnih diskurzov. Konflikti v tem pogledu niso nikoli v celoti razrešeni, temveč gre zgolj za stabilizacijo odnosov med akterji (Hillier 2008). Na podobnih temeljih stoji agonistični model demokracije oziroma

agonistični pluralizem. To je družbenopolitična teorija, ki poudarja pozitivne vidike konfliktov, ki jih razume kot sestavni del družbenih odnosov. Kot taki so konflikti razumljeni kot ključni za obstoj demokracije. Teoretiki te filozofske smeri deliberacijo sicer označujejo kot ključno za demokratični način odločanja, vendar pa izpostavljajo, da je konsenz nemožne doseči. Agonistični pluralizem predpostavlja, da so konflikti nerešljivi, odločitve pa vedno le rezultat začasne stabilizacije odnosov moči. Odločitve namreč vedno temeljijo na izključevanju določenih interesov, stališč in možnosti (Laclau in Mouffe 2001; Hendriks 2006). Poststrukturalizem je vplival tudi na razumevanje strokovnega delovanja, ki ni vedno popolnoma objektivno, temveč tudi nanj lahko vplivajo vrednote, zakonodajni okviri, pritiski investitorjev in številni drugi dejavniki. Strokovni argumenti so zato lahko le eden izmed več enakovrednih vidikov za odločanje (Gordon 2009). V ospredju poststrukturalističnega prostorskega načrtovanja je predvsem prepoznavanje različnih, tudi konfliktnih pogledov na prostor in prostorski razvoj ter stalno ugotavljanje ustreznosti prostorsko-razvojnih usmeritev v določenem družbeno-prostorskem kontekstu (Hillier 2008; De Roo in Hillier 2012).

Čeprav so konflikti v prostorskem načrtovanju stalnica, je prispevkov, ki bi eksplicitno obravnavali pristope za soočenje s konflikti, tako v domači kot tuji literaturi, relativno malo. Večinoma je problematika konfliktnosti razdrobljena in obravnavana posredno, v posameznem teoretičnem modelu prostorskega načrtovanja (Healey 1997; Hillier 2008). V literaturi so pogosta tudi kritična dela, ki izpostavljajo prednosti in pomanjkljivosti posameznega modela odločanja (na primer Allmendinger in Tewdwr-Jones 2001). Veliko je tudi empiričnih raziskav posameznih primerov konfliktov (med drugim Flyvbjerg 1998; Kos 2013; Goluža in sodelavci 2021). Preglednih prispevkov, ki bi na enem mestu primerjali in kritično obravnavali različne teoretične pristope pri soočenju s konflikti v prostorskem načrtovanju, tako v tuji kot domači literaturi primanjkuje. Namen članka je predstaviti, kako je problematika zmanjševanja konfliktnosti obravnavana v treh vodilnih teoretičnih smereh prostorskega načrtovanja: celostnem racionalnem, deliberativnem in poststrukturalističnem. Primerjali in kritično ovrednotili smo vse tri pristope ter izpostavili glavne izzive soočanja s konflikti v prostorskem načrtovanju.

2 Opredelitev konfliktov v prostorskem načrtovanju

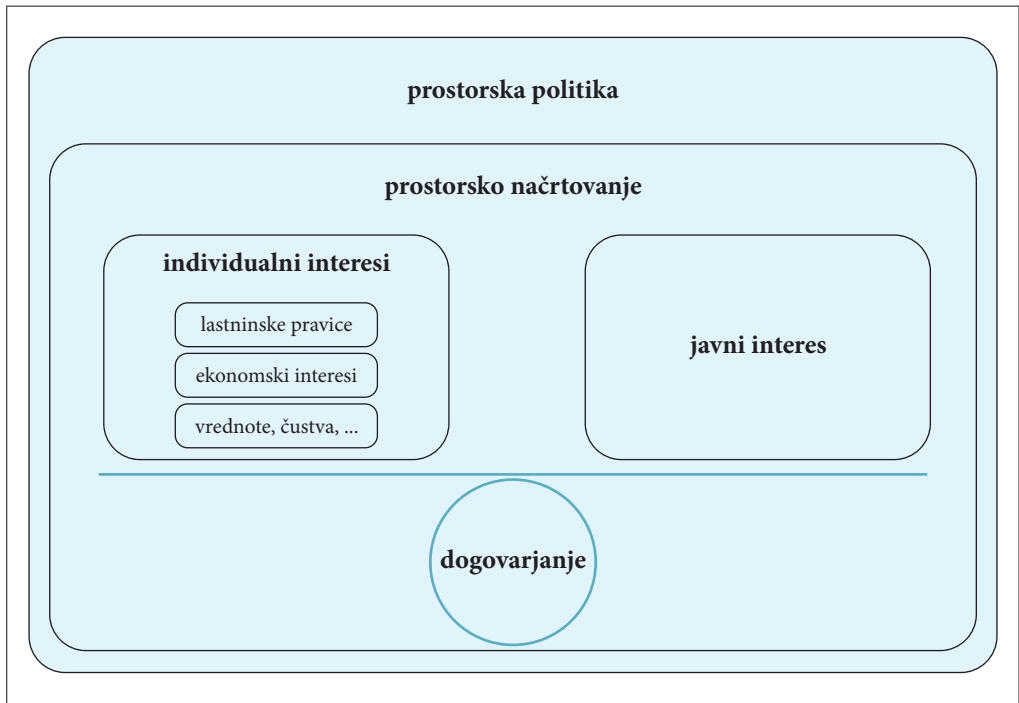
Pojem »konflikt« v literaturi nima enoznačne opredelitve. V Slovenskem etimološkem slovarju (Snoj 2015) je konflikt opredeljen kot nasprotje oziroma napetost. Konflikte v prostorskem načrtovanju razumemo predvsem v luči socioloških razprav, ki konflikte obravnavajo kot neizbežen sestavni del družbenih odnosov. Do konfliktov lahko pride zaradi (Počkar in sodelavci 2009):

- omejenosti temeljnega vira, prostora, in neenakomernega dostopa do njega,
- različnih interesov in ciljev akterjev glede upravljanja z virom ter
- različne razporeditve moči v družbi, zaradi česar imajo določeni akterji večji vpliv na odločitve o spremembah v prostoru kot drugi.

2.1 Konflikti kot posledica omejenosti fizičnega prostora

Prostor je eden od skupnih virov, katerih razpoložljivost se z uporabo manjša (Šmid Hribar in sodelavci 2018). S porabo prostora se povečuje verjetnost za konflikte, s tem pa narašča tudi potreba po usklajevanju interesov. Prostorsko načrtovanje kot eno ključnih področij delovanja države naj bi bilo v javnem interesu, torej v čim večji meri usklajeno z interesi v družbi. Hkrati mora prostorsko načrtovanje tudi preprečevati arbitrarne, samovoljne posege v prostor, ki bi lahko imeli negativne okoljske posledice. Čeprav je uresničevanje javnega interesa ena temeljnih nalog prostorskega načrtovanja (Zakon o urejanju ... 2021), gre za zelo ohlapen pojem in stalno iskanje ravnovesja med javnim in zasebnimi interesi. Nemožne je namreč jasno določiti, kolikšna podpora javnosti ali korist prebivalcev je zadostna,

da lahko govorimo o javnem interesu (Alexander 2002). Razmerja med zasebnimi interesi in javnim interesom glede urejanja prostora so pogosto konfliktni, zato posegi v prostor zahtevajo dogovarjanje med akterji (slika 1).

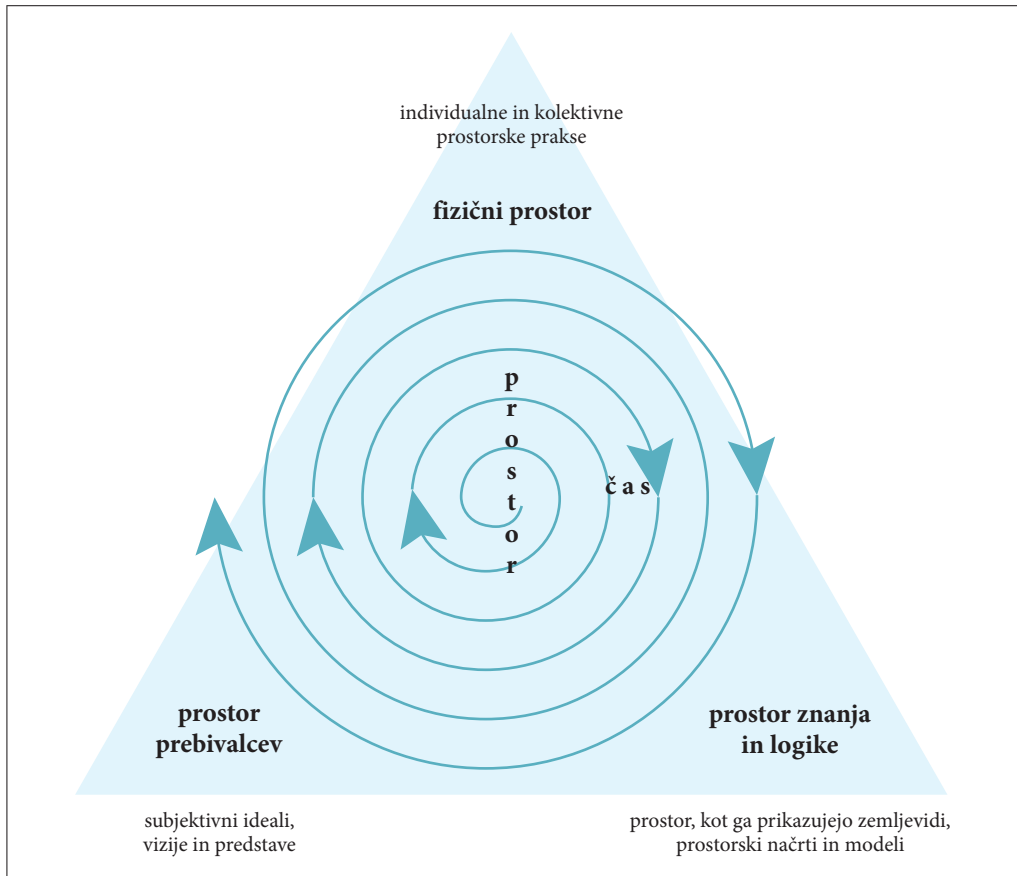

Slika 1: Razmerja med prostorsko politiko, prostorskim načrtovanjem ter javnim in zasebnimi interesi.

2.2 Konflikti kot posledica družbene produkcije prostora

Humana geografija in sodobna teorija prostorskega načrtovanja prostor obravnava kot družbeno kategorijo. Prostor v tem pogledu je družbeno ustvarjen, kar pomeni, da imajo akterji različne predstave o prostoru, ki vplivajo tako na individualne kot tudi kolektivne prakse upravljanja z njim (Schroer 2018). Lefebvre (2013) razlikuje med tremi tipi družbeno ustvarjenega prostora: 1) fizični prostor, 2) prostor znanja in logike ter 3) prostor prebivalcev (slika 2). Fizični prostor se nanaša na kolektivne in individualne prakse upravljanja s prostorom. Med kolektivne prakse sodijo na primer teritorialne in upravne delitve prostora, državna prostorska politika ter različni sektorji in upravne ravni, ki vsak na svoj način upravljajo s prostorom. Razmerja med njimi so lahko konfliktna. Konflikti pa so lahko tudi posledica nestrinjanja javnosti z (državnim ali lokalnim) upravljanjem s prostorom (Lefebvre 2013). V tem primeru gre za konflikt med individualnimi in kolektivnimi prostorskimi praksami. Drugi tip družbeno ustvarjenega prostora je prostor znanja in logike oziroma »prostorskih načrtovalcev« in izhaja iz strokovnega delovanja. Lefebvre (2013) ga imenuje tudi prostor znanja in logike. Strokovno znanje, s katerim razpolagajo prostorski načrtovalci, postaja vse bolj specializirano in diferencirano, zato je usklajevanje različnih stališč vse bolj težavno. Veljavnost znanja in znanstvenih diskurzov se lahko v prostoru in s časom spreminja, saj tudi znanje odraža specifične družbene, kulturne in zgodovinske razmere, pa tudi ideologije (Lefebvre 2013). Tak primer je diskurz o trajnostnem razvoju, ki ima danes v prostorskem načrtovanju neprimerno večjo vlogo kot pred desetletji. Tretji tip družbeno ustvarjenega prostora

je prostor prebivalcev – uporabnikov prostora, ki se oblikuje skozi zgodovino in družbene odnose. Izraža kulturne značilnosti, odnose moči, ideologije in pripadnost različnim družbenim skupinam. Tretji tip produkcije prostora pa je družbena produkcija prostora oziroma prostor prebivalcev. Gre za preplet subjektivnega in kolektivnega doživljanja prostora, vključno z osebnimi, čustvenimi navezavami na prostor in spomini. Zaradi razlik v dojemanju prostora, interesih, željah in potrebah posameznikov glede prostorskega razvoja lahko prihaja do konfliktov (Lefebvre 2013).

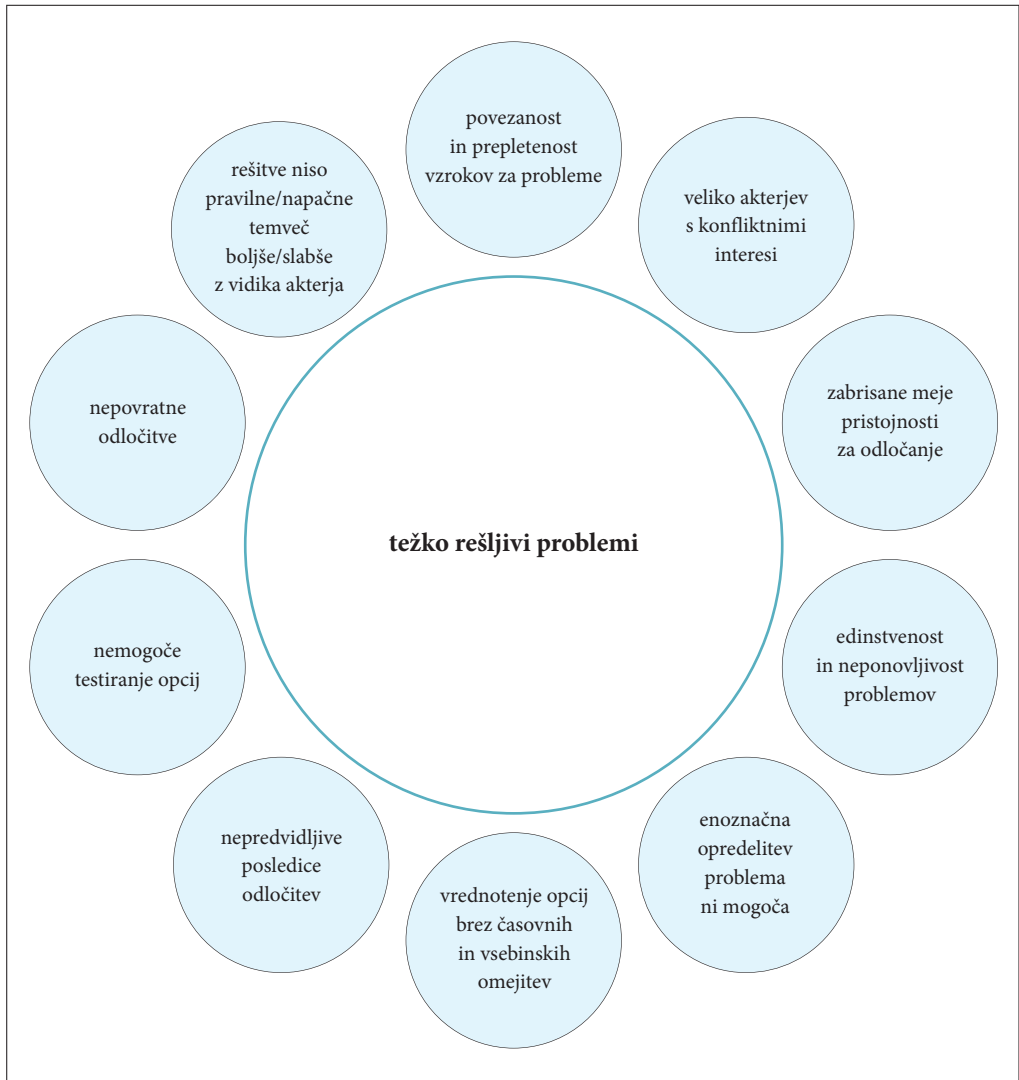

Slika 2: Družbeno ustvarjen prostor (prirejeno po Lefebvre 2013).

2.3 Težko rešljivi problemi kot vir konfliktov

Prostorsko načrtovanje se sooča z vse večjo kompleksnostjo. Meje pristojnosti za urejanje prostora postajajo vse bolj zabrisane, nemogoče je predvideti vse posledice, ki jih bo nek poseg v prostor povzročil, stroka pa z naraščajočo diferenciacijo in specializacijo vse težje enoznačno upraviči ustreznost odločitev. Poleg tega pri odločanju o prihodnjem prostorskem razvoju sodelujejo tudi številni akterji z različnimi interesi, ki imajo bodisi strokovno bodisi vrednotno, ideološko ali čustveno ozadje. Rittel in Webber (1973) sta konflikte v prostorskem načrtovanju zato poimenovala težko rešljivi problemi (angleško *wicked problems*; slika 3). Pri reševanju tovrstnih problemov je praktično nemogoče opredeliti objektivni nabor kriterijev za presojanje, saj imajo enakovredno ali celo superiorno vlogo pri odločanju lahko tudi

vrednote. Odločitev zato ne moremo označevati kot pravih ali napačnih, temveč zgolj kot boljše ali slabše glede na individualno presojo akterja (Rittel in Webber 1973; De Roo in Hillier 2012). Usklajevanje interesov in reševanje konfliktov v prostorskem načrtovanju s tem postaja vse bolj zahtevno, povečuje pa se tudi pomen argumentirane razprave med vsemi akterji, ki jih neka odločitev zadeva.

Slika 3: Značilnosti težko rešljivih problemov (prilagojeno po Rittel in Webber 1973).

3 Teoretični pristopi za zmanjševanje konfliktov v prostorskem načrtovanju

Opredelitve konfliktov iz prejšnjega poglavja kažejo na to, da imata pri zmanjševanju konfliktnosti ključno vlogo racionalizacija odločanja na eni strani ter dogovorno usklajevanje interesov na drugi.

Racionalizacija temelji na jasnih strokovnih merilih za presojanje, formaliziranih postopkih odločanja in formalno opredeljenih pristojnostih za izvajanje prostorske politike. Vse bolj se povečuje tudi pomen dogovornega razreševanja konfliktov med akterji, ki temelji na vključevanju javnosti. Eno od osrednjih vprašanj teorije prostorskega načrtovanja je torej, kako racionalno načrtovati prostorski razvoj? Skozi zgodovino so se v grobem izoblikovali trije teoretični modeli odločanja s svojimi normativnimi usmeritvami za preprečevanje, reševanje oziroma zmanjševanje konfliktnosti prostorskega načrtovanja. To so: celostno racionalno, deliberativno in poststrukturalistično prostorsko načrtovanje.

3.1 Celostno racionalno prostorsko načrtovanje

Teorija celostnega racionalnega prostorskega načrtovanja se je začela razvijati po drugi svetovni vojni. V skladu s pozitivistično miselnostjo je imela tudi v geografiji ključno vlogo pri odločanju stroka. Pozitivizem kot filozofska smer je namreč temeljil na predpostavki, da je, tako kot v naravoslovju, tudi v družboslovju in humanistiki pri pojasnjevanju družbenih pojavov treba stremeti h kvantifikaciji pojavov in formaliziranim znanstvenim metodam. Te naj bi zagotavljale merljivost, objektivnost in empirično preverljivost rezultatov (Kitchin 2006). Tudi v povojnem prostorskem načrtovanju je strokovno znanje veljalo za nepristransko, objektivno in kot tako osnova za pravično prostorsko politiko (Healey 1997). Celostni racionalni pristop naj bi namreč onemogočal špekulativne odločitve in odločitve, temelječe na čustvih in vrednotah. Odločitve o posegih v prostor so zato v celostnem racionalnem pristopu utemeljene strokovno in tehnično, značilna pa je tudi zelo močna logika ekonomske učinkovitosti (Healey 1997; Sager 1999). Legitimnost odločitev temelji na strokovnosti in usklajenosti s formalno predpisanimi postopki odločanja (Faludi 1998). S strokovnostjo in formaliziranostjo naj bi se izognili konfliktom. Če pa bi do njih vseeno prišlo, je vključevanje javnosti zamišljeno v smislu pojasnjevanja strokovno sprejetih odločitev in ne upoštevanja različnih interesov in želja v družbi (Sager 1999).

Ena ključnih kritik racionalnega načina odločanja je nedemokratičnost oziroma dejstvo, da so strokovne odločitve lahko odtujene od vrednot in potreb v družbi (Habermas 1974). Problematično je tudi zanašanje na objektivnost strokovnih argumentov, saj tudi na delovanje strokovnjakov vplivajo različni dejavniki. To so lahko vrednote, finančni pritiski, spremembe stališč zaradi napredka v znanosti. Do konfliktov lahko prihaja tudi znotraj posamezne stroke ali med strokami, saj so si lahko strokovna stališča tudi nasprotujoča (Latour 2011). Že sam nabor strok, posameznih strokovnjakov in kriterijev, s katerimi ti presojajo med različnimi možnostmi prostorskega razvoja, je izključujoč in ni reprezentativen za celotno strokovno javnost. Neodvisnost in objektivnost odločitev stroke sta zato lahko vprašljivi, kar zmanjšuje prepričljivost celostnega racionalnega pristopa (Moore 2017).

Kljub kritikam ima celostni racionalni pristop še vedno pomembno vlogo. Prostorsko načrtovanje mora biti do določene mere formalizirano in racionalizirano. V nasprotnem primeru bi lahko prišlo do prevelike kompleksnosti in zastojev pri načrtovanju. Tudi stroka ima še vedno pomembno vlogo pri oblikovanju argumentov ter zagotavljanju informacij in znanja, s pomočjo katerega akterji oblikujejo svoje argumente (Gutmann in Thompson 2004; Moore 2017). Strokovno znanje je tudi nujna protiutež ozkim, individualističnim, pogosto ekonomskim interesom posameznih akterjev. Prednost formaliziranega, tehnokratskega odločanja je v učinkovitosti in transparentnosti, vendar je lahko izključujoče, kar povzroča konflikte (Kos 1993).

3.2 Deliberativno prostorsko načrtovanje

Kritiki celostnega racionalnega prostorskega načrtovanja so v šestdesetih letih 20. stoletja izpostavljali predvsem nujnost demokratizacije. Z vključevanjem javnosti bi del odločevalske moči (ali celoto) prenesli na prebivalce, ki so bili sicer tradicionalno izključeni iz odločanja (Arnstein 1969). S tem naj bi odpravili eno ključnih pomanjkljivosti celostnega racionalnega prostorskega načrtovanja in tako prispevali k večji družbeni sprejemljivosti prostorskih načrtov. Na teorijo prostorskega načrtovanja je

v osemdesetih letih 20. stoletja vplivala tudi Teorija komunikativnega delovanja nemškega filozofa Habermasa (1983; 1989). Odločanje naj bi po tej teoriji temeljilo na vključevanju vseh akterjev, vključno z javnostjo, ki so med seboj enakovredni. Udeleženci naj bi skozi argumentirano razpravo – deliberacijo – dosegli skupno razumevanje problema in končno po načelu najboljšega argumenta tudi racionalni konsenz. Udeleženci naj bi v deliberaciji delovali v skladu z načeli resničnosti, pravilnosti in iskrenosti. Načelo resničnosti pomeni, da bi moral biti vsak udeleženec popolnoma informiran o zadevi, o kateri odloča. Ključno vlogo pri zagotavljanju resničnih informacij ima stroka, ki mora poskrbeti, da so argumenti, ki jih zagovarjajo udeleženci v deliberaciji, usklajeni s trenutno dosegljivim znanjem. Pomembno je, da to znanje stroka zna predstaviti na način, ki je razumljiv tudi nestrokovni javnosti. Načelo pravilnosti pomeni, da morajo udeleženci v deliberaciji delovati v skladu s pravnimi normami in moralnimi načeli. Tretje načelo, načelo iskrenosti, pa ima pomembno moralno in pravično osnovo. Udeleženci morajo biti prepričani v pravilnost in upravičenost svojega delovanja ter v procesih odločanja delovati etično (Habermas 1983; Kos 2002).

Forester (1993) je bil eden prvih teoretikov, ki je Habermasovo Teorijo prenesel na področje prostorskega načrtovanja. Čeprav je bil velik zagovornik ideje in načel deliberativnega odločanja, je bil skeptičen predvsem do možnosti doseganja racionalnega konsenza. Zavedal se je, da v praksi na delovanje udeležencev vplivajo različni dejavniki, kot so nerazumevanje, šumi v komunikaciji, nezaupanje, različne vrednote, strateško delovanje, prekrivanje sektorskih politik in interesov različnih upravnih ravni in drugi (Forester 1984). Kljub praktičnim omejitvam je deliberativni pristop postal glavna normativna usmeritev teorije prostorskega načrtovanja in velja za enega najustreznejših pristopov za reševanje konfliktov (Forester 1993; Healey 1997; Innes in Booher 2010). Deliberativno odločanje se je uveljavilo tudi na mednarodni ravni oblikovanja politik. S Torremolinsko listino (Resolution ... 1983) so se uveljavila štiri ključna načela v prostorskem načrtovanju: demokratičnost, celovitost, funkcionalnost in dolgoročnost, ki vsa izpostavljajo nujnost dogovarjanja med akterji. Pravico do sodelovanja pri odločanju o posegih v okolje javnosti daje tudi tako imenovana Aarhuška konvencija oziroma Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah (Zakon o ratifikaciji ... 2004), katere podpisnica je tudi Slovenija. Konvencija daje posameznikom pravico do obveščeniosti, soodločanja in pravnega varstva v okoljskih zadevah. Kljub temu da je deliberativni pristop uveljavljen na teoretični, zakonodajni in politični ravni, se v praksi pogosto izvaja zgolj navidezno. Poleg zgoraj omenjenih praktičnih omejitev odločevalci pogosto tudi omejujejo sodelovanje različnih udeležencev, oziroma jim ne dajo možnosti vplivanja na končne odločitve.

3.3 Prostorsko načrtovanje in vplivi poststrukturalizma

V zadnjih desetletjih so v teoriji prostorskega načrtovanja opazni vplivi poststrukturalizma, ki konfliktom pripisujejo pozitivno vlogo v procesih odločanja. Gre za pristop, ki izpostavlja družbene odnose, družbeno ustvarjene pomene in upošteva vpliv družbeno-prostorskega konteksta na delovanje akterjev. Prostorsko načrtovanje v tem pogledu je odprto, dinamično in konflikten proces odločanja, pri čemer konfliktov nikoli ne moremo v celoti razrešiti (Hillier 2008). Agonistična teorija na primer predpostavlja, da odločitve vedno temeljijo na izključevanju določenih interesov, stališč in možnosti (Laclau in Mouffe 2001; Hendriks 2006). To pa ne upravičuje relativizacije argumentov in brezbriznosti odločanja, vendar še povečuje pomen deliberacije (Latour 2011). Cilj agonističnega pristopa je ustvarjanje priložnosti za izražanje konfliktnih stališč in med akterji skozi dialog doseči zmanjšanje konfliktnosti odnosov. Ti naj bi dosegli medsebojno razumevanje in sprejeli določeno odločitev, čeprav se ta ne sklada z njihovimi osebnimi prepričanji (Mouffe 2016). Konflikti so v agonistični teoriji razumljeni kot temelj obstoja demokracije (Mouffe 2016) in kot osnova za izražanje in soočenje tako racionalnih kot vrednotno obarvanih argumentov. Konflikti lahko tako potencialno prispevajo k napredku, novim, boljšim predlogom rešitev ali prostorskih praks (Pløger 2004; Massey 2005).

Podobno tudi multiplenarno prostorsko načrtovanje reševanje konfliktov nadomešča s stabilizacijo konfliktnih odnosov med akterji skozi deliberacijo (Hillier 2008). Poststrukturalizem zagovarja tezo, da morajo procesi odločanja zagotoviti zastopanost različnih teritorialnih in drugih opredelitev prostora, ki so družbeno ustvarjene. To pomeni, da morajo biti procesi odločanja zasnovani tako, da dajejo možnost sodelovanja ter izražanja stališč različnim akterjem in družbenim skupinam, tudi marginaliziranim oziroma tistim, ki so pogosto izključene iz procesov odločanja (Scott 2009). Kljub načelom vključujočega odločanja pa vsak prostorski načrt, strategija ali drugi prostorski akt zahteva tudi nujno oženje nabora različnih stališč in interesov oziroma izključevanje, saj je praktično nemogoče, da bi uresničili vse. Prostorski načrtovalci imajo s tem vse bolj zahtevno nalogo osmišljanja kaotične odprtosti odločevalskih postopkov ter tehtanja med racionalnostjo in iracionalnostjo argumentov akterjev. Narava prostorskega načrtovanja pa od prostorskih načrtovalcev zahteva tudi sprejemanje »neodločljivih odločitev«, ki bodo izvedljive in sprejemljive v specifičnem družbeno-prostorskem kontekstu (Hillier 2008).

4 Razprava: izzivi prostorskega načrtovanja pri soočenju s konflikti

V prejšnjih poglavjih smo najprej predstavili ključne vzroke za konflikte, nato pa smo skozi pregled treh dominantnih teoretičnih modelov predstavili pristope za soočenje s konflikti v prostorskem načrtovanju. V nasprotju od deliberativnega in poststrukturalističnega prostorskega načrtovanja celostni racionalni pristop ne predvideva konfliktov. Zanaša se namreč na objektivnost, nepristranskost in pravičnost stroke. Zaradi jasno formalno predpisanih postopkov in strokovnih meril za odločanje je celostno racionalno prostorsko načrtovanje v praksi lahko zelo učinkovito in transparentno. Največji pomanjkljivosti tega pristopa pa sta demokratični primanjkljaj in predpostavka o nekonfliktnosti strokovnega delovanja. Demokratični primanjkljaj je bil vsaj v teoriji odpravljen z deliberativnim prostorskim načrtovanjem. Ta je predvidel vključevanje javnosti, s čimer naj bi se zmanjšal razkorak med državnimi odločevalci, stroko in družbo (Kos 1993). Deliberativni način odločanja je javnosti teoretično omogočil stroki enakovredno soodločanje o prihodnjem prostorskem razvoju. Kljub večji demokratičnosti sprejemanja odločitev, pa reševanje konfliktov v deliberativnem prostorskem načrtovanju še vedno temelji na racionalnosti oziroma strokovnosti. Stroka je tista, ki udeležence v deliberativnem pristopu oskrbuje z argumenti. Vrednote posameznikov, njihova čustva in pomeni, ki jih posamezniki pripisujejo določenemu prostoru, v deliberativnem prostorskem načrtovanju niso enakovredni strokovnim argumentom. Cilj deliberacije je priti do racionalnega konsenza – odločitve, sprejete na osnovi najboljšega (strokovnega) argumenta, pri čemer pa teorija spregleda praktični vidik in dejstvo, da je v določenih primerih zelo težko ali celo nemogoče presojati o tem, kateri strokovni argument je boljši. To je tudi ena ključnih kritik deliberativnega modela odločanja (na primer Foucault 1972; Rorty 2000). Podobno kot celostno racionalno tudi deliberativno prostorsko načrtovanje temelji na predpostavki nekonfliktnosti strokovnih stališč.

Odnos do konfliktov se je v teoriji prostorskega načrtovanja v zadnjih desetletjih spremenil predvsem pod vplivom poststrukturalizma. Teorija prostorskega načrtovanja za doseganje večje družbene sprejemljivosti prostorskih načrtov na eni strani vse bolj izpostavlja pomen upoštevanja vrednot ter lokalnega in laičnega znanja prebivalcev, na drugi strani pa tudi se vse bolj krepi zavedanje, da v praksi ne obstajajo univerzalna racionalna merila za prostorsko načrtovanje ter presojanje o pravilnosti in upravičenosti določenega posega v prostor. V teoriji se je premenil tudi odnos do reševanja konfliktov v prostorskem načrtovanju. Medtem ko celostno racionalno in deliberativno prostorsko načrtovanje skušata bodisi preprečiti bodisi racionalno razrešiti konflikte, poststrukturalistično prostorsko načrtovanje izpostavlja nerešljivost konfliktov. Konflikti veljajo tudi kot ključni sestavni del družbenih odnosov, ki je pomemben za obstoj demokracije. Kljub nerešljivosti konfliktov poststrukturalistično prostorsko načrtovanje, podobno kot deliberativno, spodbuja odprtost odločevalskih postopkov in argumentirano razpravo med udeleženci. Razlikuje pa se v tem, da je proces reševanja konfliktov razumljen kot

prilagodljiv, nikoli zaključen proces argumentiranja, odprt za različne, tudi subjektivne predstave o prostoru, ki imajo lahko vrednotno, ideološko ali čustveno podstat. Cilj takšnega procesa ni konsenz, temveč odprti, začasni dogovori, ki se lahko glede na okoliščine spreminjajo. Stalno prepričevanje vrednot in zelene smeri prostorskega razvoja ter iz tega izhajajoča večja prilagodljivost procesov odločanja je sicer v luči spreminjajočega se družbeno-prostorskega konteksta pozitivno. Problem takšnega načina odločanja pa je sama narava prostorskega načrtovanja. Ta od odločevalcev zahteva dokončne odločitve in prostorske načrte, ki se materializirajo v konkretnih spremembah v prostoru, česar pa poststrukturalistično prostorsko načrtovanje ne predvideva. V praksi prostorsko načrtovanje ne more delovati kot odprt, nikoli končan proces, saj so nujne dokončne odločitve, za katere morajo odločevalci sprejeti tudi moralno in politično odgovornost.

Pregled teoretičnih modelov prostorskega načrtovanja, ki ga v zgoščeni obliki prikazuje preglednica 1, je pokazal, da ima vsak od treh teoretičnih pristopov nekoliko drugačen odnos do konfliktov. Ne v teoriji in ne v praksi prostorskega načrtovanja se ne moremo sklicevati zgolj na en pristop, saj ima vsak izmed njih določene prednosti in omejitve pri spopadanju s konfliktnostjo. Potrebna so tako jasna strokovna merila presojanja kot tudi vključevanje javnosti in prilagodljivost procesa odločanja specifičnim družbeno-prostorskim kontekstom. Ključen izziv je predvsem najti ustrezno razmerje med strokovnostjo in formaliziranostjo, demokratičnostjo ter prilagodljivostjo odločevalskih procesov, ki v določenem kontekstu vodi do najbolj družbeno sprejemljivih odločitev in v čim večji meri odraža javni interes.

Čeprav teorija prostorskega načrtovanja vse bolj prepoznava dejstvo, da tudi strokovno delovanje ni vedno povsem racionalno in je lahko tudi konfliktno, reševanje konfliktov v strokovni sferi v teoriji prostorskega načrtovanja ostaja v senci pristopov, ki temeljijo na vključevanju javnosti. Medtem ko se je teorija prostorskega načrtovanja v preteklih desetletjih prvenstveno osredotočala na reševanje konfliktov v odnosu med javnimi institucijami in družbo, se zdi, da odnos do konfliktnosti strokovnega delovanja še vedno temelji na predpostavkah objektivnosti, racionalnosti in nekonfliktnosti. Posledično je ta tematika v teoretičnih razpravah v prostorskem načrtovanju največkrat prezrta ter nejasno in nesistematično izražena. Na problematiko konfliktnosti strokovnega delovanja opozarjajo predvsem sociološke razprave, v teoriji prostorskega načrtovanja pa se to zavedanje postopoma uveljavlja pred-

Preglednica 1: Soočenje s konflikti v treh teoretičnih modelih prostorskega načrtovanja.

teoretični modeli:	celostni racionalni	deliberativni	post-strukturalistični
dojemanje konfliktov	motnja v procesu odločanja	priložnost za argumentirano razpravo	konflikt kot temelj demokracije in priložnost za napredek
način soočenja s konflikti	izogibanje; racionalizacija	reševanje z deliberacijo; doseganje racionalnega konsenza	spodbujanje izražanja in sprejemanje konfliktnih stališč
vloga prostorskega načrtovalca	strokovno odločanje	moderacija, mediacija	omogočanje izražanja konfliktnih stališč
način odločanja	od zgoraj navzdol; suverenost stroke	racionalno dogovarjanje med enakopravnimi akterji	odprtost in prilagodljivost postopkov odločanja
kritika	odtujenost od interesov v družbi; vprašljiva objektivnost strokovnih stališč	konsenz kot ideal, ki ga v praksi ni mogoče doseči; neenakost odnosov moči	odsotnost racionalnega okvira za presojanje; nedokončnost in odprtost odločitev

vsem pod vplivom poststrukturalizma. Latour (2011) na primer izpostavlja pomen spreminjajočega se družbeno-prostorskega konteksta. Znanstveni oziroma strokovni diskurzi se z napredkom v znanosti spreminjajo, prav tako pa se razlikujejo med strokami. Poleg tega so strokovnjaki zgolj ljudje s svojimi subjektivnimi vrednotami, preferencami in ne nazadnje tudi interesi. Strokovno delovanje zaradi vpliva spreminjajočega se družbeno-prostorskega konteksta, v katerem delujejo strokovnjaki, ni vedno povsem objektivno, niti ga ne moremo označiti kot absolutno pravilnega ali napačnega. Zelo nazoren primer dejstva, da tudi strokovnjaki ne delujejo vedno povsem objektivno, je v prostorskem načrtovanju na primer vpliv kapitala. Na prostorsko načrtovanje in strokovna merila, ki so uporabljena v presojah ustreznosti umestitve nekega objekta v prostor, lahko pomembno vplivajo gospodarski oziroma finančni interesi. Prostorski razvoj zaradi tega ni vedno v skladu z načeli trajnostnega razvoja, ki naj bi ga uresničevalo prostorsko načrtovanje. Kljub temu zavedanju pa ima stroka v prostorskem načrtovanju izjemno pomembno vlogo. Poleg tega, da zagotavlja znanje in informacije, predstavlja tudi protitež poenostavljenim, banaliziranim ali individualističnim stališčem akterjev, ki so včasih lahko tudi moralno sporna (Moore 2017). Zaradi zavedanja, da tudi strokovna stališča ne predstavljajo trdnega temelja objektivnosti, se vloga prostorskega načrtovalca le še povečuje. Hkrati mora zagotavljati interdisciplinarnost in preprečevati relativizacije strokovnih stališč. Da bi bili v praksi strokovni argumenti, s katerimi odločevalci zagovarjajo določeno smer prostorskega razvoja, bolj prepričljivi in bi dosegali tudi večjo družbeno sprejemljivost, pa bi morali postopki odločanja vključevati tudi obliko »strokovne deliberacije«. Rezultate študij različic, ki jih razumemo kot eno ključnih praktičnih oblik strokovnega delovanja v prostorskem načrtovanju se v praksi pogosto uporabljajo kot glavni argument odločevalcev, tudi, ko ti naletijo na nasprotovanje širše strokovne in laične javnosti. V luči sodobnih demokratičnih, odprtih in bolj prilagodljivih modelov odločanja bi jih bilo v praksi dobro nadgraditi s oblikami soočenj s širšo strokovno javnostjo. Rezultate študij različicbi na primer lahko predstavili strokovnjakom z različnih področij, ki niso bili del tega formalnega procesa vrednotenja različic. S tem bi preverili reprezentativnost strokovnih odločitev, hkrati pa bi odločevalci strokovne odločitve lahko tudi bolj prepričljivo zagovarjali pred javnostjo.

Nobeden izmed treh predstavljenih teoretičnih konceptov prostorskega načrtovanja ne predstavlja idealnega načina spopadanja s problematiko konfliktnosti, zato je treba v praksi predvsem iskati ustrezno ravnovesje med njimi. Potrebna je zadostna mera strokovnosti in formaliziranosti odločevalskih postopkov, vendar ob stalnem zavedanju, da se dognanja stroke spreminjajo, da so si lahko različna strokovna stališča diametralno nasprotna in da imajo tudi različna strokovna stališča v različnih kontekstih različno težo. Tudi strokovni vidik prostorskega načrtovanja zato potrebuje določeno mero deliberativnosti in prilagodljivosti. Deliberacija prav tako predstavlja pomemben gradnik prostorskega načrtovanja. Vključevanje javnosti in argumentirana razprava med udeleženci je v demokratičnih družbah nujna, vendar pa zahteva zelo dobro informiranost udeležencev v razpravah. Ključna naloga prostorskih načrtovalcev in odločevalcev je, da zagotavljajo dobro informiranost prebivalcev ter omogočajo in v čim večji meri upoštevajo pobude, ki prihajajo od spodaj. Pravica do informiranosti in soodločanja o posegih v okolje je ne nazadnje tudi formalno zagotovljena – ne zgolj s prostorsko zakonodajo, temveč tudi na mednarodni ravni, z Aarhusko konvencijo (1998). Odločitve o prostorskem razvoju ali o posegih v prostor pa vedno pomenijo tudi izključevanje, oziroma neupoštevanje določenih interesov. Nemogoče je uresničiti in upoštevati vse pobude in interese, bodisi laične bodisi strokovne. Odločitve torej zahtevajo tudi veliko mero (politične) odgovornosti odločevalcev ali izvoljenih predstavnikov ter prepričljive argumente, s katerimi so ti interesi zavrtni. Konfliktnost vsekakor ne sme biti izgovor za izogibanje deliberaciji, temveč bi morala tudi praksa slediti razvoju teorije prostorskega načrtovanja. Ta vse bolj poudarja, da je za družbeno bolj sprejemljive in s tem manj konfliktno prostorske načrte nujno ustvarjanje priložnosti za odprto argumentirano razpravo. Ta namreč omogoča boljše razumevanje prostora z vidika različnih akterjev in posledic, ki jih ima določena smer prostorskega razvoja za posameznika. Poudariti velja, da deliberacija v prostorskem načrtovanju ne sme biti osredotočena zgolj na odnos med odločevalci in javnostjo. Tudi strokovna stališča so namreč lahko vir konfliktov

v prostorskem načrtovanju. Pomembno je, da deliberacija poteka tudi na strokovni ravni odločanja, česar teorija prostorskega načrtovanja sicer izrecno ne izpostavlja.

5 Sklep

Namen članka je bil predstaviti in kritično obravnavati različne teoretične pristope pri spopadanju s konfliktnostjo v prostorskem načrtovanju. Obravnavali smo tri pristope: celostnega racionalnega, deliberativnega in poststrukturalističnega ter izpostavili, katere so njihove ključne prednosti in omejitve pri soočenju s konflikti. Celostno racionalno in deliberativno prostorsko načrtovanje temeljita na predpostavki o nekonfliktnosti strokovnega delovanja. Razlikujeta se predvsem glede vključevanja javnosti. Nedemokratskičnost kot eno ključnih pomanjkljivosti celostnega racionalnega pristopa je odpravil deliberativni pristop. Čeprav je bil s tem v teoriji odpravljen demokratični primanjkljaj, deliberativno prostorsko načrtovanje v praksi velja za nedosegljiv ideal. Predvideva namreč popolno informiranost (racionalnost) udeležencev, ki so med seboj enakopravni in so v prizadevanjih za doseg racionalnega konsenza pripravljeni spreminjati lastne preference in se odpovedati lastnim interesom. V prostorskem načrtovanju je praktično nemogoče preprečiti strateško delovanje akterjev, zagotoviti popolno enakopravnost udeležencev v razpravah in od njih pričakovati popolno vrednotno nevtralnost. Z vidika upoštevanja različnih vrednot, znanj in zavedanja, da na delovanje vseh akterjev vpliva spremenljiv družbeno-prostorski kontekst, je bolj življenjsko poststrukturalistično prostorsko načrtovanje. Na drugi strani pa ima tudi ta pristop nekatere pomembne pomanjkljivosti. To sta med drugim nevarnost popolne relativizacije strokovnih argumentov in časovna neomejenost procesa odločanja, ki si kot cilj ne zastavlja neke dokončne odločitve oziroma prostorskega akta.

Vsi trije pristopi imajo torej določene prednosti in pomanjkljivosti, zaradi katerih je lahko prostorsko načrtovanje pri spopadanju s konflikti bolj ali manj učinkovito. Menimo, da je za zmanjševanje konfliktnosti in s tem za učinkovitost prostorskega načrtovanja v praksi treba upoštevati vse tri. Več pozornosti tako v teoriji kot v praksi prostorskega načrtovanja pa bi bilo smiselno nameniti konfliktom, do katerih prihaja na strokovni ravni odločanja. Pregled teoretičnih modelov prostorskega načrtovanja je pokazal, da so konflikti predvsem obravnavani v kontekstu nasprotovanja javnosti. Konfliktnost strokovnega delovanja, ki ga deloma izpostavlja zgolj poststrukturalistično prostorsko načrtovanje, je nekako v senci pristopov, ki obravnavajo vključevanje javnosti v prostorsko načrtovanje. Prostorsko načrtovanje mora za zmanjšanje konfliktnosti omogočati izražanje konfliktnih stališč ne le v smislu vključevanja javnosti, temveč tudi v strokovnem delu odločanja. Deliberacija je nujna za prepoznavanje čim širšega spektra različnih osebnih in strokovnih stališč, zato je treba v formalno predpisanih postopkih priprave prostorskih aktov in strategij prostorskega razvoja poleg ustreznega informiranja in vključevanja javnosti, zagotoviti tudi strokovno deliberacijo. V praksi bi na primer to lahko bila soočenja strokovnih odločitev ali rezultatov študij različic s širšo strokovno javnostjo. To pomeni, da bi skupina ekspertov, ki je sprejela določeno odločitev ali izvedla študijo različic, o njihovi reprezentativnosti razpravljala s strokovnjaki z relevantnih področij, ki niso del te skupine.

Primerjava celostnega racionalnega, deliberativnega in poststrukturalističnega pristopa je pokazala, da je na področju razumevanja in reševanja konfliktov v teoriji prostorskega načrtovanja še prostor za nadaljnje preučevanje, predvsem na področju konfliktnosti strokovnega delovanja. Ta vidik konfliktnosti je v teoriji prostorskega načrtovanja nekoliko zapostavljen, v praksi pa nič manj problematičen od konfliktov, ki so posledica nasprotovanja javnosti. Navdih za nadaljnji razvoj teorije prostorskega načrtovanja so lahko predvsem sociološke razprave, ki obravnavajo odvisnost družbenega in strokovnega delovanja od spreminjajočega se družbeno-prostorskega konteksta. To so na primer teorije kompleksnosti, teorija akter-omrežje in agonistični pluralizem. Bolj poglobljeno razumevanje družbenih odnosov je relevantno tudi za razumevanje konfliktnosti v prostorskem načrtovanju. To pa je tudi osnovni temelj za razvoj praktičnih pristopov, ki lahko pripomorejo k večji legitimnosti prostorskega načrtovanja.

Zahvala: Avtorica se zahvaljuje Javni agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije za finančno podporo raziskovalnemu programu Geografije Slovenije (P6-0101).

6 Viri in literatura

- Alexander, E. R. 2002: The public interest in planning: From legitimation to substantive plan evaluation. *Planning Theory* 1-3. DOI: <https://doi.org/10.1177/147309520200100303>
- Allmendinger, P., Tewdwr-Jones, M. (ur.) 2002: *Planning Futures: New Directions for Planning Theory*. London. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203996195>
- Arnstein, S. 1969: A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners* 35-4. DOI: <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Davidoff, P. 1965: Advocacy and pluralism in planning. *Journal of the American Institute of Planners* 31-4. DOI: <https://doi.org/10.1080/01944366508978187>
- De Roo, G., Hillier, J. (ur.) 2012: *Complexity and Planning: Systems, Assemblages and Simulations*. New York.
- Faludi, A. 1998: From planning theory mark 1 to planning theory mark 3. *Environment and Planning B: Planning and Design* 25-7. DOI: <https://doi.org/10.1177/239980839802500717>
- Flyvbjerg, B. 1998: *Rationality and power. Democracy in Practice*. Chicago, London.
- Flyvbjerg, B., Richardson, T. 2002: *Planning and Foucault: In search of the dark side of planning theory*. *Planning Futures. New Directions for Planning Theory*. London, New York.
- Forester, J. 1984: Bounded rationality and the politics of muddling through. *Public Administration Review* 44-1.
- Forester, J. 1993. *Critical theory, public policy, and planning practice. Toward a Critical Pragmatism*. Albany.
- Forester, J. 2009: *Dealing with differences. Dramas of Mediating Public Disputes*. New York.
- Foucault, M. 1972: *The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language*. New York.
- Fox, N. J. 2014: Poststructuralism and postmodernism. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Health, Illness, Behavior, and Society*. Chichester. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118410868.wbehibs109>
- Goluža, M. 2021: Učinkovitost participativnega načrtovanja pri reševanju konfliktov: primer prostorskega umeščanja tretje razvojne osi na Koroškem. *Koroška: od preteklosti do perspektiv*. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/zborovanje.016>
- Goluža, M., Šubic Kovač, M., Kos, D., Bole, D. 2021: How the state legitimizes national development projects: The third development axis case study, Slovenia. *Acta geographica Slovenica* 61-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.9572>
- Gordon, R. 2009: Power and legitimacy: From Weber to contemporary theory. *The SAGE Handbook of Power*. Los Angeles. DOI: <https://doi.org/10.4135/9780857021014.n14>
- Gutmann, A., Thompson, D. F. 2004: *Why Deliberative Democracy?* Princeton.
- Habermas, J. 1974: *Theory and Practice*. London.
- Habermas, J. 1983: *The Theory of Communicative Action, Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society*. Boston.
- Habermas, J. 1989: *The Theory of Communicative Action, Vol. 2: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Boston
- Healey, P. 1997: *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. London. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-25538-2>
- Hendriks, C. M. 2006: Integrated deliberation: Reconciling civil society's dual role in deliberative democracy. *Political Studies* 54-3. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2006.00612.x>
- Hillier, J. 2008: Plan(e) speaking: A multiplanar theory of spatial planning. *Planning Theory* 7-1. DOI: <https://doi.org/10.1177/1473095207085664>

- Innes, J. E., Booher, D. E. 2010: *Planning with Complexity: An Introduction to Collaborative Rationality for Public Policy*. New York. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315147949>
- Kitchin, R. 2006: *Positivist geographies and spatial science. Approaches to Human Geography*. London.
- Kos, D. 1993: *Racionalnost neformalnih prostorov*. Ljubljana.
- Kos, D. 2002: *Načela komunikacijskega delovanja. Aarhuška konvencija v Sloveniji: strokovna priporočila za implementacijo Konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah*. Ljubljana.
- Kos, D. 2013: *Analiza umeščanja ljubljanske džamije. Teorija in praksa* 50, 3-4.
- Laclau, E., Mouffe, C. 2001: *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London, New York.
- Latour, B. 2011: *Pandorino upanje*. Ljubljana.
- Lefebvre, H. 2013. *Produkcija prostora*. Ljubljana.
- Massey, D. 2005: *For Space*. London.
- Moore, A. 2017: *Democracy and problem of expertise. Critical Elitism: Deliberation, Democracy, and the Problem of Expertise*. Cambridge. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108159906.003>
- Mouffe, C. 2016: *Democratic politics and conflict: An agonistic approach. Politica Comun* 9. DOI: <https://doi.org/10.3998/pc.1232227.0009.011>
- Pløger, J. 2004: *Strife. Urban planning and agonism. Planning Theory* 37-1. DOI: <https://doi.org/10.1177/1473095204042318>
- Počkar, M., Andolšek, S., Popit, T., Barle Lakota, A. 2009: *Uvod v sociologijo*. Ljubljana.
- Poljak Istenič, S. 2019: *Participatory urbanism: Creative interventions for sustainable development. Acta geographica Slovenica* 59-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.5142>
- Resolution No. 2 on The European Regional/Spatial Planning Charter (Torremolinos Charter/Torremolinska listina). *Medmrežje*: <https://rm.coe.int/6th-european-conference-of-ministers-responsible-for-regional-planning/168076dd93> (30. 9. 2022).
- Rittel, H. W. J., Webber, M. M. 1973: *Dilemmas in a general theory of planning. Policy Sciences* 4. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF01405730>
- Rorty, R. 2000: *Universality and truth. Rorty and His Critics*. Oxford.
- Rus, P., Nared, J., Bojnc, Š. 2018: *Forms, areas, and spatial characteristics of intermunicipal cooperation in the Ljubljana urban region. Acta geographica Slovenica* 58-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.4830>
- Sager, T. 1999: *The rationality issue in land-use planning. Journal of Management History* 5-2. DOI: <https://doi.org/10.1108/13552529910249869>
- Schroer, M. 2018: *Spatial theories/social construction of spaces. The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies*. Chichester. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118568446.eurs0313>
- Scott, H. V. 2009: *Representation, politics of. International Encyclopedia of Human Geography*. Oxford. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-008044910-4.00986-X>
- Snoj, M. 2015: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana.
- Šmid Hribar, M., Kozina, J., Bole, D., Urbanc, M. 2018: *Javno dobro, skupni viri in skupno: Vpliv zgodovinske zapuščine na sodobno dožemanje v Sloveniji kot tranzicijski družbi. Urbani izziv* 29-1. DOI: <https://doi.org/10.5379/urbani-izziv-2018-29-01-004>
- Šmid Hribar, M., Razpotnik Visković, N., Bole, D. 2021: *Models of stakeholder collaboration in food tourism experiences. Acta geographica Slovenica* 61-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.8756>
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah. *Uradni list Republike Slovenije* 17/2004. Ljubljana.
- Zakon o urejanju prostora. *Uradni list Republike Slovenije* 199/2021. Ljubljana.

7 Summary: Conflicts in spatial planning: Critical evaluation of theoretical approaches to conflict management

(translated by the author)

The article explores how different strands of planning theory conceptualize and deal with spatial conflicts. We have focused on the rational-comprehensive, deliberative, and post-structuralist models of spatial planning. First, we outlined the origins of spatial conflicts through three theoretical concepts. The first is the limitation of physical space, which forces actors to deliberate about future spatial developments. In this context, the main task of spatial planning is to balance the public interest and the plurality of individual interests. The second concept is the social production of space, which conceptualizes space as a social category and shows the interconnectedness between geographic and social spaces. Space is viewed as a social construct and relational. The focus is on how social actors produce space, what meaning it has for them, and how space structures individual behaviour. Henry Lefebvre, French spatial sociologist, distinguishes between three types of spaces: the lived, the conceived, and the perceived. Each of them is potentially a source of conflict. For example, between different territorial and administrative units (perceived space), between sectoral policies or experts (conceived space), or between different personal and collective perceptions of space and future spatial development among actors or interest groups. The third concept arises from the complexity of space and the intertwining of spatial and social elements. The so-called »wicked problems« as described by Rittel and Webber in the 1970s reflect very well the characteristics of conflicts in spatial conflicts faced by nowadays' spatial planning.

All three concepts imply that we need different approaches to conflict management. The rational comprehensive planning approach has evolved since World War II. It is based on scientific and technical knowledge. Objective science has played a key role in defining problems, planning spatial developments and their consequences. Impartial scientific knowledge has become a means of justifying decisions that are often also characterized by a strong logic of economic efficiency. The rational comprehensive planning approach has been criticized for its absolute reliance on the objectivity of scientific knowledge and its detachment from the interests, desires, and values of society. Criticism of the rational comprehensive planning approach led to participatory and later deliberative approaches to planning. Spatial planning theory has emphasized the importance of public participation in decision making. The concept of citizen participation has been further developed in deliberative approaches to decision making. Citizen participation in planning processes has become a central framework in planning science, as it is believed that the legitimacy of decisions can only be achieved through deliberation. This is seen as a pragmatic activity of equal stakeholders, including the public, coming to a common understanding through argumentation. Deliberative decision making and the goal of democratizing planning processes have been embraced by several planning scholars and practitioners. Although the deliberative planning approach was intended to address the legitimacy deficit of the rational comprehensive approach, it was also criticized for being idealistic and very difficult, if not impossible, to implement in practice. Conflict resolution with rational consensus as the main goal of deliberation is impossible, they argue, because experts sometimes have different, conflicting arguments. Actors also act strategically in decision-making processes, and it is difficult to imagine a completely open decision-making process without time, structural or substantive boundaries.

The third approach is the post-structuralist approach, which emphasizes the plurality of different perceptions of space, the importance of scientific and lay knowledge, and judgments based on values, emotions, or personal worldviews. Conflict is seen in this approach as necessary for democratic decision-making. In addition, the spatial planner is supposed to create opportunities for expressing different views among actors. The post-structuralist approach has also emphasized that the roles of actors, the validity of their claims, and the decisions themselves always depend on specific socio-spatial contexts that change over time and space. Theorists have claimed that making decisions inevitably involves exclusion, either in relation to particular interest/society groups or in a substantive sense. However,

this does not justify relativizing all arguments. Instead, theorists argue that deliberation is of great importance in avoiding the politicization of individualistic, partial arguments. The goal is not to make the »right« decisions, but decisions that are politically acceptable, technically sound, financially feasible, and socially acceptable in a given context.

Spatial planning theory implies that both scientific/technical rationality and formalization, as well as deliberation, are important for reducing conflict and for the functioning of the spatial planning system. Nevertheless, conflicts between the system and society have more often been recognized as necessary to be resolved through deliberation and the involvement of the public in decision-making processes. The possibility of conflict between experts and scientists has been overlooked and not expressed explicitly in planning theory. In order to reduce conflicting nature of spatial planning, the concept of deliberation should focus not only on public participation, but also on deliberation in the technical/scientific domain of planning. Deliberation is necessary to recognize a wide range of different viewpoints that need to be taken into account as much as possible in spatial plans in order to acquire socially acceptable spatial development.

RAZPRAVE

SPOROČILNOST POŠTNIH ZNAMK V OBDOBJU DRUŽBENOPOLITIČNE TRANZICIJE NA OBMOČJU NEKDANJE JUGOSLAVIJE – 1. DEL

AVTOR

dr. Anton Gosar

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Titov trg 5, SI – 6000 Koper
anton.gosar@guest.arnes.si

DOI: <https://doi.org/10.3986/GV94103>

UDK: 911.3:32:656.835.11(497.1)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Sporočilnost poštних znamk v obdobju družbenopolitične tranzicije na območju nekdanje Jugoslavije – 1. del Podobe, besedila in valuta na poštних znamkah predstavljajo ter promovirajo državo. Politična oziroma ideološka usmeritev države in kulturno izrazje naroda so tako v vizualni kot verbalni obliki odtis nekega časa. V prispevku smo preverjali izrazja (podobo in besedilo) na 841. poštних znamkah, ki so bile izdane v dveh obdobjih, 1987–1991 v Jugoslaviji ter 1991–1995 v Sloveniji in na Hrvaškem. Priložnostne poštne znamke (535 znamk) smo razvrstili v pet tematskih skupin. Le-te v 315. primerih (59 %) obravnavajo politično oziroma nacionalno pomembne vsebine. Pred razpadom Jugoslavije so poštne znamke poveličevale odpor proti okupatorju, socializem in uspešno mednarodno delovanje države. Prvi motivi na poštних znamkah Slovenije in Hrvaške pa prikazujejo pomembne zgodovinske osebnosti in dogodke, predvsem iz obdobja narodnega prebujanja v 19. stoletju.

KLJUČNE BESEDE

politična geografija, poštne znamke, Jugoslavija, Hrvaška, Slovenija

ABSTRACT

Expressions of postage stamps in times of political and social transition on the territory of former Yugoslavia – part 1

Images, text and currency on postage stamps represent and promote the country. The political or ideological orientation and the cultural dominance of the nation are on stamps visual and verbal imprints of a certain time. In this paper, we've analysed expressions (image and text) on 851 postage stamps that were issued in two periods, 1987–1991 in Yugoslavia and 1991–1995 in Slovenia and Croatia. In a step further we've studied just »occasional postage stamps« (535 stamps) that have been classified into five thematic groups. We found out that in 315 cases the »occasional postage stamps« deal with political or national contents. Before the breakup of Yugoslavia, postage stamps glorified the resistance against the WW2 occupiers, socialism and the country's successful international activities. The first images on postage stamps of Slovenia and Croatia depict important historical figures and events, mainly from the period of the national awakening in the 19th century.

KEY WORDS

political geography, postage stamps, Yugoslavia, Croatia, Slovenia

Uredništvo je prispevek prejelo 29. septembra 2022.

1 Uvod

V prispevku posvečamo pozornost značilnostim poštnih znamk, to je poštnim vrednotnicam, ki se uporabljajo za označevanje plačila poštnih storitev ter prilepljene na pisma in manjše poštno pošiljke zagotavljajo dostavo (Poštna ... 2022). Poštne znamke so v očeh uporabnikov drobni, praviloma nazobčani, motivno potiskani koščki papirja, ki jih pritrjujemo na manjše poštno pošiljke. Poštno znamko lahko nadomestijo tudi natisnjeni (samolepilni) lističi v vrednosti znamke, ki jih na pošiljko pritrди poštni urad, oziroma nam jih natisnejo samopostrežni avtomati. Poštne znamke so praviloma štirioglate, to je pravokotne ali kvadratne, že v prejšnjem stoletju so se pojavljale tudi trikotne. V Sloveniji srečujemo poleg teh tudi poštno znamke v obliki pararelograma (olimpijske igre v Albertville-u in Atlanti, 1992), kroga (svetovno prvenstvo v nogometu v Južni Afriki, 2010) in v obliki srca (vsakoletna »Voščilna znamka – gregorjevo«).

Praviloma izdajajo poštne uprave tri vrste znamk:

- a) *redne poštne znamke* (nemško *Freimarken*);
- b) *priložnostne poštne znamke* (nemško *gelegentliche Briefmarken*);
- c) *obvezne, doplačilne poštne znamke* (nemško *Zwangszuschlagsmarken* oziroma *Portomarken*).

Ob motivu so na poštnih znamkah praviloma navedeni: izdajatelj, tj. država (izjemoma še poštna uprava s kraticama PTT ali PT oziroma besedo »Pošta«), valuta in vrednost znamke ter kratka razlaga na znamki prisotnega motiva (na primer ime in priimek upodobljene osebe, prikazanega mesta ali pokrajine). Besedila so na poštnih znamkah izpisana v jeziku in pisavi, ki ju uporabljajo v državi izdajateljici poštne znamke, ponekod pa se uporabljajo tudi večjezični napisi (uradni jeziki in pisave ter angleška različica). Lahko sta hkrati ali izmenično uporabljeni obe pisavi. Valuta, ki označuje vrednost znamke, je praviloma ista, kot jo v državi uporabljajo, obstajajo pa tudi izjeme. Redne in priložnostne poštno znamke so poštne vrednotnice, ki jih je treba pritrđiti na vsako manjšo poštno pošiljko, k osnovni ceni pošiljke pa je v nekaterih državah ter vnaprej določenih obdobjih in za omejen čas (teden/mesec dni) treba dodati obvezne, doplačilne znamke – bodisi v podporo Rdečemu križu ali za druge, praviloma dobrodelne namene. Pošta sprejme pošiljko v dostavo s tem, da z žigosanjem oziroma žigom, ki je odtisnjen na delu znamke in pisma/pošiljke poštno znamko »razvrednoti«.

Nad izdajami oziroma tiskanjem poštnih znamk bedijo poštne uprave, ki so v celoti ali v večinski lasti države. Poštne znamke potrjujejo suverenost velikih in malih držav. Slednje – na primer poštno znamke kneževine Monako, republike San Marino in ustavne monarhije Tuvalu – so še posebej priljubljene med zbiratelji.

Poštno znamko so kot plačilo za storitev pošte uvedli leta 1840 v Angliji (*Penny Black*) (Bellis 2019); na ozemlju današnje Slovenije so znamko z odtisom grba habsburške monarhije prvič uporabili leta 1850 (Ferchenbauer 1981). Motiv za prvo znamko Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (»Verigar«) je leta 1918 oblikoval Kamničan Ivan Vavpotič (1877–1943) (Petauer 2018). V Združenih državah Amerike (ZDA) je leta 1969 monopol ameriške poštne uprave oziroma države (ZDA) nad prenosom (hitrih) pošiljk zavrla družba DHL iz San Francisca (DHL 2022), tri leta kasneje pa je tudi v Memphisu zaživel sorodno podjetje FedEx (*Federal Express*; Zippia 2022). Navedene, državni pošti konkurenčne družbe delujejo tudi v Sloveniji, dopolnjujejo pa jih po obsegu storitev tudi manjše (na primer: GLS – *General Logistic Systems* ali DPD – *Digital Product Delivery*). Tudi državne poštne uprave želijo s hitro dostavo večjih poštnih pošiljk širiti dejavnost prek meja in s tem ujeti omenjeno konkurenco. To je napovedala tudi avstrijska pošta, ki za dostavo paketov v Sloveniji snuje lastno podjetje »*Express One Slovenia* (Del kolača ... 2022). V obdobju pandemije Covid-19 (od leta 2020 dalje) so se namreč nakupovanja prek spleta močno povečala.

Pošte vsaj pri posredovanju hitrih pošiljk in pošiljk večjega obsega (paketi) izgubljajo svojo poprejšnjo vlogo monopolista. Nasprotno pa njihove poštno znamke ne izgubljajo pomena. Poštne uprave jih tiskajo v različnih oblikah, z različnimi motivi in v različnih nominalnih vrednostih. Ob nakupu in pritrđitvi na pisemsko pošiljko pošiljatelj posveča pozornost nominalni vrednosti znamke, ki naj zagotovi dostavo naslovniku. Motiv oziroma izrazje znamk dojemata različno, sporočilnosti znamke posveča manj

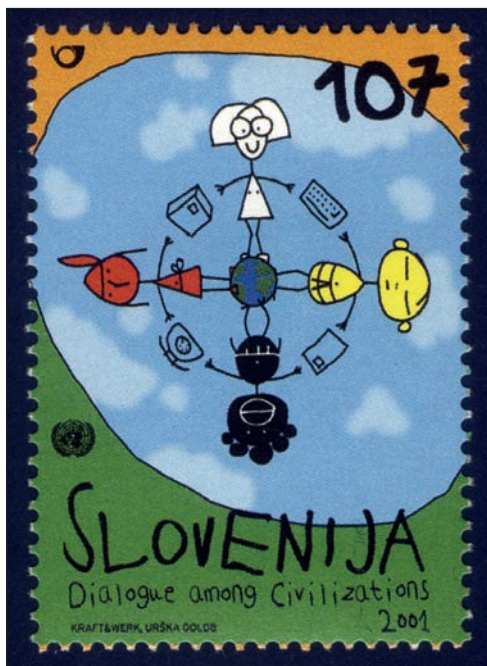
pozornosti (izjema so znamke posvečene verskim praznikom). Izdajatelji poštних znamk pa menijo, da je sporočilnost motiva pomembna tako za pošiljatelja kot prejemnika poštnе pošiljke. Motivi na znamkah in s tem posredovana sporočila so namreč poučnega in promocijskega značaja. Posebno prek priložnostnih znamk posreduje poštna uprava, posredno pa država, videnje politike, zgodovine, kulture in družbe ter z njo oblikuje njej lasten odnos do mednarodne skupnosti. S tem krepi in/ali ustvarja domoljubna čustva in navzven pošilja simbole, s katerimi se identificira/promovira v razmerju do drugih držav oziroma narodov (Brunn 2011, 19). Podobno kot imena cest v mestih lahko tudi motivi na poštних znamkah izpričujejo splošno politično opredelitev države. Raento in Brunn (2005, 145) menita, da znamke »... prek motivov, ki slavijo herojska dejanja, uspehe narodove kulture in znanosti ter lepote »rudne grude« nenehno, iz leta v leto, znova in znova utrjujejo narodno zavest. Znamke ostajajo eden od dejavnikov, ki krepi identiteto posameznika in skupnosti.«. Grayson (2023) ponazori povedano s tem, ko zapiše, da »... pri državljanu države izdajateljice znamke, ali osebi s koreninami v njej, lahko določeni motiv na znamki vzbudi ponos in utrjuje pripadnost narodu in/ali državi. To velja za poštno znamko z motivom športnika nosilca/nosilko olimpijske medalje, uglednega pisatelja ali pesnika, ali mednarodno uveljavljenega umetnika ali znanstvenika« (Grayson 2023, 8). Sprememba družbene ureditve v državi, njen odnos do mednarodne skupnosti in/ali zamenjava politične elite se praviloma odražajo tudi v videzu in tematiki poštних znamk, ki jih poštna uprava tiska, izdaja in posreduje na trg (Dodds 2000).

Izrazja na poštних znamkah so vsebine, ki jim geografija ni posvečala pozornosti. Z obravnavo vizualnih podob na poštних znamkah se ukvarjajo predvsem zgodovinarji in sociologi. Kot primer navedimo analizo pogostosti pojavnosti Brandenburških vrat na nemških znamkah (Lauritzen 1988), despotov (na primer Lenina, Tita) ali monarhov v kraljevinah. Filatelistične revije so podobe poštних znamk razlagale v kontekstu zgodovinskih dogodkov (Smolarski in Vetter-Schultheiß 2019). Geolog in seizmolog Peter Suhadolc se je z razpravo *Potres – vzroki in posledice, opisani s pomočjo filatelističnega gradiva* v Sloveniji prvi lotil strokovne analize tega vira oziroma informacij (Suhadolc 2011). Razprava o motivih na znamkah se je med geografi pojavila v povezavi z vsebinsko, to je politično, družbeno in/ali ozemeljsko preobrazbo posameznih držav (Dodds 2000; Raento 2006; Miller 2020a; 2020b; Gosar 2022). V kontekstu politične geografije so se, vzporedno z analizo promocijskih dejavnosti posameznih držav na medmrežju (Brunn in Cottle 1997; Purcell 1999), pričele pojavljati razprave o sporočilnostih poštних znamk na začetku 21. stoletja. Povod takšne in sorodnih raziskav bi lahko geografom ponudil že motiv na poštni znamki »Dialog med civilizacijami« (slika 1a) avtorice Urške Golob, katere poštna znamka je bila v okviru natečaja Organizacije združenih narodov *The Year of Dialogue Among Civilizations* leta 2001 izbrana za poštno znamko leta (Brunn in Gosar 2019). Zanimive bi bile tudi analize prepletenosti motivov na slovenskih poštних znamkah s konkretnimi geografskimi pojavi (na primer pokrajinske podobe, okoljske vsebine) in/ali osebam, ki so promovirale geografsko misel oziroma bile njene nosilke. Takšen primer ponuja znamka s podobo kartografa in geografa Blaža Kocena (slika 1b).

2 Viri, raziskovalna metoda in izrazja

V prispevku obravnavamo motive oziroma izrazja na *priložnostnih poštних znamkah* in prek njih ugotavljamo sporočilnost izdajatelja. Pozornost namenjamo vsebinam, ki so izrazito *domoljubna in/ali družbenopolitično* angažirana. Redne in obvezne doplačilne znamke smo iz analize izločili, saj so le v redkih primerih (na primer Josip Broz - Tito na rednih znamkah jugoslovanske pošte) omenjenim sporočilom blizu. Zato v pričujočem besedilu na osnovi na znamki prisotnega kompleksa vizualnih vsebin in namena izida ločujemo med naslednjimi izrazi:

- a) *motiv* opredeljuje **podobo/sliko**, ki je osrednji vizualni izraz znamke;
- b) *izrazje* vključuje, ob motivu, še opredelitev do **vzporednih sestavin** znamke, to je: uporabljene pisave in jezika, denarne enote in vrednosti ter morebitne razlage motiva na njej;

a)

b)

Slika 1:

- a) *Dialog med civilizacijami (Dialog among Civilisations, 2001)*. Po letu 1960 Organizacija združenih narodov (OZN) zaznamuje določena leta po vnaprej določenem humanitarnem cilju. Leto 1967 je bilo proglašeno za »Mednarodno leto turizma«, leto 2002 za »Leto kulturne dediščine«, itd. Predlog za proglasitev »Leta dialoga med civilizacijami« je v OZN podal nekdanji iranski predsednik Mohamed Hatami. Nastal naj bi kot odgovor na knjigo »The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order« (Trk civilizacij in (po)ustvarjanje nove svetovne ureditve), ki jo je napisal harvardski politolog Samuel P. Huntington (1996). Na javni natečaj, ki ga je objavila tudi Pošta Slovenije, se je odzvala mlada likovna umetnica Urška Golob. Svoja dela so v oceno posredovali ustvarjalci iz 28-ih držav, v ožji izbor pa so prišla dela iz Indije, Irana, Poljske in Slovenije. Izbran je bil slovenski motiv z otroki različnih ras, ki med seboj komunicirajo s sodobnimi elektronskimi napravami. Med 84-imi državami, ki so obeležile omenjeno tematiko OZN, jih je 60 prevzelo motiv, ki ga je posredovala slovenska umetnica.
- b) *Blaž Kocen (Blasius Kozenn, 2021)* je spadal med prve geografe in kartografe avstrijskega cesarstva. Rojen je bil na Hotunju pri Ponikvi leta 1821, umrl pa je 50 let pozneje na Dunaju. Slovni po izjemnih kartografskih delih, ki so bogatili tri učbenike in številne atlase. Njegov »Kozzen Atlas« založbe Hölzel iz Olomouca na Češkem, kjer so ga najprej tiskali, je postal sinonim za kakovostno kartografsko delo (Bratec Mrvar in sodelavci 2011). Izšel je v 18. jezikih, v 300 različnih izdajah in za nakladami, ki so presegle milijon izvodov. Na ozemlju Slovenije se je v Avstro-Ogrski uporabljal njegov v slovenščino prevedeni učbenik »Zemljepis za narodne šole« (1879), med obema vojnama pa so se uporabniki na Slovenskem naslonili na posodobljenega, ki ga je preuredil geograf Valter Bohinec (1898–1984).

c) *sporočilnost* vključuje motiv in izrazje znamke ter namenja pozornost še **namenu izida znamke** oziroma naslovu znamke, s katerim jo napovedujejo v promocijskih brošurah in jo pod tem imenom zavedejo v filatelističnih katalogih.

Izrazja na priložnostnih poštah Jugoslavije (Socialistične federativne republike Jugoslavije – SFRJ) med letoma 1987 in 1991 ter Slovenije (Republika Slovenija) in Hrvaške (Republika Hrvaška) med letoma 1991 do 1995 smo poskušali analizirati iz zornega kota politične geografije. Redne poštne znamke in obvezne doplačilne poštne znamke smo upoštevali le v seštevku vseh izdanih znamk. Raziskava temelji na preglednem katalogu poštah nemške založbe Michel za južno Evropo (Südeuropa ... 2019). V kontekstu pričujoče razprave smo za navedeni obdobji upoštevali prikaze za Hrvaško (str. 851–953), Jugoslavijo (str. 623–823) in Slovenijo (str. 1333–1422) (Südeuropa ... 2019). Vsebino kataloga dopolnjujejo zloženke s podatki in opisi motivov znamk, ki so bili priloženi vsaki nanovo izdani poštni znamki v Jugoslaviji in bilteni slovenskih znamk, ki so izhajali četrletno (Katalog ... 1994; Slovenika 2002). Posamezna poglavja ilustrirajo primerki iz avtorjeve lastne zbirke jugoslovanskih in slovenskih poštah; dopolnjujejo jih hrvaške znamke, ki jih je v ta namen posredoval zagrebški kolega Mladen Klemenčič (2021).

V tej razpravi smo deloma sledili metodologiji, ki sta jo v članku *Visualizing Finland: Postage Stamps as Political Messengers* (Videnje Finske: poštne znamke kot politični glasniki) razvila finska antropologinja Paulina Raento in ameriški geograf Stan Brunn (Raento in Brunn 2005). Slednji jo je s člankom *Znamke kot glasniki politične tranzicije* preveril še v *Geographical Review* pri analizi motivov na poštah Sovjetske zveze med letoma 1989 in 1994, torej ob njenem razpadu in prehodu (tranziciji) v drug družbeni, politični in ekonomski sistem. V njem preverja 312 motivov na sovjetskih (pogosti motivi Lenina in sovjetskih državnikov) in ruskih (narodnobuditeljska sporočila) znamkah (Brunn 2011). Brunn citira tudi Rick Miller (2020a) v članku o poštah z motivi svetnikov, zaščitnikov vzhodnoevropskih narodov, kot tudi v razpravi o državnih grbih na poštah Slovaške in Slovenije (Miller 2020b). Brunn in avtorji, ki so povednost slikovnega/fotografskega materiala analizirali v revijah, denimo v *National Geographic* (Lutz in Collins 1993), ugotavljajo, da je izraznost posamičnega motiva lahko večplastna in je njegova umestitev v vnaprej pripravljen nabor vsebinskih kriterijev lahko predmet različnih ocen, odločujoč pa je avtorjev kriterij (Brunn 2011). Kot primer nam lahko služi kar prva slovenska znamka, Slovenci smo jo poimenovali »Neodvisnost«. Zaradi njene vizualne podobe bi jo zlahka umestili v vsebinski razdelek »umetnost, kultura in znanost«, a jo avtor tega prispevka, glede na preroško sporočilnost Plečnikovega videnja prihodnjega slovenskega parlamenta, uvršča v kategorijo »politična sporočila« (slika 3a).

Pri preverjanju motivov, celostnega izrazja in sporočilnosti poštah smo preverili 841 znamk, ki so bile izdane v SFRJ (48 %), Republiki Sloveniji (16 %), v Republiki Hrvaški (30 %) in v Republiki

Preglednica 1: Število poštah Jugoslavije (SFRJ), Slovenije in Hrvaške (Südeuropa ... 2019).

znamke	Jugoslavija (SFRJ) (1987–1991)	Slovenija (1991–1995)	Hrvaška (1991–1995)	Hrvaška, Srbska krajina (1993–1995)	Hrvaška, Sremsko- Baranjska oblast (1995)
priložnostne	282	96	147	8	2
redne	40	31	38	32	5
obvezne doplačilne	81	10	68	1	–
skupaj	403	137	253	41	7

Srbski krajini – RSK (6 %) (preglednica 1). Posledično smo posvetili pozornost 535. priložnostnim poštnim znamkam (64 %), ki smo jih glede na motiv, izrazje in sporočilnost razvrstili v:

- a) *politična sporočila*, kjer so izrazja znamk odraz videnja političnega trenutka skozi prizmo državne in družbene ureditve;
- b) *domoljubna (patriotska) sporočila* oziroma posredna politična izrazja, kjer znamke izpostavljajo zgodovinske dogodke in osebnosti, dosežke v umetnosti, kulturi in znanosti ter verskem izrazju, športne uspehe in okoljsko problematiko pomembno za narodno zavest in pripadnost tej skupnosti;
- c) *indiferentna (apolitična) sporočila*, ki so do osrednjih vsebin razprave ravnodušna in neopredeljena oziroma, ki podporno vlogo (državni) politiki ali patriotizmu ne posvečajo večje pozornosti.

Priložnostne poštne znamke z neposrednimi *političnimi sporočili*, ki naslavljajo notranjo in zunanjo politiko države ter z njo neposredno povezane sodobne in zgodovinske dogodke, je bilo lahko identificirati (primer: srečanje voditeljev neuvrščenih držav v Beogradu (1989) (slika 2h)). V to kategorijo smo uvrstili tudi znamke, ki so bile posledica mednarodnih dogovorov, na primer vsakoletni par znamk z oznako »Europa«.

Tako kot pri drugih avtorjih (Brunn 2011) pa se je zataknilo pri opredelitvi *domoljubnih sporočil*, ko smo, denimo, hoteli motive, ki so zaznamovali športne prireditve in dosežke športnikov na priložnostnih poštnih znamkah tehtati glede na za narod in državo pomembno sporočilnost. Pri teh priložnostnih poštnih znamkah, kjer smo identificirali njihov *patriotski, narodnobuditeljski ali ozaveščevalski značaj* (na primer zaščita in varovanja okolja/narave), smo le-te – na osnovi izkušenj iz poprej omenjenih študij – uvrstili v štiri vnaprej določene kategorije le, če so:

- prikazovale zgodovinske dogodke in osebe, ki so z vsebino in/ali motivom delovali/e domoljubno, buditeljsko oziroma izkazujejo s svojim delovanjem nacionalno in/ali mednarodno izjemnost (primer: škof Anton Martin Slomšek (1800–1962, narodni buditelj na Štajerskem in Koroškem (slika 3h) in misijonar Marko Anton Kappus (1657–1717) v Mehiki na znamki izdani ob 500. letnici odkritja Amerike (1992)) (slika 3g);
- domači in tuji javnosti izpostavljale izjemne kulturne, umetniške in znanstvene dosežke ter verska izrazja (primer: znamka izdana ob 100. obletnici rojstva vesoljskega pionirja Hermana Potočnika - Nordunga (1892–1929) (1992)) (slika 3d);
- obeležile mednarodno prireditev doma in izpostavljale dosežke športnikov na prireditvah v tujini (primer: znamka posvečena medaljam Mateje Svet na svetovnem prvenstvu v alpskem smučanju v Crans-Montani (1987));
- predstavile naravo/okolje v smislu promocije kulturne zgodovine in identitete naroda, v Sloveniji na primer s podobo Triglava in panoramo slovenskih alpskih vršacev, kranjske čebele »sivke«, človeške ribice, risa (primer: lipov list – znamka izdana ob prvi obletnici slovenske neodvisnosti (1992)) (slika 3c).

Kot povedano v uvodu poglavja, smo iz konteksta obravnave izločili redne poštne znamke in obvezne doplačilne poštne znamke; v tej fazi postopka pa smo motive oziroma izrazja apolitičnih, indiferentnih oziroma do državnih in narodnostno neopredeljenih vsebin na priložnostnih poštnih znamkah še dodatno izločili iz analize. Poglobljene obravnave je bilo zaradi tega deležnih le 311 priložnostnih poštnih znamk (60 % vseh priložnostnih znamk): 163 jugoslovanskih, 62 slovenskih in 86 hrvaških (vključno s priložnostnimi znamkami Republike Srbske krajine).

V razpravi spremljamo sporočilnost priložnostnih znamk v obdobju razpada Jugoslavije (SFRJ; 1987–1991) in času nastajanja novih entitet oziroma držav na njenem ozemlju (1991–1995). V tem obdobju gre za ukinitve socialistične ureditve, ki se je na tem ozemlju obdržala 45 let. Nadomestili sta jo parlamentarna demokracija in tržna ekonomija. Pričakovati je, da so se izrazja in sporočilnost na poštnih znamkah, ki so jih poštne uprave izdajale po letu 1991, od izdanih v letih pred tem, bistveno razlikovale (preglednica 2).

Preglednica 2: Časovnica razpada Jugoslavije (Socialistična federativna republika Jugoslavija – SFRJ) (Timeline ... 2008; World ... 2022).

država	plebiscit o neodvisnosti	proglášena neodvisnost	mednarodno priznanje	članstvo v OZN	prva znamka
JUGOSLAVIJA (Socialistična federativna republika Jugoslavija)	–	–	–	24. 10. 1945	1. 4. 1931 Kraljevina Jugoslavija/ Кралевина Југославија; 1. 9. 1931 Jugoslavija/Југославија
SLOVENIJA (Republika Slovenija)	23. 12. 1990	25. 6. 1991	15. 1. 1992	22. 5. 1992	26. 6. 1991
HRVAŠKA (Republika Hrvaška)	19. 5. 1991	25. 6. 1991	15. 1. 1992	22. 5. 1992	10. 12. 1991
SEVERNA MAKEDONIJA (Republika Severna Makedonija od 2018) – Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija (FYRM)/Makedonija	8. 9. 1991	17. 9. 1991	7. 4. 1992	7. 4. 1993	8. 9. 1992
BOSNA in HERCEGOVINA (Bosna in Hercegovina – BiH)	1. 3. 1992	3. 3. 1992	14. 12. 1995	22. 5. 2002	27. 10. 1993
JUGOSLAVIJA (Federativna republika Jugoslavija – FRJ)	–	27. 4. 1992	29. 6. 2000	1. 11. 2000	5. 5. 1992
KOSOVO (Republika Kosovo)	7. 9. 2000	17. 2. 2008	22. 7. 2010 119 držav	–	15. 3. 2000
SRBIJA in ČRNA GORA (Zveza Srbije in Črne gore)	–	4. 2. 2003	sprememba imena iz FRJ	4. 2. 2003	3. 4. 2003
SRBIJA (Republika Srbija)	–	5. 6. 2006	naslednica FRJ	naslednica FRJ	30. 6. 2006
ČRNA GORA (Republika Črna gora)	21. 5. 2006	3. 6. 2006	12. 6. 2006	28. 6. 2006	15. 12. 2005

3 Sporočilnost priložnostnih poštnih znamk

3.1 Znamke Jugoslavije (SFRJ), 1987–1991

Med januarjem 1987 in decembrom 1991 je v SFRJ izšlo 282 priložnostnih, 40 rednih in 81 obveznih doplačilnih poštnih znamk. Izdaje rednih poštnih znamk letno niso presegle števila 10, a so jih dopolnjevali s prenatisi vrednosti. Spreminjalo se je tudi število izdaj obveznih doplačilnih znamk. Te so bile v prvem letu naše analize najbolj številčne (31 %), v zadnjem letu pa so se temu številu (le) približale (preglednica 1). Politična in domoljubna sporočila smo, po naši oceni, zaznali na 163. priložnostnih znamkah (58 % vseh priložnostnih znamk) in v vseh petih vnaprej opredeljenih vsebinskih kategorijah. V 53. primerih (19 % priložnostnih znamk) je poštna uprava izdala znamke z motivi, ki so bili izraz politične volje države in veljavnega družbenega reda. Med znamkami s domoljubnim izrazjem izstopajo z 48 primerki (17 % priložnostnih znamk) znamke, ki poveljujejo športne dosežke in športne prireditve. Sledijo jim izrazja iz področja vere ter dosežkov kulture in znanosti (11 % priložnostnih znamk) ter okoljske vsebine (7 % priložnostnih znamk). Za relativno slabo zastopanost kategorije »zgodovinski dogodki in osebnosti« (6 % priložnostnih znamk) gre kriviti dejstvo, da so pri njih izstopale vsebine, ki smo jih prišteli k političnim sporočilom (na primer vsakoletni porteti Josipa Broza - Tita) (preglednica 3).

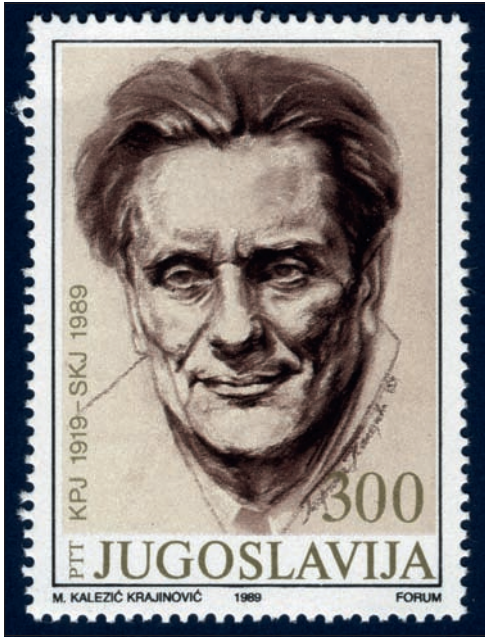
Uspehe SFRJ prikazujejo znamke, ki zaznamujejo: 50. obletnico Komunistične partije Slovenije in Hrvaške, Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU), Jugoslovanske ljudske armade (JLA) ter vstaje jugoslovanskih narodov proti okupatorju. Na znamkah je bil zabeležen tudi pomemben 14. izredni kongres Komunistične partije Jugoslavije (slika 2: d1–d3). Z izjemo leta 1991 so redno izhajale tudi vsakoletne znamke s portretom preminulega Josipa Broza - Tita (slika 2: c1–c4). Mednarodno vpetost

Preglednica 3: Politična in domoljubna sporočila na priložnostnih poštnih znamkah Jugoslavije (SFRJ), 1987–1991 (Südeuropa... 2019, 728–747).

leto	priložnostne poštne znamke število	delež političnih sporočil (%)	delež domoljubnih sporočil (= posredna politična izrazja)				delež političnih in domoljubnih sporočil letno (%)
			zgodovinski dogodki in osebnosti (%)	dosežki v umetnosti, kulturi in znanost ter versko izrazje (%)	športni dosežki in prireditve (%)	narava, zaščita okolja, rastje/ živalstvo (%)	
1987	47	15	4	17	11	8	55
1988	59	18	4	7	37	7	73
1989	64	29	6	8	16	8	67
1990	55	20	8	16	25	8	76
1991	56	17	8	11	3	6	43
skupaj/ povprečje	282	19	6	12	17	7	61

SFRJ so poprle znamke, ki opozarjajo na ustanovno članstvo v OZN, Jugoslavijo pa številne znamke izpostavljajo kot iniciatorke 120-članskega Gibanja neuvršenih držav in organizatorke 9. kongresa vlad »Neuvršenih« v Beogradu leta 1989 (slika 2: h1–h5) in kot pomembno članico regionalnih združenj kot sta Balkanska in Donavska konferenca (slika 2g). V kontekst promocije državnih aktivnosti sodita tudi znamki posvečeni odprtju Karavanškega tunela, ki sta bili izdani 25 dni pred razglasitvijo slovenske neodvisnosti in »evropski znamki«, ki sta promovirali evropsko preučevanje veselja (slika 2: f1–f2). Realno politično dogajanje so dopolnjevali še motivi iz zmag in porazov, predvsem srbskega in črnogorskega naroda: na primer bitka na Kosovem polju (1389) (slika 2a), portreta Petra II. Petroviča Njegoša in Mihaila Obrenovića, zgodovinskih voditeljev obeh narodov, ter motivi črnogorskih vojaških praporjev in odlikovanj za hrabrost (preglednica 3).

c3)

c4)

c)

d1)

d2)

d3)

e)

f1)

f2)

g)

h1)

h2)

h3)

h4)

h5)

Slika 2 (str. 55–58): Znamke Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ):

- a) Bitka na Kosovem polju (1389), 1989. Združene slovanske krščanske sile je premagala turška muslimanska vojska; bitko Srbi dojemajo kot nacionalno tragedijo, ki se skozi zgodovino odraža v izjemnem domoljubju;
- b) Sveti Sava, srbski pravoslavni svetnik; v ozadju je srbski pravoslavni samostan Mileševa, ki ga je ustanovil kralj Štefan Vladislav I. (1236) (1990);
- c) (1–4) Josip Broz - Tito, 1892–1980 – znamke izdane vsakoletno 25. maja ob obletnici njegovega rojstnega dne: (c1) na sojenju leta 1928, tako imenovanem »bombaškem procesu« v Zagrebu, na katerem ni priznal odločitve sodišča (1988), (c2 in c3) fotografija in slika Marice Kalezić Krajanović (Josip Broz - Tito kot predsednik Jugoslavije (1945–1980) in vodja jugoslovanske komunistične partije (1936–1980)) (1988, 1989), (c4) Josip Broz - Tito v vojaški uniformi, spomenik na Titovem trgu v Velenju, delo kiparja Antona Avgustinčiča (1990);
- č) Devica Marija z detetom – »Gospa Trsatska«, slika neznanega avtorja iz 12. stoletja; znamka je bila izdana 10. maja 1991 ob 700. obletnici frančiškanskega samostana na Reki (1991); tistega leta tradicionalna znamka posvečena rojstnemu dnevu Josipa Broza - Tita ni bila izdana;
- d) (1–3) 14. izredni kongres Zveze komunistov Jugoslavije v Beogradu: (d1) utripajoča rdeča zvezda, (d2) zvezda repatica na rdeče-rumeno-zelenem traku, (d3) srp in kladivo na računalniškem zaslonu ter tipkovnica (vse 1990);
- e) »Eurobasket 1989«, evropsko košarkarsko prvenstvo v Zagrebu, kjer je Jugoslavija četrtrič zapored osvojila naslov evropskega prvaka (1989);
- f) (1–2) znamki »Europa«: (f1) satelit in parabolna antena, (f2) satelit v vesolju nad našim planetom;
- g) Zasedanje skupnosti podonavskih držav v Beogradu leta 1991 (1991);
- h) (1–5) 9. vrh Gibanja neuvrščenih držav, v Beogradu leta 1989. Josip Broz - Tito in jugoslovanska diplomacija so leta 1961 ob sodelovanju Jawaharlala Nehruja (Indija), Gamala Abdel Naserja (Egipt), Kwameja Nkrumaha (Gana) in Kusna/Ahmeda Sukarna (Indonezija) oblikovali zavezništvo držav, ki ni bilo vezano na vojaška zavezništva, nastala v obdobju hladne vojne (Varšavski pakt, NATO): (h1) 9. konferenca neuvrščenih v Beogradu leta 1989: zemljevid sveta z državami, udeleženkami konference, (h2) konferenci v Beogradu leta 1961 in Kairu leta 1964, (h3) konferenci v Lusaki leta 1970 in Alžiru leta 1973, (h4) konferenci v Kolombu leta 1976 in Havani leta 1979, (h5) konferenci v New Delhiju leta 1983 in Harareju leta 1986 (vse 1989).

Domoljubno noto pripisujemo 115 priložnostnim znamkam (41 %). Kot nakazano, v motivih prednjačijo olimpijske igre (Calgary, Seul), sredozemske igre in svetovno nogometno prvenstvo (Rim) ter mednarodne športne prireditve v domovini: košarka (slika 2e), alpsko smučanje (»Zlata lisica«), atletika, veslanje, dresurno jahanje, šah in streljanje (v Sarajevu). Izpostavljeni so uspehi smučarke Mateje Svet (Crans-Montana) in alpinista Toma Česna (Lhotse v Nepal). Verske vsebine so bile izražene praviloma z ikonostasami in ikonami (slika 2b) ali freskami in verskimi podobami (slika 2č) (preglednica 3).

Na znamkah so se izmenjevali napisi »Jugoslavija« v latinici in cirilici, a razlaga motiva je bila brez izjeme zapisana v latinici, uporabljali pa so se izrazi v srbsčini (na primer v bloku znamk »Starodavne obrti«: *samarđžija* (usnjar), *bačvar* (sodar), *vinogradar* (vinogradnik), *tkalja* (tkalka)). Inicialno je bila vrednost na jugoslovanskih poštnih znamkah označena z dinarji (din) in parami (100 par = 1 din). V začetnem obdobju naše raziskave se je vrednost standardnih znamk gibala med 30 in 150 dinarji, ob 14. izrednem partijskem kongresu leta 1990 srečujemo znamke v vrednosti 10.000, 50.000 in 100.000 dinarji. Dinar se je v istem letu preimenoval v novi dinar – ND (10.000 din = 1 ND), posledično so leta 1991 kupovali znamke v vrednosti 2 do 10 ND; prva slovenska znamka je bila izdana v vrednosti 5 ND (čeprav denarna enota na znamki ni izpisana). Poštne znamke SFRJ nakazujejo, da se je Jugoslavija v obravnavanem obdobju spopadala s političnimi, gospodarskimi in fiskalnimi težavami (Südeuropa ... 2019, 728–747).

3.2 Znamke Slovenije, 1991–1995

V Sloveniji je med letoma 1991 in 1995 izšlo 137 znamk, med njimi je bilo 96 % ali 70 % priložnostnih; poštna uprava je izdala še 31 rednih znamk (23 %) in 10 obveznih, doplačilnih znamk (preglednica 1). Prva znamka Republike Slovenije, izdana ob razglasitvi neodvisnosti, v vrednosti 5,00 (s pretiskom in brez navedbe valute) prikazuje slovenski parlament, ki ga je idejno upodobil arhitekt Jože Plečnik, znan po svojih arhitekturnih stvaritvah v Pragi, na Dunaju, v Ljubljani in drugod (slika 3a). Znamke so od 1. 10. 1991 do 1. 1. 2007 imele vrednosti izražene v slovenskih tolarjih – SIT (1 novi dinar = 1 tolar) in stotinih (100 stotinov = 1 tolar), ob prevzemu skupne evropske valute je na slovenskih znamkah vrednost označena v evrih – EUR (240 SIT = 1 EUR) oziroma centih (100 centov = 1 EUR).

Priložnostne poštne znamke so obravnavale 96 vsebin (24 % v seriji dveh ali več znamk), motive s političnimi oziroma domoljubnimi izrazi najdemo na 65. priložnostnih znamkah (68 %). Prek njih je slovenska pošta državljanom v domovini in prejemnikom poštних pošiljk po svetu sporočala o državni suverenosti in domoljubni kulturi, znanosti in veri (15 znamk), za njimi se po številu razvrščajo priložnostne znamke z neposrednimi političnimi sporočili (13 znamk), ki izpostavljajo nacionalne simbole (na primer grb, zastava, lipov list). Zgodovinske osebnosti in dogodki ter motivi, ki predstavljajo naravna bogastva države, tem vizualnim sporočilom sledijo. Šport in prireditve so manj zastopane, kot so bile v Jugoslaviji (preglednica 4). Tudi na rednih poštних znamkah najdemo politična sporočila: v prvih dveh letih je bilo izdanih 14 rednih poštних znamk z grbom Slovenije.

Na priložnostnih poštних znamkah je osamosvojitve Slovenije obravnavana na dveh – na že omenjeni, z idejnim osnutkom parlamenta (slika 3a) in na znamki z lipovim listom, ki je zaznamovala prvo obletnico osamosvojitve (slika 3b). V istem letu je slovenska poštna uprava pozdravila še sprejem Slovenije v OZN, tri leta kasneje pa je zaznamovala 50. obletnico te pomembne mednarodne ustanove ter sestrške

*Preglednica 4: Politična in domoljubna sporočila priložnostnih poštних znamk Slovenije, 1991–1995 (*tudi štiri redne znamke posredujejo politična sporočila (državni grb); **tudi deset rednih znamk posreduje politična sporočila (državni grb) (Südeuropa ... 2019, 1333–1341).*

leto	priložnostne	delež	delež domoljubnih sporočil				delež
	poštne	političnih	(= posredna politična izrazja)				političnih in
	znamke	sporočil					domoljubnih
	število	(%)	zgodovinski	dosežki	športni	narava,	(%)
			dogodki in	v umetnosti,	dosežki in	zaščita	
			osebnosti	in znanost	prireditve	okolja,	
			(%)	ter versko	(%)	rastje/	
				izrazje (%)		živalstvo	
						(%)	
1991	1	100*	–	–	–	–	100
1992	30	3**	7	20	17	10	57
1993	36	11	11	8	6	11	47
1994	32	6	13	9	13	3	44
1995	25	20	8	8	-	16	52
skupaj/ povprečje	96	14	13	15	11	13	65

a)

b)

c)

č)

d)

f)

e1-2)

g1-2)

Slika 3 (str. 61–64): Znamke Republike Slovenije:

- a) Neodvisnost – idejni osnutek stavbe slovenskega parlamenta v obliki piramide, avtorja Jožeta Plečnika (1972–1957) (1991);
- b) 1. obletnica osamosvojitve (25. junij 1991): lipov list, slovenski nacionalni simbol (1992);
- c) identiteta Slovenije: vrh Ojstrice, 2350 m (1994);
- č) »Voščilna znamka – gregorjevo«: lectovi srčki – priložnostna znamka, izdana za gregorjevo (in valentinovo) (1994);
- d) 100. obletnica rojstva Hermana Potočnika (1892–1929), slovensko-avstrijskega pionirja načrtovanih vesoljskih poletov: podoba Zemlje in osnutek vesoljske postaje, ki kroži okrog Zemlje (1992);
- e) (1–2) znamki »Evropa«: (e1) Janez Puhar (1814–1864), izumitelj fotografiranja na steklo, (e2) Jurij Vega (1754–1802), matematik, ki je opredelil funkcijo naravnega logaritma (1994);
- f) 100 let Mednarodnega olimpijskega komiteja (MOK): planet Zemlja, viden z Lune, v petih barvah olimpijskega gibanja (1994);
- g) (1–2) 500 let odkritja Amerike: (g1) raziskovalec, jezuit in slovenski misijonar Marko Anton Kappus (1657–1717) krsti staroselce v mehiški pokrajini Sonora, (g2) Kolumbova jadrnica, karavela »Santa Maria« pred Srednjo Ameriko oziroma Karibskim otočjem (1992);
- h) 130. obletnica smrti škofa Antona Martina Slomška (1800–1862), škofa in narodnega buditelja, ki je leta 1859 s prenosom sedeža Lavantinske škofije v Maribor ustanovil Mariborsko škofijo in s tem utrdil slovenstvo na Štajerskem; med drugimi knjižnimi izdajami je leta 1842 v Vuzenici izšel prvi priročnik za osnovnošolske učitelje »Blaže in Nežica v nedeljski šoli« (1992);
- i) Matevž Langus (1702–1855), avtoportret slovenskega baročnega slikarja, znanega po portretih meščanov, tudi Prešernove muze Julije Primic;
- j) Giuseppe Tartini (1692–1770), portret skladatelja, znanega po delih za violino, posebno po Sonati v G molu »Vražji trilček« (1992);
- k) 17. kongres svetovnega dizajna (ICSID): fotografija stola Rex (1992);
- l) priložnostna božična znamka »Ljubljanske jaslice« (1992).

Mednarodne organizacije za kmetijstvo in prehrano (FAO). Priložnostne znamke z napisom »Evropa« so leta 1993 predstavile slovensko moderno umetnost (s slikama Marija Pregla (1913–1967) in Gabrijela Stupice (1913–1990)), leta 1995 sta se z grafikama Rudija Španzela dve zavzemali za mir in svobodo, leto dni poprej pa so bili v paru znamk slavljene dosežki Janeza Puharja in Jurija Vege (slika 3: e1–e2). K uspehom v znanosti, ki so jih ovekovečil »evropske« poštne znamke sodi tudi motiv na znamki, ki je predstavil dosežke Hermana Potočnika - Nordunga, idejnega pionirja vesoljskih poletov (slika 3d).

V okviru štirih kategorij priložnostnih poštnih znamk z domoljubnimi/patriotskimi vsebinami izstopata znamki posvečeni 500. letnici odkritja Amerike (1492). Na njih je upodobljena Kolumbova karavela

»Santa Maria« in misijonar Marko Anton Kapus ob krščevanju staroselcev v Mehiki (slika 3: g1–g2). Posredno povezana s krščanstvom je tudi znamka posvečena vojaškemu spopadu in zmagi leta 1593, v kateri se je pri Sisku junaško boril Andrej Turjaški, poveljnik štajerskih in kranjskih čet, ki so porazile turško vojsko. O utrjevanju krščanstva govori tudi motiv na znamki posvečeni bitki pri Vipavi izpred 1600 let. Krščanski cesar Teodozij, ki je vladal v Konstantinoplu (današnji Istanbul), je takrat porazil vojsko rimskega, nanovo ustoličenega, poganskemu verovanju naklonjenega cesarja Evgenija. V ta okvir sodi tudi za slovenski narod pomembna osebnost, namreč škof Anton Martin Slomšek, ki mu je bila posvečena znamka ob 130. obletnici smrti (slika 3h). Pripadnost krščanstvu izpričujejo še: znamka s podobo brezjanske Device z detetom (Leopold Layer, 1752–1828), znamka z napovedjo praznovanja 500-letnice novomeškega Kapitlja, znamka izdana ob 700. obletnici romanja v Loretto in znamka posvečena 25. obletnici nadškofije v Ljubljani. Tudi božični znamki sta leto za letom zaznamovali enega najpomembnejših praznikov v krščanstvu (slika 3l). Praznovanja je na pomlad dopolnila in popestrila tudi vsakoletna »Voščilna znamka – gregorjevo«, z variacijami srčkov v motivu in obliki znamk (slika 3č).

Z izdajami priložnostnih znamk je bila pozornost usmerjena tudi k slovenskim nadnacionalno pomembnim institucijam in združenjem, na primer obletnicam ljubljanske operne hiše in univerze ter *Academie Operosorum* (podobe njenih častnih članov Brahmsa, Beethovna, Haydna, Dvořaka in Paganinija). Podobno so priložnostne znamke opozorile na skladatelja in violinista Giuseppeja Tartinija (slika 3j) in slikarja Matevža Langusa (slika 3i) ter na poprej pozabljene, nacionalno pomembne, a poprej prezrte slovenske umetnike in kulturnike. Znamka izdana ob Mednarodnem kongresu dizajna (1992) prikazuje »slovenski ponos«, oblikovalski presežek stol Rex (slika 3k). Identiteto naroda utrjujejo še znamke z motivi gora in z njimi povezanim planinstvom: panorama Triglava in spomenik posvečen »štirim srčnim možem«, ki so se leta 1778 prvi povzpeli nanj (1993), oziroma s priložnostnimi znamkami izdanimi ob: 100. obletnici Slovenskega planinskega društva (1993), 100. obletnici postavitve Aljaževega stolpa (1993), 100. obletnici rojstva alpinista Jože Čopa (1893–1975) in 80. obletnici Gorske reševalne službe (1992). To tematiko zaokroža panorama Kamniško-Savinjskih Alp z Ojstrico v ospredju (1994) (slika 3c).

O vpetosti slovenskega športa v mednarodne športne organizacije sporoča znamka, ki izpostavlja 100. obletnico Mednarodnega olimpijskega komiteja – MOK (1994) (slika 3f). Med športnimi dogodki pa so slovenske priložnostne znamke ovekovečile predvsem olimpijske igre v Albertvillu, Lillehammerju in Barceloni. Slednje je v paru z znamko v barvah slovenske zastave zaznamoval portret trikratnega olimpijskega prvaka, telovadca, takrat 94-letnega Leona Štuklja (1898–1999). Na pomembno obletnico v športu je opozorila tudi znamka izdana ob 60. obletnici planiške »Bloudkove velikanke« (1994). O mednarodni vpetosti slovenskega športa priča tudi znamka posvečena Evropskemu prvenstvu v dresurnem jahanju v Lipici (1993) (Südeuropa ... 2019, 1333–1341).

3.3 Znamke na Hrvaškem, 1991–1995

V obdobju naše analize je znamke poleg državne izdajala še poštna uprava ene oziroma dveh (1995) uporniških entitet. Na ozemlju s prevladujočim srbskim prebivalstvom, v vzhodnem in jugozahodnem delu Hrvaške, je bila ustanovljena paradržava Republika Srbska krajina – RSK. Organizirala je poštno službo na 10.400 km² ozemlja Republike Hrvaške (18 %). Avgusta 1995 so hrvaške sile v vojni za domovino (hrvaško *domovinski rat*) premagale upornike, ozemlja RSK so se za tem postopoma vključevala pod okrilje suverene hrvaške države (Magaš in sodelavci 2021). Prekinjene cestne in železniške povezave so pogojevale, da so leta 1991 izšle (redne) poštne znamke namenjene letalski dostavi poštnih pošiljk do oddaljenih hrvaških krajev (Dubrovnik, Split in Pulj). Ob koncu tega leta sta bili izdani dve priložnostni poštni znamki posvečeni razglasitvi hrvaške neodvisnosti (slika 4a) in božiču (preglednica 5). RSK je lastne znamke začel izdajati na pomlad 1993. Na njih je bila entiteta v cirilici zapisana kot *Република Српска Крајина*. Tej se je pri izdaji lastnih znamk, med letoma 1995 in 1997, pridružila še Sremsko-Baranjska oblast (*Сремско-Бараньска област*), kratkotrajni protektorat OZN.

V časovnem okviru raziskave je bilo na ozemlju Republike Hrvaške izdanih 309 znamk. Državna poštna uprava je izdala 253 znamk: 58 % priložnostnih, 15 % rednih in 27 % obveznih doplačilnih znamk. Republika Srbska krajina in Sremsko-Baranjska oblast sta v istem času izdali 56 znamk: 38 % priložnostnih, 61 % rednih in 2 % obveznih doplačilnih znamk. S tiskanjem obveznih doplačilnih znamk je Hrvaška nadaljevala jugoslovansko tradicijo (preglednica 2). Naša pozornost je veljala 147 priložnostnim znamkam, h katerim smo priključili izjemoma nekaj rednih znamk, ki so imele očiten domoljubni značaj (promocija narave v turistične namene) (preglednica 5). Politična in domoljubna sporočila smo tako zaznali na 80. priložnostnih znamkah. Po številu izdaj prednjačijo znamke s političnim izrazjem (18 %), pred domoljubnimi, ki opozarjajo na dosežke v umetnosti, kulturi in znanosti (14 %); tem sledijo domoljubna sporočila, ki povečujejo zgodovinske dogodke in osebnosti (11 %). Šport in okoljske vsebine so v kontekstu »domoljubja« redkeje zastopane (preglednica 5). Belo-rdeča šahovnica je izstopajoči miniaturni motiv na skoraj vseh znamkah Republike Hrvaške. V kolikor šahovnice na znamki ni, jo nadomešča pas rdeče-belo-modre hrvaške zastave. Samostojno se grb Republike Hrvaške na znamkah redkeje pojavlja (slika 4c). Na hrvaških znamkah je bila do 30. maja 1994 vrednost znamke opredeljena v hrvaških dinarjih (din), kasneje pa v nacionalni valuti Kuni (1000 din = 1 kuna) in v manjših vrednostih – Lipah (100 lip = 1 kuna).

Najbolj pogosto so bila politična in domoljubna sporočila na znamkah posredovana v letu pred dokončno zmago v »domovinski vojni« leta 1995. V okviru herojskih dogodkov je hrvaška pošta, tako kot slovenska, na znamkah pozornost namenila tudi drugim zmagam, denimo v bitkah s Turki (Sisak, 1593; Krbavsko polje, 1493; Petrinja, 1595). Ob 125. obletnici, še v Avstro-Ogrski monarhiji ustanovljenih hrvaških domoljubnih vojaških sil (*Domobrani*), je bila leta 1993 izdana priložnostna znamka.

*Preglednica 5: Politična in domoljubna sporočila priložnostnih poštних znamk Republike Hrvaške, 1991–1995 (*vključujoč tri poštne znamke za letalsko dostavo: Zagreb–Dubrovnik, Zagreb–Split in Zagreb–Pulj; **vključujoč eno redno poštno znamko za dostavo z letalom: Zagreb–Osijek; ***vključujoč 7 rednih poštних znamk posvečenih 150. obletnici hrvaškega turizma (naravne lepote Hrvaške) (Südeuropa ... 2019, 859–871).*

leto	priložnostne poštne znamke	delež političnih sporočil (%)	delež domoljubnih sporočil (= posredna politična izrazja)				delež političnih in domoljubnih sporočil letno (%)
			zgodovinski dogodki in osebnosti (%)	dosežki v umetnosti, kulturi in znanost ter versko izrazje (%)	športni dosežki in prireditve (%)	narava, zaščita okolja, rastje/živalstvo (%)	
1991	5*	50	–	50	–	–	100
1992	28**	11	14	14	11	7	57
1993	38	24	5	11	3	–	42
1994	33	18	3	18	6	27***	73
1995	46	15	20	11	2	–	48
skupaj/ povprečje	147	18	11	14	5	8	54

Petdeseto obletnico priključitve Istre je Hrvaška proslavila (že) leta 1993 z znamko in motivom zemljevida Istre in Kvarnerja iz leta 1620. Hrvaške znamke, ob vseh zmagah, opozarjajo tudi na tragedije, ki so jih doživele njihove vojaške enote: ena izmed znamk obuja spomin na zajetje vojaških enot NDH (Neodvisne države Hrvaške) in njihovih družinskih članov maja 1945 na Pliberškem polju v Avstriji ter na njihovo posledično povojno likvidacijo v Jugoslaviji; spet druga opozarja na nemško, brutalno zatrtje upora hrvaških, NDH nabornikov v francoskem Villefranche-de-Rouerge, kjer so bili leta 1943 na vojaškem urjenju. Želja po spravi v tem etničnem konfliktu se na motivih znamk nakazuje v zadnjem letu spopadov. Poštna uprava Hrvaške je takrat izdala tudi znamko, kjer pred hrvaškim grbom roka (sprave) ponuja (nekomu) vrtnico. Istočasno sta bili v okviru projekta »Europa« izdani tudi znamki, ki nakazujeta ozdravljenje in pomiritev (etničnih nesoglasij) (slika 4: j1–j2). Hrvaške »evropske znamke« so izpostavljale še: 500. obletnico odkritja Amerike (1992) (slika 4: i1–i2), moderno umetnost hrvaških slikarjev (1993) in v letu za tem iznajdbe hrvaških izumiteljev Slavoljuba Penkale (1871–1922), ki je patentiral nalivno pero in Fausta Vrančića (1551–1617), ki je izumil padalo (preglednica 5).

Uspehe politike v prvih letih samostojnosti in v takratnih vojnih razmerah zaznamujejo znamke, ki opozarjajo na obletnice sprejema Hrvaške v OZN (slika 4č), organiziranje 59. svetovnega kongresa pisateljev (PEN) v Dubrovniku (slika 4g) in Mednarodnega kongresa krščanske arheologije v Splitu in Poreču. Kot članica mednarodnih organizacij je Hrvaška s priložnostnimi znamkami proslavila še vstop v: Svetovno poštno zvezo – UPU (1993), 75. obletnico Mednarodne delavske organizacije – ILO (1994) in 50. obletnico OZN (UN) ter Organizacije za kmetijstvo in prehrano – FAO (slika 4: h1–h2). Hrvaške znamke niso posvečale pozornosti političnim osebnostim in dogodkom, ki bi bili politično umeščeni in kraljevino ali socialistično Jugoslavijo. Izjemo predstavlja le znamka s podobo vodje Hrvaške kmečke stranke Stjepana Radića, ki je leta 1928 pod streli atentatorja preminil v jugoslovanskem parlamentu (slika 4: d4). Zato pa je bolj osvetljeno obdobje dosežkov meščanskih in katoliških veljakov 19. stoletja. Poštne znamke so izpostavile bana Josipa Jelačića (1801–1859), ki je na Hrvaškem odpravil tlačanstvo in bil v Saboru leta 1848 oklican za Bana, to je kraljevega namestnika in vrhovnega vojaškega poveljnika habsburških enot (kot vojaški poveljnik je sodeloval pri zatrtju revolucij na Dunaju in v Budimpešti), škofa Jurija Strossmayerja (slika 4: d1), ustanovitelja Akademije znanosti in umetnosti ter zagovornika združitve katoliške in pravoslavne cerkve, pa tudi pesnika Ante Starčevića (slika 4: d2), »očeta naroda«, zagovornika suverenosti narodov in tvorca hrvaškega nacionalizma ter Eugena Kvaternika (slika 4: d3), vodjo upora proti avstro-ogrskim oblastem, ki je, skupaj s Starčevićem, ustanovil Hrvaško stranko prava in Stjepana Radića (slika 4: d4), vodjo Hrvaške kmečke stranke, ki je nasprotovala združitvi Hrvaške s Kraljevino Srbijo in Črno goro. Repertoar za državnost in narodno samostojnost pomembnih ljudi se je kasneje širil ter na znamkah osredotočal na osebnosti v kulturi in umetnosti, posebno z zaznavo obletnic mednarodno uveljavljenih pisateljev, glasbenikov in slikarjev. Z znamkami so se na Hrvaškem spominjali tudi narodnostno večplastnih oseb, kot sta to bila Marko Polo (ob 700. obletnici vrnitve iz Kitajske) in Nikola Tesla (ob 50. obletnici izumiteljeve smrti) ter kralja Tomislava (slika 4b). Med z verskim predznakom opredeljenimi znamkami velja, poleg božičnih, omeniti še znamko posvečeno obisku papeža Janeza Pavla II. leta 1993, znamko namenjeno 800. obletnici rojstva Antona Padovanskega in znamko posvečeno 700. obletnici romanja v Loreto (tako kot v Sloveniji). Redne in priložnostne znamke potrjujejo, da temelji identiteta hrvaškega naroda na katoliški veri. V obdobju naše analize se to ne odraža le na znamkah s prikazi verskih in kulturnih ustanov ter slavljanih buditeljev – duhovnikov 19. stoletja, temveč tudi v obisku papeža Janeza Pavla II. (1920–2005), ki je v času »domovinske vojne«, leta 1993, obiskal Hrvaško. K utrjevanju domoljubja je veliko pripomogla tudi hrvaška diaspora, posebno ameriška *Hrvatska narodna zajednica*, ki so ji posvetili znamko ob 100. obletnici ustanovitve (1994). Za hrvaško identiteto je tudi pomembno, da se na znamkah (3) ohranja tudi legenda/zgodba o (hrvaški) kravati (1995).

Tako kot slovenske so tudi hrvaške priložnostne poštne znamke zaznamovale mednarodne športne dogodke, predvsem olimpijske igre v Albertville-u (slika 4e) in Barceloni (1992) ter Lillehamerju (1994), a tudi Sredozemske igre v Franciji (1993) in svetovno prvenstvo v rokometu na Islandiji (1995).

e)

f)

g)

h1-2)

i1)

i2)

j1-2)

Slika 4 (str. 68–71): Znamke Republike Hrvaške:

- a) prva priložnostna znamka Republike Hrvaške: Razglas neodvisnosti – odprta Zlata knjiga s šahovnico (1991);
- b) spomenik kralju Tomislavu, legendarnemu knezu Primorske Hrvaške (v 10. stoletju je vodil bitke z Madžari);
- c) hrvaški državni grb (1991);
- č) prva obletnica sprejema Republike Hrvaška med članice Organizacije združenih narodov (OZN) – upodobitev ranjenega goloba miru (v obdobju spopadov z vojaškimi enotami paradržave RSK) (1992);
- d) (1–4) narodni buditelji: (d1) škof Josip Juraj Stepinac (1815–1905), ustanovitelj Hrvaške akademije znanosti pred 125. leti (1992), (d2) Ante Starčević (1823–1896), predsednik Stranke prava, pobudnik združevanja ozemelj s hrvaškim življem in privrženec samoodločbe narodov (»oče naroda«) (1992; na sliki je ponovljena izdaja 1996), (d3) Eugen Kvaternik (1825–1871), vodja upora proti avstro-ogrski monarhiji (»Rakovička buna«, 1871) (1992; na sliki je ponovljena izdaja 1996), (d4) Stjepan Radić (1871–1928), vodja Hrvaške kmečke stranke, ki je nasprotovala združitvi Hrvaške s Kraljevino Srbijo in Črno goro, v Narodni skupščini kraljevine SHS ga je leta 1928 smrtno ranil črnogorski atentator Puniša Račić (1992; na sliki je ponovljena izdaja 1996);
- e) zimске olimpijske igre 1992 v Albertville-u, Francija;
- f) Dražen Petrović (1964–1993), »košarkarski Mozart«, član jugoslovanske reprezentance (zlata medalja na Evropskem prvenstvu leta 1989 in Svetovnem prvenstvu leta 1990), član ekip NBA (National Basketball Association) Portland Trail Blazers in New Jersey Nets, ki je tragično preminil v avtomobilski nesreči (1993);
- g) 59. kongres pesnikov in pisateljev PEN (Poets-Essayists-Novelists) v Dubrovniku (1993);
- h) (1–2) Mednarodne politične organizacije: (h1) 50. obletnica OZN (UN), ustanovljene v San Franciscu (1995), (h2) 50. obletnica svetovne Organizacije za hrano in kmetijstvo (FAO – Food and Agriculture Organization), ustanovljene v Rimu z namenom odpraviti lakoto po svetu (1995);
- i) (1–2) 500. obletnica odkritja Amerike (1492–1992): (i1) dubrovnška karavela (1992), (i2) »Lokostrelec« – ponosni indijanski poglavar na konju – kip Ivana Mestrovića (1883–1962) v Grant parku, sredi Chicaga (1992);
- j) (1–2) znamki »Evropa« – Mir in svoboda: (j1) »nevihta se umika, nebo se jasni« (fotomontaža) (1995), (j2) »Angel miru polaga roke na človeško telo« – fotografski izsek s kipa Francesca Robbe (1698–1757) v zagrebški cerkvi Sv. Katarine (1995).

Preglednica 6: Sporočilnost priložnostnih poštних znamk paradržave Srbska krajina (Република Српска Крајина) in protektorata OZN Sremsko-Baranjska oblast (Сремско-баранјска област) na ozemlju Republike Hrvaške, 1991–1995 (Südeuropa ... 2019, 949–951).

leto	vse izdane poštne znamke število	priložnostne poštne znamke število	delež političnih sporočil (%)	delež domoljubnih sporočil (= posredna politična izrazja) narava, zaščita okolja, rastje/živalstvo (%)	delež političnih in domoljubnih sporočil letno (%)
1993	20	–	–	–	–
1994	13	7	43	–	43
1995	14	3	33	66	100
skupaj/ povprečje	47	10	40	30	60

Tako kot v Sloveniji so se z motivom na znamki spomnili stoletnice Mednarodnega olimpijskega komiteja (1994). Izšla je tudi priložnostna znamka ob tragični smrti košarkarskega zvezdnika Dražena Petrovića, ki je nastopal (tudi) v ameriški ligi NBA (slika 4f) (Südeuropa ... 2019, 859–871).

Za Republiko Srbsko krajino (RSK) je značilno, da priložnostnim znamkam niso posvečali večje pozornosti (preglednica 6). V treh letih izhajanja poštних znamk, je izšlo le 10 priložnostnih znamk (21 %) in med njimi so le štiri v motivu izražale politična ali narodnoubuditeljska sporočila. Poleg treh, ki prikazujejo tradicijo in kulturo srbskega naroda (Sv. Simeon, grb kraljevine Srbije, vučedolska golobica – 2000 let pred našim štetjem), je bila izrazito »politična« znamka izdana v počastitev 50. obletnice zaključka 2. svetovne vojne – z motivom, ki prikazuje spomenik (»Drevo življenja«), ki je posvečen žrtvam taborišča NDH v Jasenovcu. Za znamke izdane v RSK je značilno, da so povsem ignorirale hrvaško stvarnost oziroma obstoj mednarodno priznane Republike Hrvaške (v nasprotju z ravnanjem sorodnih paradržav v Bosni in Hercegovini): v napisih se je uporabljala izključno cirilica, vrednost znamke je bila vseskozi označena v novih dinarjih – ND (tudi po maju leta 1994, ko je Hrvaška uvedla nacionalno valuto kuno), njihove poštne znamke pa so izhajale vse do leta 1998, ko obeh entitet Republike Srbske Krajine in Sremsko-Baranjske Oblasti že zdavnaj ni bilo več.

4 Sklep

Pri preverjanju motivov in izrazja poštних znamk smo upoštevali 841 znamk, ki so bile med letoma 1987 in 1991 izdane v SFRJ (403 znamke) ter med letoma 1991 in 1995 v Republiki Sloveniji (137 znamk), v Republiki Hrvaški (253 znamk) in v Republiki Srbski krajini – RSK (47 znamk). Pozornost smo posvetili 535. priložnostnim poštним znamkam (SFRJ 53 %, Slovenija 18 %, Hrvaška 28 % in RSK 1 %), ki smo jih glede na njihovo izrazje oziroma motiv razvrstili v:

- politična sporočila* in v ta segment uvrstili 97 oziroma 18 % vseh izdanih priložnostnih poštних znamk: iz SFRJ 54 (56 %), iz Slovenije 13 (13 %), iz Hrvaške 26 znamk (27 %) in iz RSK 4 znamke (4 %);
- domoljubna (patriotska) sporočila*, kjer so motivi izpostavljeni za narod/nacijo pomembne zgodovinske dogodke in osebnosti, dosežke v umetnosti, kulturi in znanosti ter verskem izrazju, športne

dosežke in okoljsko problematiko. S takimi sporočili naslavlja uporabnike 214 oziroma 40 % vseh priložnostnih poštних znamk: iz SFRJ 109 (51 %), iz Slovenije 49 (23 %), iz Hrvaške 54 znamk (25 %) in iz RSK 2 znamki (1 %);

- c) *indiferentna (apolitična) sporočila* in izrazja z vsebinami, ki niso izražala narodu ali državi bistvene podporne vloge. V tej kategoriji smo registrirali 224 priložnostnih znamk (42 %), ki jih, glede na cilj raziskave, ki se je osredotočala na politično in domoljubno izrazje v vnaprej opredeljenih vsebinskih kategorijah, nismo upoštevali in njihove sporočilnosti nismo podrobneje analizirali. Iz obravnave smo jih izločili, podobno kot smo to storili že poprej pri izdajah rednih poštних znamk in obveznih, doplačilnih poštних znamk (preglednice 2–6).

Med vsemi v obravnavanem obdobju izdanimi znamkami, smo v raziskavi pozornost namenili predvsem izrazjem na znamkah štirih entitet, ki vsaka zase utrjuje domoljubje in poskuša politično profilirati državo v mednarodnem okolju. Večina v desetletnem obdobju izdanih priložnostnih znamk ima namreč politični ali domoljubni značaj. Še najbolj očitno je to zaznati pri znamkah Slovenije, kjer je v obeh kategorijah uvrščenih 65 % vseh izdanih priložnostnih znamk, torej več kot pri jugoslovanskih (58 %) in hrvaških znamkah (54 %). Uvrstitev Slovenije na prvo mesto ne gre pripisati toliko znamkam s političnimi sporočili (le 21 % jih sodi v to skupino), temveč znamkam z domoljubnim izrazjem, s poudarkom na umetnosti, kulturi in znanosti, ki (so)oblikujejo slovensko identiteto. V Jugoslaviji tretjina znamk poudarja herojsko polpreteklo zgodovino in promovira družbeno ureditev, državo in njen mednarodni ugled. Podoben delež političnih sporočil izkazujejo tudi priložnostne znamke izdane na Hrvaškem, kjer motivi, poleg državnih simbolov (šahovnica), v ospredje postavljajo narodno in versko identiteto, zamolčano zgodovino in uspešno uvrstitev suverene države v mednarodne organizacije.

Vzporednice Hrvaške s Slovenijo bi lahko s pomočjo znamk dokazovali na številnih področjih. Tako kot slovenske so tudi hrvaške priložnostne poštne znamke zaznamovale mednarodne športne dogodke, predvsem olimpijske igre; obenem sta obe suvereni državi na znamki obeležili stoletnico Mednarodnega olimpijskega komiteja (1994). Za Plečnikovega antipoda bi lahko šteli Ivana Meštrovića (1883–1962) (1992), podobno bi za antipoda Karlu Destovniku - Kajuhu (1922–1944) lahko veljal, na hrvaški znamki leta 1993 upodobljeni Ivan Goran Kovačić (1913–1943). Vzporednice bi lahko potegnili tudi na z znamkama proslavljenima škofoma Antonom Martinom Slomškom (1880–1962) (1992) in Jurijem Strossmayerjem (1815–1905) (1992) ter mnogimi drugimi buditelji obeh narodov.

Sporočilnost na poštних znamkah obravnavanih entitet na nekdanjem ozemlju socialistične Jugoslavije lahko, na podlagi navedenih ugotovitev, (raz)delimo v tri skupine:

- a) *socialistično federalno*, kjer država, v zatonu socializma, poskuša z motivi in celostnim izrazjem na priložnostnih znamkah poudariti njeno mednarodno veljavo, ohraniti zaupanje v skozi trpljenje in revolucijo pridobljeno družbenopolitično ureditev in *utrditi* ideološko hegemonijo kot edino zveličavno multietnično vezivo ter preko športnih uspehov podčrtati uspehe narodov, ki jo sestavljajo;
- b) *demokratsko nacionalno*, kjer poštni upravi držav, ki sta se odločili za odcepitev in samostojno politično pot, dajeta prednost motivom, ki narodnoubuditeljskim dogodkom in osebam 19. stoletja namenjata ustrezno težo ter izpostavljata verska izrazja kot hrbtnico naroda in utemeljmeta lastno suverenost prek naravnih (gore oziroma morje) in socialnih dejavnikov (narodni preporod), ki so (so)oblikovali nacionalno identiteto;
- c) *prezirajočo* poprejšnje referendumske in politične odločitve, kjer so se na znamkah (obeh) paradržav na hrvaških tleh ohranjala izrazja poprejšnje federativne države (pisava in valuta) ter so ignorirala mednarodno priznana državo Hrvaško; motivi so izključno poudarjali srbsko nacionalno identiteto in trpljenje.

V motivih, izrazju in sporočilnosti poštних znamk na tleh nekdanje Jugoslavije spremljamo preobrazbo oziroma popoln zasak od multietničnosti in ideološkega enoumja k pluralnosti ter v okviru na novo začrtanih meja, nastajanju nove demokratične in nacionalno ozaveščene družbe. Večina politikov, ki so se v 20. stoletju zavzemali za vzpostavitev/ohranitev Jugoslavije v kateri koli obliki – kraljevini ali socialistični federaciji – je na motivih priložnostnih poštних znamk izostala. Namesto teh so stopili

v ospredje motivi z osebami, institucijami in dogodki, ki slavijo vojaške, politične in kulturne uspehe posameznega naroda v multietnični državi Avstro-Ogrski in razumljivo, dogodki in osebe, ki so zaznamovali kratko obdobje neodvisnosti. Kmalu po propadu ideje o skupnem sobivanju južnoslovanskih narodov, je med narodi v regiji vzniknila nova sanjska multietnična entiteta – Evropska unija (EU), ki sta se ji Slovenija v prvem in Hrvaška v drugem desetletju 21. stoletja tudi pridružili.

5 Viri in literatura

- Bellis, M. 2019: The History of Postage Stamps. ThoughtCo. Medmrežje: <https://www.thoughtco.com/history-of-stamps-1992419> (1. 12. 2022).
- Bratec Mrvar, R., Birsak, L., Fridl, J., Kladnik, D., Kunaver, J. 2011: Kocenov srednješolski atlas kot didaktična prelomnica. Geografija Slovenije 22. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612545864>
- Brunn, S. D. 2011: Stamps as messengers of political transition. Geographical Review 101-1. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1931-0846.2011.00070.x>
- Brunn, S. D., Cottle, C. D. 1997: Small states and cyberboosterism. Geographical Review 87-2. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1931-0846.1997.tb00073.x>
- Brunn, S. D., Gosar, A. 2019: Visualizing the United Nations' 2001 »Year of dialogue among civilizations« through postage stamp issues. Handbook of the Changing World Language Map. Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-02438-3_189
- Del kolača na trgu dostave paketov bi tudi sosedje. Delo, 28. 7. 2022. Medmrežje <https://www.delo.si/novice/slovenija/del-kolaca-na-trgu-dostave-paketov-bi-tudi-sosedje/> (20. 9. 2022).
- DHL 2022: Our story, our network. Medmrežje: <https://www.dhlexpress.be/en/our-story/> (1. 12. 2022).
- Dodds, K. 2000: Geopolitics in a Changing World (Insights into Human Geography). Dallas.
- Huntington, S. P. 1996: The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order. New York.
- Ferchenbauer, U. 1981: Österreich 1850 bis 1918. Spezialkatalog und Handbuch 4. Wien.
- Gosar, A. 2022: Sporočilnost poštnih znamk v obdobju družbenopolitične tranzicije na območju nekdanje Jugoslavije – 2. del. Geografski vestnik 94-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV94204>
- Grayson, J. H. 2023: Images, semiotics and political transition: Case studies of the first issues from eight nations. Stamps, Nationalism and Political Transition. London. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003048886>
- Katalog poštnih znamk 1993/1994. Ljubljana, 1994.
- Klemenčič, M. 2021: Hrvatske poštanske marke (izbor). Zagreb.
- Lutz, C. A., Collins, J. L. 1993: Reading National Geographic. Chicago.
- Lauritzen, F. 1988: Propaganda art in the postage stamps of the Third Reich. Journal of Decorative and Propaganda Art 10. DOI: <https://doi.org/10.2307/1504019>
- Magaš, D., Klemenčič, M., Nazor, A., Vukosav, B. 2021: Velika geografija Hrvatske, knjiga 1. Zagreb.
- Miller, R. 2020a: An introduction to stamps commemorating patron saints of Eastern European countries. Linn's Stamp News, 24. 8. 2020.
- Miller, R. 2020b: Slovenia and Slovakia: twin daughters of different mothers. Linn's Stamp News, 5. 6. 2020.
- Petauer, B. 2018: Sto let prve slovenske znamke. Svet kapitala, 9. 11. 2018. Medmrežje: <https://svetkapitala.delo.si/trendi/sto-let-prve-slovenske-znamke/> (1. 12. 2022).
- Poštna znamka 2022. Medmrežje: https://sl.wikipedia.org/wiki/Poštna_znamka (1. 12. 2022).
- Purcell, D. 1999: The Slovenian State on the Internet. Ljubljana.
- Raento, P. 2006: Communicating geopolitics through postage stamps: The case of Finland. Geopolitics 11-4. DOI: <https://doi.org/10.1080/14650040600890750>
- Raento, P., Brunn, S. D. 2005: Visualizing Finland: Postage stamps as political messengers. Geografiska Annaler: Series B, Human Geography 87-2. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0435-3684.2005.00188.x>
- Slovenika 2002: Katalog poštnih znamk. Ivančna Gorica.

- Smolarski, R., Smolarski, P., Vetter-Schultheiß, S. (ur.) 2019: *Gezähnte Geschichte: Die Briefmarke als historische Quelle*. Göttingen. DOI: <https://doi.org/10.14220/978373700937>
- Suhadolc, P. 2011: *Potres – vzroki in posledice, opisani s pomočjo filatelističnega gradiva*. *Idrijski razgledi* 61-1.
- Südeuropa 2018: *Michel-Europa-Katalog Band 3*. München, 2019.
- Timeline of the Breakup of Yugoslavia 2008. Medmrežje: https://en.wikipedia.org/wiki/Breakup_of_Yugoslavia (1. 12. 2022).
- World Population Review 2022. Medmrežje: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/countries-that-recognize-kosovo> (1. 12. 2022).
- Zippia 2022: *FedEx history: founding, timeline and milestones*. Medmrežje: <https://www.zippia.com/fedex-careers-4259/history/> (1. 12. 2022).

6 Summary: Expressions of postage stamps in times of political and social transition on the territory of former Yugoslavia – part 1

(translated by the author)

When determining expressions on postage stamps, we've checked 841 stamps that were issued between 1987 and 1991 in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia – SFRY (403 stamps) and between 1991 and 1995 in the Republic of Slovenia (137 stamps), in the Republic of Croatia (253 stamps) and in the Republic of Srpska Krajina – RSK (48 stamps). We devoted our attention to 535 occasional postage stamps (SFRY 53%, Slovenia 18%, Croatia (28%) and RSK 1%), which we've classified according to their motif and expression into:

- a) *political messages*, which openly promote symbols of the state and its government's achievements and where 97 stamps (18% of all occasional stamps issued) were identified: SFRY 54 stamps (56% of all stamps in this segment), Slovenia 13 (13%), Croatia 26 (27%) and RSK 4 stamps (4%);
- b) *patriotic/nationalistic messages* where motifs highlighted historical events and personalities, achievements in art, culture and science as well as in religious expressive art, sports achievements and environmental issues. Within this segment we've identified 214 stamps (40% of all occasional stamps issued): SFRY 109 stamps (51%), Slovenia 49 stamps (23%), Croatia 54 stamps (25%) and RSK 2 (1%);
- c) *indifferent (apolitical) messages* with contents that did not express essential support for the nation or the state. In this category, we've registered 224 occasional stamps (42% of all occasional stamps). As regular postage stamps and mandatory, surcharge stamps they also were eliminated from further analyses (Tables 2– 6).

As noted, we've paid attention to expressions on stamps of entities which are reinforcing nation's patriotism on their national stamps and therewith profile the country politically in the international environment. This is evident in Slovenia where 65% of all issued occasional stamps are classified as such, even more than in former Yugoslavia (58%) and Croatia (54%). The ranking of Slovenia cannot be attributed so much to stamps with nation-state's political messaging (just 21% of in this segment) but to stamps with patriotic/nationalistic expressions which are (co)shaping Slovenian identity. In Yugoslavia, a third of occasional stamps emphasize the heroic immediate past (WW2), promote the social order (communism), and the country's international reputation. Occasional stamps issued in Croatia show a similar share of political messages, where, in addition to state symbols (a checkerboard on most stamps), the motifs emphasize national and religious (catholic) identity, silenced history and the successful inclusion of the sovereign state into international organizations.

Parallels between occasional stamps of Croatia and Slovenia could be demonstrated in many areas. Like Slovenian the Croatian occasional postage stamps favour international sports, especially the Olympic Games; both sovereign nation-states mark the centenary of the International Olympic Committee (1994)

as well. The Croatian sculptor Ivan Meštrović (1883–1962) (1992) could be considered Slovenian architects' Jože Plečnik's (1991) antipode, the poet Ivan Goran Kovačić (1913–1943), depicted on a Croatian stamp in 1993, could be considered the antipode to the Slovenian poet and resistance fighter Karl Destovnik - Kajuh (1922–1944). Parallels on stamps and in reality of their work could also be drawn between bishops of the 19. century - Slovenian Anton Martin Slomšek (1880–1962) (1992) and Croatian Juraj Strossmayer (1815–1905) (1992) and between many other revivalists of both nations.

The above findings lead us to the conclusion that expressions of postage stamps, of entities in question, can be divided into three groups:

- a) *multinational socialist*, where the state, in the die-off phase of socialism, tries with motifs and expressions of stamps to emphasize its:
 - international status,
 - maintain trust in the socio-political order obtained through the revolution during WW2,
 - to consolidate the ideological hegemony (communism) as the only possible multi-ethnic bond, and
 - with accomplishments in sports underline the successes of nations that are integrated in the contemporary multi-ethnic society;
- b) *democratic nationalist*, where postal administrations of countries that have decided to secede and pursue an independent political path give priority to:
 - motives that give due weight to the national awakening in the 19th century, including nation's spiritual and cultural leaders,
 - expressions that highlight Christianity as the backbone of the nation and,
 - statements which justify sovereignty through natural (mountains or the sea) and/or social and cultural elements (national rebirth) that (co)shaped people's national identity;
- c) *contemptuous*, where on stamps of the parastate of the Republic of Serb Krajina:
 - the internationally recognised country of Croatia is not recognised neither in regard of the name, alphabet (use of Cyrillic) nor currency (use of Dinar),
 - the motifs on occasional stamps emphasised solely the culture of the Serb nation and their sufferings during WW2.

In the motifs, expression and messages of postage stamps on the soil of the former Yugoslavia, we are witnessing a transformation or a complete turn from multi-ethnicity and ideological unanimity to plurality and, within the framework of newly drawn borders, the emergence of several democratic and nationalistic societies (and exceptions). Most of the politicians who in the 20th century advocated for the establishment/preservation of Yugoslavia in any form – a kingdom or a socialist federation – are absent from motives on contemporary postage stamps. Instead, motifs with persons, institutions and events that celebrate the military, political and cultural successes of an individual nation in an earlier existent multinational state (Austro-Hungary) came to the fore. Shortly after the collapse of the idea of the coexistence of the South Slavic nations, a new dream multi-ethnic entity emerged among the nations of the region – the European Union – which Slovenia joined in the first decade of the 21st century and Croatia in the second.

RAZGLEDI

ZGODOVINSKI PREGLED UPORABE IZRAZA AKRIČNOST V SLOVENSKI KLASIFIKACIJI TAL

AVTORJI

Rok Turniški

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Jamnikarjeva 101, SI – 1000 Ljubljana
rok.turniski@bf.uni-lj.si, <https://orcid.org/0000-0002-0630-6620>

dr. Marko Zupan

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Jamnikarjeva 101, SI – 1000 Ljubljana
marko.zupan@bf.uni-lj.si

dr. Helena Grčman

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Jamnikarjeva 101, SI – 1000 Ljubljana
helena.grcman@bf.uni-lj.si, <https://orcid.org/0000-0003-0724-9151>

DOI: <https://doi.org/10.3986/GV94104>

UDK: 631.442(091)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Zgodovinski pregled uporabe izraza akričnost v slovenski klasifikaciji tal

Pri poimenovanju in klasifikaciji tal se že vse od njenih začetkov soočamo z izzivi, ki izhajajo tako iz vpekljave tujih neznanih izrazov kot iz sprememb diagnostičnih meril in analitskih postopkov, s katerimi jih preverjamo. Pri prevajanju imen pedosistematskih enot Pedološke karte Slovenije (1 : 25.000) za namen mednarodnih publikacij in zemljevida tal Evrope, smo zasledili težave pri razumevanju akričnih tal. Akrična tla so v Pedološki karti opredeljena kot zelo kislja tla, z deležem bazičnih kationov na sorptivnem kompleksu tal manj kot 35 % in sodijo med izprana tla. Merilo klasifikacije WRB za akričnost (qualifier acric) je majhna kationska izmenjalna kapaciteta glinene frakcije tal ($< 24 \text{ cmol}_c \text{ kg}^{-1}$ glin) ob hkratnem efektivnem deležu bazičnih kationov pod 50 %. Tla z argičnim horizontom in akričnimi lastnostmi se uvrščajo v referenčno skupino Acrisols. Izprana akrična tla so se prevajala kot Acrisols, kar ne drži po merilih klasifikacije WRB in je lahko zavajajoče, predvsem za tuje bralce, ki ne poznajo tal v Sloveniji in meril slovenske klasifikacije. V prispevku smo preučili zgodovino rabe izraza akričnost v slovenski pedološki literaturi in klasifikaciji tal ter s tem izrazom povezane diagnostične lastnosti in merila. Ugotovili smo, da je bil izraz akričnost uveden leta 1973 na podlagi legende pedološke karte FAO iz leta 1968. V različnih obdobjih so uporabljali različna merila (horizonti, lastnosti, analitske metode), ki se niso posodabljala z razvojem mednarodne klasifikacije WRB.

KLJUČNE BESEDE

izprana tla, akrična tla, slovenska klasifikacija tal, Jugoslovanka klasifikacija tal, WRB, Acrisols

ABSTRACT

Historical overview of the use of the term acric in Slovenian soil classification

In naming and classifying soils in Slovenia, we faced challenges from the beginning, resulting from the introduction of foreign, unfamiliar terms and changes in diagnostic criteria and analytical procedures for their verification. When translating the names of Soil Systematic Units of the Soil Map of Slovenia 1:25,000 for international publications and soil maps of Europe, misunderstandings could arise. Acric soils are defined in the Soil Map of Slovenia as very acidic soils with base saturation below 35% and belong to the Illuvial soils. The WRB classification criterion for acric properties is the low cation exchange capacity of the clay fraction of the soil ($< 24 \text{ cmol}_c \text{ kg}^{-1} \text{ clay}$) with a simultaneous effective base saturation below 50%. Soils with an argic horizon and acric properties are referred to as reference group Acrisols. Illuvial acric soils have been translated as Acrisols, which is incorrect according to WRB classification criteria and is misleading, especially for foreign readers unfamiliar with soils in Slovenia and Slovenian classification criteria. In this paper, we examine the history of the use of the term acric in Slovenian pedological literature and soil classification, as well as the diagnostic properties and criteria associated with this term. We found out that the term acric was introduced in 1973 based on the legend of the FAO soil map of 1968. Different criteria (horizons, properties, analytical methods) were used in the different periods, which were not updated with the development of the international WRB classification.

KEY WORDS

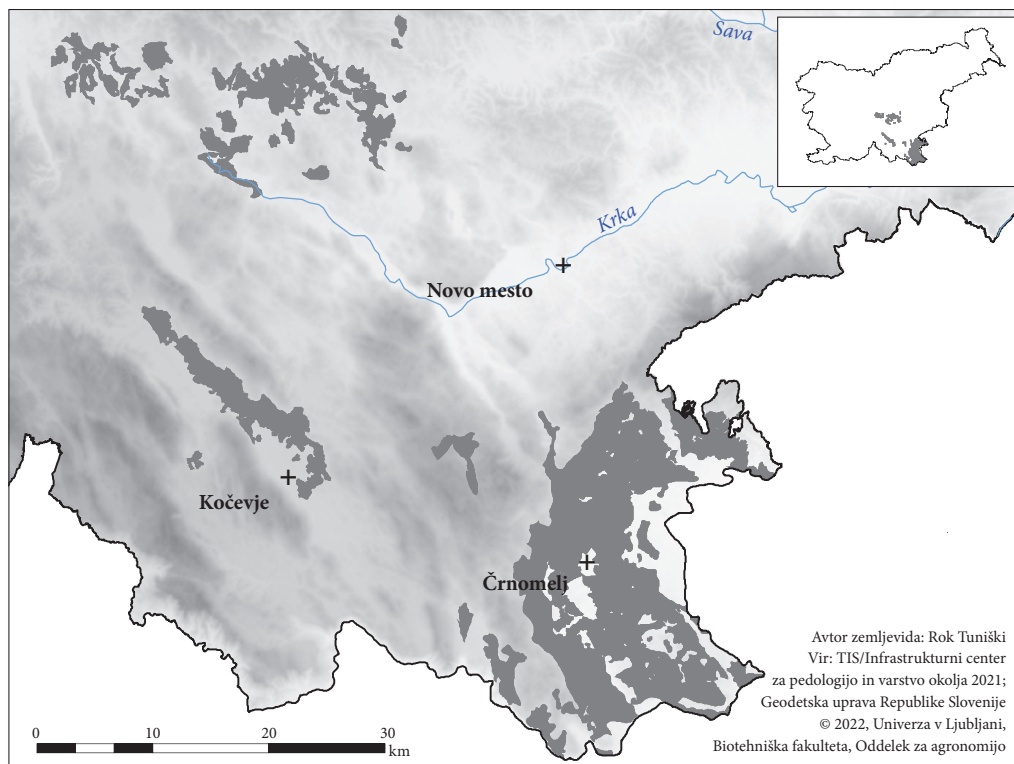
illuvial soil, leached soil, acric soil, Slovenian soil classification, Yugoslav soil classification, WRB, Acrisols

Uredništvo je prispevek prejelo 22. novembra 2021.

1 Uvod

Legenda Pedološke karte Slovenije 1 : 25.000 navaja pojavljanje akričnih izpranih tal v Sloveniji, predvsem na območju Bele krajine, posamično tudi drugod po Dolenjski in na starejših savskih konglomeratnih terasah. Najbolj značilna so za belokranjske steljnike, ki jih pokriva breza (*Betula pendula* L.) s podrastjo orlove praproti (*Pteridium aquilinum* L.) (Prus 2000). Izprana tla nastajajo kot posledica eluvialno-iluvialnih procesov, to je premeščanja koloidnih delcev skozi talni profil (Birkeland 1999). Poleg glinenih mineralov ter oksidov in hidroksidov se premešča topna organska snov in ionske oblike elementov, kot so bazično delujoči kationi. Posledično se mineralni horizonti diferencirajo v izprane E in pod njim ležeče z glino obogatene B_t horizonte, za katere je tudi v Sloveniji uveljavljen izraz argični horizonti. Osnovna diagnostična lastnost pri določevanju izpranih tal je teksturna razlika med horizontoma B_t in E, ki jo izrazimo s količnikom vsebnosti gline med horizontoma B_t in E in mora biti v skladu s slovensko klasifikacijo najmanj 1,2 (Prus s sodelavci 2015; Vrščaj s sodelavci 2019). Za izprana tla v Sloveniji je povprečni količnik gline med horizontoma B_t in E 1,63. Poleg premeščanja gline se procesi izpiranja jasno izrazijo tudi v nižjem pH in deležu bazičnih kationov v horizontih E (Turniški in Grčman 2018).

V Sloveniji je največ izpranih tal na apnencih in dolomitih, kjer se pojavljajo v združbi z rendzinami in kambičnimi tlemi (Turniški in Grčman 2018). Po Prus (2000) izprana tla na apnencih in dolomitih obravnavamo kot samostojen podtip tal, ki ga ločimo na tipično in akrično varieteto. Akrična izprana tla so obravnavana kot posebnost in so običajno opredeljena kot močno izprana tla, kar se odraža v nizkem pH tal in majhni nasičenosti z bazičnimi kationi ($V < 35\%$) (Prus s sodelavci 2015; Vrščaj

Slika 1: Izprana tla na apnencu in/ali dolomitu, akrična (sivo obarvana območja) (TIS/ICPVO 2021).

s sodelavci 2019). Aktualna slovenska pedološka literatura ne podaja jasne definicije akričnosti izpranih tal, v nekaterih primerih so si definicije med seboj celo različne (Urbančič s sodelavci 2005; Prus s sodelavci 2015; Vrščaj, Repe in Simončič 2017; Vrščaj s sodelavci 2019).

Sorodno izrazu akrična tla (akričnost) se v mednarodni klasifikaciji WRB (IUUS ... 2015) uporablja referenčna skupina *Acrisols*, ki opredeljuje tla, ki imajo argični B_t horizont z malo aktivnimi glinami ($KIK < 24 \text{ cmol}_c \text{ kg}^{-1}$ glin) in z učinkovitim deležem bazičnih kationov pod 50 %. Klasifikacija WRB profilov izpranih tal iz baze pedološke karte ne uvršča v referenčno skupino *Acrisols* (Turniški in Grčman 2018). Pregled vseh, v domači literaturi evidentiranih profilov izpranih tal (Urbančič s sodelavci 2005; Kralj 2008; Kobal 2011), je potrdil, da je njihovo pojavljanje v Sloveniji manj verjetno, vendar ni izključeno. Ugotavljamo, da prihaja do težav pri definiciji akričnih izpranih tal in razumevanju njihovega pojavljanja v Sloveniji. Pri prevajanju imen pedosistematskih in pedokartografskih enot Pedološke karte Slovenije za namen mednarodnih publikacij (Vidic s sodelavci 2015; Vrščaj, Repe in Simončič 2017) in zemljevida tal Evrope (Jones s sodelavci 2005), so bila izprana akrična tla poimenovana *Acrisols*, kar ne drži, če upoštevamo merila klasifikacije WRB (IUSS ... 2015). Ugotavljamo, da je lahko tako poimenovanje zavajajoče, predvsem za tuje bralce, ki ne poznajo tal v Sloveniji in meril slovenske klasifikacije.

Namen naše raziskave je bil preučiti zgodovino rabe izraza akričnost v slovenski pedološki literaturi in klasifikaciji tal ter s tem izrazom povezane lastnosti in tipe tal. Pozorni smo bili na diagnostična merila, na katerih je temeljilo prepoznavanje in klasifikacija akričnih in izpranih tal, v klasifikacijah, ki so vplivale na razvoj slovenske klasifikacije tal.

2 Metode

Za namene ugotavljanja razvoja klasifikacije izpranih tal smo zbrali in pregledali razpoložljive zgodovinske vire od leta 1927. Gradivo smo iskali z uporabo vzajemnega bibliografskega sistema COBISS in v arhivu Centra za pedologijo in varstvo okolja Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Osredotočili smo se na pregledovanje klasifikacijskega sistema izpranih tal in njegov razvoj do danes. Zanimala nas je vpeljava izraza akričnost v jugoslovansko in kasneje v slovensko klasifikacijo tal.

3 Rezultati in razprava

3.1 Začetki razvoja jugoslovanske klasifikacije tal

Slovenska klasifikacija tal je začela nastajati sočasno z razvojem klasifikacij drugih jugoslovanskih republik v začetku druge polovice 20. stoletja. Eden pomembnejših jugoslovanskih pedologov tistega časa je bil Mihovil Gračanin. V delu, ki obravnava raziskave tal resav Liškega (kraškega) polja, je Gračanin (1931) kot prvi navedel pojavljanje tal z eluvialnim in iluvialnim horizontom, ki jih je razumel kot sorodne podzole po zgledu ruske pedološke šole. V tem delu je že omenjal proces izpiranja bazičnih kationov, vendar ni določil kvantitativnih meril za izpranost. V obsežnejšem delu z naslovom *Pedologija III. dio: sistematika tala* (Gračanin 1951) je med talnimi tipi že obravnaval podzole, opodzoljena rjava tla in opodzoljena rdeča tla. Talni tip podzol je glede na delež bazičnih kationov (vrednost V) v eluvialnih horizontih ločil na tri podtipe: (1) slabo opodzoljena ($V > 60\%$), (2) zmerno opodzoljena ($35\% < V < 60\%$) in (3) močno opodzoljena tla ($V < 35\%$). Med opodzoljena rjava tla je uvrščal tri talne tipe: opodzoljena rjava karbonatna tla (na karbonatnih kamninah; značilna podzolizacija horizonta A in akumulacija karbonatov v iluvialnem horizontu), opodzoljena rjava srednje evropska tla (na silikatnih matičnih podlagah; različne faze podzolizacije; izpran eluvialni A horizont, akumulacija seskvioksidov v horizontih B) in podzole resav (*vrištinski podzoli*). V tej skupini je omenjal Belo krajino, kjer se pojavljajo podzoli resav (*vrištinski podzoli*) oziroma praprotna tla (*bujadnička tla*), kar se je navezovalo na stelnjška

tla. Rjava tla, nastala iz reliktnih rdečih tal, naj bi bila na tem območju podvržena različni stopnji podzoljačenja. V nadaljevanju je obravnaval opodzoljačena rdeča tla (*podzoljačane crvenice*), ki se pojavljajo v Bosni, Liki, Gorskem kotarju in v Sloveniji. Opisoval jih je kot zelo izprana, z vrednostjo V v A₁ horizontu pod 20 %.

Na temeljih predhodnih klasifikacij (Stebut 1927; Gračanin 1951), je Neugebauer s sodelavci (1963) zasnoval prvi predlog Jugoslovanske klasifikacije tal. Postavili so hierarhičen klasifikacijski sistem s kategorijami: I – red, II – razred, III – talni tip, IV – podtip, V – varieteta in VI – forma. Prej omenjene podzole in opodzoljačena rjava tla so uvrstili v red avtomorfnih tal, v 4. razred tal z razvojem profila A–B–C. Ločili so tri talne tipe: (1) podzol, (2) rjava opodzoljačena tla in (3) ilimerizirana tla (*ilimerizovano zemljište*). Podzole resav, ki so bili po Gračaninu (1951) uvrščeni med opodzoljačena rjava tla, so uvrstili v razred premeščenih tal (*klasa pretaloženih zemljišta*), s talnimi tipi aluvialna tla, deluvialna tla ter eolska in pokopana tla. Filipovski in Čirić (1963) sta v knjigi »Zemljišta Jugoslavije«, opodzoljačena tla (izprana tla) imenovala ilimerizirana tla (*ilimerizovana zemljišta*) in jih primerjala s *sol lessivé* (Francija), *grey brown podzolic soil* (ZDA), *Parabraunerde* (Nemčija), *leached mull soil* (Združeno kraljestvo) in *ilimerizovanje počvi* (Rusija). Med izprana tla na apnencu sta uvrstila tudi tla resav (*vrištinska tla*). Stritar (1966) je njuno knjigo označil kot prelomnico za nova spoznanja v jugoslovanski pedologiji v smislu razčiščevanja izrazov, kot so podzoljačenje, lesiviranje oziroma ilimerizacija, psevdooljevanje, itd. Na osnovi pregleda tuje literature sta namreč Filipovski in Čirić (1963) ugotavljala, da razvoj takih tal ni posledica podzoljačenja, temveč izpiranja glinenih delcev, kar sta imenovala lesiviranje ali ilimerizacija. Ugotovila sta, da se je tip izpranih tal v Evropi prepoznal sorazmerno pozno. Lesivirana tla je prvič opisal francoski pedolog Duchaufour (Filipovski in Čirić 1963). V nemški klasifikaciji so leta 1955 uvedli za izprana tla izraz *Parabraunerde* (Mückenhausen 1955, citirano po Tavernier in Smith 1957). Ruska pedološka stroka je izprana tla ločila od podzolvov in jih imenovala ilimerizirana tla (*ilimerizovanje počvi*), proces premeščanja glinice pa ilimerizacija (Fridland 1958, citirano po Filipovski in Čirić 1963). Izraza lesiviranje in ilimerizacija sta bila kasneje opredeljena v Kmetijskem tehniškem slovarju (Sušin 1983): ilimerizacija = izpiranje glinice; lesivirana = tla, za katere je značilen proces izpiranja (premeščanja) delcev glinice. Filipovski in Čirić (1963) sta v opisu izpranih tal na apnencih navajala: »vrednosti pH v eluvialnem horizontu so zelo nizke, vrednost V je praviloma manjša od 50 %, pogosto manjša od 20 %«. Akričnosti nista omenjala.

3.2 Vpeljava izraza akričnost v Jugoslovansko klasifikacijo tal

Leta 1973 je izšla *Klasifikacija tala Jugoslavije* (Škorić, Filipovski in Čirić 1973). Izprana tla so uvrstili v red avtomorfnih tal v razred IV (z razvojem profila A–E–B–C), ki so ga po novem imenovali razred eluvialno-iluvialnih tal. Prvič so uvedeni izrazi klasifikacije FAO: luvisol in akrisol. Pojasnili so, da tla, ki so bila prvotno imenovana tla resav (*vrištinska tla*), kažejo veliko podobnost z ameriškimi *red yellow podzolic soil*, za katere je legenda FAO (1968) predlagala ime Acrisols. Avtorji so se spraševali, ali bi bilo bolje, da bi uvedli Acrisols kot samostojen talni tip ali, da se v okviru izpranih tal na apnencih (*ilimerizirana zemljišta na krečnjaku*) izdvoji podvrsta akrična tla. Omenjali so raziskave Stritarja iz leta 1966. Zanimivo je, da so že takrat ugotavljali težave pri definiciji akrisolov; skupina tal *Acrisols* je bila po FAO (1968) opredeljena kot tla z argičnim B horizontom in deležem bazičnih kationov manj kot 50 %; kar pomeni, da bi se poleg prej omenjenih tal resav (*vrištinskih tal*) v to skupino lahko uvrstila tudi različna druga tla. Odločili so se, da so akrična tla definirali le kot podvrsto izpranih tal na apnencih (*vrištinska tla*), za katere so predvidevali, da jih sestavlja površinski horizont alohtonega gradiva. Stritar (1972) je pojasnil možne izvore površinskih horizontov: poleg eolskega izvora, je izpostavil tudi para-avtohton nastanek, s čimer je mislil na gradivo, premeščeno iz bližnje okolice, po izvoru iz iste matične osnove. V *Klasifikaciji tala Jugoslavije* (Škorić, Filipovski in Čirić 1973), ki je bila povzeta tudi v delu *Tipovi naših tala* (Škorić 1977), so bila izprana tla (*lesivirano ili ilimerizirano tlo, luvisol*) razdeljena na dva podtipa: (I) na silikatnih in silikatno karbonatnih substratih ter na (II) čistih apnencih

in dolomitih. Pri slednjem podtipu sta bili predvideni dve varieteti: (I) tipična, (II) akrična. Akrična izprana tla (*vrištinska tla*) so bila opisana kot tla z alohtonim E horizontom, z nizko zasičenostjo z bazičnimi kationi ($V < 35\%$) ter B horizontom, ki predstavlja ostanek *terra rosse*. Ločeno je klasifikacija obravnavala skupino podzolv, ki so bila opredeljena kot tla peščene teksture, zelo kislja in zelo slabo zasičena z bazičnimi kationi ($V < 35\%$) ter rjava opodzoljena tla, ki so bila podobno opisana kot tla peščene teksture, z zelo kislim A/E horizontom in zelo slabo zasičena z bazičnimi kationi ($V < 35\%$). Kljub veliki kislosti in nizkemu deležu bazičnih kationov, podzole in rjava opodzoljena tla niso opredeljevali kot akrična tla, v skladu z odločitvijo pojasnjeno v *Klasifikaciji tala Jugoslavije* (Škorić, Filipovski in Čirić 1973). Na enak način so bila izprana tla in podzoli opredeljeni tudi v novejši izdaji klasifikacije z naslovom *Klasifikacija zemljišta Jugoslavije* (Škorić, Filipovski in Čirić 1985) ter v knjigi *Postanak, razvoj i sistematika tala* (Škorić 1990), z dodatkom: (i) izven vrtač in (ii) v vrtačah pri akričnih tleh na čistih apnencih in dolomitih.

Učbenika Škorića (1977) in Čirića (1986) sta bila temeljni gradivi pri predmetu Pedologija za študije na Univerzi v Ljubljani. Delo *Klasifikacija tala Jugoslavije* (Škorić, Filipovski in Čirić 1973) je predstavljalo temeljno gradivo pri postavitvi klasifikacije tal za namen pedološkega kartiranja v Sloveniji (Pedološka karta v merilih 1:50.000 in 1:25.000), kar je razvidno iz legende pedološke karte. V Sloveniji uporabljena klasifikacija tal ni bila nikoli uradno izdana, zato so slovenski pedologi uporabljali obstoječe izdaje Jugoslovanske klasifikacije tal. Stritar in Cencelj (1967) sta v prispevku o manganu v steljniških tleh Slovenije navajala *Klasifikacijo zemljišta Jugoslavije* (Nejgebauer s sodelavci 1963) in uporabljala izraz »*vrištine*«, ki je uporabljen tudi v drugih raziskavah belokranjskih steljniških tal (Stritar 1967; Stritar in Vitez 1967). Sušin (1972) je uporabljal ime izprana tla na apnencih in jih prevajal kot *chromic luvisols on limestone*. Štepančič (1974) je izprana tla na dolenskem dolomitnem območju imenoval izprana akrična pokarbonatna tla, pri čemer se je skliceval na uporabo Jugoslovanske klasifikacije tal (Škorić, Filipovski in Čirić 1973). Merilo za akričnost je bila vrednost V pod 35% v horizontu E. V »Pedologiji (kompendij)« je Stritar (1991) navajal klasifikacijo FAO (1968), kjer je izpostavil dve talni enoti izpranih tal: luvisol (lesivirana tla, s horizontom izprane gline: B_t horizont) in acrisol (lesivirana tla s poudarjenim procesom lesivaže oziroma izpiranja gline). V knjigi »Krajina, krajinski sistemi, Raba in varstvo tal v Sloveniji« je Stritar (1990) po zgledu klasifikacije FAO izprana (steljniška) tla na starejših konglomeratnih zasipih reke Save imenoval akrisoli, medtem ko je izprana tla na apnencih in dolomitih, ki jih obraščajo steljniki, imenoval akrična pokarbonatna tla.

3.3 Akrična tla v novejši aktualni slovenski pedološki literaturi

Legenda Pedološke karte Slovenije 1:25.000 loči izprana tla na različnih matičnih podlagah (apnencu, apnencu in dolomitu, na konglomeratu, na silikatnih substratih). Na apnencu oziroma na apnencu in dolomitu loči pet podtipov: (1) tipična, (2) zmerno akrična, (3) akrična, (4) koluvialna in (5) antropogena. Merilo za akričnost je vrednost V (< 50%) v argičnem horizontu (vsaj v spodnjem delu B_t horizonta do globine 125 cm). Podobno tudi Vrščaj (1996).

V pogosto citiranem študijskem gradivu je Prus (2000) izprana tla obravnaval v oddelku eluvialno-iluvialnih tal z razvojem profila A–E–B_t–C, po zgledu *Klasifikacije tala Jugoslavije* (Škorić, Filipovski in Čirić 1973). Podtipe je ločil na podlagi matične podlage, in sicer: (1) silikatne, silikatno karbonatne substrate ter (2) apnence in dolomite. Varieteta na apnencu je lahko tipična ali akrična. V »Atlasu gozdnih tal« (Urbančič s sodelavci 2005) so bila izprana tla ločena na dva podtipa: (1) izprana tla na nekarbonatnih in malo karbonatnih matičnih podlagah ter (2) izprana pokarbonatna tla (na apnencih in dolomitih). Izprana pokarbonatna tla so bila razdeljena na pet različic: (1) evtrična (E horizont z vrednostjo V nad 50% oziroma pH_{KCl} nad 5,0), (2) koluvialna evtrična, (3) koluvialna distrična, (4) distrična ali zmerno akrična (E horizont z vrednostjo pH_{KCl} 4,2–5) ter (5) močno akrična (E horizont z vrednostjo V pod 35% oziroma pH_{KCl} pod 4,2). Opisali so, da se v Beli krajini na apnencih in dolomitih pojavljajo t.i. akrična izprana tla, ki imajo v spodnjem delu praviloma glinast horizont rjave,

rdečerjave do rdeče barve, dobro izražene poliedrične strukture in evtričnih lastnosti. Domnevali so, da je horizont B relikten kot ostanek pokarbonatnih tal ali jerovice, ki je prekrita z eolsko nanesenim materialom, ki predstavlja eolski E horizont.

V »Metodologiji za ocenjevanje tal v Sloveniji«, ki jo je zasnoval Šporar leta 2007 (neobjavljeno gradivo) in je bila podlaga za pripravo »Tehničnih navodil za določanje bonitete zemljišč« pri Geodetski upravi Republike Slovenije leta 2008, so omenjena akrična tla Bele krajine. Merila za varietete izpranih tal so bila postavljena glede na kislost (evtrična: $V > 50\%$, zmerno akrična ali distrična: pH med 5,6–6,5, akrična: pH med 4,6–5,5, močno akrična pH pod 4,5) in psevdoooglejenost. Enako je Kralj (2008) v svojem doktorskem delu izprana tla klasificiral po tako imenovani modificirani Jugoslovanski klasifikaciji tal (sinteza najpogosteje uporabljenih modifikacij pri izdelavi pedološke karte Slovenije merila 1 : 25.000). Izprana tla je uvrstil v razred eluvialno-iluvialnih tal, ki jih je v podtipu razvrstil na različne matične podlage ter nadalje na pet varietet: (1) evtrična (vrednost V nad 50 %), (2) zmerno akrična (E horizont z vrednostjo pH 5,6–6,5), (3) akrična (E horizont z vrednostjo pH 4,6–5,5), (4) močno akrična (E horizont z vrednostjo pH pod 4,5) ter (5) psevdoooglejena. Merila so bila enaka kot pri »Tehničnih navodilih za določanje bonitete zemljišč« (2008) z dodatno specifikacijo, da veljajo za E horizont, kar ni bilo v skladu z legendo pedološke karte 1 : 25.000, temveč uvedeno po zgledu »Atlasa gozdnih tal« (Urbančič s sodelavci 2005). Akričnosti ni pogojeval več z matično podlago. Po zgledu klasifikacije WRB 2006 (IUUS... 2006) je predlagal uvedbo treh novih kvalifikatorjev: alična, akrična in luvična, ki bi označevala različne lastnosti argičnega horizonta in različno zasičenost z bazičnimi kationi.

V dvojezični monografiji »Tla Slovenije s pedološko karto 1 : 250.000« (Vidic s sodelavci 2015), ki je nastala z generalizacijo pedokartografskih enot iz Pedološke karte Slovenije 1 : 25.000, so bila opisana značilna izprana tla na apnencih in dolomitih v Beli krajini, imenovana akrična tla. V legendi Pedološke karte Slovenije 1 : 250.000 je bilo pojasnjeno, da se izraz akrično uporablja v Slovenski klasifikaciji tal in je pomensko enak izrazu hiperdistrično (po klasifikaciji WRB). V knjigi *Soils of Slovenia* (Tla Slovenije) (Vrščaj, Repe in Simončič 2017) so avtorji navedli, da je diagnostični horizont za izprana tla eluvialni E horizont, ki leži nad iluvialnim horizontom. Po klasifikaciji WRB so izprana tla uvrstili v dve talni referenčni skupini: izprana tla – Luvisols (1,7 % površine Slovenije) in izprana tla, akrična – Acrisols (0,64 % površine Slovenije). Navedli so, da se zelo redko izprana tla uvrščajo v referenčno skupino Alisols.

ROK TURNIŠKI

Slika 2: Profili izpranih tal na apnencu.

Prvi predlog samostojnega slovenskega klasifikacijskega sistema za tla je bil dokument »Slovenska klasifikacija tal« (Prus s sodelavci 2015). Talni tip izprana tla je bil vključen v razred eluvialno-iluvialnih tal. Izprana tla so na prvem nivoju opredelili s pedogenetskimi lastnostmi (podtip): tipična, psevdooglejena ali oglejena. Sledile so kemijske in fizikalne lastnosti, kjer je v primeru izpranih tal na apnencih in dolomitih predvidena stopnja akričnosti, ki je vezana na vrednost pH: zmerno akrična (pH 5,6–6,5), akrična (pH 4,6–5,5) in močno akrična (pH < 4,6). Tla so se lahko dodatno opredelila še glede na količino organske snovi v tleh, globino, antropogenost in matično podlago. Po drugem predlogu klasifikacije iz leta 2015 z naslovom »Klasifikacija tal Slovenije« (Vrščaj s sodelavci 2015) so izprana tla na prvem nivoju razdelili na oblike: tipična, psevdooglejena ali oglejena. V naslednjem nivoju so jih opredelili na podlagi izbranih lastnosti tal, med katerimi je tudi zasičenost z bazičnimi kationi. Akričnost je bila predvidena le za izprana tla na apnencih in dolomitih, pojavljala se je v dveh stopnjah: akrična ($V < 50\%$ in pH 4,5–5,5) in močno akrična ($V < 50\%$ in pH < 4,5).

3.4 Akrična tla v sedanjih klasifikacijah tal nekdanjih jugoslovanskih republik

Države na območju nekdanje Jugoslavije so pripravile nacionalne klasifikacije, ki se v svoji osnovi, tako kot slovenska klasifikacija, opirajo na Jugoslovansko klasifikacijo tal. Bosanski pedologi Resulović, Čustović in Čengić (2008) so v knjigi *Sistematika tla/zemljišta* izprana tla uvrstili v razred eluvialno-iluvialnih tal in delili na dva talna tipa: (1) lesivirana tla ali luvisoli, pri podtipu na apnencih so navedli tudi varieteto akrična in (2) tla resav (*vrištinska tla*) ali akrisoli, ki imajo v E horizontih vrednost V manjšo od 35 %. Tla resav so ločili glede na vrednost V še v dve formi: srednje zasičena ($V < 50\%$) in visoko zasičena ($V > 50\%$), vendar niso definirali diagnostičnega horizonta. Akrisole so opisali kot kislta tla z majhnim deležem bazičnih kationov, medtem ko pojma akrično niso pojasnili. Hrvaška klasifikacija tal (Husnjak 2014) je izprana tla uvrstila v razred eluvialno-iluvialnih tal in jih razvrstila v dva talna tipa: (1) lesivirana tla (luvisol) in (2) kislta dvoslojna tla (akrisol). V razredu eluvialno-iluvialnih tal so sicer še podzoli in rjava opodzoljena tla (*brunipodzoli*). Lesivirana tla (luvisol) so razdelili na podtype na podlagi matične kamnine, na varietete glede na stopnjo razvoja in na forme na podlagi teksture in skeletnosti. Izraz akrična se pojavi pri talnem tipu kislta dvoslojna tla (akrisol). Avtor je navedel, da je ime akrisol mednarodni izraz za kislta tla, kakršna so kislta dvoslojna oziroma akrična tla. V podtipu jih je ločil na tipična in psevdooglejena, na nižjih nivojih glede na globino E horizonta (varieteta) in glede na skupno globino tal (forma). Makedonska klasifikacija tal (Filipovski 2006) je izprana tla umestila v talni tip lesivirana tla (luvisol), ki jih je v podtipu delila na distrična, evtrična, stagneična, vertična ali kromična. Akričnosti ne omenja.

3.5 Akrična tla v avstrijski in nemški klasifikaciji tal

Vpliv na razvoj slovenske klasifikacije sta imeli tudi nemška in avstrijska klasifikacija tal. Sodobna avstrijska klasifikacija (Nestroy s sodelavci 2011) izprana tla (*Parabraunerde*) uvršča v razred rjavih tal (*Braunerden*). Ločijo dva podtipa: (1) recentna (nastala v nedavnih podnebnih razmerah) ter (2) reliktna (nastala na reliktnem rjavem/rdečem glinastem gradivu, ki so običajno plastične konzistence, intenzivno rdeče do rumenorjavo obarvana (7.5 YR ali bolj rdeče)). Varietete so: brez karbonatov, »razapnena«, s sekundarnimi karbonati, v zgornjem sloju zbita, oglejena, psevdooglejena in erodirana. $\text{pH}_{\text{H}_2\text{O}}$ v izpranih tleh je večinoma med 4,6 in 6,5. Akričnih tal ne omenjajo. V sodobni nemški klasifikaciji (Arbeitskreis ... 1998) izprana tla umeščajo v razred lesiviranih tal (*Lessivés*) in jih delijo na dva talna tipa (*Parabraunerde* in *Fahlerde*). Klasifikacija že vključuje grobe prevode talnih tipov in podtipov v imena talnih referenčnih skupin po klasifikaciji WRB. V primeru $\text{KIK}_{\text{gline}}$ pod $24 \text{ cmol}_c \text{ kg}^{-1}$ gline v B_t horizontu predvideva umešitev med Lixisols ali Acrisols. *Parabraunerde* delijo na devet podtipov: *Norm-Parabraunerde*: Luvisol ali Alisol; *Bänderparabraunerde*: Luvisol ali Alisol; *Humusparabraunerde*: Luvisol ali Alisol; *Tschernosem-Parabraunerde*: Luvic Chernozem ali Luvic Phaeozem; *Braunerde-Parabraunerde*: Luvisol ali Alisol;

Podzol-Parabraunerde: Haplic Podzol ali Cambic Podzol; *Terra fusca-Parabrarunerde*: Haplic Lixisol; *Pseudogley-Parabraunerde*: Stagnic Luvisol ali Stagnic Alisol; *Gley-Parabraunerde*: Gleyic Luvisol ali Gleyic Alisol. Izprana tla (*Parabraunerde*) v podtipih razvrčajo še na varietete, med drugim tudi glede na vrednost V. Ločijo eutrofna ($V > 50\%$), mezotrofna ($20\% < V < 50\%$) in distrofna ($V < 20\%$) tla. Drugi talni tip izpranih tal so *Fahlerde*, ki se smatrajo kot ostanek reliktnih tal, kar se odraža v teksturni diferenci znotraj talnega profila. Merilo izpranosti za *Fahlerde* je strožje kot za *Parabraunerde*. Po klasifikaciji WRB (IUUS ... 2015) *Fahlerde* ustreza referenčni talni skupini Retisols. Tla, ki imajo vrednost V pod 20 %, umestijo v varieteto distrofnih tal (Arbeitskreis ... 1998).

3.6 Referenčna talna skupina Acrisols v klasifikaciji tal WRB

Prvotna različica legende svetovnega pedološkega zemljevida FAO iz leta 1968 je skupino tal, v katerih je izražen argični horizont in imajo delež bazičnih kationov pod 50 %, poimenovala *Acrisols*. Poleg *Acrisols* sta bili še dve skupini z argičnim horizontom, in sicer *Luvisols*, z deležem bazičnih kationov nad 50 %, in *Nitisols*, z manjšo teksturno razliko med horizontoma B₁ in E (Latham 1982). FAO (1988) je kasneje kot dodaten kvalifikator za argične horizonte vpeljal aktivnost glin, izraženo s kationsko izmenjalno kapaciteto na enoto gline. Tla z argičnim horizontom so se delila na *Luvisols*, *Alisols*, *Lixisols* in *Acrisols*. Za *Luvisols* in *Alisols* so značilne zelo aktivne glinice in so jih pojasnjevali s hladnim in zmerno toplim podnebjem. Za *Lixisols* in *Acrisols* so značilne malo aktivne glinice, ki so jih pojasnjevali s tropskim in subtropskim podnebjem. V WRB 1998 (IUUS ... 1998) in WRB 2006 (IUUS ... 2006) so tla z argičnim horizontom lahko pripadala referenčnim skupinam *Albeluvisols*, *Luvisols*, *Alisols*, *Lixisols* in *Acrisols*, kar se je v zadnji različici klasifikacije WRB (IUUS ... 2015) spremenilo. Tla z argičnim horizontom so razdeljena v pet skupin: *Retisols* (prej *Albeluvisols*), *Luvisols*, *Alisols*, *Lixisols* in *Acrisols*. Za ločevanje med luvisoli in alisoli ter akrisoli in lixisoli je uveden nov parameter: efektivna nasičenost z bazičnimi kationi (IUUS ... 2015).

V aktualni klasifikaciji WRB (IUUS ... 2015) merilo za *Acrisols* temelji na analizi kationske izmenjalne kapacitete (KIK) preračunane na enoto gline ter analizi efektivne nasičenosti z bazičnimi kationi, zaradi česar slovenska akrična tla ne ustrezajo referenčni skupini *Acrisols*. V izogib napačnemu razumevanju lastnosti slovenskih tal v mednarodnem prostoru smo mnenja, da je smiselno spremeniti imenovanje akričnih tal v Slovenski klasifikaciji tal.

Preglednica 4: Diagnostična merila za posamezno referenčno talno skupino (IUUS ... 2015).

referenčna talna skupina	diagnostični horizont	kationska izmenjalna kapaciteta (KIK) (cmol _c kg ⁻¹ gline)	efektivna nasičenost z bazičnimi kationi ¹	dodatne lastnosti
akrisoli (<i>Acrisols</i>)	<i>argic</i>	< 24 (mestoma znotraj argičnega horizonta)	< 50 %	–
alisoli (<i>Alisols</i>)	<i>argic</i>	> 24 (po celotnem argičnem horizontu)	< 50 %	–
lixisoli (<i>Lixisols</i>)	<i>argic</i>	< 24 (mestoma znotraj argičnega horizonta)	> 50 %	–
luvisoli (<i>Luvisols</i>)	<i>argic</i>	> 24 (po celotnem argičnem horizontu)	> 50 %	–
retisoli (<i>Retisols</i>)	<i>argic</i>	–	–	<i>retic</i> ²

¹ Po WRB (IUUS Working group WRB 2015) je opredeljen kot izmenljivi (Ca + Mg + K + Na) / izmenljivi (Ca + Mg + K + Na + Al); izmenljive baze določamo z 1 mol/L NH₄OAc (pH 7), izmenljivi Al z 1 mol/L KCl, nezapufanimi.

² Teksturno lažji in svetlejši material se vrinja v spodnji argični ali natrijev horizont in tvori jezičaste ali mrežaste vzorce; opazno kot horizontalne ali vertikalne svetle lise znotraj iluvijalnega horizonta.

4 Sklep

Pedologi, ki so preko jugoslovanske klasifikacije postavili temelj slovenski klasifikaciji tal, so sledili izsledkom in trendom evropskih in mednarodnih klasifikacij. To potrjuje primer vpeljave akričnih tal (Škorić, Filipovski in Čirić 1973). Izraz je bil vpeljan na podlagi legende pedološke karte FAO iz leta 1968. Ker je bila pedologija v tistem času nova veda in v jugoslovanskih jezikih ni bilo primernih strokovnih izrazov, so se pri poimenovanju talnih tipov oprli na tuje izraze in jih vpeljali v svoje klasifikacijske sisteme. Pri tem so se zavedali težav, vendar so jasno zapisali, da je sprejemljivo uporabljati latinske in grške izvirne besede pa tudi ameriške predloge, ter čeprav se tuji izrazi sprva zdijo čudni in težko izgovorljivi, se s časom uporabe udomačijo. Prav to dilemo so v izdaji *Klasifikacija zemljišta Jugoslavije* zapisali Škorić, Filipovski in Čirić (1973). Podpirali so internacionalizacijo imen, seveda na postopen in dogovorjen način. Pogled na razvoj in lastnosti tal se je z razvojem novih analitskih metod in pristopov v pedologiji spreminjal, kar se je odražalo tudi s spreminjanjem mednarodnih klasifikacijskih sistemov. Tako, kot so novim izsledkom sledili v preteklosti, se tudi danes kaže potreba, da na podlagi temeljite analize morfoloških, fizikalnih in kemijskih lastnosti tal ponovno pretehtamo ustreznost slovenskega klasifikacijskega sistema in ga uskladimo na način, da bo skladen z mednarodno klasifikacijo WRB in bo hkrati ohranjal možnosti za čim bolj izčrpno prepoznavanje in razločevanje posameznih talnih tipov in njihovih posebnosti v Sloveniji. Na podlagi pregleda literature predlagamo, da kislost tal (pH) in stopnjo nasičenosti z bazičnimi kationi na sorptivnem kompleksu tal (vrednost V) ne opredeljujemo z izrazom »akričnost«, temveč z izrazi »evtričen« (vrednost $V > 50\%$), »distričen« ($35\% < \text{vrednost } V < 50\%$) in »močno distričen« (vrednost $V < 35\%$), pri čemer je treba upoštevati B_t horizonte. Uvedba novih kvalifikatorjev iz veljavne klasifikacije WRB (t.i. lixic, acric) v slovenski klasifikacijski sistem, kot predlaga Kralj (2008), ni koristna, saj v Sloveniji do sedaj nismo zaznali argičnih horizontov s prevlado malo aktivnih glin ($KIK_{gline} < 24 \text{ mmol}_c \text{ kg}^{-1} \text{ glin}$).

Zahvala: Avtorji se zahvaljujemo pedologom vseh generacij, ki so delovali na Katedri za pedologijo in varstvo okolja Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani in prispevali k nastanku Pedološke karte Slovenije 1 : 25.000 in razvoju klasifikacije tal Slovenije ter Infrastrukturnemu centru za pedologijo in varstvo okolja (ARRS IO-0022-0481-0481-06). Raziskava je del raziskovalnega programa »Agroekosistemi« (P4-0085). Hvala tudi obema recenzentoma za kritičen pregled in koristne predloge.

5 Viri in literatura

- Arbeitskreis für Bodensystematik der Deutschen Bodenkundlichen Gesellschaft. Systematik der Böden und der Bodenbildenden Substrate Deutschlands. Göttingen, 1998.
- Birkeland, P. W. 1999: Soils and Geomorphology. New York.
- Čirić, M. 1986: Pedologija. Sarajevo.
- FAO 1968: Definition of soil units for the soil map of the world. World Soil Resources Report No. 33. Rome.
- FAO 1988: Revised legend of the FAO-UNESCO soil map of the world. World Soil Resources Report No. 60. Rome.
- Filipovski, G. 2006: Klasifikacija na počvite na Republika Makedonija. Skopje.
- Filipovski, G., Čirić, M. 1963: Zemljišta Jugoslavije. Beograd.
- Gračanin, M. 1931: Pedološka istraživanja vriština Ličkog polja. Zagreb.
- Gračanin, M. 1951: Pedologija III. dio: sistematika tala. Zagreb.
- Husnjak, S. 2014: Sistematika tala Hrvatske. Zagreb.
- IUUS Working group WRB: World reference base for soil resources. World Soil Resources Report No. 84. Rome, 1998.

- IUUS Working group WRB: World reference base for soil resources 2006. World Soil Resources Reports No. 103. Rome, 2006.
- IUUS Working group WRB: International soil classification system for naming soils and creating legends for soil maps. World Soil Resources Reports No. 106. Rome, 2015.
- Jones, A., Montanarella, L., Jones, R. (ur.) 2005: Soil Atlas of Europe. Luxembourg.
- Kobal, M. 2011: Vpliv sestojnih, talnih in mikrorastiščnih razmer na rast in razvoj jelke (*Abies alba* Mill.) na visokem krasu Snežnika. Doktorsko delo, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Kralj, T. 2008: Primerjava sistemov za razvrščanje tal na izbranih tleh v Sloveniji. Doktorsko delo, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Latham, M. 1982: The FAO/UNESCO soil map of the world legend. Proceedings of South Pacific Regional Forum on Soil Taxonomy. Suva.
- Nejgebauer, V., Čirić, M., Filipovski, G., Škorić, A., Živković, M. 1963: Klasifikacija zemljišta Jugoslavije. Zemljište i biljka 12.
- Nestroy, O., Aust, G., Blum, W. E. H., Englisch, M., Hager, H., Herzberger, E., Kilian, W., Nelhiebel, P., Ortner, G., Pecina, E., Pehamberger, A., Schneider, W., Wagner, J. 2011: Systematische Gliederung der Böden Österreichs. Österreichische Bodensystematik 2000 in der revidierten Fassung von 2011. Wien.
- Prus, T. 2000: Klasifikacija tal: študijsko gradivo. Ljubljana.
- Prus, T., Kralj, T., Vrščaj, B., Zupan, M., Grčman, H. 2015: Slovenska klasifikacija tal. Ljubljana.
- Resulović, H., Čustović, H., Čengić, I. 2008: Sistematika tla/zemljišta: nastanak, svojstva i plodnost. Sarajevo.
- Stebut, A. 1927: Nauka o poznavanju zemljišta: pedologija. Beograd.
- Stepančič, D. 1974: Pokarbonatna tla na dolenskem dolomitnem področju. Zbornik Biotehniške fakultete 22.
- Stritar, A. 1966: Mesto vrištine u klasifikaciji zemljišta Jugoslavije. Zemljište i biljka 15.
- Stritar, A. 1967: Novi putovi kultiviranja i promjene u tlu belokranjskih vriština. Zemljište i biljka 16.
- Stritar, A. 1972: Mesto vrištine u klasifikaciji zemljišta Jugoslavije (II. dio). Zemljište i biljka 21.
- Stritar, A. 1990: Krajina, krajinski sistemi: raba in varstvo tal v Sloveniji. Ljubljana.
- Stritar, A. 1991: Pedologija (kompendij). Ljubljana.
- Stritar, A., Cencelj, J. 1967: Mangan u vrištinama Slovenije. Agrohemija 5-6.
- Stritar, A., Vitez, O. 1967: Kalij u vrištini. Agrohemija 1-2.
- Sušin, J. 1972: Teksturna diferenciacija in barvna različnost pokarbonatnih rjavih izpranih tal. Zbornik Biotehniške fakultete 19.
- Sušin, J. 1983: Kmetijski tehniški slovar: 1. knjiga, 1. zvezek: Nauk o tleh: gradivo za pedološki slovar. Ljubljana.
- Škorić, A. 1977: Tipovi naših tala. Zagreb.
- Škorić, A. 1990: Postanak, razvoj i sistematika tala. Zagreb.
- Škorić, A., Filipovski, G., Čirić, M. 1973: Klasifikacija tala Jugoslavije. Zagreb.
- Škorić, A., Filipovski, G., Čirić, M. 1985: Klasifikacija zemljišta Jugoslavije. Sarajevo.
- Šporar, M. 2007: Ocenjevanje tal v Sloveniji: metodologija. Ljubljana.
- Tavernier, R., Smith, G. D. 1957: The concept of brauerde (brown forest soil) in Europe and the United States. Advances in Agronomy 9. New York.
- Tehnična navodila za določanje bonitete zemljišč. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2008.
- TIS/ICPVO – Talni informacijski sistem/Infrastrukturni center za pedologijo in varstvo okolja. Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana, 2021.
- Turniški, R., Grčman, H. 2018: Izprana tla v Sloveniji: pedološke lastnosti, prostorska razporeditev in klasifikacija. Acta agriculturae Slovenica 111.
- Urbančič, M., Simončič, P., Prus, T., Kutnar, L. 2005: Atlas gozdnih tal Slovenije. Ljubljana.
- Vidic, N., Prus, T., Grčman, H., Zupan, M., Lisec, A., Kralj, T., Vrščaj, B., Ruprecht, J., Šporar, M., Suhadolc, M., Mihelič, R., Lobnik, F. 2015: Tla Slovenije s pedološko karto v merilu 1 : 250.000. Luksemburg. DOI: <https://doi.org/10.2788/88750>

- Vrščaj, B. 1996: Izdelava modela podatkovnega segmenta talnega informacijskega sistema. Diplomsko delo, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Vrščaj, B., Kralj, T., Repe, B., Muršec, M., Šinkovec, M. 2015: Klasifikacija tal Slovenije (verzija 2a). Ljubljana.
- Vrščaj, B., Grčman, H., Kralj, T., Prus, T. 2019: Klasifikacija tal Slovenije 2019 (verzija 8). Ljubljana.
- Vrščaj, B., Repe B., Simončič P. 2017: The Soils of Slovenia. Dordrecht. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-94-017-8585-3>

6 Summary: Historical overview of the use of the term acric in Slovenian soil classification

(translated by the authors)

The term acric in Slovenian soil classification is most commonly associated with Illuvial soils (named also Leached soils). According to the Soil map of Slovenia 1:25,000, Illuvial soils occur in Bela Krajina, other places in the Dolenjska region and on older conglomerate terraces of the Sava River. The most characteristic land use for acric soils in Bela Krajina is a forest called »Steljnik« with birch (*Betula pendula* L.) and bracken fern (*Pteridium aquilinum* L.) (Prus 2000). Illuvial soils are formed by eluvial-illuvial processes, i.e., by the movement of colloidal particles through the soil profile (Birkeland 1999). In addition to clay minerals, sesquioxides, soluble organic matter and base cations are also transported through the soil profile. As a result, mineral horizons are divided into leached, more acidic and lighter E horizons and underlying clay-enriched B_t horizons. The most important diagnostic property for determining the illuvial soils is the textural difference between the B_t and E horizons, expressed as the clay ratio, which should be at least 1.2 according to the Slovenian soil classification. According to the WRB (IUSS ... 2015), the clay ratio should be greater than 1.4% for soils with 10–50% clay content in E horizons. The presence of clay coatings on the surface of structural aggregates in argic horizons is also recognized as a sufficient criterion. The intensity of eluvial-illuvial processes depends on the amount of precipitation. The average ratio of clay content between B_t and E horizons is 1.63 for illuvial soils in Slovenia (Turniški and Grčman 2018).

In general, acric illuvial soils are considered highly leached, as indicated by very low soil pH and low base saturation (percent base saturation less than 35%). However, there are no precise and uniform classification criteria in Slovenian soil classification (Prus 2000; Urbančič et al. 2005; Kralj 2008; Prus et al. 2015; Vrščaj et al. 2015; 2017). In addition, we found that acric illuvial soils according to the latest WRB classification do not meet the criteria for Acrisols (IUSS ... 2015) in terms of low clay activity, which should be less than 24 cmol_c kg⁻¹ clay and effective base saturation (< 50%) in argic horizons. Such a designation is misleading, especially for foreign readers who are not familiar with the soils in Slovenia and the criteria of the Slovenian classification.

To better understand the reasons for introducing the term acric into the Slovenian classification system, we examined the history of its use in the soil science literature and soil classifications, focusing on diagnostic properties and classification criteria.

The Slovenian soil classification began to develop with soil mapping in the late 1950s at the Centre for Soil Science, University of Ljubljana. In the first period, it was based on the common Yugoslav classification. One of the most important Yugoslav soil scientists of that time was Mihovil Gračanin. While studying the soils of the Lika karst polje, Gračanin (1931) mentioned for the first time the occurrence of soils with eluvial and illuvial horizons, which he understood to be podzol-like, following the Russian school of pedology. Nejgebauer et al. (1963) prepared the first proposal for a Yugoslav soil classification based on earlier classifications (Stebut 1927; Gračanin 1951). They created a hierarchical classification system with the categories: I - order, II - class, III - soil type, IV - subtype, V - variety and VI - form.

The podzols mentioned above and podzolized brown soils were classified as automorphic soils with in the fourth soil class with the A–B–C profile development.

The term acric was introduced into the classification of Yugoslav soils in 1973 by Škorić, Filipovski and Čirić. They explained that the soils originally called podzolic soils resembled the American »red-yellow podzolic soils«, for which the FAO Legend (1968) proposed the name Acrisols. Acrisols were defined by FAO (1968) as soils with an argic B horizon and low base saturation (less than 50%). The authors wondered whether it would be better to introduce Acrisols as a distinct soil type or include them as a subtype in the illuvial soils on limestone/dolomite soil type. Finally, they decided to define acric soils only as a subtype, which is a decisive moment for introducing the term acric into the Yugoslav soil classification.

Acric soils of Bela Krajina were studied by several authors: Stritar and Cencelj (1967), Stritar and Vitez (1967), Stritar (1967). Sušin (1972) translated illuvial soils on limestone as »chromic luvisols on limestone«. Stepančič (1974) referred to illuvial soils in the Dolenjska dolomite area as illuvial acric kalkocambisols. The criterion for the acric property was a base saturation value below 35% in the E horizon. In the Compendium of Pedology, Stritar (1991) mentioned two soil units of illuvial soils: Luvisols and Acrisols. In the book *Landscapes, Landscape Systems - Soil use and Conservation in Slovenia* (Stritar 1990), he described illuvial soils on the older conglomerate deposits of the Sava River as Acrisols and illuvial soils on limestone and dolomite in Bela krajina as acric kalkocambisols. In both books, he referred to the FAO classification (1968).

The »Soil Classification of Yugoslavia« (Škorić, Filipovski and Čirić 1973) with modifications was the main reference used for soil mapping in Slovenia (Soil Map 1:25,000), which is evident from its legend. Three types of illuvial soils regarding the parent material were distinguished: on limestone or/and dolomite, conglomerate, and silicate substrates. Illuvial soils on limestone or/and dolomite can be typical, moderately acric, acric, colluvial or anthropogenic. The criterion for the acric property is the base saturation (< 50%) in the argic horizon. In the *Atlas of Forest Soils* (Urbančič et al. 2005), the illuvial soils were divided into two subtypes: Illuvial soils on non-carbonate or slightly carbonate parent substrates and Illuvial soils on carbonate substrates (limestone and dolomite). Within the illuvial soils on carbonate substrates, there are two varieties of acric soils: dystric or moderately acric (E horizon with a pH_{KCl} of 4.2) and highly acric (E horizon with base saturation below 35% or pH_{KCl} below 4.2). Acric Illuvial soils in Bela Krajina were described as soils that usually have a clay-rich layer of brown, reddish-brown to red colour in the lower part, a well-defined polyhedral structure and eutric characteristics. Horizon B was assumed to be a relict, a remnant of a Kalkocambisols or terra rossa covered with aeolian deposited material representing the aeolian E horizon.

A review of the relevant soil literature revealed that the use of the term acric in Slovenian soil classification systems has been inconsistent and has changed over time. The understanding of the development and properties of soils has changed with the development of new analytical methods and approaches in soil science, which is also reflected in the changing international classification systems. As new knowledge has been added in the past, there is a need today to reassess the adequacy of the Slovenian classification system. This should be based on a thorough analysis of soils' morphological, physical and chemical properties and harmonized to correspond to the international WRB classification and enables the identification and description of soil types and their specificities in Slovenia.

Based on our research, we recommend that instead of linking the degree of acidity/BS with the term »acric«, we recommend using the terms »eutric« (BS > 50%), »dystric« (35% < BS > 50%) and »strongly dystric« (BS < 35%), which should be considered for B_t horizons. The introduction of new qualifiers from the current WRB classification (i.e., lixic, acric) into the Slovenian classification system, as suggested by Kralj (2008), is not useful, as no argic horizons with the domination of low-active clays ($\text{CEC}_{\text{clay}} < 24 \text{ mmol}_c \text{ kg}^{-1} \text{ clay}$) were found.

RAZGLEDI

PROBLEMI MLADIH V SLOVENIJI: RAZISKAVA S POUKAROM NA KAKOVOSTI BIVANJA, STANOVANJIH IN DELOVNIH MESTIH

AVTORJI

Martin Bučinel, Mia Koželj, Ema Krebs, Barbara Krnjak, Luka Požar, Barbara Prekoršek, Lea Prodan, Domen Sotensek, Tina Šmerc, Jure Tominec, Branka Razpet

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Oddelek za geografijo, Titov trg 5, SI – 6000 Koper
martin.bucinel@gmail.com, mya.kozelj@gmail.com, ema.krebs@gmail.com, barbara.krnjak@gmail.com, luka.pozar@gmail.com, prekorsek.barbara@gmail.com, zusterna.lea@gmail.com, jurelotominec@gmail.com, tina1smc@gmail.com, domen.sotensek1@gmail.com, branka.razpet@gmail.com

dr. Janez Nared

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana in Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Oddelek za geografijo, Titov trg 5, SI – 6000 Koper
janez.nared@zrc-sazu.si, <https://orcid.org/0000-0002-0376-3973>

DOI: <https://doi.org/10.3986/GV94105>

UDK: 91-053.6(497.4)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Problemi mladih v Sloveniji: raziskava s poudarkom na kakovosti bivanja, stanovanjih in delovnih mestih

V prispevku smo preučili, kako problematiko mladih dojemajo mladi. Izvedli smo anketo, ki smo jo nadgradili s ciljno usmerjenimi intervjuji. Mladi kot najbolj perečo opredeljujejo stanovanjsko problematiko, sledijo druženje, medosebni odnosi in vključevanje v družbo, problematika delovnih mest pa pri ocenjevanju kakovosti življenja v občini bivanja ni v ospredju, ji pa večji poudarek namenjajo pri predlogih rešitev. Podrobnejša analiza pokaže na razlike med posameznimi skupinami mladih: (1) med živečimi na podeželju in v mestu, (2) med dijaki in študenti ter delovno aktivnimi ter (3) med tistimi z rešenim stanovanjskim problemom in tistimi, ki stanovanjskega problema še nimajo rešenega. V primerjavi s predhodnimi študijami presenečajo zlasti problem medsebojnega druženja, sobivanja s starejšimi in vključevanja v družbo.

KLJUČNE BESEDE

geografija mladih, medgeneracijsko sodelovanje, zaposlitev, stanovanja, Slovenija

ABSTRACT***Main problems of Slovenian youth: A study focusing on life quality, housing, and jobs***

This study investigates how youth problems are perceived by young people themselves. We conducted a survey supplemented by targeted interviews. Young people mention housing as the most pressing problem for them, followed by socialization, interpersonal relationships, and integration into society. In contrast, jobs do not feature prominently in their evaluation of the quality of life in their municipality of residence; instead, they place more emphasis on finding a solution. A more detailed analysis shows differences between different groups of young people: (1) between those living in the countryside and those living in the city, (2) between students and those that are employed, and (3) between those that have found their own place to live and those still looking for a place. Compared to previous studies, the problems of socializing, intergenerational cooperation, and integrating into society are particularly surprising.

KEY WORDS

geography of youth, intergenerational cooperation, employment, housing, Slovenia

Uredništvo je prispevek prejelo 15. novembra 2022.

1 Uvod

Mladi v Sloveniji se pri odraščanju soočajo s številnimi težavami (izzivi), ki vplivajo na njihove življenjske odločitve in osamosvajanje. Na poti do osamosvojitve sta prva koraka povprečnega mladostnika iskanje zaposlitve in stanovanja. Velik del mladih se s stanovanjsko problematiko najprej sreča ob odhodu na fakulteto, ko iščejo nastanitev v študentskih domovih ali pri zasebnih ponudnikih. Ker so slovenske univerze v večjih mestnih središčih, se hitro pojavijo težave, predvsem pri najemanju stanovanj pri zasebnih najemodajalcih, kjer je povpraševanje veliko, ponudba pa zaradi različnih dejavnikov (na primer *Airbnb*) vedno manjša. Tudi z iskanjem zaposlitve se mladi srečujejo precej zgodaj – prek študentskega oziroma dijaškega dela, to je formalne oblike začasne zaposlitve dijakov in študentov, saj večina delodajalcev zahteva že določene izkušnje oziroma dokončno določeno stopnjo izobrazbe. Veliko študentov, ki dobi zaposlitev, ima že določene izkušnje zaradi opravljanja študentskega dela (glede na delež študentov, ki med študijskim procesom delajo, sodi Slovenija s 66 % nad evropsko povprečje; Hauschildt s sodelavci 2021).

V študijah se kot glavni problemi mladih pojavljajo: odseljevanje (Majcen s sodelavci 2000; Rebernik 2004; Kerbler 2006; Lapuh 2011; Drozg 2012; Kušar 2012; Kozorog 2013; Žiberna in Lorber 2014; Berdnik 2016; Drnovšek 2016; Repina 2016; Staniscia in Benassi 2018; Gostič 2019; Kokošar 2019; Černe s sodelavci 2021; Nared s sodelavci 2021), stanovanjska problematika (Goljevšček 2020; Nared s sodelavci 2021) in pomanjkanje delovnih mest (Pečar 2002; Benkovič Krašovec 2002; Bole 2004; Škrt in Žohar 2005; Grčar 2006; Jezeršek 2007; Moljk 2011; Drozg 2012; Bevc in Ogorevc 2014; Bevc in Uršič 2014; Strategija ... 2016; Lapuh 2019; Morgado s sodelavci 2016; Repina 2016; Gostič 2019; Nared s sodelavci 2021). Kot glavne razloge za odseljevanje navajajo ekonomske motive in izobraževanje, pri čemer lahko odseljevanje delimo na selitve znotraj države in izseljevanje v tujino (Moljk 2011). Kot je ugotovil Nared s sodelavci (2019), je odseljevanje zlasti izrazito v urbanih občinah s padajočim številom prebivalcev (selitveni prirast $-1,84$ na 1000 prebivalcev) in v ruralnih občinah s padajočim številom prebivalcev ($-1,50$). Problematiko odseljevanja je nasloвила tudi raziskava koprškega zaledja, kjer je kar 58 % anketirancev zaskrbljenih glede nadaljnega razvoja svojega kraja, pri čemer kar 63 % anketirancev meni, da mladi v kraju nimajo dovolj priložnosti. Med anketiranci bi se jih ob primerni priložnosti 18 % odselilo v mesto, pri čemer med razlogi selitve omenjajo pomanjkanje delovnih mest, slabšo opremljenost s storitvami in infrastrukturo ter slabšo prometno dostopnost (Azinović s sodelavci 2019).

Problematika odseljevanja je izrazitejša pri mladih, saj je raziskava med prebivalci v obmejnih problemskih območjih (Černe s sodelavci 2021) pokazala, da se želi preseliti kar 38,4 % anketiranih dijakov in študentov. Odseljevanje mladih so kot največji problem na področju človeških virov v obmejnih problemskih območjih označili tudi predstavniki občin (Nared s sodelavci 2021). Kot razlog omenjajo slabe zaposlitvene možnosti, pomanjkanje delovnih mest in izobraževalnih ustanov ter nedostopnost nepremičnin za mlade, kot rešitev pa zlasti pomoč mladim družinam ter aktivno vključevanje mladih v družbeno življenje in odločanje.

Del mladih se izseljuje tudi v tujino, predvsem visoko izobraženi in strokovnjaki. Razlogi za to so poleg višje plače, tudi dobre razmere za delo, možnost uporabe vrhunske raziskovalne infrastrukture, delo z vrhunskimi strokovnjaki in možnosti trženja raziskovalnih rezultatov (Moljk 2011).

Ker so mladi pomemben gradnik razvoja lokalnih skupnosti, želimo v članku celovito zajeti njihov položaj na ravni celotne Slovenije ter z vseslovensko anketo ugotoviti njihove ključne težave ter kako se te med posameznimi skupinami mladih razlikujejo. Tovrstno poznavanje mladinske problematike je ključno za oblikovanje ustreznih politik, ki bi vodile v izboljšanje položaja mladih na podlagi njihovih pričakovanj, pogledov in izkušenj.

Cilj prispevka je pridobiti sliko o problematiki mladih v Sloveniji. Osredotočili smo se na kakovost bivanja v občinah prebivališča anketirancev, stanovanjsko problematiko z vidika največjih izzivov (razpoložljivost in cenovna dostopnost stanovanj) in možnih rešitev, zaposlitvene možnosti po mnenju mladih in njihove rešitve ter možnosti za aktivno vključevanje v družbo.

Skladno z zastavljenimi cilji, smo si zastavili naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kako mladi ocenjujejo kakovost bivanja v svoji občini?
- Kako mladi ocenjujejo stanovanjsko problematiko in katere so največje težave na tem področju?
- Kako mladi ocenjujejo zaposlitvene možnosti in kje vidijo rešitve?
- Kako mladi ocenjujejo možnosti aktivnega vključevanja v družbo?

Kot mlade smo upoštevali prebivalce Republike Slovenije, stare od 15 do vključno 34 let, deloma zaradi navezave na druge študije in dokumente, deloma pa zaradi navezave na petletne starostne skupine. V primerjavi z ostalimi državami Evropske unije živi v Sloveniji najvišji odstotek mladih do 34. leta pri starših (Nacionalni ... 2012). Prav tako je to obdobje v življenju, ko se mladi osamosvojijo, selijo v lastno ali najemniško stanovanje brez staršev, sami, s sostanovalci ali s partnerjem, in postajajo tudi sami starši. Torej lahko obdobje od 15. do 34. leta opredelimo kot obdobje odrasčanja (Nacionalni ... 2012).

2 Metode

2.1 Anketa

Da bi odgovorili na raziskovalna vprašanja, smo aprila in maja 2021 izvedli spletno anketo, ki smo jo prek spletnega portala *Enka.si* razposlali mladim med 15. in vključno 34. letom.

Ker so anketiranci odgovarjali glede na občino stalnega prebivališča, smo za pomoč pri diseminaciji ankete prosili občine prek Skupnosti občin Slovenije, Združenja občin Slovenije in Združenja mestnih občin Slovenije. Da bi čim lažje prišli do anketirancev, smo povežavo na anketo delili še prek društev in organizacij, ki se posvečajo problematiki mladih, vabilo k oddaji ankete pa je bilo objavljeno tudi na družbenih omrežjih Oddelka za geografijo Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem. Anketo je začelo reševati 1545 mladih, do konca pa jo je izpolnilo 1080 anketirancev. Za analizo smo upoštevali vse anketirance, ki so odgovorili na posamezno vprašanje, pri čemer jih je na prva vprašanja odgovorilo več, nato pa se je število začelo od vprašanja do vprašanja postopoma zmanjševati. S tega razloga je pri slikah navedeno število anketirancev (N), ki so odgovorili na posamezno vprašanje.

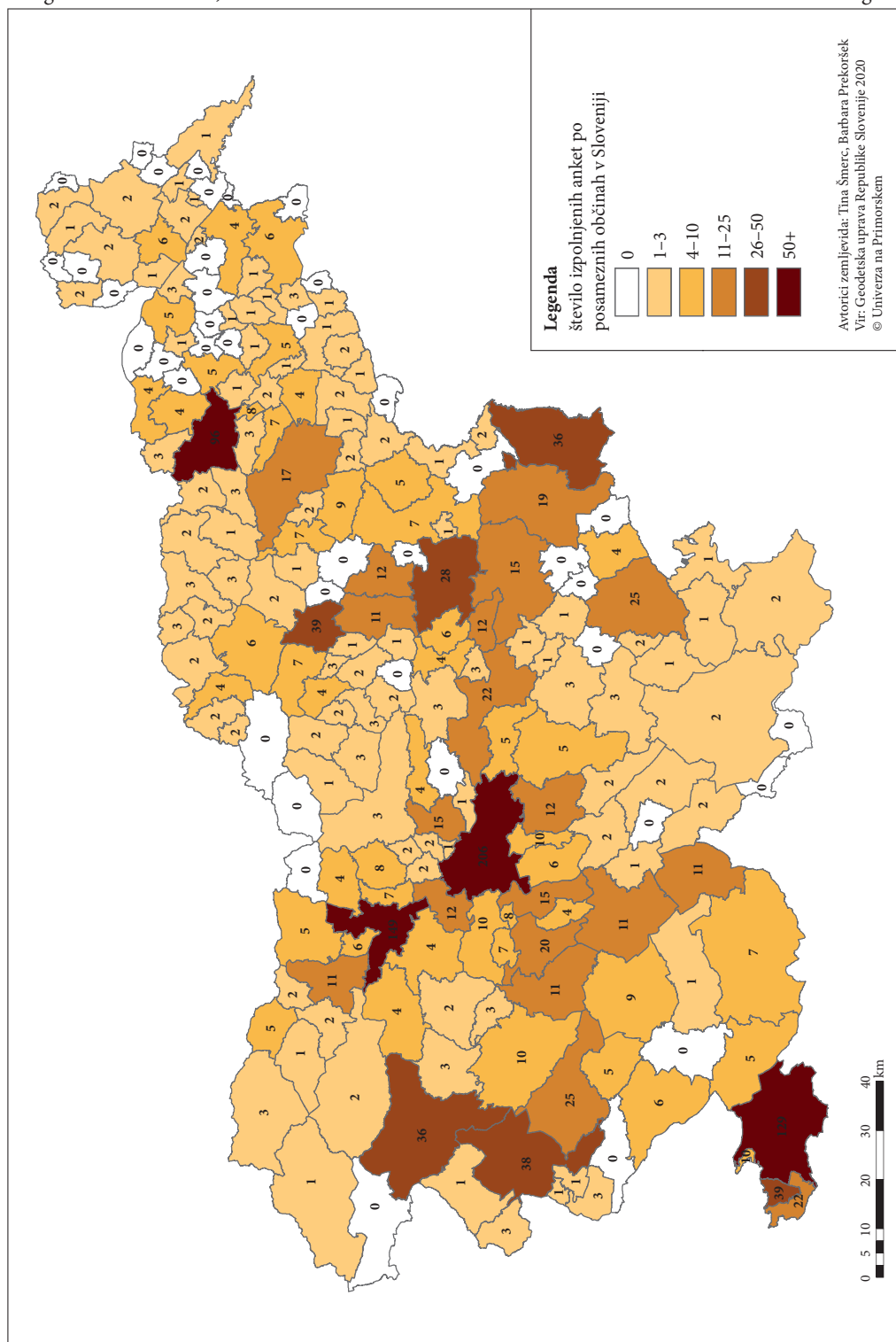
Med anketiranci je s 40 % prevladovala starostna skupina od 20 do 24 let, sledita skupini od 15 do 19 let (29 %) in od 25 do 29 let (19 %). Najmanj odgovorov je iz skupine prebivalcev, starih med 30 in 34 let (11 %). 72 % vseh vprašanih se je glede na status opredelilo za dijake ali študente, 27 % je zaposlenih ali brezposelnih, 1 % vprašanih pa je označil odgovor drugo, med katerimi je prevladoval odgovor samozaposlen. Izmed vseh anketiranih jih je 16 % končalo osnovno šolo ali manj, 52 % srednjo šolo, 29 % višjo šolo ali fakulteto ter 3 % znanstveni magistririj ali doktorat.

Glede na občino bivanja (slika 1) največ anketirancev prebiva v Ljubljani (23 %), Mariboru (11 %), Kopru in Kranju (oba 8 %), sledijo občine Tolmin, Laško (obe 4 %) in Brežice (3 %).

Poleg skupnih odgovorov smo analizirali tudi posamezne skupine anketirancev, in sicer upoštevaje njihove odgovore glede na značilnosti območja bivanja (na podeželju (50 %) ali v mestu (50 %)), glede na razrešitev stanovanjskega problema (stanovanjski problem imajo rešen (33 %), stanovanjskega problema nimajo rešenega (67 %)), ali glede na status (študenti in dijaki (72 %) ter zaposleni, brezposelni in drugi (28 %)).

Pri raziskavi smo naleteli na nekatere omejitve. Na specifičnost odgovorov na anketo je zagotovo vplivala izvedba ankete v času pandemije Covid-19, ko so veljale številne omejitve na področju oskrbe, izobraževanja, gibanja prebivalcev med občinami in regijami ter druženja. Prav tako se moramo zavedati, da je bila anketa izvedena v času, ko so bile razmere na trgu dela precej drugačne od današnjih, ko je veliko povpraševanje po delovni sili. Zato je pri posameznih odgovorih potrebna določena stopnja previdnosti. Sicer smo pridobili veliko odgovorov, vendar ti niso bili enakomerno zastopani

Slika 1: Število izpolnjenih anket po občinah. ►

po skupinah mladih (na primer zaposleni, brezposelni in drugi napram študenti in dijaki) in po občinah. Nekateri anketiranci ankete niso izpolnili do konca. Zaradi spletnega izvajanja ankete obstaja možnost, da računalniško slabše pisмени ali mladi s slabšim dostopom do medmrežja niso imeli ustrezne možnosti za izpolnitev ankete. Da bi omenjene pomanjkljivosti odpravili, smo z anketo pridobljene odgovore nadgradili z intervjuji.

2.2 Intervju

Medtem ko smo želeli z anketo čim bolj celovito zajeti za mlade relevantne tematike, je bil namen intervjujev pridobiti poglobljene informacije o specifičnih vprašanih, povezanih z zaposlovanjem (tudi tu je treba omeniti, da je bilo v času izvajanja intervjujev stanje na trgu dela precej drugačno od današnjega), stanovanjsko problematiko, medgeneracijskimi odnosi. Tem temam smo tudi prilagodili izbor intervjuvancev.

Opravili smo pet intervjujev, in sicer s predstavnico Dijaške organizacije Slovenije (Ustni vir 1 2021), predstavnikom Urada Republike Slovenije za mladino (Ustni vir 2 2021), predstavnico Zveze slovenske podeželske mladine (Ustni vir 3 2021), predstavnico Zadruga Zadrugator (Ustni vir 4 2021) in predstavnico Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje (Ustni vir 5 2021).

Intervjuji so bili polstrukturirani, pri čemer smo sogovornikom zastavili vprašanja, prilagojena njihovem področju delovanja, pri podvprašanih pa smo sledili tudi sogovornikovemu miselnemu toku. Ključno pri intervjujih je bilo, da smo zajeli podrobnejšo opredelitev problema, vzroke zanj in tudi možne rešitve. Namen različnih intervjuvancev in vprašanj je bil dopolniti rezultate ankete, ne pa medsebojno primerjava ali generalizacija odgovorov intervjuvancev.

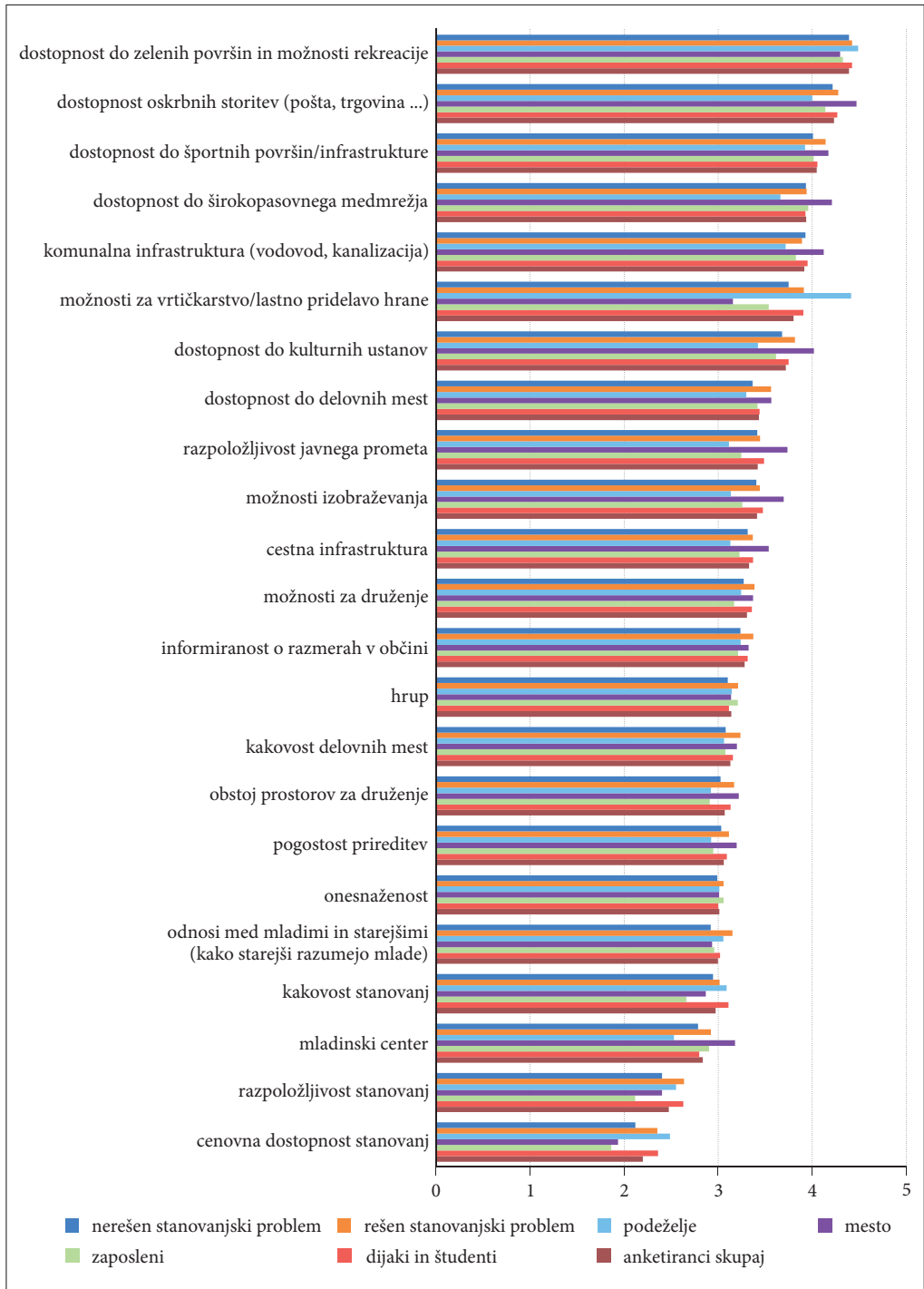
3 Problemi, s katerimi se soočajo mladi

Z vidika kakovosti življenja v občini (slika 2) so anketiranci na lestvici od 1 (zelo slabo) do 5 (zelo dobro) najslabše ocenili cenovno dostopnost stanovanj (2,20); le-ta je najslabšo oceno dobila pri vseh skupinah anketirancev. Druga najslabše je bila ocenjena razpoložljivost stanovanj, ki je dobila višjo oceno pri anketirancih s podeželja (2,55) kot pri anketirancih iz mesta (2,40); višjo oceno je na podeželju dobila tudi cenovna dostopnost stanovanj (2,49), medtem ko je ta ocena med mestnimi anketiranci precej nižja (1,94). Na četrto mesto se uvršča kakovost stanovanj, kar potrjuje, da je stanovanjska problematika med mladimi očitno najbolj pereča.

Drugi sklop problemov lahko vežemo na družbeno vključenost mladih: mladinske centre, medgeneracijske odnose, pogostost prireditev ter obstoj prostorov za druženje. Rangirano glede na vse odgovore, so se razvrstili med tretjim in osmim mestom. Mladi razmeroma slabo ocenjujejo tudi stanje na področju onesnaženja in hrupa. Med slabše ocenjeno polovico odgovorov se uvrščajo še kakovost delovnih mest ter dve področji, ki ju lahko uvrstimo med družbeno vključenost mladih, to je informiranje o dogajanju v občini ter možnosti za druženje. Na področju delovnih mest se med slabše ocenjeno polovico odgovorov uvršča le kakovost delovnih mest, njihova dostopnost pa ni bila tako slabo ocenjena.

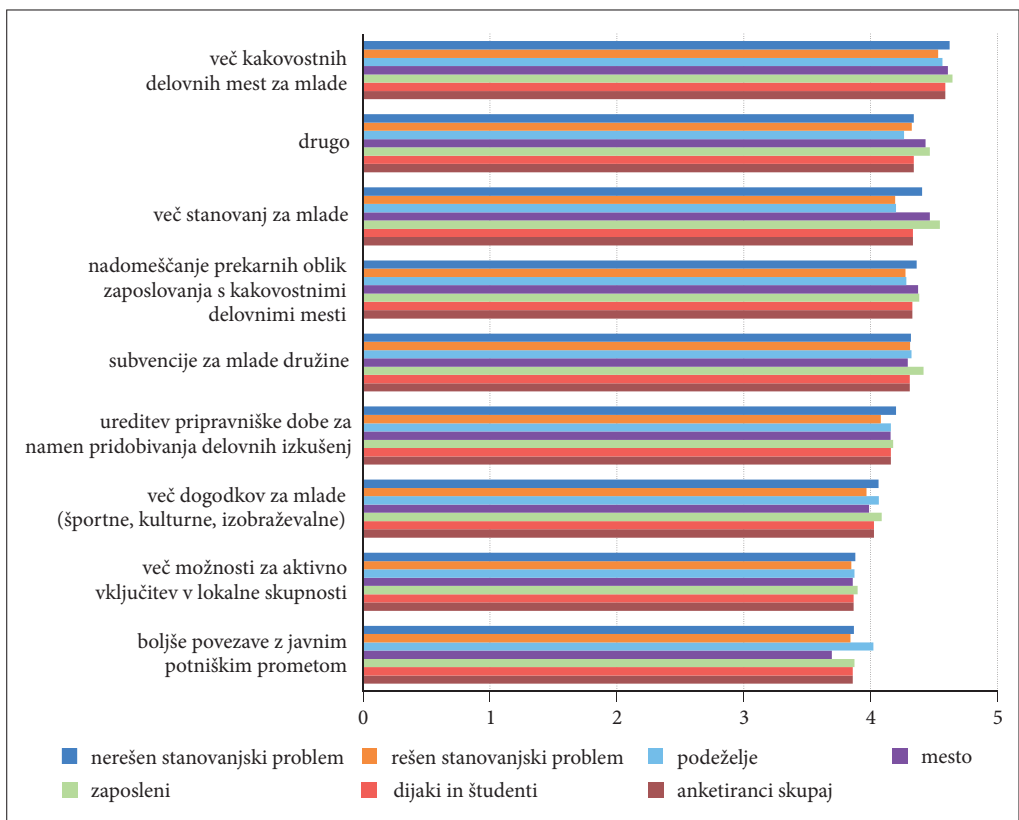
Najbolje so anketiranci ocenili dostopnost do zelenih površin in možnosti rekreacije (4,39); ta vidik so najboljše ocenile vse skupine anketirancev razen anketirancev iz mesta, ki so najboljše ocenili dostopnost do oskrbnih storitev, denimo pošte, trgovine in podobnega. Med posameznimi vidiki kakovosti življenja se med različnimi skupinami anketirancev kažejo tako podobnosti kot razlike, v veliko

Slika 2: Ocenjevanje kakovosti življenja v občini stalnega prebivališča anketirancev z različnih vidikov, predstavljeno skupaj in za različne pare anketirancev: mesto-podeželje; nerešen stanovanjski problem-rešen stanovanjski problem; zaposleni in brezposelni-dijaki in študenti (N = 1268). ►

primerih pa so, razen v nadaljevanju omenjenih izjem, odgovori posameznih skupin med seboj precej primerljivi. Pri dostopnosti do oskrbnih storitev, denimo pošte, trgovine in podobnega, opazimo precejšnjo razliko med anketiranci iz mesta in s podeželja: prvi ta vidik ocenjujejo kot precej dober (4,47), slednji pa so mu dali nekoliko nižjo oceno (4,00). Tudi dostopnost do širokopasovnega interneta je boljša v mestu (4,21) kot na podeželju (3,66). Komunalna infrastruktura je kot vidik kakovosti življenja višjo oceno dobila v mestu (4,12), na podeželju je ta ocena nekoliko nižja (3,72). Precejšnje odstopanje od ostalih odgovorov je vidno pri možnostih za vrtičkarstvo oziroma lastno pridelavo hrane, ki so jih anketiranci s podeželja ocenili precej bolje (4,41) kot anketiranci iz mesta (3,16). Med anketiranci iz mesta je boljše oceno dobila tudi razpoložljivost javnega potniškega prometa (3,74), na podeželju pa je ta vidik dobil nižjo oceno (3,11). Prav tako so nižjo oceno med anketiranci s podeželja dobile možnosti izobraževanja v njihovi občini (3,13), medtem ko je ocena med anketiranci iz mesta vidno boljša (3,70). Z mladinskimi centri so bolj zadovoljni anketiranci iz mest (3,18) kot s podeželja (2,53).

Anketiranci bi kakovost življenja najraje zvišali z več kakovostnimi delovnimi mesti za mlade (4,59) (slika 3). Najmanj jih je za izboljšanje kakovosti življenja izbralo boljše povezave z javnim potniškim prometom (3,86), kjer pa je opazna večja razlika: anketiranci s podeželja (4,02) menijo, da je ta ukrep pomembnejši kot prebivalci iz mesta (3,69). Pri odprtem odgovoru »drugo« so za zvišanje kakovosti življenja mladih podali predloge s področja stanovanjske problematike (cenejša stanovanja, pomoč mladim pri nakupu stanovanj, možnost pridobitve kredita in podobno), s področja zaposlitve (več možnosti

Slika 3: Predlogi zviševanja kakovosti življenja za mlade z vidika posameznih skupin anketirancev (N = 1268).

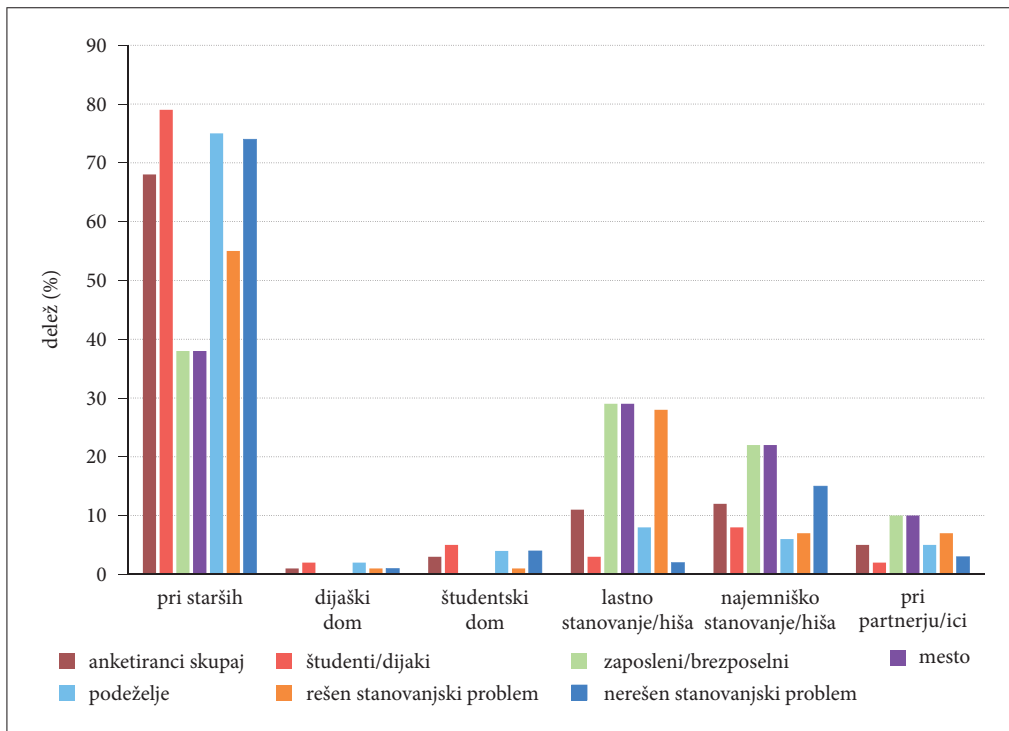
za zaposlitev, primerna plačila za mlade, usmerjanje mladih v deficitarne poklice) in družabnega življenja (več aktivnosti, več prostorov za druženje, več delavnic za mlade in podobno).

Kot poudarja predstavnica Dijaške organizacija Slovenije, bi morala država na področju problematike mladih sprejeti ukrepe, ki v prvi vrsti koristijo mladim in ne trgu. Običajno so ti ukrepi dražji, vendar na dolgi rok zagotovo bolj »dobičkonosni« – pa ne v smislu denarja, temveč v smislu intelektualnega kapitala mladih. Mlade bi bilo treba vključevati v pogovore, ki se tičejo njih in njihovih priložnosti, saj mladi za svojo problematiko poznajo številne konkretne rešitve, za katere tudi vedo, da so izvedljive, česar pa politika pogosto ne razume. Sicer pa je po njenem mnenju Slovenija država, kjer lahko mladi izkoristijo svoj potencial, predvsem na področjih, ki jih zanimajo, na voljo imajo veliko univerzitetnih študijskih programov ter nadaljnjih kariernih priložnosti (Ustni vir 1 2021).

3.1 Razpoložljivost, kakovost in cenovna dostopnost stanovanj

Največji delež (68 %) anketirancev živi pri starših, večino teh predstavljajo dijaki in študenti, izmed katerih jih pri starših živi kar 78 %. V lastnih in najemniških stanovanjih/hišah pa prevladujejo zaposleni/brezposelni, katerih 29 % živi v lastnem stanovanju in 22 % v najemniškem. V mestih so podatki sledeči: prebivanje pri starših (61%), v najemniškem stanovanju (18%), v lastnem stanovanju (13%). Na podeželju večina živi pri starših (75 %) (slika 4).

Pri vprašanju »Ali imate rešen stanovanjski problem?«, je večina (67 %) anketirancev odgovorila z »ne«. Pri tistih, ki imajo rešen stanovanjski problem, jih poleg pri starših (55 %), velik delež živi v lastnem stanovanju (28 %), pri tistih, ki nimajo rešenega stanovanjskega problema, pa odgovoru pri starših (74 %) sledijo tisti, ki živijo v najemu (15 %). Med odgovori se je pojavila velika razlika pri odgovorih

Slika 4: Kje trenutno živite? (N = 1254).

študentov/dijakov in zaposlenih/brezposelnih, in sicer, da ima večina zaposlenih/brezposelnih (51 %) rešen prej omenjeni problem, medtem ko študenti/dijaki (26 %) stanovanjskega problema nimajo rešenega. Pri primerjavi mesto-podeželje se v tem primeru ne pojavlja bistvena razlika.

Večina anketirancev ocenjuje možnosti za najem stanovanj kot slabe (37 %) ali zelo slabe (35 %), najslabše mnenje o tej tematiki imajo anketiranci iz mestnih okolij in z nerešenim stanovanjskim problemom. Kot prevladujoči razlog za takšna mnenja je 49 % anketirancev navedlo previsoke najemnine.

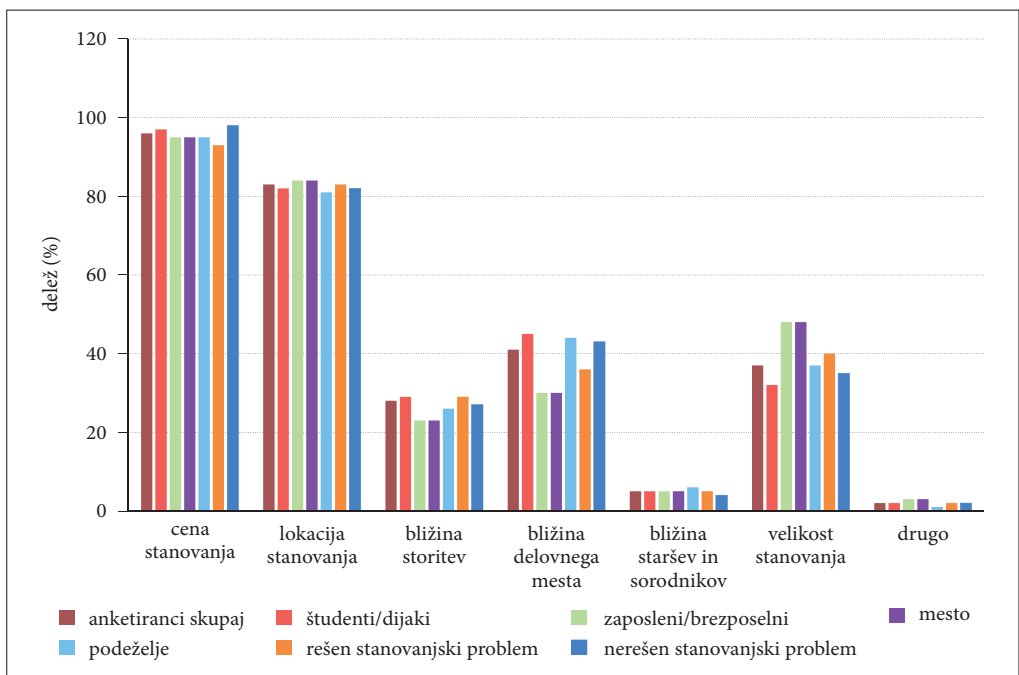
Možnosti nakupa stanovanj za mlade so po ocenah anketirancev zelo slabe (46 %), večinoma zaradi visokih cen stanovanj. Vreden omembe je delež odgovorov »ne vem« (trenutno me ne zanima) med študenti/dijaki (23 %) in anketiranci s podeželja (21 %).

Vse skupine anketirancev menijo, da sta cena in lokacija stanovanja najpomembnejša dejavnika pri iskanju stanovanja (slika 5).

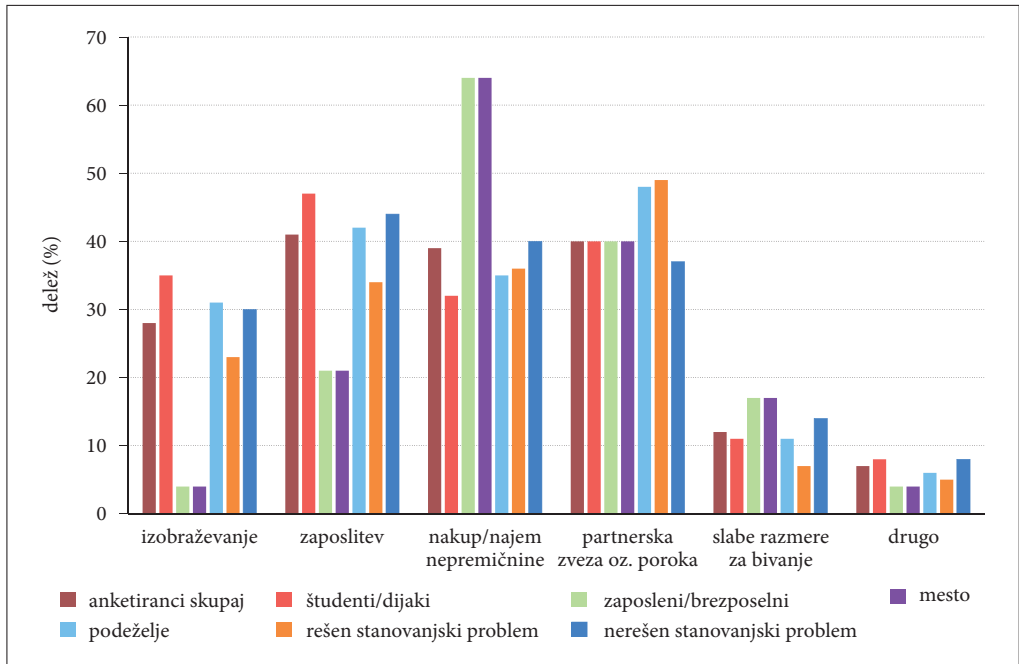
Kot navaja predstavnica Dijaške organizacije Slovenije, je stanovanjska problematika mladih v Sloveniji prisotna že več let (Ustni vir 1 2021). V Sloveniji nimamo ustrezne stanovanjske politike, kar se odraža v visokih najemninah in pomanjkanju najemniških stanovanj na trgu. V povprečju se mladi v Sloveniji kasneje odselijo kot mladi v drugih evropskih državah. Mladi prav tako težko dobijo neprofitna stanovanja, saj imajo družine s slabim socialno ekonomskim statusom prednost (Bohinec 2020).

Večina anketirancev se v prihodnosti namerava seliti (54 %), z izjemo tistih, ki imajo rešen stanovanjski problem, pri teh je večina odgovorila z »ne« (40 %); med mestom in podeželjem ni bilo večjih razlik.

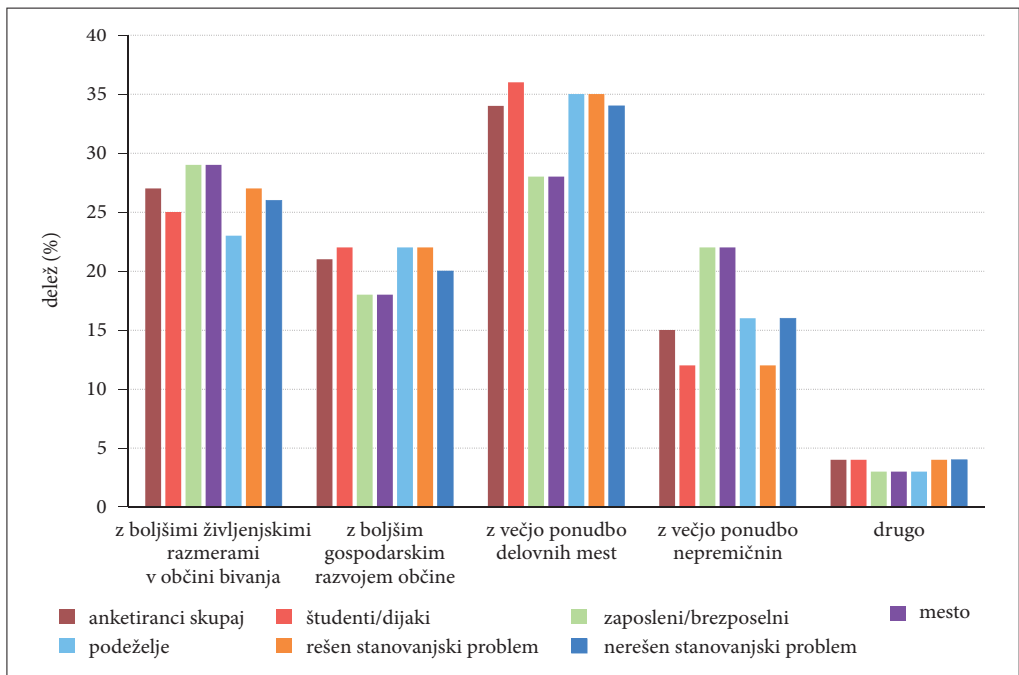
Anketiranci so kot tri najpogostejše razloge za selitev (slika 6) navedli: zaposlitev, partnersko zvezo oziroma poroko ter nakup/najem nepremičnine. Med skupinami se poglobitveni razlog razlikuje, in sicer je ta pri študentih/dijakih zaposlitev (35 %), pri zaposlenih/brezposelnih nakup/najem nepremičnine

Slika 5: Cena in lokacija stanovanja imata z vidika mladih največjo vlogo pri iskanju stanovanja (N = 1254).

Slika 6: Razlogi za selitev (N = 637; tisti, ki se nameravajo seliti).

Slika 7: S čim bi preprečili odseljevanje mladih s podeželja in nekaterih mest? (N = 1180).

(64 %), pri mestnem prebivalstvu sta največja razloga nakup/najem nepremičnin (44 %) ter zaposlitev (40 %), pri podeželskem pa partnerska zveza oziroma poroka (48 %), pri tistih z rešenim stanovanjskim problemom je to partnerska zveza oziroma poroka (49 %), pri tistih z nerešenim stanovanjskim problemom pa zaposlitev (44 %). Največje število bi se jih selilo znotraj Slovenije (35 %), tisti iz mest in zaposleni/brezposelni pa bi se selili znotraj statistične regije. Iz občine stalnega prebivališča se mladi izseljujejo predvsem zaradi študija/izobraževanja, ki v manjših krajih ni omogočeno (srednje šole in fakultete), pri izseljevanju iz države pa gre po navadi za iskanje boljših univerzitetnih in zaposlitvenih priložnosti (Ustni vir 1 2021).

Problem odseljevanja bi mladi rešili s povečanjem ponudbe delovnih mest (34 %) (slika 7), zaposleni/brezposelni in mestni prebivalci so tu izpostavili še izboljšanje življenjskih razmer v občini bivanja.

Po mnenju predstavnice Dijaške organizacije Slovenije (Ustni vir 1 2021) se država ne trudi dovolj za to, da bi omejila izseljevanje mladih iz Slovenije. Obenem pa za to niti ne vidi razloga, saj je po njenem mnenju prednost Evropske unije ravno ta, da se lahko mladi spogledujejo s širšimi možnostmi, tudi v drugih državah.

3.2 Medosebni odnosi in druženje

Kot drugo perečo problematiko lahko izpostavimo medosebne odnose in področje druženja. Sem uvrščamo ocene o mladinskih centrih, odnosih med mladimi in starejšimi, pogostosti prireditev, obstoj prostorov za druženje in možnosti za druženje.

Vprašani so izpostavili problem pomanjkanja mladinskih centrov, pri čemer je 41 % prebivalcev podeželja te ocenilo s slabo ali zelo slabo. Zlasti so do stanja na področju mladinskih centrov kritični dijaki in študenti, saj v primerjavi z njimi zaposleni in brezposelni kakovost življenja z vidika mladinskih centrov ocenjujejo bolje. Podobnega mnenja so tudi tisti anketiranci, ki imajo rešen stanovanjski problem, saj so ta vidik kakovosti življenja ocenili bolje kot tisti, ki stanovanjskega problema še nimajo rešenega.

Zelo slabo mladi ocenjujejo tudi odnose med starejšimi in mladimi oziroma kako starejši razumejo mlade. 25 % vprašanih je mnenja, da so medgeneracijski odnosi slabi ali zelo slabi. Nekoliko bolj so z odnosi zadovoljni dijaki in študenti, vendar do večjih razlik ne prihaja, medtem ko so z medsebojnimi odnosi nekoliko manj zadovoljni anketiranci z nerešenim stanovanjskim problemom.

Da so možnosti za druženje dobre, ocenjuje slabih 26 % anketirancev. Anketiranci so v odgovorih izrazili željo po večjem številu prireditev, saj kar 33 % vprašanih pogostost prireditev ocenjuje kot zelo slabo. Čeprav je pri anketirancih iz mest ta številka nekoliko nižja, kljub temu želijo več prireditev. Dijaki in študenti so dostop do kulturnih ustanov in prireditev ocenili bolje kot zaposleni in brezposelni.

Po drugi strani so anketiranci zadovoljni z dostopom do športnih površin in infrastrukture. Tega je kot dobro ali zelo dobro ocenilo 72 % anketirancev iz mest in 50 % s podeželja. Najboljše ocenjena kategorija med vsemi anketiranci je bila dostop do športnih površin (približno 70 % vprašanih). Prav tako menijo, da so dobre možnosti za rekreacijo, nadaljnji razvoj možnosti za rekreacijo pa vidijo kot priložnost za izboljšanje kakovosti njihovega življenja. Kar 71 % mladih je ocenilo, da dostop do športnih površin in infrastrukture predstavlja pomemben del kakovosti njihovega življenja ter da bi bilo treba temu nameniti še dodatno pozornost. Vprašanje so nekoliko bolje ocenili anketiranci, ki stanovanjskega problema še nimajo rešenega. Skoraj 40 % vprašanih si želi več dogodkov za mlade in več prostorov, kjer bi se mladi lahko družili in izmenjevali znanja. Prostori za druženje mladih so prostori, kjer se izmenjujejo mnenja, ustvarjajo nove ideje, kjer se rodijo projekti ter kjer se mladi srečujejo in se učijo »uporabljati« svoj glas. Prostori, kot so mladinski centri, pa tudi navidezni oziroma virtualni prostori za participacijo opolnomočijo mlade, da postanejo in ostanejo aktivni (Ustni vir 1 2021). Prav tako so izpostavili, da bi k boljši kakovosti življenja doprinesle možnosti za aktivno vključevanje v lokalno skupnost, sodelovanje starejših in mladih družin ter vzpostavitev brezplačne pomoči za mlade v duševnih stiskah.

3.3 Kakovost in dostopnost do delovnih mest

Tretji sklop problemov, ki tarejo mlade, se nanaša na delovna mesta. Dostopnost do delovnih mest mladi ocenjujejo kot dobro (30 %) ali zelo dobro (16 %), so pa nekoliko bolj zadržani pri njihovi kakovosti, saj je kategoriji dobro in zelo dobro izbralo le še 29 % opredeljenih anketirancev.

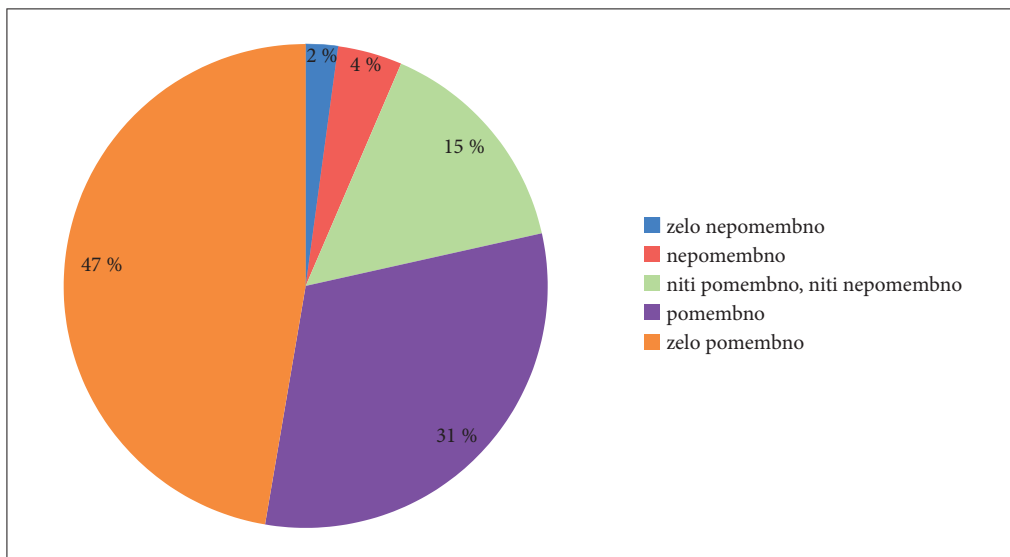
Kar 39 % anketirancev skrbi zaposlitev po študiju, saj so delovna mesta omejena. Nekoliko manj (34 %) jih meni, da je delovnih mest dovolj, a je treba biti prilagodljiv. Med slednjimi je takega mnenja več anketirancev (37 %) s podeželja kot iz mesta (31 %). Manjše število anketirancev meni, da se za dobre vedno najde delovno mesto (17 %), najmanj pa, da je delovnih mest dovolj, a so ta prekarna in ne nudijo dovoljšne varnosti (10 %). Zaposlitev po študiju bolj skrbi anketirance, ki še nimajo rešene stanovanjskega problema (43 %) kot pa tiste, ki že imajo rešen stanovanjski problem (30 %).

Anketiranci se v večini strinjajo, da bi moralo biti več kakovostnih delovnih mest za mlade (68 %), s čimer se še v večji meri strinjajo zaposleni in brezposelni (73 %).

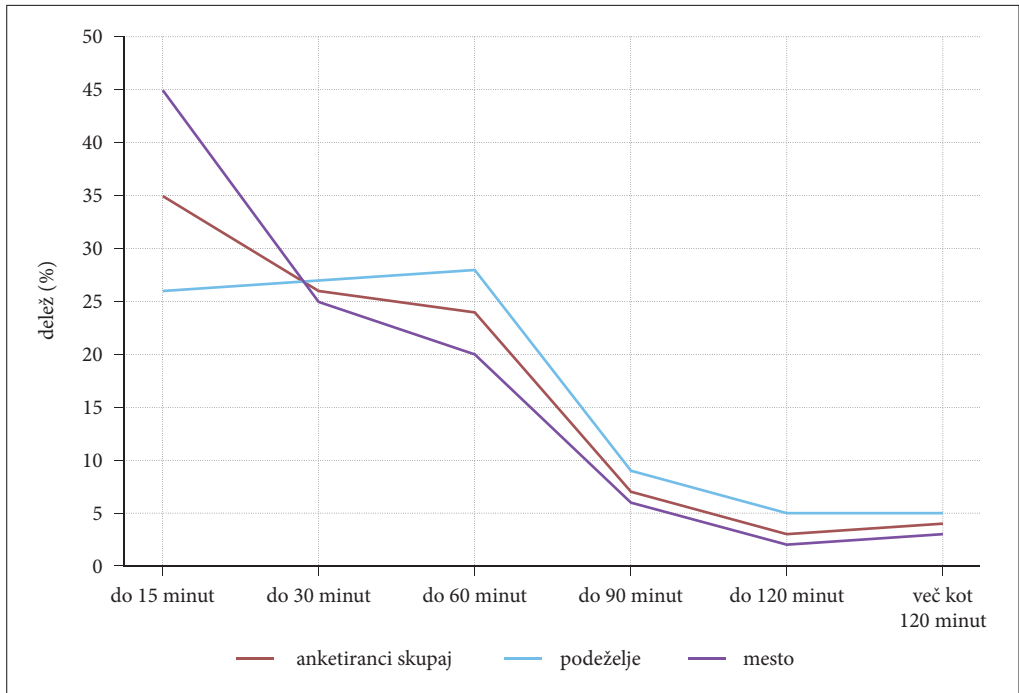
Predstavnica Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje meni, da mladi kot najbolj kakovostna delovna mesta dojemajo tista z »normalnimi« odnosi ter da si pri delu želijo več samostojnosti in avtonomije. Prav tako meni, da bi morala država bolj strateško pristopati k problematiki mladih in zaposlovanja. Kot dober pristop vidi večji poudarek na karierni orientaciji že v času šolanja ter več pripravništev in vajeništva tekom izobraževanja (Ustni vir 5 2021). Boljšo ureditev pripravništev z namenom pridobivanja delovnih izkušenj si želi tudi velik del anketirancev (slika 8).

Čas, potreben do delovnega mesta ali kraja izobraževanja, kaže na velike razlike med mestom in podeželjem (slika 9). Do kraja zaposlitve ali izobraževanja največ anketirancev potuje do 15 minut (35 %). Na podeželju deleža tistih, ki se vozijo do 60 minut in do 30 minut, presegega delež tistih, ki za vožnjo na delo ali na izobraževanje potrebujejo manj kot 15 minut. Anketiranci z rešenim stanovanjskim problemom (42 %) imajo krajšo pot do kraja delovnega mesta in izobraževanja kot tisti, ki nimajo rešene stanovanjskega problema.

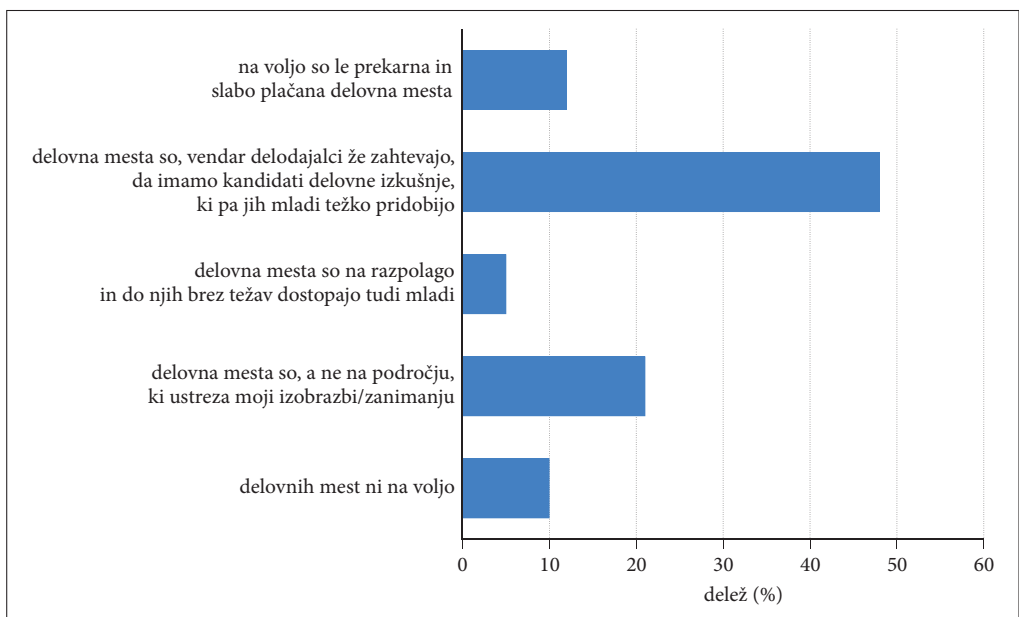
Večina anketirancev meni, da bi se morala država bolj posvečati zaposlitveni problematiki mladih. 46 % anketirancev meni, da bi bilo smiselno nadomestiti prekarne oblike zaposlovanja s kakovostnimi delovnimi mesti. V večji meri se s tem strinjajo zaposleni in brezposelni (52 %). Predstavnica Zavoda

Slika 8: Pomen pripravništva za dvig kakovosti življenja mladih (N = 1268).

Slika 9: Koliko časa dnevno porabite za potovanje od kraja prebivališča do kraja izobraževanja/delovnega mesta (v eno smer)? (N = 1471).

Slika 10: Glavne težave pri iskanju zaposlitve (N = 1180).

Republike Slovenije za zaposlovanje se strinja, da bi trajna in kakovostna delovna mesta zmanjšala preknost ter dodaja, da bi po njenem mnenju problem prekarnosti lahko zmanjšali z usposobljenostjo in ozaveščenostjo delovne sile ter z večjim nadzorom oziroma inšpekcijo (Ustni vir 5 2021).

Pod drugo so anketiranci izpostavljali subvencije za zagonski kapital mladih podjetnikov ter možnost neformalnega izobraževanja, zaposlovanje mladih v javni upravi, usmerjanje v deficitarne in perspektivne poklice, več delavnic za dodatno izobraževanje in podobno.

Anketiranci se strinjajo, da imajo mladi v mestih boljše možnosti za zaposlitev (37 %), medtem ko se delno strinjajo, da bodo našli zaposlitev na področju svoje izobrazbe (27 %). Glede zaposlitve na področju svoje izobrazbe so še nekoliko bolj skeptični zaposleni in brezposelni (16 %). Veliko anketirancev meni, da delovna mesta v občini ne omogočajo dostojnega življenja (31 %). Menijo, da je glavna težava dobiti prvo zaposlitev, saj delodajalci zahtevajo predhodne delovne izkušnje (48 %; slika 10). Predstavnica Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje se zaveda, da je mladim pridobivanje delovnih izkušenj oteženo, vendar meni, da bi morali biti pri tem sami bolj dejavni. Izpostavlja pomembnost pridobivanja izkušenj na področju zelene zaposlitve in pridobivanja novih poznanstev tekom študija, podpira tudi prostovoljstvo v organizaciji ciljne stroke. Pomembnost vidi v gradnji kariere že med študijem, država pa bi lahko mladim v večji meri pomagala s štipendijami (Ustni vir 5 2021).

4 Razprava

Raziskava problematike mladih v Sloveniji kaže tri ključna področja, in sicer stanovanjsko problematiko, problematiko medgeneracijskih odnosov in družjenja ter problematiko zaposlovanja in delovnih mest. Medtem ko se stanovanjska in zaposlitvena problematika mladih ter selitve v raziskavah pogosto pojavljajo (Majcen s sodelavci 2000; Benkovič Krašovec 2002; Pečar 2002; Bole 2004; Rebernik 2004; Škrt in Žohar 2005; Grčar 2006; Kerbler 2006; Jezeršek 2007; Lapuh 2011; 2019; Moljk 2011; Drozg 2012; Kušar 2012; Kozorog 2013; Bevc in Ogorevc 2014; Bevc in Uršič 2014; Žiberna in Lorber 2014; Berdnik 2016; Drnovšek 2016; Morgado s sodelavci 2016; Repina 2016; Strategija ... 2016; Staniscia in Benassi 2018; Gostič 2019; Kokošar 2019; Goljevšček 2020; Černe s sodelavci 2021; Nared s sodelavci 2021), je bilo doslej stanje na področju medgeneracijskih odnosov ter družjenja v strokovni in znanstveni literaturi manj izpostavljeno. Zagotovo je na pomembnost problematike močno vplivala pandemija Covid-19, saj je bila spletna anketa izvedena spomladi 2021, torej v času veljave strogih protikoronskih ukrepov (prepoved družjenja, zapiranje javnih ustanov, omejitve gibanja na občino ali regijo stalnega prebivališča, zaprtost študentskih domov), ki so mladim preprečevali tako izobraževanje v šolah in na fakultetah (pouk na daljavo) kot družjenje s sovrstniki. Še več, na resnost razmer kaže tudi potreba mladih po psihosocialni pomoči in svetovanju.

Razmeroma široka opredelitev mladih (med 15. in 34. letom) nam je omogočila več primerjav (mesto proti podeželju, dijaki in študenti proti zaposlenim in brezposelnim, tisti z rešenim stanovanjskim problemom proti tistim z nerešenim stanovanjskim problemom). Izkušnje mladih s podeželja potrjujejo ugotovitve dosedanjih raziskav, na primer o slabši oskrbi, infrastrukturi, možnostih za zaposlitev na podeželju (Benkovič Krašovec 2002; Azinovič s sodelavci 2019), prav tako problem vračanja izobraženih mladih (Kerbler 2006; Nared s sodelavci 2021), a se velikokrat delitev na mesto in podeželje ne izkaže kot ključna, temveč so odgovori odvisni tudi od zaposlitvenega statusa ali rešitve stanovanjskega problema. Kljub razlikam pa so si mladi enotni v tem, da je za njihovo prihodnost treba zagotoviti privlačno in kakovostno življenjsko okolje ter predvsem delovna mesta, ki bodo zagotovila njihovo dolgoročno eksistenco.

4.1 Stanovanjska problematika

Večina anketirancev še vedno živi pri starših, kar potrjuje dejstvo, da Slovenija sodi med države, v katerih mladi najdlje ostanejo pri starših. Po podatkih Eurofounda namreč pri starših živi kar 85 %

mladih (Mladinski ... 2015). V Programskem dokumentu Mladinskega sveta je navedeno, da so bivanjske razmere mladih odvisne od ekonomskega položaja njihovih staršev, kar lahko predstavlja veliko oviro pri osamosvajanju (Mladinski ... 2015).

Pri iskanju stanovanja so najpomembnejši dejavniki cena nepremičnine, višina najemnine in lokacija. Kot na primeru suburbanizaciji zelo izpostavljenih ruralnih naselij z naraščajočim številom prebivalcev ugotavlja Azinović s sodelavci (2019), se zaradi visokih cen nepremičnin v urbanih središčih prebivalci selijo na njihova obrobja, s čimer pride do uravnoveženosti med lokacijo in višino najemnine oziroma cene nepremičnine. Ker se v ta območja priseljujejo predvsem mlade družine, je starostna struktura teh naselij ugodna (Azinović s sodelavci 2019).

Območja s povečanim izseljevanjem so predvsem v bolj oddaljenih območjih. S podeželja se mladi izseljujejo zaradi slabše dostopnosti do storitev in možnosti izobrazbe (Korošec in Pak 2010), sprva v obliki dnevne vožnje na izobraževanje, ki pa se kasneje pogosto odrazi v selitvi za stalno (Berdnik 2016). Visoko izobraženi posamezniki navadno oblikujejo tudi poseben življenjski slog in imajo širšo socialno mrežo, kar je zlasti značilno za mesta (Jezeršek 2007).

Kokošar (2019) meni, da je osnovni pogoj, da območja povečanega izseljevanja postanejo privlačna, izboljšana dostopnost do oskrbnih in storitvenih dejavnosti. Po mnenju predstavnice Zveze slovenske podeželske mladine je stanovanjska problematika eden izmed vidnejših problemov, s katerimi se soočajo mladi. Izpostavlja pridobivanje gradbene dokumentacije, saj na podeželju ni večstanovanjskih blokov in neprofitnih stanovanj. Kot predlog izboljšave navaja državna poročstva, s katerimi bi mladi lažje prišli do posojil ter gradnjo javnih najemniških stanovanj (Ustni vir 2 2021).

Mladi do rešitev odseljevanja s podeželja in iz posameznih mest navajajo povečanje ponudbe raznolikih delovnih mest ter izboljšanje življenjskih razmer na podeželju, kot že nakazujejo ugotovitve Žiberne in Lorberjeve (2014), ki sta v obdobju od 2003 do 2008 zaznala trend preseljevanja mladih iz mesta v suburbano območje Maribora, zaradi zaposlovanja v manjših podeželskih podjetjih.

Anketiranci se večinoma strinjajo, da so cene nepremičnin in najemnin previsoke. Mladi si nakup stanovanja izjemno težko privoščijo, tudi zaradi težavnega dostopa do posojil, saj so pogosto kreditno nesposobni (Mladinski ... 2015). Po izračunih, ki se nanašajo na leto 2020, je kvadratni meter stanovanja v Ljubljani stal 2770 evrov, kar pomeni 110.800 evrov za stanovanje v velikosti 40 m². Po izračunih avtorice (Goljevšček 2020) bi lahko mladi s povprečno plačo, ki je bila leta 2020 897,07 evrov, pridobili 43.200 evrov posojila. Brez dodatne pomoči staršev ali sorodnikov oziroma visokih prihrankov je nakup nepremičnine za mlade praktično nemogoč (Mladinski ... 2015).

Ena izmed rešitev stanovanjskega problema so javna oziroma socialna stanovanja. Primeri dobrih praks iz tujine so britanska shema »*Help to buy*«, ki vsebuje spodbudne pogoje pri nakupu lastniškega stanovanja, avstrijski model gradnje socialnih stanovanj ter francoski ELAN, zakon z ukrepom o reguliranju najemnin (Goljevšček 2020). Primer dobre prakse v Sloveniji so stanovanjske zadrage, ki po mnenju predstavnice Zadrugatorja dobro dopolnjujejo najemniški sistem, saj omogočajo trajno dostopna stanovanja po ugodni ceni. Prednost takšnega združevanja je po njenem mnenju predvsem dostopnejša in stabilnejša najemnina, vseeno pa takšen način izboljševanja stanovanjskih razmer zahteva od najemnika več kapitala kot socialna stanovanja (Ustni vir 4 2021).

4.2 Problematika medosebnih odnosov in druženja

Na pomembnost druženja, soodločanja in medosebnih odnosov mladih opozarjajo posamezni dokumenti: Mladinski svet Slovenije (2016, 7) je na primeru participacije mladih zapisal: »*Mladi morajo imeti besedo pri odločanju. Participacija mladih v institucijah in procesih služi vzpostavitvi okolja, v katerem lahko mladi prevzemajo odgovornost za lastno prihodnost in prihodnost družbe, kar prispeva k njihovem doseganju avtonomije*«. Na to, da je treba mladim zagotoviti večjo vlogo pri soodločanju in participaciji na lokalni ravni, zasledimo tudi v Strategiji za mlade v Občini Sevnica 2019–2024 (2019).

Mladi so v anketi menili, da bi se njihova kakovost življenja zvišala z več dogodki (športni, kulturni, izobraževalni). Da bi omejili izseljevanje mladih s podeželja, bi bilo med drugim treba organizirati več tematskih dejavnosti in dogodkov na področju kulture, športa, zagotoviti gradnjo posebnih ustanov, kot so mladinski center ali center šolskih in obšolskih dejavnosti (Štajdohar in Golobič 2015). Za kakovost življenja mladih so pomembne tudi: dostopnost, individualne ter skupne zelene in gozdne površine, naravna in kulturna dediščina, opremljenost naselja s storitvami (na primer šola, trgovina, zdravnik, lekarna, gostilna, avtobusna postaja, cerkev) ter privlačno bivalno in naravno okolje (Bobovnik in Potočnik Slavič 2019).

Predstavnica Dijaške organizacije Slovenije poudarja, da so prostori za druženje mladih izredno pomembni. Pomembnost prostorov za druženje mladih je stalna problematika, ki pa je nekoliko bolj izpostavljena v času pandemije Covid-19, ko je prostor za druženje oziroma *civil space for participation* postal eden izmed mladinskih ciljev Evropske unije, s ciljem večjega opolnomočenja mladih pri izražanju svojih stališč in vključevanju v družbo.

Predstavnica Zveze slovenske podeželske mladine izpostavlja problem duševnega zdravja mladih, ki je problem tako v mestu kot na podeželju. Je pa morda še nekoliko bolj izrazit na podeželskih območjih, saj imajo tamkajšnji prebivalci slabši dostop do pomoči. Kar se tiče druženja, meni, da je bilo tega pred pandemijo Covid-19 dovolj, zdaj pa mladi ta del življenja precej pogrešajo (Ustni vir 2 2021).

Na vse večje izseljevanje mladih, sodeč po odgovorih, ki smo jih pridobili iz ankete, vplivajo tudi slabi odnosi znotraj širše družine. Po podatkih Mladinskega sveta Slovenije (2014), so najbolj socialno izključeni mladi, ki nimajo zadostnih pogojev za izobraževanje ali so ga opustili, izhajajo iz slabših ekonomskih razmer in tisti, ki se srečujejo z diskriminacijo.

4.3 Problematika delovnih mest

Zaposlitvene možnosti so pogosto odvisne od kraja bivanja, tako z vidika kakovosti kot dostopnosti delovnih mest. Kot navaja Bole (2004), manjše občine praviloma ne predstavljajo zaposlitvenih središč, zato večina njihovih prebivalcev delo opravlja v sosednjih občinah. Ugotavlja, da imajo v Sloveniji občine z višjim deležem kmečkega prebivalstva povprečne ali celo višje deleže medobčinskih vozačev (denimo Beltinci, Veržej, Ormož), skladno z našimi rezultati pa prebivalci, živeči na podeželju, za pot na delovno mesto ali v šolo porabijo več časa kot tisti iz mest. Grčar (2006) ugotavlja, da se zaradi boljših povezav, razvitosti in delovnih mest dnevna mobilnost povečuje, in sicer na krajše razdalje, z izjemo Osrednjeslovenske regije, kamor na delo hodijo ljudje iz vseh ostalih regij (Grčar 2006). Prebivalci podeželja so sicer manj mobilni, a na daljše razdalje, prebivalci mest pa so bolj mobilni, a na krajše razdalje (Drozg 2012). Vsekakor lahko sklenemo, da imajo zaradi več razpoložljivih delovnih mest mladi v mestu boljše zaposlitvene možnosti. Nasprotno se marsikje na podeželju soočajo z depopulacijo, kar bi lahko reševali s povečanjem raznolikosti kmetijskih dejavnosti, obrti in turizma (Škrt in Žohar 2005), država pa bi lahko pomagala z načrtovanjem razvojnih programov, davčnimi olajšavami in spodbujanjem gospodarskih naložb (Benkovič Krašovec 2002).

Jezeršek (2007) navaja, da je Slovenija med prvimi petimi državami Evropske unije z najvišjim deležem študentov, saj študira več kot dve tretjini prebivalcev, starih do 24 let. Pri tem selitev v univerzitetno središče povezuje tudi z verjetnostjo tamkajšnje zaposlitve (Jezeršek 2007). Predstavnica Zveze slovenske podeželske mladine pravi, da je ravno dostopnost do delovnih mest eden izmed glavnih razlogov za selitev mladih s podeželja v bolj urbana središča ali celo tujino. Meni, da bi morala država več vlagati v visoko kvalificirana delovna mesta in na tak način mlade spodbuditi, da svoje znanje izkoristijo doma. Težavo vidi v tem, da so sicer na voljo različna delovna mesta, a predvsem za nižje kvalificirane kadre (Ustni vir 2 2021).

Večina pripravljenih na selitev v tujino bi to storila za krajše obdobje. Pri študentih so bili razlogi možnost strokovnega izobraževanja in usposabljanja, utrditev jezikovnih znanj in komunikacijskih veščin, pridobitev vezi in poznanstev, višja plača, osebna ambicioznost in drugi. Ključni dejavniki za

izseljevanje zaposlenih so: napredovanje v karieri, višja plača, ugled organizacije ali delovnega mesta, možnost uporabe vrhunske raziskovalne infrastrukture, delo z vrhunskimi strokovnjaki in drugi (Moljk 2011).

Anketiranci menijo, da je zagotavljanje pripravništev pomembno za pridobivanje delovnih izkušenj, saj so te pogosto pogoj za zasedbo delovnega mesta. Okrepiti je treba sodelovanje med delodajalci ter izobraževalnimi ustanovami na nacionalni, regionalni in lokalni ravni. Sooblikovati bi se morali programi praktičnih izobraževanj in usposabljanj za mlade. Povezovanje med formalnim in neformalnim praktičnim usposabljanjem bi namreč vzpostavilo učinkovit sistem pridobivanja izkušenj (Strategija ... 2016). Predstavniki Urada za mladino meni, da naj se mladi tekom študija vključujejo v dejavnosti, za katere se izobražujejo, zato, da bodo lažje vstopili na trg dela. Meni, da je v Sloveniji še vedno problem prekarnega dela oziroma atipičnih oblik zaposlovanja, kar zlasti prizadene mlade. Kljub temu je treba omeniti, da so se mladi pred časom epidemiološke krize zaposlili relativno hitro po zaključku šolanja, obenem pa je bil izhod na trg dela v primerjavi z drugimi državami Evropske unije relativno trajen (Ustni vir 3 2021).

Mladi anketiranci so v dvomih, da bodo lahko dobili zaposlitev na področju svoje izobrazbe. Zaposlitvene možnosti so odvisne od družbenoekonomskih značilnosti družbe oziroma regije in od njene stopnje razvoja (Jezeršek 2007). Kot ugotavlja Morgado s sodelavci (2016), v evropskih državah 15 % do 35 % zaposlenih opravlja delo, za katerega imajo višjo ali nižjo izobrazbo od primerne. Skoraj 50 % zaposlenih opravlja delo, za katero nimajo običajnega področja izobrazbe. Več zaposlenih ima pre nizko kot previsoko izobrazbo za delo, ki ga opravljajo (Morgado s sodelavci 2016, citirano po Lapuh 2019).

Ker imajo mladi težave z zaposlitvijo in pridobivanjem delovnih izkušenj, morajo v to vložiti več truda. Največ izkušenj pridobijo v času študija, med opravljanjem študentskega dela na različnih področjih, predvsem pa področjih, ki jih zanimajo. V tem času lahko pridobijo nova poznanstva, ki jim širijo možnosti za zaposlitev. Delodajalci zelo cenijo tudi prostovoljstvo v različnih organizacijah, kar prinese mladim boljši vtis na razgovorih za delo. Mladim lahko pri tem s štipendijami zelo pomaga tudi država (Ustni vir 5 2021).

5 Sklep

Članek prikazuje, kako mladi ocenjujejo kakovost bivanja v svoji občini ter kateri so glavni izzivi, s katerimi se soočajo. Osredotočili smo se na stanovanjsko problematiko z vidika razpoložljivosti, kakovosti in cenovne dostopnosti stanovanj ter katere so največje težave na tem področju. Prav tako smo preučili, kako mladi ocenjujejo zaposlitvene možnosti z vidika kakovosti in dostopnosti do delovnih mest ter kako mladi ocenjujejo možnosti aktivnega vključevanja v družbo, medosebne odnose in možnosti za druženje.

Glede na rezultate ankete je najbolj pereča stanovanjska problematika, sledi vprašanje druženja, medosebnih odnosov in vključenosti v družbo, problematika delovnih mest pa pri ocenjevanju kakovosti življenja v občini bivanja ni v ospredju, ji pa večji poudarek namenjajo pri iskanju rešitev. Podrobnejša analiza pokaže na razlike med posameznimi skupinami mladih: (1) med živečimi na podeželju in v mestu, (2) med dijaki in študenti ter delovno aktivnimi ter (3) med tistimi z rešenim stanovanjskim problemom in tistimi, ki stanovanjskega problema še nimajo rešenega. V primerjavi s predhodnimi študijami zaznamo zlasti večjo izpostavljenost vključevanja mladih v družbene procese in medsebojnega druženja, kar je zelo verjetno tudi posledica omejitev druženja med pandemijo. Tudi sicer si posamezne rezultate lahko razlagamo skozi prizmo pandemije Covid-19, saj je ta močno zaznamovala čas, v katerem je bila raziskava izvedena (april in maj 2021).

Mladi so kakovost življenja v občini prebivališča ocenjevali z različnih vidikov, pri čemer so najboljše ocenili dostopnost do zelenih površin, prav tako pa so dobro ocenili dostopnost do oskrbnih storitev. Slabšo oceno pri kakovosti življenja je dobila cenovna dostopnost stanovanj ter njihova razpoložljivost.

Večina anketirancev stanovanjskega problema še nima rešenega, slabe pa so tudi možnosti za najem ali nakup stanovanj, zlasti zaradi visokih najemnin in cen stanovanj. Posledično večina mladih živi pri starših in se od doma odselijo razmeroma pozno.

Druga izmed treh mladinskih problematik je zaposlovanje. Večino mladih skrbi zaposlitev po študiju, saj so delovna mesta omejena in imajo težavo pri iskanju zaposlitve v izbrani stroki, primanjkuje jim tudi zahtevanih izkušenj. Kakovost življenja z vidika dostopnosti delovnih mest anketirani mladi ocenjujejo kot dobro, vendar se v večini strinjajo, da bi lahko izboljšali kakovost življenja z boljšo kakovostjo delovnih mest, ureditvijo pripravniške dobe in nadomeščanjem prekarnih oblik dela s kakovostnimi delovnimi mesti. Anketiranci menijo tudi, da v občini bivanja ni dovolj možnosti za zaposlitev ter da se država ne posveča dovolj problematiki zaposlovanja mladih. Želijo si predvsem delovna mesta z možnostjo napredovanja, delovna mesta, dostopna tudi brez poznanstev, ter bolje plačano delo. Mladi si izboljšujejo možnosti za zaposlitev s pridobivanjem izkušenj na različnih področjih, prek študentskega dela, pridobivanja novih poznanstev in prostovoljnega dela v različnih organizacijah.

Za izboljšanje kakovosti življenja v občini stalnega prebivališča so anketiranci predlagali različne ukrepe – kakovost življenja bi anketiranci najraje zvišali z več kakovostnimi delovnimi mesti, najmanj pa jih je za izboljšanje kakovosti življenja izbralo boljše povezave z javnim potniškim prometom. Mladi so večkrat omenili, da potrebujejo prostore za druženje in več prireditev (glasbene, športne, kulturne) ter dogodke za mlade. Problem se kaže tudi v pomanjkanju mladinskih centrov. Mladi so izpostavili, da bi stanje v njihovi občini bivanja izboljšali z več športnimi površinami in infrastrukturo. K bolj kakovostnemu bivanju bi veliko prispevala tudi večja vključenost v lokalno skupnost, sodelovanje starejših in mladih družin ter vzpostavitev boljše brezplačne pomoči za mlade v duševnih stiskah. To, da mladi sodelujejo in so upoštevanji pri odločitvah, jim omogoča, da sami vplivajo na lastno prihodnost in dosežijo avtonomijo.

Da bi omejili izseljevanje mladih s podeželja, bi bilo smotrno vzpostaviti nekatere tematske dejavnosti in dogodke na področju kulture, športa, omogočiti gradnjo posebnih ustanov, kot so mladinski center ali center šolskih in obšolskih dejavnosti, sploh pa je nujno, da se poveča obseg le-teh. Prebivalcem tako mest kot podeželja predstavljajo zelene površine ključen in privlačen prostor za preživljanje prostega časa. V času pandemije Covid-19 so prostori in možnosti za druženja mladih pridobili na pomenu, saj mladi še vedno težijo po prostoru, kjer bi ustvarjali nove ideje, izmenjevali znanja in se učili uporabljati svoje kompetence. Mladinski centri v tem primeru predstavljajo prostore, kjer mladi lahko opolnomočijo svoja pričakovanja, poleg tega pa se lahko skozi mladinske organizacije aktivno vključujejo v oblikovanje lokalne politike. Ta problem je bil nekoliko bolj zastopan med mladimi, ki so prihajali s podeželja. Sodeč po odgovorih iz ankete, na večje izseljevanje vplivajo tudi nekoliko slabši medgeneracijski odnosi, slabša dostopnost do storitev in izobrazbe.

Mladi so pogosto prepoznani kot ključen dejavnik razvoja posameznega območja, zato je prav, da se njihovo vlogo pripozna, se jim stopi nasproti z reševanjem njihovih težav, obenem pa jim je treba omogočiti, da k odločitvam in razvoju tudi dejansko prispevajo.

Zahvala: Avtorji prispevka se najlepše zahvaljujemo anketirancem za izpolnjeno anketo, organizacijam in društvom za deljenje povezave do ankete in povabilo članom k izpolnjevanju ter intervjuvancem za prijazno sodelovanje. Prispevek je deloma nastal v okviru projekta Medresorsko usklajeno spodbujanje razvoja obmejnih problemskih območij (V6-1945), ki ga prek Ciljnega raziskovalnega programa za leto 2019 sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo ter raziskovalnega programa Geografija Slovenije (P6-0101), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

6 Viri in literatura

- Azinović, L., Babić, M. A., Dolenc, Ž., Kenda, L., Kožuh, K., Krasti, R., Nedoh, M., Praček, P., Špeh, K., Vaš, D., Nared, J. 2019: Praznjenje naselij v zaledju Kopra: vzroki in možne rešitve. Demografske spremembe in regionalni razvoj, Regionalni razvoj 7. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610502258>
- Benkovič Krašovec, M. 2002: Idrijsko hribovje kot primer demografsko ogroženega območja. Dela 17. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.17.138-161>
- Berdnik, M. 2016: Zaposlovanje in delovne migracije v Zasavski regiji. Diplomsko delo, Fakulteta za organizacijske vede Univerze v Mariboru. Maribor.
- Bevc, M., Ogorevc, M. 2014: Emigracija slovenskih mladih raziskovalcev in njihova zaposlitvena mobilnost znotraj Slovenije. Teorija in praksa 51, 2-3.
- Bevc, M., Uršič, S. 2014: Izobrazba selivcev kot razvojni dejavnik slovenskih regij. IB revija 48-1.
- Bobovnik, N., Potočnik Slavič, I. 2019: (Ne)privlačnosti z vidika življenja in dela na podeželju: terensko evidentiranje z metodo sodelovalnega kartiranja. Dela 51. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.51.27-50>
- Bohinec, A. 2020: Negotovi prehodi in stiske mladih, ki zaključujejo študij. Magistrsko delo, Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Bole, D. 2004: Daily mobility of workers in Slovenia. Acta geographica Slovenica 44-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS44102>
- Černe, N., Kenda, L., Mahnič, E., Mlinar, Ž., Nose, N., Osredkar, K., Paljk, U., Udovič, H., Nared, J. 2021: Prednosti in pomanjkljivosti življenja v obmejnih območjih Slovenije z vidika tam živečih prebivalcev. Regionalni razvoj včeraj, danes, jutri, Regionalni razvoj 8. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610505921>
- Drnovšek, I. 2016: Letno Slovenijo zapusti več kot 8000 Slovencev. Dnevnik, 4. 8. 2016. Medmrežje: <https://www.dnevnik.si/1042747925> (31. 5. 2021).
- Drozg, V. 2012: Mobility and the lifestyle of the Slovene population. Geografski vestnik 81-1.
- Goljevšček, T. 2020: Reševanje stanovanjske problematike med mladimi na podlagi praks iz tujine. Diplomsko delo, Fakulteta za upravo Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Gostič, M. 2019: Izkušnje bivanja in dela sodobnih slovenskih izseljencev v Avstriji in Nemčiji. Dve domovini 50. DOI: <https://doi.org/10.3986/dd.v2019i50.7467>
- Grčar, M. 2006: Medregionalne migracije prebivalstva v Sloveniji. Diplomsko delo, Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Hauschildt, K., Gwosć, C., Schirmer, H., Wartenbergh-Cras, F. 2021: Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Bielefeld. DOI: <https://doi.org/10.3278/6001920dw>
- Jezeršek, M. 2007: Zaposlitvene priložnosti in beg možganov v idrijsko-cerkljanski regiji. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Kerbler, B. K. 2006: Demografski potencial hribovskih kmetij na Dravskem Pohorju. Dela 25. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.25.193-205>
- Kokošar, M. 2019: Razvojne ovire in priložnosti demografsko ogroženih območji v Občini Tolmin. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Korošec, V., Pak, M. 2010: Razvojna problematika Haloz na primerih katastrskih občin Gorca in Slatina. Dela 34-1. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.34.91-114>
- Kozorog, M. 2013: Poskusno o Benečiji s konceptom odročnosti: migracije in konstrukcije kraja. Ars Humanitas 7-2. DOI: <https://doi.org/10.4312/ars.7.2.136-149>
- Kušar, S. 2012: Razvojna trojnost slovenske Istre. Dela 37. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.37.129-145>
- Lapuh, L. 2011: Geografski vidiki sodobnega izseljevanja iz Slovenije. Dela 36. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.36.69-91>

- Lapuh, L. 2019: Usklajenost trga dela z izobrazbeno sestavo prebivalstva v dobi digitalizacije. Demografske spremembe in regionalni razvoj, Regionalni razvoj 7. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610502258>
- Majcen, B., Kavaš, D., Bevc, M., Gulič, A., Praper, S., Plevnik, A., Ravbar, M., Glas, M., Jaklič, M., Kukar, S., Pečar, J., Balažek, T. 2000: Priprava strokovnih podlag za strategijo regionalnega razvoja Slovenije. Poročilo, Inštitut za ekonomska raziskovanja. Ljubljana.
- Mladinski svet Slovenije 2014: Mladi in socialna vključenost. Medmrežje: http://mss.si/wp/wp-content/uploads/2020/06/2014-10_socialna-vkljucenost.pdf. (24. 5. 2021).
- Mladinski svet Slovenije 2015: Stanovanjska problematika mladih. Medmrežje: http://mss.si/datoteke/press/stanovanja_MDM_2015_01.pdf (24. 5. 2021).
- Mladinski svet Slovenije 2016: Programski dokument Participacija mladih. Medmrežje: http://mss.si/wp/wp-content/uploads/2020/06/MSS-095-16-PD-Participacija_mladih.pdf. (24. 5. 2021).
- Moljk, K. 2011: Beg možganov v Sloveniji. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Morgado, A., Sequeira, T. N., Santos, M., Ferreira-Lopes, A., Balcão Reis, A. 2016: Measuring labour mismatch in Europe. Social Indicators Research 129-1. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11205-015-1097-0>
- Nacionalni program za mladino 2012–2021. Urad Republike Slovenije za mladino. Ljubljana, 2012. Medmrežje: <https://e-uprava.gov.si/.download/edemokracija/datotekaVsebina/101563?disposition=inline> (24. 5. 2021).
- Nared, J., Repolusk, P., Ercegović, J., Korenč, V., Krušec, K., Turnšek, V. 2019: Socialnoekonomske značilnosti demografskih tipov slovenskih občin in njihov prihodnji demografski razvoj. Demografske spremembe in regionalni razvoj, Regionalni razvoj 7. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610502258>
- Nared, J., Zavodnik Lamovšek, A., Čok, G., Foški, M., Mrak, G., Kavaš, D., Koman, K., Tiran, J., Logar, E., Repolusk, P., Černe, N., Kenda, L., Mahnič, E., Mlinar, Ž., Nose, N., Osredkar, K., Paljk, U., Udovič, H. 2021: Medresorsko usklajeno spodbujanje razvoja v obmejnih problemskih območjih. Poročilo, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Ljubljana.
- Pečar, M. 2002: Problemi mladih na trgu delovne sile – primerjava med Slovenijo in obalno-kraškim območjem. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Rebernik, D. 2004: Razvoj prebivalstva v Ljubljanski urbani regiji. Dela 22. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.22.89-99>
- Repina, R. 2016: Ekonomske migracije mladih in delovno aktivnega prebivalstva iz občin Pesnica in Šentilj v Avstrijo. Geografija v šoli 24, 2-3.
- Staniscia, B., Benassi, F. 2018: Does regional development explain international youth mobility? Belgeo 3. DOI: <https://doi.org/10.4000/belgeo.30305>
- Strategija za mlade v Mestni občini Ptuj 2016–2020. Mestna občina Ptuj. Ptuj, 2016.
- Strategija za mlade v Občini Sevnica 2019–2024. Občini Sevnica. Sevnica, 2019. Medmrežje: <https://www.obcina-sevnica.si/mma/strategija-za-mlade-v-obcini-sevnica-20192024/2021010616095806/?m=160994579> (24. 5. 2021).
- Škrt, P., Žohar, S. 2005: Mladi in podeželje. Geografski obzornik 52-4.
- Štajdohar, T., Golobič M. 2015: Prostorski predlogi za oživljanje opuščenih kočevskih vasi. Urbani izziv, posebna izdaja 5.
- Ustni vir 1 2021: Dijaška organizacija Slovenije, predstavnica. Ljubljana.
- Ustni vir 2 2021: Zveza slovenske podeželske mladine, predstavnica. Ljubljana.
- Ustni vir 3 2021: Urad Republike Slovenije za mladino, predstavnik. Ljubljana.
- Ustni vir 4 2021: Zadruga Zadrugator z.o.o., predstavnica. Ljubljana.
- Ustni vir 5 2021: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, predstavnica. Ljubljana.
- Žiberna, I., Lorber, L. 2014: Evropska kmetijska politika in strukturne kmetijske spremembe kmetijskih gospodarstev v Podravju v obdobju 2002–2012. Podravina 13.

7 Summary: Main problems of Slovenian youth: A study focusing on life quality, housing, and jobs

(translated by Janez Nared, reviewed by DEKS d. o. o.)

Young people in Slovenia face various problems as they grow up and become independent. Housing and job issues are the main problems mentioned in previous research, and a number of studies also deal with emigration of young people. To explore how they themselves perceive their problems, we conducted a survey among young people between ages fifteen and thirty-four in Slovenia to answer the following research questions: (1) How do young people rate the quality of life in their municipality? (2) How do young people rate housing issues, and what are the greatest problems in this area? (3) How do young people rate employment opportunities, and where do they see solutions? (4) How do young people rate opportunities for active integration into society?

The survey was started by 1,545 young people, and 1,080 respondents completed it. In addition to analysing all responses, we analysed respondents in greater detail in terms of place of residence (urban or rural), status (students on the one hand, and employed, unemployed, and others on the other), and housing problem resolution (those that have found their own place to live and those still looking for a place). To obtain additional information on each problem, we also conducted five in-depth interviews.

Based on the results of the survey, housing is the most pressing problem, followed by social contacts, interpersonal relations, and inclusion in society, whereas employment is not so prominent in evaluating the quality of life in the municipality of residence. In contrast, new jobs are perceived as an important means to solve the problems. More detailed analysis reveals differences between the different groups of young people: (1) between those living in the countryside and those living in the city, (2) between students and those that are employed, and (3) between those that have found their own place to live and those still looking for a place. Compared to previous studies, we perceive a greater exposure of young people's involvement in social processes and mutual socializing, which is probably due to the limitations of social contacts during the pandemic (the research was conducted in April and May 2021, when the COVID-19 pandemic was in full swing).

Adolescents rated the quality of life in their municipality of residence from various aspects, with the best rating assigned to accessibility of green areas, as well as accessibility of services. Affordable housing and available housing were rated lower. The majority of respondents have not yet found their own place to live, and the prospects of renting or buying an apartment are also poor, especially because of high rents and housing prices. As a result, most young people live with their parents and move out of their homes relatively late.

Another important issue is employment. Most young people are concerned about employment after graduation because there are few jobs and they have difficulty finding a job in their desired profession, and they also lack the necessary experience. The quality of life in terms of job availability is rated as good by young people, but the majority believe that the quality of life could be improved through better-quality jobs, regulating internships, and replacing precarious jobs with quality jobs. Young people also believe that there are not enough employment opportunities in their municipality of residence and that the state does not pay enough attention to youth employment. They believe that in the future there will be more jobs related to their education and that there will be a greater opportunity to work from home. Young people especially want jobs with opportunities for advancement, jobs that are accessible without people they know, and better-paying jobs. Young people improve their chances of finding a job by gaining experience in various fields, by working as students, by making new contacts, and by volunteering in various organizations.

To improve the quality of life in their municipality of residence, the respondents suggested various measures—above all, high-quality jobs. Young people repeatedly mentioned that they need places to socialize and more events (music, sports, and culture) and activities for young people. The problem is also reflected in the lack of youth centres. Young people pointed out that the situation in their munic-

ipality of residence would improve with more sports areas and infrastructure. Greater involvement in the local community, cooperation between the elderly and young families, and the establishment of better free help for young people in mental distress would also contribute significantly to better quality of life. Having young people involved in decision-making allows them to influence their own future and gain autonomy.

To decrease the movement of young people from the countryside, it would be useful to create some thematic activities and events in culture and sports, and construction of special facilities such as a youth centre and a centre for school and extracurricular activities. For residents of cities and rural areas, green spaces are an important and attractive space for recreation. During the COVID-19 pandemic, spaces and opportunities for young people to meet have become an ongoing issue as young people continue to strive for a space where they can develop new ideas, share knowledge, and learn to use their skills. In this case, youth centres are spaces where young people can give voice to their expectations, and furthermore, through youth organizations, they can be actively involved in shaping local policies. This problem was somewhat more pronounced among young people from rural areas. Judging from the survey responses, higher out-migration is also influenced by somewhat poorer intergenerational relations and poorer access to services and education.

Young people are often seen as a key factor in the development of a given area, and so it is proper for their role to be recognized, to offer them solutions of their problems, and to give them the opportunity to contribute to decisions and development.

RAZGLEDI

**PRILAŠČANJE POKRAJINE SEČOVELJSKIH SOLIN:
NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA**

AVTORJA

dr. Maja Topole

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana; maja.topole@zrc-sazu.si, <https://orcid.org/0000-0003-1007-2289>

dr. Primož Pipan

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana; primoz.pipan@zrc-sazu.si, <https://orcid.org/0000-0003-2707-618X>

DOI: <https://doi.org/10.3986/GV94106>

UDK: 911.53:712.2(497.472)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Prilaščanje pokrajine Sečoveljskih solin: naravna in kulturna dediščina

Prispevek preučuje neustrezno upravljanje solinske pokrajine kot dediščine. Predstavi Sečoveljske soline kot del kulturne pokrajine, ki se je verjetno začela razvijati že v antiki, pisni viri pa obstajajo od 13. stoletja dalje. Poudarek je na območju Fontanigge, Muzeju solinarstva, dediščinjenju srednjeveškega solinarstva, komercializaciji Sečoveljskih solin, dediščinjenju narave in biodiverzitete ter s tem povezani problematiki upravljanja srednjeveške solinarske dediščine na območju Fontanigge. Prepad med dediščinjenjem narave in dediščinjenjem kulture korenini tudi v strokovnem in uradnem poimenovanju, izhajajočem iz zakonodaje. Ključna ugotovitev je nesmiselnost umetnega ločevanja dediščine na naravno in kulturno, še posebej v primeru kulturne pokrajine, kjer bi morali biti zastopani tudi običaji in tradicije prebivalcev.

KLJUČNE BESEDE

geografija, dediščina, dediščinjenje pokrajine, upravljanje dediščine, solinarstvo, zaščitena območja

ABSTRACT

The appropriation of the Sečovlje salt pans landscape: natural and cultural heritage

The paper examines the inadequate management of the landscape as a cultural heritage. It presents the Sečovlje Salt pans and saltworks as part of the old cultural landscape, Fontanigge with the Museum of Salt Making and the heritage of medieval salt making, the commercialization of the Sečovlje Salt pans, the heritagization of nature and biodiversity, and the related conflict in the management of the medieval salt making heritage in the Fontanigge area. The gap between the heritagization of nature and heritagization of culture has its roots also in the professional and official naming resulting from the legislation. The main finding is the absurdity of the artificial Cartesian separation of heritage into nature and culture, especially in the case of the cultural landscape, where the customs and traditions of the inhabitants should also be represented.

KEY WORDS

geography, heritage, heritagization of landscape, heritage management, salt making, protected areas

Uredništvo je prispevek prejelo 23. septembra 2022.

1 Uvod in metodologija

Dediščina je področje, ki je subjektivno določeno; ustvarjajo jo ljudje glede na svoja trenutna zanimanja in izkušnje (Harvey 2001). Prilagaja se vsakokratnim družbenim tokovom. Gradi na preteklosti, a se oblikuje v sedanjosti in se selektivno uporablja za sodobne namene (Nic Craith 2012, 11). Kot dediščino obravnavamo tudi pokrajino. To je prostor, kjer se prepletajo naravne in kulturne prvine, vrsta komponent in struktur: ozemelj, družbenih predstav in nenehno spreminjajočih se naravnih, družbenih in gospodarskih sil. Pokrajina je kompleksen pojav, ki združuje pretekle in sedanje funkcije, ideologije in fizične povezave (Urbanc in sodelavci 2004). Vpliva na oblikovanje zavesti ljudi, idej, čustev, identitete ipd. (Moore 1999).

Evropa je pomembne kulturne pokrajine zaščitila z Evropsko konvencijo o krajini (Evropska ... 2004), v nadaljevanju EKK. Prepoznavanje in ocenjevanje takih pokrajin izvajajo strokovnjaki s terenskimi raziskavami, v sodelovanju z lokalnimi prebivalci. Najprej identificirajo pokrajino kot vrednoto, nato »krajinska politika«, ki odraža stališča javnih organov, postavi cilje kakovosti pokrajine. Na tej podlagi se določena pokrajina lahko varuje, upravlja in razvija. Politika naj bi spodbujala javnost k dejavnemu sodelovanju. Kolektivni običaji in tradicije prebivalcev, povezani z lastništvom in rabo zemljišča, igrajo namreč v pokrajini ključno vlogo (Olwig 1996).

Spek, Brinkkemper in Speleers (2006) ugotavljajo, da se splošni dvig izobrazbene ravni v družbi odraža v naraščajočem zanimanju javnosti za »zgodbo pokrajine«. Pokrajine, ki prej niso bile deležne večjega zanimanja, se spreminjajo v živo dediščino. Predmet zanimanja niso več le materialne prvine, temveč tudi prakse, predstavitve, izrazi, pa tudi znanje in veščine (vključno z instrumenti, predmeti, artefakti, kulturnimi prostori), ki jih skupnosti, skupine in v nekaterih primerih posamezniki prepoznajo kot del svoje kulturne dediščine (UNESCO ... 2003). Javnost se vse bolj zanima tudi za navzkrižja interesov v prostoru (Fridl, Urbanc in Pipan 2009).

Skladno z EKK upravljanje pokrajine združuje tako varovanje in ohranjanje narave kot kulture in pri tem vključuje družbo. To še posebej velja za območja, kjer se uvaja »nova narava«, narava, ki brez človekovega upravljanja ne more obstati.

Med dediščino (nove) narave in kulture je v pokrajini pogosto razkorak. Ta se kaže tudi v primeru Sečoveljskih solin. Preučevali smo jih prek literature, filmov, video posnetkov, prostovoljnega dela, opazovanj udeležencev in ob poglobljenih obiskih. Med razlogi za prepad med dediščino (nove) narave in kulture je strokovno in uradno poimenovanje, izhajajoče iz zakonodaje. Slovenski Zakon o ohranjanju narave (1999) deli večja zavarovana območja na narodne, regionalne in krajinske parke. Slovenski izraz za angleški *designated landscape area* je »krajinski park«. Za nemški *Landschaft* in angleški *landscape* se rabi termin »(po)krajina«. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave uporablja za zavarovana območja večjega obsega tudi izraz »naravni park«.

V primeru Sečoveljskih solin nastopata danes dva poglobljena akterja. Prvi je **Krajinski park Sečoveljske soline**, katerega glavni cilj je varovanje narave in kulture. Na njegovi uradni spletni strani so navedena tuja imena: angleško *Sečoveljske soline Nature Park*, italijansko *Parco Naturale delle Saline di Sicciole* in nemško *Naturpark Sečoveljske soline*. Koncesionar za obdobje 2001–2021 je podjetje SOLINE Pridelava soli, d. o. o., gospodarski subjekt v lasti slovenskega nacionalnega telekomunikacijskega podjetja Telekom Slovenije. Drugi akter je **Muzej solinarstva**, ki je del Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran.

Prispevek preučuje dediščino pokrajine Sečoveljskih solin in se osredotoča na neustrezno upravljanje pokrajine, predvsem na neusklajenost različnih akterjev in upravljavcev (nove) naravne in kulturne dediščine. Z namenom varovanja dediščine pred nadaljnjim propadanjem, želimo spodbujati tvornejše sodelovanje obeh upravljavcev.

2 Sečoveljske soline in solinarstvo

Sečoveljske soline ležijo na polotoku Istra, na severovzhodu Jadranskega morja. Ob vzhodni obali Tržaškega zaliva se izmenjujeta akumulacijski in abrazijski relief; prvi se ujema z zalivi ob izlivih rek in potokov, drugi s strmimi stenami (flišnimi klifi) (Zorn in sodelavci 2020). Povsod v zalivih so v preteklosti delovale soline, a so v 20. stoletju zaradi urbanizacije izginile. Danes so v Sloveniji ohranjene le manjše soline v Strunjanu in večje v Sečovljah (slika 1). Ob vzhodni jadranski obali so Sečoveljske soline s površino 593 ha največje, ki še ohranjajo tradicionalni postopek pobiranja soli. Ostale delujoče soline so na Hrvaškem (otok Pag, Nin, Ston) ter v Črni gori (Ulcinj).

Sečoveljske soline so **kulturna pokrajina**, ki jo je zaradi pridobivanja soli človek začel oblikovati na nekdanjem obalnem mokrišču, v zahodnem delu naplavne ravnice rek Dragonje in Drnice. Na severu jo omejujejo odrastki flišnega Koprškega gričevja, na jugu pa apnenčasta uravnava hrvaškega Bujskega krasa oziroma reka Dragonja. V preteklosti so bile Sečoveljske soline poleg tistih v Strunjanu in Luciji del Piranskih solin. Piransko solinarstvo verjetno korenini že v antiki, pisni viri pa segajo v 13. stoletje (Pahor in Poberaj 1963). Gospodarski razvoj Pirana je stoletja temeljil na pridobivanju »belega zlata« in na trgovanju z njim. Sol je imela strateški pomen, saj je v dobi brez hladilnikov omogočala konzerviranje hrane, uporabljali pa so jo tudi v proizvodnji smodnika. V obdobju Beneške republike so Piranske soline pridelale kar tretjino morske soli na vzhodni jadranski obali. Ostale soline so bile: Trst, Škedenj, Žavlje, Milje, Koper, Izola, Vrsar, Brioni, Krk, Rab, Pag (Caska, Stara Novalja, Povljana, Dinjiška), Zablacé pri Šibeniku, Ston, Solile pri Tivtu in Ulcinj (Savnik 1951; 1965; Bonin 2016).

Najbolj racionalna ureditev solin je težila k pravilnim, pravokotnim geometrijskim oblikam. Pri solinah ločimo tri značilne geometrijske prvine (slika 2): ploskve (solni fond ali solno polje z bazeni),

MAJJA TOPOLE, 2018

Slika 1: Sečoveljske soline so nastale v Piranskem zalivu, na naplavni ravnici istrskih rek Dragonje in Drnice. Pogled z roba flišnega Koprškega gričevja prek območja Lera proti severozahodu Tržaškega zaliva.

MAJA TOPOLE, 2018

Slika 2: Temeljne prvine solin so solna polja z bazeni, kanali s spremljajočimi nasipi in potmi ter solinarske hiše, mostovi, zapornice in črpalke.

MAJA TOPOLE, 2019

Slika 3: Fontanigge – Kanal Giassi z današnjimi muzejskimi stavbami. Po njem je vse do leta 1967, ko je tu zamrl srednjeveški način pridobivanja soli, potekal promet s tovorom in ljudmi.

linije (kanali s spremljajočimi nasipi in potmi) in točke (solinarske hiše, mostovi, zapornice, črpalke) (Križan 1990).

Solinarji so nenehno izpopolnjevali svoje znanje in veščine ter se prilagajali geološkim, hidrografskim, podnebnim, pedološkim in biogeografskim razmeram. Med najpomembnejše tehnološke mejnike piranskih solinarjev štejemo leto 1377, ko so od dalmatinskih solinarjev z otoka Pag prevzeli izdelovanje *petole*. Biosediment, nekaj milimetrov debela zaščitna plast iz sadre, alg, bakterij in mineralov na dnu kristalizacijskih bazenov, imenovanih *cavedini*, preprečuje stik morskega blata s kristali soli in uspeva le na zelo omejeni geografski širini. Sol iz Sečoveljskih solin je postala zelo iskana zaradi svoje čistosti, beline, bogastva mineralov in dobrega okusa.

Delo v solinah je bilo sezonsko: pozimi so obnovljali solinske nasipe ter čistili kanale, poleti pa pobirali sol (Žagar 1987; 1992a). Solinarji so se iz Pirana vsako leto aprila, ob dnevu svetega Jurija, zaščitnika Pirana, z družinami za več mesecev po morju selili na jugovzhodno obalo Piranskega zaliva (Žagar 1992b), v solinarske hiše v okrog 10 km oddaljene Sečoveljske soline. Sezonska migracija je zajela nad 400 piranskih družin ali 3800 do 4200 ljudi. Zidane solinarske hiše, locirane sredi solin, na nasipih ob plovniških kanalih, so danes večinoma v ruševinah. O nekdanjem načinu življenja v solinah in o svojstveni kulturi solinarjev pričajo le še muzejske predstavitve. Soline so bile večinoma v lasti bogatejših obrtnikov in trgovcev, ki so solinarje za opravljeno delo plačali z deležem pridelane soli. To je zadoščalo za celoletno preživetje njihovih družin. Do začetka 20. stoletja je bila temeljna proizvodna enota celotnih Sečoveljskih solin solni »fond« oziroma solno polje. Sestavljeno je bilo iz več pravokotnih bazenov, med seboj povezanih s sistemom kanalov, nasipov in zapornic. Za pridobivanje soli v posameznem solnem polju je bila navadno odgovorna ena družina (Žagar 1992c). Reka Drnica ali *Canal Grande* (stara struga reke Dragonje), deli soline na severni del, imenovan *Lera*, ter na južno območje, imenovano *Fontanigge*. Leta 1912, še pod Avstro-Ogrsko, so na *Leri* prenehali pridobivati sol na srednjeveški način. Država je začela preurejati soline v eno samo veliko solino (Žagar 1992e; Bonin 2009). Modernizacija delovnega procesa je bila končana pod Italijo leta 1920. Uvedla je značilno industrijsko delitev nalog med različne specializirane poklice (vodarje, mizarje, pobiralce soli), vetrne črpalke pa nadomestila s takimi na dizelski in pozneje na električni pogon. Stalna prisotnost solinarjev ni bila več potrebna, še vedno pa je bilo obvezno dnevno ročno pobiranje soli. Po drugi svetovni vojni je zamrlo skoraj 200 morskih solin na severni obali Sredozemlja, saj niso bile konkurenčne tistim z afriške obale Sredozemlja. Tam so v sušnejšem podnebnju strojno pobirali sol le enkrat v sezoni. Na območju *Fontanigge* sta se srednjeveška struktura solin in način dela ohranila 55 let dlje kot na *Leri*. Zaradi političnih in družbenoekonomskih sprememb – izselitve večine istrskih Italijanov v Italijo (zlasti v obdobju 1943–1954), kasneje pa preusmeritve delovne sile na lažja delovna mesta v ribištvu in novo nastajajoči industriji v slovenskih obalnih mestih, je bila proizvodnja soli leta 1967 ukinjena (Savnik 1965).

Ko je srednjeveški način solinarstva na območju *Fontanigge* dokončno zamrl, se je odprla pot njegovemu dediščinjenju.

3 *Fontanigge* – muzej in dediščinjenje srednjeveškega solinarstva

Miroslav Pahor, ravnatelj Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran, si je že ob opustitvi solin v 60ih letih preteklega stoletja zamislil muzej solinarstva. Ta naj bi povečal doživljajsko vrednost pokrajine za turizem. Idejo naj bi uresničil projekt Gornji Jadran v okviru Programa za razvoj Združenih narodov in Vlade SFR Jugoslavije (Kolenc in sodelavci 1971). Po propadlih poskusih ureditve solinarskega skansena v Strunjanu (Pahor 1972a; 1972b) sta Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran ter Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran v letih 1984 in 1985 sporazumno s solinarji določila lokacijo muzeja ob kanalu *Giassi*, na območju *Fontanigge* (slika 3).

Občina Piran je leta 1990 razglasila Krajinski park Sečoveljske soline (Odlok ... 1990), vzpostavila varstvene režime in razvojne usmeritve parka. Na teh temeljih je leta 1991 v obnovljeni solinarski hiši,

MAJA TOPOLE, 2019

Slika 4: Muzej na prostem na območju Fontanigge prikazuje srednjeveški način pridobivanja soli in se ponaša z edino še delujočo tradicionalno leseno črpalko za črpanje slanice na vetrni pogon na celotni jadranski obali.

MAJA TOPOLE, 2019

Slika 5: Fontanigge z Muzejem solinarstva: obnovljene solinarske hiše z muzejsko zbirko, prikazom zgodovine solinarstva, razvoja muzeja ter učnim središčem. V ozadju so nevdrževane ruševine, zadnji primeri začasnih solinarskih bivališč.

v sklopu Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran zaživel **Muzej solinarstva** (Benčič Mohar 1992; Ravnik 1992; Žagar 1992d). Krajinski park in Muzej solinarstva sta leta 2001 dobila državni varstveni status (Odlok ... 2001; Uredba ... 2001).

V nasprotju od solin na območju *Lera* skansen na območju *Fontanigge* prikazuje srednjeveški način pridobivanja soli. Sem spadata muzejski solinski polji, ki sta po današnji slovenski varstveni klasifikaciji enota kulturne dediščine, širša okolica pa je zavarovana kot naravna vrednota. Muzej se ponaša tudi z edino še delujočo tradicionalno leseno črpalko za slanico na vetrni pogon na vsej jadranski obali (slika 4). Pomorski muzej je obnovil še dve solinarski hiši; v tretji je od 2003 razširjena muzejska zbirka, v četrti pa od 2011 predstavitev razvoja Muzeja solinarstva ter razstavnih in učnih središč (slika 5). V peti hiši je bila predvidena informacijska točka kulturnega spomenika, a obnova kljub pridobljeni dokumentaciji ni bila izvedena.

K prepoznavanju Sečoveljskih solin kot dediščine je prispevalo tudi prostovoljno delo. V Muzeju solinarstva so v obdobju 1999–2014 potekali **poletni delovni tabori**. Prostovoljci iz različnih držav so v solinarski hiši brez elektrike in tekoče vode bivali dva tedna. Pod strokovnim vodstvom solinarja Rinalda Bonina so na muzejskem solnem polju pridelovali sol po srednjeveškem postopku, izvajali vzdrževalna dela in skrbeli za medijsko promocijo Muzeja solinarstva in Sečoveljskih solin. V lokalnih, nacionalnih in mednarodnih medijih je bilo na to temo objavljenih na desetine tiskanih, radijskih in televizijskih prispevkov. Za pobudo in vodenje taborov so zaslužni študentje geografije, za organizacijo in tehnično pomoč pa Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran ter nevladna organizacija Service Civil International Slovenia in zavod Voluntariat (Košir in Pipan 1999). Na taboru je bilo leta 2003 posneto gradivo za dokumentarni film *Zgodba o soli* (*The story about salt*). Slovenski je izšel leta 2004, angleški pa leta 2006 (Črnivec, Pipan in Žabjek 2004; 2006), pozneje tudi kot didaktični pripomoček za učitelje osnovnih in srednjih šol (Pipan in Črnivec 2007). Trideset let opuščena solinarska hiša je poleti za tri tedne spet oživela. Prostovoljcem so se pridružili študentje etnologije na študijski praksi in raziskovalci. Slednji

PRIMOŽ PIPAN, 2020

Slika 6: Spominsko obeležje Europa Nostra je vzdano v fasado Muzeja solinarstva na območju Fontanigge. Nagrada je pridobljena v kategoriji Kulturne krajine za leto 2003.

so na podlagi ocen količine in kakovosti energije, potrebne za pridobivanje soli, vrednotili trajnost postopka (Babič 2005; Laganis in Debeljak 2006). Delo v naravnem okolju, miru, tišini, brez vsakdanjega stresa, priteguje prostovoljce – sodobne turiste. Pridobitve takega ekoturizma so obojestranske: prostovoljci pridobijo dragocene izkušnje (Wearing 2001), hkrati pa se vzdržuje solinska kulturna pokrajina (Pipan 2006; 2009).

Mednarodni prostovoljni delovni tabori so bistveno prispevali k **medalji EUROPA NOSTRA**. V kategoriji Kulturne krajine za leto 2003 jo je Muzej solinarstva prejel leta 2004 z utemeljitvijo: »za zgledno in občutljivo oživljanje (po)kulturne krajine, vključno z obnovo objektov za tehnologijo tradicionalne pridelave soli, arhitekturno obnovo in izobraževalne dejavnosti, vse v tesni harmoniji z naravnim okoljem«. Spominsko obeležje je vzdano v fasado muzeja (slika 6). To je prvo tako odlikovanje kake institucije iz Slovenije s strani Evropske unije.

4 Komercializacija Sečoveljskih solin

Podobno kot druge jadranske so bile tudi Sečoveljske soline na poti popolnega izginotja, a se je podjetje Telekom Slovenije zavedelo njihovega turističnega potenciala. Ker gre za izjemno mineralno bogastvo sečoveljske soli, je Telekom Slovenije leta 1999 od prehrabnega podjetja Droga Portorož prevzel koncesijo za pridobivanje soli na *Leri* (slika 8) in ustanovil **podjetje SOLINE Pridelava soli, d. o. o.** Okrepil je na zgodovinskih dejstvih temelječo zgodbo o soli in zasnoval **blagovno znamko Piranske soline** (slika 7). Leta 2001 je za 20 let pridobil tudi **koncesijo za upravljanje Krajinskega parka Sečoveljske soline**. Tradicionalna piranska sol in solni cvet za sladokusce, najrazličnejši na soli temelječi kozmetični izdelki in s soljo povezani spominki so visoko kakovostni artikli, ki so danes prepoznavni in prodajani

PRIMOŽ PIPAN, 2020

Slika 7: Na dediščini temelječe trženje soli iz Sečoveljskih solin v trgovinah podjetja SOLINE Pridelava soli, d. o. o., imetnik koncesije za upravljanje Krajinskega parka Sečoveljske soline.

po vsem svetu, posebej v Evropi, Ameriki in Aziji. Sicer so prodajna mesta Piranskih solin na *Leri*, v bližnjih Portorožu in Piranu ter v drugih slovenskih turističnih krajih – v Kopru, Ljubljani in na Bledu.

Leta 2014 je bila **Piranska sol** v Evropski uniji registrirana z **zaščiteno označbo porekla** (ZOP), in sicer pod številko PDO-SI-1098 (Izvedbena ... 2014). V Sloveniji je to trenutno ena od 23 zaščiteneh označb porekla oziroma zaščiteneh geografskih označb s področja hrane (eAmbrosia 2021). Tovrstna označba je povezana z geografskim okoljem, ki vključuje naravne in človeške dejavnike: podnebje, kakovost prsti, lokalno znanje in izkušnje.

Tradicionalno pridelovanje morske soli je leta 2015 v slovenskem nacionalnem registru (EID: 02-00042) dobilo status nesnovne kulturne dediščine. Ob enoti so navedeni trije nosilci, in sicer: Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, SOLINE Pridelava soli, d. o. o. in Javni zavod Krajinski park Strunjan (Tradicionalno ... 2015).

Eden načinov trženja virov iz Sečoveljskih solin je tudi izkoriščanje solinskega blata za zdravljenje kožnih bolezni. **Talasoterapija** je stoletja stara metoda, ki so jo tu uvedli **benediktinci iz samostana sv. Onofrija s Kroga** nad Sečovljami; obstajal je v obdobju 1432–1957. Razvijala se je vzporedno s solinarstvom. Danes njihovo tradicijo nadaljuje **Thalasso Spa Lepa Vida**, ki ga upravlja podjetje SOLINE Pridelava soli, d. o. o. Spa deluje na *Leri* v severnem delu solin, sezonsko med majem in septembrom, in izkorišča prednosti naravnega okolja v osrčju pokrajine Sečoveljskih solin. Talasoterapijo nudijo tudi nekateri **hoteli v Portorožu in Piranu**. Začetki turističnega razvoja Občine Piran temeljijo prav na zdraviliški dejavnosti na podlagi solinskega blata in slance, Občina Piran pa danes v Sloveniji vodi po številu turističnih nočitev (SI-STAT 2021).

V tekmi za prilaščanje prostora Sečoveljskih solin sodeluje tudi **letališče Portorož v Sečovljah** (slika 9). Njegovi začetki so povezani z družino **Cosulich** in segajo v leto 1921, ko so v Portorožu uvedli turistične panoramske polete s hidroplanom. Leta 1922 so Cosulichi v Trstu ustanovili zasebno letalsko družbo **SISA – Società Italiana Servizi Aerei**. Leta 1926 je uvedla prvo redno letalsko potniško linijo med

MAJJA TOPOLE, 2022

Slika 8: Na solnih poljih Lere solinarji še vedno pobirajo sol na tradicionalni način. Ta omogoča pridelavo soli, ki slovi zaradi svoje čistosti, beline, bogastva mineralov in dobrega okusa. Vroče, sušno in vetrovno poletje 2022 je pripomoglo k obilni žetvi.

MAJA TOPOLE, 2021

Slika 9: Jugovzhodni del Krajinskega parka Sečoveljske soline s trgovino Piranskih solin in turistično potjo prek območja Lere. V ozadju Aerodrom Portorož, slovensko-hrvaški mejni prehod Sečovlje in apnenčasta uravnavna hrvaškega Bujskega krasa.

PRIMOŽ PIPAN, 2020

Slika 10: Dediščinjenje solinarstva Sečoveljskih solin: kip solinarja pred enim portoroških hotelov.

Portorožem in Torinom s postankoma v Benetkah in Pavii. Hangar za hidroplane je bil v Bernardinu (Gombač 2007). Leta 1962 so v Sečovljah zgradili prvo letališko stezo, leta 1980 pa je letališče pridobilo mednarodni status (Zgodovina ... 2021). Do danes se posodablja in širi na račun solin.

Interesenti, ki želijo izkoristiti bližino solinske pokrajine, se še množijo. V smeri z njo povezanega doživljajskega turizma naj bi se razvijala načrtovano **letovišče** neposredno ob solinah, na lokaciji opuščene sečoveljskega **rudnika črnega premoga** (deloval je v obdobju 1935–1973) in načrtovano sečoveljsko **igrišče za golf**. Danes solinarsko zgodbo v turistični soseščini vključujejo, kjer koli je mogoče – po hotelih (slika 10), gostinskih in trgovskih objektih, pa tudi v odprtem javnem prostoru.

Solinarstvo in **solinska pokrajina** se predstavljata prek izbornih umetniških fotografij, reprodukcij starih fotografij in kipov ter posebej živo in nazorno s **solinarskim praznikom**, ki ga od leta 2003 pripravlja Občina Piran z več soorganizatorji. Sprva so praznik organizirali okrog godu svetega Jurija, 23. aprila, in tako obeleževali nekdanji čas odhoda Pirančanov v soline. Zadnja leta so ga prestavili v vrh turistične sezone, ko so nekoč okrog svetega Jerneja, 24. avgusta, le izjemoma ob ugodnem vremenu pozneje, solinarji sklenili solno letino in se vračali v Piran (Pahor in Poberaj 1963).

Solinska pokrajina se utrjuje v zavesti ljudi tudi kot **scenarij** oziroma prizorišče raznih snemanj, na primer v: italijanski drami/trilerju *La ragazza della salina* (Čáp 1957), kratkih hrvaških dokumentarnih filmih *Bjele žetve* (Škanata 1958) in *Morska solana* (Škanata 1959), epizodi slovenskega mladinskega filma *Erazem in potepuh* (Potočnik 1971), kultnem slovenskem mladinskem filmu *Poletje v školjki* (Štiglic 1985), pa tudi v raznih videospotih in reklamnih posnetkih.

5 Dediščinjenje narave in biodiverzitete

Pomen solin se zadnja desetletja neprestano spreminja. Medtem ko je stoletja prevladovala **gospodarska funkcija** solin, je kmalu po opustitvi pridelovanja soli in vzdrževanja nasipov na območju *Fontanigge* pridobila na pomenu **naravovarstvena funkcija**. Območje je namreč spet začelo dobivati podobo mokrišča in v nekaj desetletjih so se postopno oblikovali značilni habitati. Sečoveljske soline so danes največje slovensko **obalno mokrišče** in najpomembnejša **ornito-favnistična lokaliteta**. Vanj se je naselilo kar 45 rastlinskih vrst, ki so sicer uvrščene na slovenski rdeči seznam, poleg tega 291 vrst ptic, od katerih jih več kot 80 tu stalno ali občasno gnezdi. Med redkimi kopenskimi vretenčarji tu živi etruščanska rovkva (*Suncus etruscus*), ki je drugi najmanjši sesalec na svetu (Pipan 2010).

Fontanigge so bile leta 1993 kot prve v Sloveniji uvrščene na **ramsarski seznam** ogroženih mokrišč (slika 11). Ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo so 2004 Sečoveljske soline z bližnjim okolico postale del zaščitene območja **Natura 2000** (Kaj ... 2021). Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst (Direktiva ... 1992) varuje 366,22 ha, Direktiva o ohranjanju prostoživečih ptic (Direktiva ... 2010) pa 891,94 ha (Natura ... 2019). Območji se deloma prekrivata.

Krajinski park Sečoveljske soline je s pomočjo finančnih sredstev Evropske unije v dveh desetletjih uredil številne poti za obiskovalce, opazovalnice ptic in informacijske table. Njegov sedež s središčem za obiskovalce in razgledno ploščadjo je na *Leri*.

Nasprotje zavarovanemu območju solin je območje južno od reke Dragonje, kjer je Hrvaška razglasila **lovski rezervat** (Županijsko ... 2021). Območje južno od reke Dragonje je sicer od leta 1991 predmet mejnega spora med Slovenijo in Hrvaško (Pipan 2008; Kladnik in Pipan 2008; 2009; Kladnik, Pipan in Gašperič 2014).

6 Fontanigge – navzkrižje v upravljanju solinarske dediščine

Vzroki propadanja dediščine srednjeveškega solinarstva na območju *Fontanigge* so v naravnih, pa tudi družbenih razmerah. Območje Sečoveljskih solin se zaradi **tektonike** in zaradi nesaniranega

opuščenega rudnika črnega premoga, ki sega pod soline, ugreza. Poplavljanje, ekstremno plimovanje in valovanje pa so tudi posledica **podnebni sprememb**. Drugi vzrok propadanja je **neustrezno upravljanje** dediščine solin – neuskkljenost različnih upravljavcev in pomanjkljiva oskrba. Spopadanje s posledicami ugreznanja in neurij bi bilo lahko uspešno le ob rednem vzdrževanju nasipov. Tako bi preprečili poplavljanje muzejskega solnega fonda, kar se je zgodilo leta 2011 zaradi izliva deževnice in 2019 zaradi vdora morske vode. Glavni nasip ob reki Dragonji že od opustitve solinarstva na območju *Fontanigge* ni bil obnovljen. Zaradi erozije se je znižal. Poplave tako ogrožajo temelje štirih obnovljenih muzejskih solinarskih hiš, še bolj pa ostale nevzdrževane ruševine, zadnje primere edinstvenih začasnih solinarskih bivališč. Drugje so solinarji navadno bivali ob robu solin, tu pa je bila odločilna njihova stalna prisotnost v solinah. Tako so lahko dnevno pobirali sol in v primeru slabega vremena nemudoma ukrepali in zavarovali slanico pred dežjem. V celotnem Sredozemlju so to najsevernejše soline, ki jih zato poleti lahko prizadenejo obilne lokalne padavine. Zemljevid Sečoveljskih solin iz srede 19. stoletja prikazuje 493 solinarskih hiš, na tistem iz leta 1984 pa jih je le še 118 (Ravnik 1987; Križan 1990). Danes je propadanje arhitekturne dediščine še pospešeno; leta 2019 smo tu našli le 70 solinarskih hiš v ruševinskem stanju. Kljub vsemu te dobivajo romantičen pridih in postajajo predmet estetskega vrednotenja. V novih okoliščinah dobivajo med novimi generacijami nov pomen (Urbanc in sodelavci 2004; Pipan in Kokalj 2017). Revija *Outsider*, slovenski medij o kulturi in družbi, je konec leta 2019 objavila **tekmovanje »Solinarska hiša«** (Granda 2020). Natečaj je iskal »predloge za zasnovočasne prostorske instalacije v izbrani ruševini, ki naj bi eno od nekdanjih solinarskih hiš zaščitila pred nadaljnjim propadanjem, vanjo posegla s sodobno arhitekturo in hkrati omogočala vse strokovne razmisleke

MAJA TOPOLE, 2020

Slika 11: Fontanigge so uvrščene na ramsarski seznam ogroženih mokrišč, velik del Sečoveljskih solin pa spada tudi v območje Natura 2000. Značilni habitati kot somorno močvirje, slana mlaka, slana trata, trstišče in poloj privabljajo številne ptice in druge živali. Levo zadaj je zgrajba opuščene sečoveljskega rudnika črnega premoga.

o primernejši rabi» (Granda 2021). V Partnerski mreži Centra za kreativnost (Center ... 2020) je združila akterje, odgovorne za upravljanje solin (Granda 2021). Izmed 252 predlogov z vsega sveta je prvonagrajeni projekt Victoria Tsygankova (WFMHRQ 2020) reminiscenca na na prvi pogled nezadržan propad območja, ki obiskovalcem postavlja polemično vprašanje. Drugonagrajena (S4UC9K 2020) je transformativna strategija, prilagojena izbrani ruševini (avtor Ben Weir). Avtor namesto rekonstrukcije predlaga radikalno zaščitno konstrukcijo, ki bi z ustreznimi prilagoditvami lahko služila tudi kot model zaščite ostalih ruševin.

Muzej solinarstva nima ustreznega statusa, ne za vzdrževanje solinskih nasipov ugodnih razmer. Posledično je eno od dveh muzejskih solnih polj trajno poplavljeno, vetrna črpalka pa deluje le v omejenem obsegu. Muzej solinarstva ne prideluje več soli, ker za to nima dovoljenja; državno koncesijo za pridobivanje rude, morske soli, ima le podjetje SOLINE Pridelava soli, d. o. o. To upravlja s Krajinjskim parkom Sečoveljske soline in pod njegovo upravo in oskrbo sta prišli tudi obe muzejski solni polji. Vstopnina v park zdaj vključuje tudi vstop v muzej. Muzej solinarstva ne zaračunava več ločene vstopnine, ne izdaja vstopnic ter tudi ne vodi več statistike o številu obiskovalcev. Vse to je v pristojnosti Krajinjskega parka Sečoveljske soline. To je tudi vzrok za drastičen padec števila obiskovalcev Muzeja solinarstva. Leta 2005 jih je imel 25.000. Skupaj z izkupičkom od prodaje spominkov, lastne soli, pridelane na srednjeveški način, je finančno pokrival svoje delovanje. Danes lahko do muzeja dostopamo peš, s kolesom ali električnim vlakcem z ničelnimi izpusti ogljikovega dioksida in brez hrupa, ki bi bil moteč za ptice. A leta 2019 je imel zaradi naštetih razlogov le še približno 3000 obiskovalcev. Solinarski skansen tako nima več prave funkcije, saj pod upravo Muzeja solinarstva ostajajo samo štiri obnovljene solinarske hiše.

PRIMOŽ PIPAN, 2004

Slika 12: Zaradi poenotenja vstopnin v park, spremembe v upravljanju solin in izgube pravice do pridelave soli se Muzeju solinarstva slabo piše. Zaradi fizične nepovezanosti obeh delov solin (Lere in območja Fontanigge) je število obiskovalcev muzeja drastično upadlo. Vzdrževanje muzejskih solnih polj in solinske infrastrukture je neustrezno, saj ni več v domeni Muzeja. Srednjeveškemu solinarstvu, ki se je ohranjalo vsaj skozi muzejsko predstavitev, grozi dokončen zaton.

Na območju Sečoveljskih solin torej obstajajo mnogi nasprotujoči si interesi. Rešitev njihove usode nekateri vidijo v vpisu na seznam Unescove dediščine (Šuligoj 2013), drugi pa svarijo pred preobremenitvijo območja zaradi povečanega obiska (Carol 2017).

7 Dediščinjenje narave, dediščinjenje kulture

Harvey in Waterton (2015) odkrivata različne poglede na pokrajino kot dediščino. V nasprotju od kolonistov, belih priseljencev, ki ščitijo predvsem prvine naravne dediščine, staroselci v Avstraliji pokrajino dojemajo kot neločljivo celoto naravne in kulturne dediščine. Za evropocentrično pojmovanje sta značilna snovnost in vizualnost, za staroselsko pa nesnovnost, eksperimentalnost in čustvenost. Phil Sullivan, pripadnik avstralskega aboridžinskega ljudstva Ngiyampaa, zaposlen v ustanovi Nacionalni parki ter prstoživeče živali in rastline Novega Južnega Walesa v Avstraliji, na primer opozarja: »Naravna in kulturna dediščina narodnih parkov nista ločeni. Ločitev je umetna, obstoječa le pri belih priseljencih« (Harvey 2015).

V Sloveniji je v okviru nekdanje Jugoslavije za varovanje narave in kulture skrbela enotna ustanova. Muzej solinarstva, ki ga je leta 1990 Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran zasnoval v duhu »sodelovanja« naravne in kulturne dediščine, je v preteklosti uspešno promoviral dediščino srednjeveškega solinarstva. Umeščen je bil na zapuščene *Fontanigge*, robno območje, kjer ne bi bil moteč za turistično urbanizacijo turistično najbolj razvite občine v Sloveniji.

Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 pa sta se področji narave in kulture začeli razhajati in se naposled ločili. Z Zakonom o ohranjanju narave leta 1999 (Zakon ... 1999) je bil ustanovljen Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, ki je spremenil poimenovanje; nekdanja »naravna dediščina« se je preimenovala v »naravno vrednoto«.

Danes lahko 700-letno prakso srednjeveškega solinarstva na območju *Fontanigge* po vzoru Clarka in Watertona (2015) vzporejamo s sistemi staroselskih znanj. V tem primeru dobiva Muzej solinarstva vlogo predstavnika pokrajine staroselcev, ponovno vzpostavljena naravna pokrajina na zapuščenem območju *Fontanigge* pa vlogo naravne dediščine. Območje brez sodobne infrastrukture, ležeče v funkcionalni eksklavi tik ob državni meji s Hrvaško (Pipan 2008) in dostopno le po ozki makadamski cesti, je postalo **vroča točka biodiverzitete** – z vidika naravne dediščine nadpovprečno bogato območje, ločeno od Muzeja solinarstva. Kulturna dediščina je podrejena »novi naravi«. Muzej ne more opravljati svojega poslanstva – pridelovati soli na srednjeveški način, ker nima rudarske pravice za izkoriščanje rude, v tem primeru morske soli. **Nova narava** na območju *Fontanigge* je nastala spontano, naravno, zaradi nevezdrževanja solin. Stoletja stari različno globoki solinski kanali in bazeni danes služijo kot domovanje različnim vrstam ptic. Na Nizozemskem, na primer, pa novo naravo sistematično uvajajo že od devetdesetih let 20. stoletja. Področji sta bili tam večino 20. stoletja domeni ločenih sektorjev, danes pa prevladuje prepričanje, da je integrirana oblika upravljanja pokrajine edina perspektivna oblika in domena ustanov, ki se hkrati ukvarjajo tako z naravnim okoljem, kot s kulturno dediščino. Propagirajo t. i. koncept biografije pokrajine, ki je v interdisciplinarnem raziskovanju pokrajine, prostorskem načrtovanju in upravljanju pokrajine zelo uporabna metoda (Spek, Brinkkemper in Speleers 2006).

Najpogostejši tip velikih zavarovanih območij, ki so rezultat dolgotrajne povezanosti človeka z naravo (IUCN kategorija V), je **krajinski park**. Označuje območje z veliko ekološko, biotsko ali krajinsko vrednostjo. Teh je v Sloveniji 44 in zavzemajo 5,7 % njenega ozemlja (Smrekar, Polajnar Horvat in Ribeiro 2020). Uradni termin v slovenščini – krajinski park – ni sporen, nestrokovno pa je njegov prevod v angleščino. Uredbe in odloki o ustanovitvah posameznih krajinskih parkov nimajo uradnih prevodov, zato vlada na tem področju neenotnost. **Najustreznejši prevod** bi bil *designated landscape areas*. V Sloveniji prevladuje prevod v *landscape park*, pogost pa je tudi *nature park*. Pravila ni, pa če je ustanovitelj parka država, ali pa so to posamezne občine.

Zmeda je razvidna iz primera Krajinskega parka Strunjan. Na njegovi uradni spletni strani je navedeno njegovo angleško ime *Nature Park Strunjan* (Krajinski ... 2021a), na spletni strani stanovske

organizacije, ki združuje slovenske krajinske parke – Skupnosti naravnih parkov Slovenije (*The community of Nature Parks*) – pa je taisti park poimenovan *Landscape Park Strunjan* (Krajinski ... 2021b).

Ali bi v primeru, da bi bil angleški prevod slovenskega izraza »krajinski park« strokovno ustrezen, ime vnaprej sporočalo, ali je prioriteta njegovega varstvenega režima **narava** ali **kultura**? Bi bil proces dediščinjenja pokrajine Sečoveljskih solin drugačen, če bi se uradni angleški naziv Krajinskega parka Sečoveljske soline namesto »*Nature Park*« imenoval »*Landscape Park*«? Odpira se tudi vprašanje, ali sta imeni »*Landscape Park*« in »*Nature Park*« le etiketi za trženje turističnega produkta, ki sta izbrani glede na ciljno skupino obiskovalcev krajinskega parka.

Danes je v parkih poudarek predvsem na zaščiti ogroženih rastlinskih in živalskih vrst, vendar bi pri upravljanju zagotovo morali upoštevati več pokrajinskih prvin, vključno z nesovno dediščino. V obdobju 1967–1991 je območje *Fontanigge* postalo to, kar Mares, Rasin in Pipan (2013) imenujejo »**zapuščena pokrajina**«. Muzej solinarstva je v našem primeru »glas staroselev in neelit«, ki je sredi Evrope popolnoma preslišan. V odsotnosti sožitja med naravovarstvenimi in kulturnimi interesi je postal skrita narativa dediščinjenja pokrajine Sečoveljskih solin. Prevladujoči narativi v trženju ter promociji Sečoveljskih solin sta **blagovna znamka Piranska sol** na eni in **naravne vrednote Sečoveljskih solin** na drugi strani. Zaradi naraščanja pomena naravovarstva oziroma varovanja biodiverzitete in sklicevanja na zakonodajo s tega področja pa ob strani ostaja nekdanja »tovarna« morske soli *Fontanigge*. Sečoveljske soline so eden od primerov pokrajine, kjer se kažejo **konflikti interesov** različnih uporabnikov prostora. Dojemanje naravne dediščine na eni in kulturne dediščine na drugi strani je ključno za odnos med eno in drugo, za prevlado ene nad drugo ali za njuno uravnoteženo obravnavo. Ker v Sloveniji še nimamo sprejete pokrajinske politike, tudi nimamo organiziranega, sprejetega in uveljavljenega načina celovitega, povezanega in vključujočega varstva, načrtovanja in upravljanja pokrajine, ki bi zagotavljalo ustrezne razmere za njen dolgoročni in skladni razvoj. Od načina nadaljnega upravljanja tukajšnjih vrednot bo odvisno, katero področje, katera plast palimpsesta, ki jo v pokrajini Sečoveljskih solin piše antropocen, se bo ohranila.

Zahvala: Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa Dediščina na obrobjih (P5-0408), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

8 Viri in literatura

- Babič, J. 2005: Emergy analysis of the salt production process at the Sečovlje salt pans, Slovenia. Emergy Synthesis 3: Theory and Applications of the Emergy Methodology. Proceedings of the Third Biennial Emergy Analysis Research Conference. Gainesville.
- Benčič Mohar, E. 1992: Obnova solinske hiše. Muzej solinarstva. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 7. Piran.
- Bonin, M. 2009: Sečoveljske soline: predel Lera v začetku 20. stoletja. Diplomsko delo, Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem. Koper.
- Bonin, F. 2016: Belo zlato krilatega leva: razvoj severnojadranskih solin v obdobju Beneške republike. Piran.
- Carrol, L. 2017: Overtourism at UNESCO World Heritage Sites. *Ethical Traveler*, 8. 11. 2017. Medmrežje: <https://ethicaltraveler.org/2017/11/overtourism-at-unesco-world-heritage-sites/> (12. 4. 2021).
- Center za kreativnost: Partnerska mreža CzK, 2020. Medmrežje: <https://czk.si/program/partnerska-mreza-czk/> (15. 3. 2021).
- Clarke, A., Waterton, E. 2015: A journey to the heart: Affecting engagement at Uluru-Kata Tjuta National Park. *Landscape Research* 40-8. DOI: <https://doi.org/10.1080/01426397.2014.989965>
- Čáp, F. 1957: La ragazza della salina. Film. Milano, Grünwald, Zagreb.
- Črnivec, V., Pipan, P., Žabjek, I. 2004: Zgodba o soli. Videoposnetek, Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran. Piran.

- Črnivec, V., Pipan, P., Žabjek, I. 2006: The story about salt. Videoposnetek, Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran. Piran.
- Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst. Uradni list Evropskih skupnosti L 206 (22. 7. 1992). Bruselj. Medmrežje: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&from=EN> (29. 11. 2022).
- Direktiva 2009/147/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 30. novembra 2009 o ohranjanju prosto živečih ptic. Uradni list Evropske unije L 20 (26. 1. 2010). Bruselj. Medmrežje: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=EN> (29. 11. 2022).
- eAmbrosia 2021: The EU geographical indications register. Medmrežje: <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/> (20. 4. 2021).
- Evropska konvencija o krajini 2004. Medmrežje: <http://www.krajinskapolitika.si/krajinska-politika/evropska-konvencija-o-krajini/> (20. 4. 2021).
- Fridl, J., Urbanc, M., Pipan, P. 2009: The importance of teachers' perception of space in education. *Acta geographica Slovenica* 49-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS49205>
- Gombač, S. 2007: Portoroške potniške proge. Letala s sidrom: hidroavioni v Portorožu in okolici. Ljubljana.
- Granda, N. 2020: Competition: Salt-pan house – Final report. *Outsider*, 28. 2. 2020. Medmrežje: <https://outsider.si/competition-salt-pan-house-final-report/> (16. 2. 2021).
- Granda, N. 2021: Ujeta dediščina. Medmrežje: <https://outsider.si/dediscina-med-neoliberalci-in-paraziti/> (16. 1. 2021).
- Harrison, R. 2015: Beyond »natural« and »cultural« heritage: Toward an ontological politics of heritage in the age of Anthropocene. *Heritage and Society* 8-1. DOI: <https://doi.org/10.1179/2159032X15Z.00000000036>
- Harvey, D. C. 2001: Heritage pasts and heritage presents: Temporality, meaning and the scope of heritage studies. *International Journal of Heritage Studies* 7-4. DOI: <https://doi.org/10.1080/13581650120105534>
- Harvey, D. 2015: Landscape and heritage: trajectories and consequences. *Landscape Research* 40-8. DOI: <https://doi.org/10.1080/01426397.2014.967668>
- Harvey, D. C., Waterton, E. 2015: Editorial: Landscapes of heritage and heritage landscapes. *Landscape Research* 40-8. DOI: <https://doi.org/10.1080/01426397.2015.1086563>
- Izvedbena uredba Komisije (EU) št. 436/2014 z dne 23. aprila 2014 o vpisu imena v register zaščiteneh označb porekla in zaščiteneh geografskih označb (Piranska sol (ZOP)). Uradni list Evropske unije L 128 (30. 4. 2014). Bruselj. Medmrežje: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0436&qid=1665082997133&from=EN> (29. 11. 2022).
- Kaj je Natura 2000? Agencija Republike Slovenije za okolje. Ljubljana, 2021. Medmrežje: <https://www.arso.gov.si/narava/natura%202000/> (21. 6. 2021).
- Kladnik, D., Pipan, P. 2008: Bay of Piran or Bay of Savudrija? An example of problematic treatment of geographical names. *Acta geographica Slovenica* 48-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS48103>
- Kladnik, D., Pipan, P. 2009: The Bay of Piran (Piranski zaliv): an example of political controversy in geographical names as an expression of cultural relations: Geographical names as a part of the cultural heritage. *Wiener Schriften zur Geographie und Kartographie* 18. Wien.
- Kladnik, D., Pipan, P., Gašperič, P. 2014: Poimenovanje Piranskega zaliva. *Geografija Slovenije* 27. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610503361>
- Kolenc, R., Boudet, M., Karo, B., Ravbar, N., Kern, M., Pucer, M., Perez, G., Ban, V., Wolf, G., Vogrič, M., Deržek, P., Cetina, J., Balaban, J., Zabukovec, B., Drinovec, J., Skrt, M., Stančič, M., Maraž, I. 1971: Projekt Gornji Jadran: detajlni načrt Strunjan. Predkoncept. Invest biro. Koper.
- Košir, U., Pipan, P. 1999: Mednarodni delovni tabor na Sečoveljskih solinah. *Annales, Series historia naturalis* 9-1.
- Krajinski park Strunjan. Strunjan, 2021a. Medmrežje: <https://parkstrunjan.si/> (10. 6. 2021).

- Krajinski park Strunjan. Strunjan, 2021b. Medmrežje: <https://www.naravniparkislovenije.si/slo/naravni-parki/krajinski-park-secoveljske-soline> (10. 6. 2021).
- Križan, B. 1990: Preobrazba Sečoveljskih solin ter varstvo naravne in kulturne dediščine. Primorje: 15. zborovanja slovenskih geografov. Portorož.
- Laganis, J., Debeljak M. 2006: Sensitivity analysis of the emergy flow at the solar salt production process in Slovenia. *Ecological Modeling* 194, 1-3. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecolmodel.2005.10.025>
- Mares, P., Rasin, R., Pipan, P. 2013: Abandoned landscapes of former German settlement in the Czech Republic and in Slovenia. *Cultural Severance and the Environment*. Dordrecht. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-6159-9_20
- Moore, D. K. 1999: *Holdfast: At Home in the Natural World*. New York.
- Natura 2000 Network Viewer 2019. European Environment Agency. Medmrežje: <https://natura2000.eea.europa.eu/> (5. 4. 2021).
- Nic Craith, M. 2012: Europe's (un)common heritage(s). *Traditiones* 41-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2012410201>
- Odlok o razglasitvi Krajinskega parka Sečoveljske soline. Uradne objave občin Ilirska Bistrica, Izola, Koper, Piran, Postojna in Sežana 5/90 (26. 1. 1990). Koper.
- Odlok o razglasitvi Muzeja solinarstva za kulturni spomenik državnega pomena. Uradni list Republike Slovenije 29/2001. Ljubljana.
- Olwig, K. R. 1996: Recovering the substantive nature of landscape. *Annals of the Association of American Geographers* 86-4. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1996.tb01770.x>
- Pahor, M., Poberaj, T. 1963: Stare Piranske soline. Ljubljana.
- Pahor, M. 1972a: Solinarski skansen. Piran.
- Pahor, M. 1972b: Solinarski skansen: turističnim in kulturnim delavcem v razmislek. Obala 14. Koper.
- Pipan, P. 2006: Challenges for ecotourism in Sečovlje Saltpans in Northern Adriatic; Slovenia. *Building on Natural Advantages*. Townsville.
- Pipan P. 2008: Border dispute between Croatia and Slovenia along the lower reaches of the Dragonja River. *Acta geographica Slovenica* 48-2. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.3986/AGS48205>
- Pipan, P. 2009: Vpliv projektov mednarodnega prostovoljnega dela na razvoj Muzeja solinarstva v Sečoveljskih solinah. Soline: ogrožena kulturna krajina. Piran.
- Pipan, P. 2010: Sečoveljske soline. DEDI - digitalna enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem. Medmrežje: <http://www.dedi.si/dediscina/430-secoveljske-soline> (5. 4. 2021).
- Pipan, P., Črnivec, V. 2007: Zgodba o soli. *Geografija v šoli* 16-3.
- Pipan, P., Kokalj, Ž. 2017: Transformation of the Jeruzalem Hills cultural landscape with modern vineyard terraces. *Acta geographica Slovenica* 57-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.4629>
- Potočnik, S. 1971: Erazem in potepuh 4/5. Nanizanka Televizije Ljubljana. Ljubljana.
- Ravnik, M. 1987: Nepremična etnološka dediščina Sečoveljskih solin. Sečoveljske soline včeraj – danes – jutri. *Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera«* 5. Piran,
- Ravnik, M. 1992: Od zamisli do pričetka obnovitvenih del. *Muzej solinarstva. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera«* 7. Piran.
- Savnik, R. 1951: Solarstvo Šavrinskega primorja. *Geografski vestnik* 23.
- Savnik, R. 1965: Problemi Piranskih solin. *Geografski zbornik* 9.
- SI-STAT: Prihodi in prenočitve domačih in tujih turistov po občinah, ID tabele: 2164525S. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana, 2021.
- Smrekar, A., Polajnar Horvat, K., Ribeiro, D. 2020: Slovenia's protected areas. *The Geography of Slovenia: Small but Diverse*. Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-14066-3_21
- Spek, Th., Brinkkemper, O., Speleers, B. P. 2006: Archaeological heritage management and nature conservation, recent developments and future prospects, illustrated by three Dutch Case studies. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 46.

- S4UC9K-Panels 2020. Medmrežje: <https://outsider.si/wp-content/uploads/2020/02/S4UC9K-Panels.pdf> (4. 6. 2021).
- Škanata, K. 1958: Bjele žetve. Film. Zagreb.
- Škanata, K. 1959: Morska solana. Film. Zagreb.
- Štiglic, T. 1985: Poletje v školjki. Film. Ljubljana.
- Šuligoj, B. 2013: Svetovni spomenik, ki je zrasel na soli. Slovenska kandidatura za Unescov seznam Krajinski park Sečoveljske soline in Piran do sredine februarja že na preizkusnem seznamu? Delo, 25. 10. 2013.
- Tradicionalno pridelovanje morske soli: Opis enote žive dediščine, EID: 2-00042. Ministrstvo za kulturo. Ljubljana, 2015. Medmrežje: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/NESNOVNA/RNSD_SI/Rzd-02_00042.pdf (21. 6. 2021).
- UNESCO Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine 2003. Medmrežje: <https://www.gov.si/novice/2020-12-11-nov-novica-201211151903/> (29. 11. 2022).
- Urbanc, M., Printsman, A., Palang, H., Skowronek, E., Woloszyn, W., Konkoly Gyuró, É. 2004: Comprehension of rapidly transforming landscapes of Central and Eastern Europe in the 20th century. *Acta geographica Slovenica* 44-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS44204>
- Uredba o Krajinskem parku Sečoveljske soline. Uradni list Republike Slovenije 29/2001. Ljubljana.
- Wearing, S. 2001: Volunteer Tourism: Experiences That Make a Difference. Sydney.
- WFMHRQ-Panels 2020. Medmrežje: <https://outsider.si/wp-content/uploads/2020/02/WFMHRQ-Panels.pdf> (4. 6. 2021).
- Zakon o ohranjanju narave. Uradni list Republike Slovenije 56/1999. Ljubljana.
- Zgodovina Aerodroma Portorož. Portorož, 2021. Medmrežje: <https://www.portoroz-airport.si/si/o-nas/zgodovina/> (26. 3. 2021).
- Zorn, M., Ferk, M., Lipar, M., Komac, B., Tičar, J., Hrvatina, M. 2020: Landforms of Slovenia. The Geography of Slovenia: Small but Diverse. Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-14066-3_3
- Žagar, Z. 1987: Življenje in delo v solinah. Sečoveljske soline včeraj – danes – jutri. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 5. Piran.
- Žagar, Z. 1992a: Muzej solinarstva. Muzej solinarstva. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 7. Piran.
- Žagar, Z. 1992b: Solinarstvo na severozahodni obali Jadranskega morja. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 7. Piran.
- Žagar, Z. 1992c: »Sol se dela pozimi«. Muzej solinarstva. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 7. Piran.
- Žagar, Z. 1992d: Kako je deloval solni fond v starih Piranskih solinah. Muzej solinarstva. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 7. Piran.
- Žagar, Z. 1992e: V soline so šli. Muzej solinarstva. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 7. Piran.
- Županijsko lovište XVIII/101 Buje 1:25.000. Institut za primijenjenu ekologiju. Zagreb, 2006. Medmrežje: <https://lsiz.hr/pdf/lovista/loviste-buje.pdf> (3. 6. 2021).

9 Summary: The appropriation of the Sečovlje salt pans landscape: natural and cultural heritage

(translated by DEKS d.o.o.)

The article examines landscape heritagization in the Sečovlje salt pans. It focuses on inappropriate management of the landscape as heritage, and especially insufficient coordination between various actors and managers of (new) nature and culture. The goal is to stimulate the integration of nature and culture through heritagization in order to protect the landscape as heritage from additional deterioration. The Sečovlje salt pans, located on the Istrian peninsula in the north-east of the Adriatic Sea,

with an area of 593 ha, are the largest on the eastern Adriatic coast, still preserving the traditional process of salt harvesting. The Sečovlje salt pans are an old cultural landscape – the roots of the saltworks probably go as far back as antiquity, and the written sources date back to the 13th century. In the northern area – *Lera* the salt production is still active. In the southern part – *Fontanigge*, the medieval structure of the salt pans and the way of working were preserved by 1967, when the production stopped.

When the medieval salt production technology in Fontanigge finally collapsed, the path to its heritagization was open. In 1990, the Municipality of Piran declared the Sečovlje Salt Pans Designated Landscape Area. The Museum of Salt Making in Fontanigge came to life in 1991 in a renovated salt-pan house in the designated landscape area, as part of the »Sergej Mašera« Maritime Museum Piran. The Designated Landscape Area and the Museum of Salt Making were granted state protection status in 2001. In 2004 Museum of Salt Making received the Europa Nostra Medal in the category of Cultural Landscapes for the year 2003. This was the first time that any institution from Slovenia received the European Union Prize for Cultural Heritage/the Europa Nostra Award.

In 1999 Telekom Slovenije took over the concession for the extraction of salt in the Lera area. It established the company Soline, pridelava soli d.o.o. It, reinforced the story about salt, based on historical facts, and designed the brand *Piranske soline* (Piran Salt Pans). In 2001, it also acquired the concession for the management of the Sečovlje Salt Pans Designated Landscape Area for 20 years. Nowadays, the traditional Piran salt and a variety of cosmetics and souvenirs related to salt are recognizable and sold all over the world. In 2014, »*Piranska sol*« was registered in the European Union with a protected designation of origin (PDO) under the file number PDO-SI-1098. In 2015, traditional sea salt production was granted the status of intangible cultural heritage in the Slovenian National Register (EID: 02-00042). The story about salt making is included wherever possible in the touristy neighbourhood – in hotels, restaurants and shops, as well as in open public space. The salt-making and the salt-pan landscape are presented through selected art photographs, reproductions of old photographs and statues, and since 2003 during the Salt Making Festival. The salt pans landscape is often used in screenplays or as a set of various films.

Soon after the cessation of salt production and maintenance of the levees in Fontanigge, the nature conservation function gained in importance. The area began to take on the appearance of a wetland again. The Sečovlje salt pans became the largest Slovenian coastal wetland and its most important ornithofaunal locality. In 1993, Fontanigge was the first in Slovenia to be included in the List of Ramsar wetlands. In 2004, upon Slovenia's accession to the European Union, the Sečovlje salt pans and their surroundings became part of the Natura 2000 protected area. In twenty years, the Sečovlje Salt Pans Designated Landscape Area with its headquarters with a visitor centre and viewing platform in Lera, has arranged numerous routes for visitors, bird observatories, and information boards.

But the heritage of medieval saltworks in Fontanigge is decaying. The area of the Sečovlje salt pans is sinking due to the tectonics and due to the unrehabilitated, abandoned black coal mine, which extends below the salt pans. Another reason is inadequate management of the heritage of the salt pans, particularly the lack of coordination between different managers and the lack of maintenance. The consequences of subsidence could only be successfully tackled if the necessary measures were taken, especially the maintenance of the embankments. The floods threaten the foundations of the four restored museum salt-pan houses, and even more so the other unmaintained ruins. From original 493 salt-pan houses, there were only 118 existing in 1984. By 2019 the number of former salt-pan houses in Fontanigge area has dropped to 70 – predominantly in ruins. The Museum of Salt Making no longer produces salt, having no permit. The state concession for the extraction of ore – sea salt – is operated by the company SOLINE Pridelava soli, d.o.o., which manages the Sečovlje Salt Pans Designated Landscape Area. Both Museum salt fields also came under its administration and care. The entrance fee to the designated landscape area now includes entry to the Museum. Thus, the Museum of Salt Making can no longer charge the entrance fee, issue tickets, or keep statistics on the number of visitors. All this is the responsibility of the Sečovlje Salt Pans Designated Landscape Area. There was a drastic drop in the

number of visitors to the Museum of Salt Making. In 2005, there were 25,000. Together with the proceeds from the sale of souvenirs – the salt, produced in the medieval way – it financially covered its activities. Now, the Museum can be accessed on foot, by bicycle or by electric train with zero carbon emissions and no noise that would disturb the birds, but in 2019, it only had about 3,000 visitors. The saltworks skansen thus no longer has any real function, as only four renovated salt-pan houses – without the salt fields – remain under the administration of the Museum of Salt Making.

»The story of the landscape« is composed of collaborative stories about natural and cultural heritage. With regard to the Fontanigge area in the Sečovlje salt pans, cultural heritage has been subordinated to new nature. In the discussion between nature and culture in Fontanigge, the domain of nature and biodiversity conservation has prevailed over the domain of the cultural heritage of the salt pans and the domain of conserving built heritage: the ruined houses in the salt pan. Currently, contradictions exist between the interests of nature conservation and cultural conservation; however, these are only apparent. The dilemma found in the discourse between cultural and natural heritage is addressed well by Harrison (2015), who feels that criticism of separating natural heritage from cultural heritage is well established; many regard this separation as artificial. The Museum of Salt Making has previously engaged in the heritagization of medieval salt making. It was designed in the spirit of »collaborative conversation,« as Harvey and Waterton (2015) term the coexistence of cultural and natural heritage. The medieval practice of making salt at Fontanigge going back seven centuries should be understood in the framework of indigenous knowledge systems. The Museum of Salt Making therefore serves as an indigenous landscape, and nature protection serves as natural heritage.

POLEMIKE

SLOVENSKI ENDONIMI V DVOJEZIČNIH ZEMLJEPISNIH IMENIH V ITALIJI, AVSTRIJI IN NA MADŽARSKEM

AVTORJA

dr. Matjaž Geršič

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana; matjaz.gersic@zrc-sazu.si, <https://orcid.org/0000-0001-9640-6037>

dr. Drago Perko

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana; drago.perko@zrc-sazu.si, <https://orcid.org/0000-0002-2568-9268>

DOI: <https://doi.org/10.3986/GV94107>

UDK: 91:81'373.21(450+436+439)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Slovenski endonimi v dvojezičnih zemljepisnih imenih v Italiji, Avstriji in na Madžarskem

Prispevek naslavlja rabo dvojezičnih zemljepisnih imen na območjih zunaj Slovenije, kjer živi avtohtona slovenska manjšina. Ker ta imena še niso standardizirana skladno s priporočili Organizacije združenih narodov, je njihova raba zelo otežena. Za njihovo standardizacijo so odgovorni standardizacijski organi sosednjih držav Slovenije. Prispevek na podlagi pravnih dokumentov in uradnih seznamov predstavlja seznam dvojezičnih imen naselij ali njihovih delov, za katere se priporoča raba tudi v slovenskem jeziku. V Italiji je takih imen skoraj 300, v Avstriji pol manj, na Madžarskem pa sedem.

KLJUČNE BESEDE

geografija, imenoslovje, slovenski jezik, slovenska manjšina, zemljepisno ime, endonim, standardizacija

ABSTRACT

Slovenian endonyms in bilingual geographical names in Italy, Austria and Hungary

This article deals with the use of bilingual geographical names in areas outside Slovenia where a native Slovenian minority lives. Because these names have not yet been standardized according to the recommendations of the United Nations, their use is very difficult. The standardization bodies of Slovenia's neighboring countries are responsible for their standardization. Based on legal documents and official lists, the article compiles a list of bilingual names of settlements or their parts, which are recommended for use in Slovenian as well. There are almost three hundred such names in Italy, half that number in Austria, and seven in Hungary.

KEY WORDS

geography, onomastics, Slovenian language, Slovenian minority, geographical name, endonym, standardization

Uredništvo je prispevek prejelo 11. novembra 2022.

1 Uvod

Vprašanje manjšinskih jezikov oziroma dvojezičnosti je pogosto zapleteno politično vprašanje, ki lahko vpliva na življenje običajnih ljudi, pa tudi na odnose med posameznimi državami. Tega se zaveda tudi Organizacija združenih narodov, ki je reševanje vprašanja rabe dvojezičnih zemljepisnih imen prepustila svojemu delovnemu organu, to je Skupini izvedencev Združenih narodov za zemljepisna imena ali UNGEGN-u (*United Nation Group of Experts on Geographical Names*). UNGEGN je že na svoji drugi konferenci leta 1972 v Londonu sprejel Resolucijo II/36 o problematiki manjšinskih jezikov, s katero Organizacija združenih narodov (OZN) priporoča državam, da s predstavniki in govorniki manjšinskega jezika sprejmejo pravilni zapis za vsa zemljepisna imena v manjšinskem jeziku, jih standardizirajo ter objavijo na uradnih zemljevidih in v državnih imenikih (Raper 1996).

Za standardizacijo zemljepisnih imen po svetu (Perko, Jordan in Komac 2017; Kladnik, Geršič in Perko 2020) so odgovorna tako imenovana standardizacijska nacionalna telesa (organi), ki skrbijo za standardizacijo vseh zemljepisnih imen znotraj svoje države in sodelujejo s standardizacijskimi telesi drugih držav pri standardizaciji dvojezičnih imen v teh državah. Tako Slovenija, kjer je standardizacijsko telo Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen (KSZI) Vlade Republike Slovenije, standardizira vsa zemljepisna imena v Sloveniji (Perko 2022; Perko, Geršič in Zorn 2023). Pri standardizaciji italijanskih in madžarskih zemljepisnih imen na dvojezičnih območjih v Sloveniji sodeluje z italijanskim in madžarskim standardizacijskim telesom, hkrati pa lahko sodeluje z italijanskim, avstrijskim in madžarskim standardizacijskim telesom pri standardizaciji slovenskih zemljepisnih imen v Italiji, Avstriji in na Madžarskem.

Slovenija se torej z dvojezičnimi zemljepisnimi imeni srečuje na dva načina:

- prvič kot država, ki rešuje probleme dvojezičnih endonimov znotraj svojega ozemlja, in sicer na območjih, kjer živijo člani italijanske in madžarske manjšine,
- drugič pa kot država, ki skuša sodelovati pri reševanju slovenskih endonimov zunaj svojega ozemlja, in sicer na območjih sosednjih držav, kjer živi slovenska narodna manjšina.

KSZI je skladno z več resolucijami OZN, ki spodbuja standardizacijska telesa držav, da v postopku standardizacije pripravljajo zbirke in izdajajo sezname zemljepisnih imen oziroma imenike ali gazetarje (Kladnik in Perko 2013; 2015b), do zdaj sodelovala pri pripravi štirih zbirk ter standardizaciji in izdaji dveh imenikov. To so zbirka imen držav (Kladnik in Perko 2007; 2013; 2015a; 2015b), zbirka imen naselij (Gabrovec in Perko 1996; 1997; Perko in Geršič 2021), zbirka slovenskih eksonimov (Kladnik s sodelavci 2013; Kladnik in Geršič 2014; Perko in Kladnik 2017; 2019), Zgoščeni imenik zemljepisnih imen Državne pregledne karte Republike Slovenije v merilu Slovenije 1 : 1.000.000 in (Perko 2001) in Imenik zemljepisnih imen Državne pregledne karte Republike Slovenije v merilu 1 : 250.000 (Furlan s sodelavci 2008).

Na obeh uradnih imenikih je KSZI standardiziral vsa zemljepisna imena znotraj Slovenije, tudi slovensko-italijanske in slovensko-madžarske dvojezične endonime (na primer Koper/Capodistria ali Lendava/Lendva), zunaj Slovenije pa samo slovenske eksonime (na primer Aquileia/Oglej v Italiji ali Rijeka/Reka na Hrvaškem), slovenske endonime (na primer Tarvisio/Trbiž v Italiji ali Villach/Beljak v Avstriji) pa samo zapisala, saj je njihova standardizacija v pristojnosti standardizacijskih teles sosednjih držav.

V sosednje države sega tudi Register zemljepisnih imen ali REZI, ki je največja zbirka zemljepisnih imen v Sloveniji z več kot 200.000 zapisi in vsebuje zemljepisna imena z državnih zemljevidov v merilih: 1 : 1.000.000, 1 : 250.000, 1 : 25.000 in 1 : 5000 (oziroma 1 : 10.000 za redko poseljena območja).

Od 213.849 zapisov zemljepisnih imen, kolikor jih je bilo v zbirki REZI na začetku leta 2022, jih je 191.230 ali 89,4 % v Sloveniji, 4158 ali 1,9 % v Italiji, 5507 ali 2,6 % v Avstriji, 445 ali 0,2 % na Madžarskem in 12.509 ali 5,9 % na Hrvaškem, glede na jezik pa 193.571 ali 90,5 % v slovenščini, 3241 ali 1,5 % v italijanščini, 3867 ali 1,8 % v nemščini, 805 ali 0,4 % v madžarščini in 12.365 ali 5,8 % v hrvaščini. Glede na avtohtonost je 213.424 ali 99,8 % endonimov in 425 ali 0,2 % eksonimov (Perko, Tičar in Geršič 2022).

Znotraj Slovenije je na vseh merilih 1255 zapisov endonimov v italijanskem ali madžarskem jeziku, zunaj Slovenije pa 3396 zapisov endonimov in eksonimov v slovenskem jeziku: 1619 v Italiji (1496 endonimov in 123 eksonimov), 1640 v Avstriji (1444 endonimov in 196 eksonimov), 93 na Madžarskem (25 endonimov in 68 eksonimov) in 44 na Hrvaškem (6 endonimov in 38 eksonimov). Dejansko je število endonimov in eksonimov manjše, saj se nekateri zapisi ponavljajo na različnih merilih.

Na ravni merila 1 : 5000 je v Avstriji 94 zapisov slovenskih imen, na Hrvaškem 15, na Madžarskem 38 in v Italiji 65, skupaj 212, na ravni merila 1 : 25.000 v Avstriji 1033, na Hrvaškem 5, na Madžarskem 26 in v Italiji 1279, skupaj 2343 zapisov, na ravni merila 1 : 250.000 v Avstriji 439, na Hrvaškem 15, na Madžarskem 23 in v Italiji 235, skupaj 712 zapisov, na ravni merila 1 : 1.000.000 pa je v Avstriji 74 zapisov slovenskih imen, na Hrvaškem 9, na Madžarskem 6 in v Italiji 40, skupaj 129 (Perko, Tičar in Geršič 2022).

Predstavljeni imeniki in zbirke so torej pomembni slovenski državni dokumenti tudi za slovenske endonime v zamejstvu in strokovna podlaga za njihovo standardizacijo.

2 Način dela

Naselitveni prostor Slovencev je bil v preteklosti nekajkrat večji kot danes, zaradi zgodovinskih in političnih razlogov pa del slovenskega prebivalstva živi zunaj meja slovenske države. Pomembno vlogo kot braniku slovenstva v zamejstvu imajo tudi zemljepisna imena. V njihovi rabi se zrcali jezikovna pripadnost matičnemu narodu in boj proti asimilaciji. Žal je njihova obravnava dokaj skromna, sistematičnih študij pa skorajda ni.

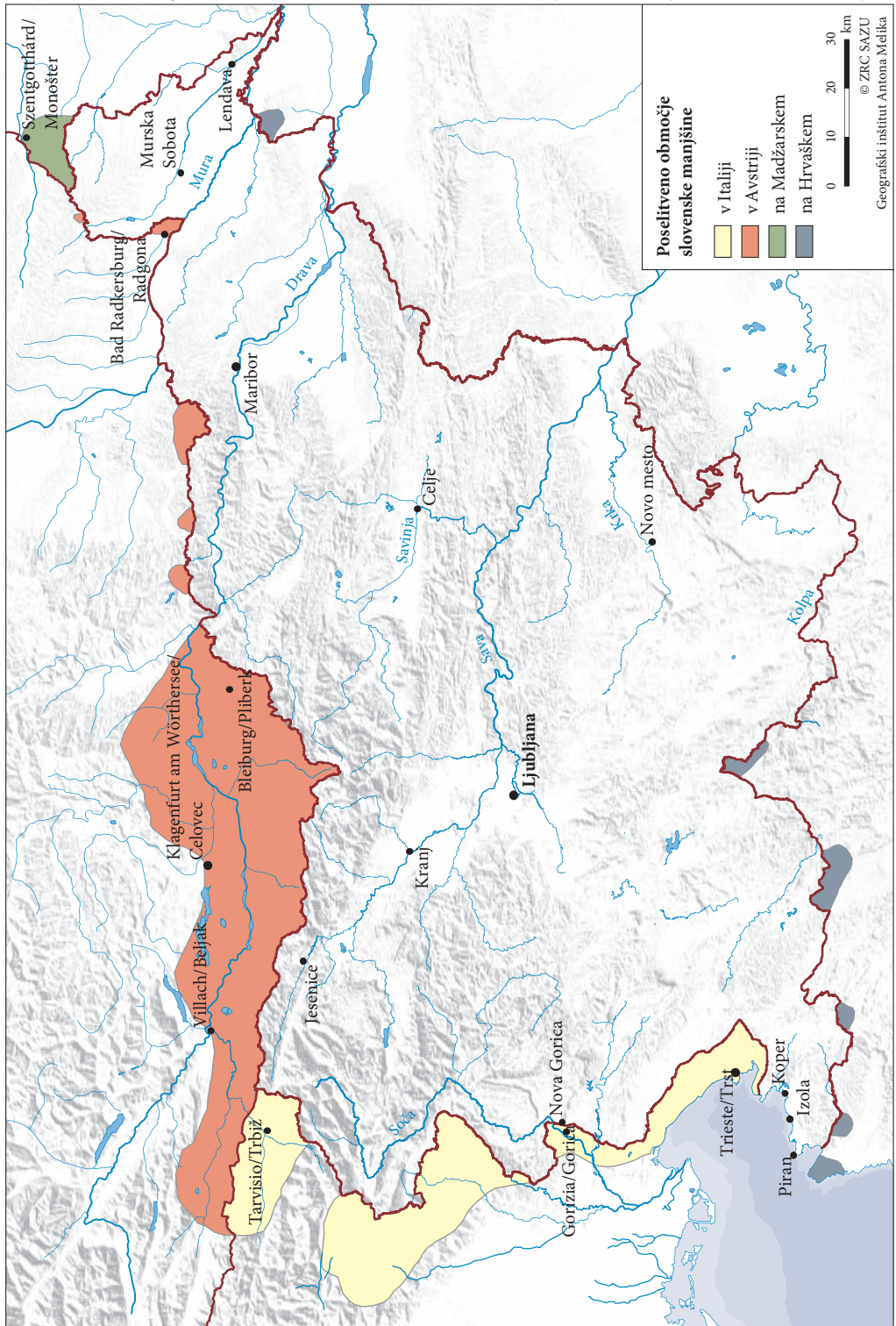
V prispevku obravnavamo s Slovenci poseljena območja v sosednjih državah (slika 1) in objavljamo sezname dvojezičnih ali večjezičnih imen naselij na teh območjih, ki so nastali na podlagi uradnih dokumentov. Priprava takšnih imenikov tudi za zemljepisna imena zunaj Slovenije je pomembna naloga slovenskih jezikoslovcev in zemljepiscev, takšno gradivo pa je v pomoč strokovni in laični javnosti in primerna podlaga za standardizacijo obeh jezikovnih različic dvojezičnih imen, v našem primeru italijansko-slovenskih, nemško-slovenskih in madžarsko-slovenskih. V Sloveniji postopek standardizacije slovensko-italijanskih in slovensko-madžarskih zemljepisnih imen že poteka.

Danes Slovenci kot avtohtona narodna skupnost živijo v vseh štirih sosednjih državah in vse jim nudijo določeno stopnjo pravnega varstva, vendar pa se njegov obseg in udejanjanje med njimi razlikujeta. Pri vprašanju rabe zemljepisnih imen sta pomembna tudi zgodovinski in jezikovni vidik. Do osamosvojitve Slovenije Slovenci na Hrvaškem niso imeli statusa manjšine, njihova poselitev je močno razpršena, zaradi jezikovne sorodnosti s Hrvati pa so močno asimilirani in v praksi svojih manjšinskih pravic skoraj ne udejanjajo, zato v prispevku slovenskih zemljepisnih imen na Hrvaškem ne obravnavamo. Treba je še opozoriti, da slovenske oblike imen nekaterih naselij, na primer Pulj za *Pulo*, Reka za *Rijeko*, Karlovec za *Karlovac* ali Sisek za *Sisak* nimajo statusa manjšinskih imen, saj niso slovenski endonimi, ampak so slovenski eksonimi (Perko in Kladnik 2019).

Obravnavamo torej imenoslovje v slovenskem zamejstvu v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, torej slovenske endonime, omejujemo pa se samo na ojkonime, predvsem imena naselij in deloma njihovih delov. Za vsako območje najprej predstavimo nekaj splošnih značilnosti, nato dosedanjo obravnavo sorodne tematike, na koncu pa na podlagi pravnih dokumentov dodajamo sezname poimenovanih naselij, ki so uradno dvojezična.

Deloma smo si pomagali s slovenskimi zbirkami in imeniki zemljepisnih imen, predstavljenimi v uvodnem poglavju, ki segajo tudi na območje slovenskih sosed, deloma pa z drugimi dokumenti in ostalim imenoslovnim gradivom, ki so nam ga pomagali zbirati naši konzularni predstavniki v Italiji in na Madžarskem ter nekateri drugi strokovnjaki s tega področja. Navedeni so v zahvali članka.

Slika 1: Območja avtohtone poselitve Slovencev v zamejstvu. ► str. 138

3 Slovenski ojkonimi v Italiji

Slovenci so v Italiji avtohtona narodna skupnost. Živijo v avtonomni deželi Furlaniji - Julijski krajini na Tržaškem, Goriškem in Videmskem. Na Videmskem (z izjemo Kanalske doline), torej v Benečiji in Reziji, so Slovenci del Italije postali leta 1866, na Goriškem, Tržaškem in Kanalski dolini pa po koncu prve svetovne vojne in tako je ostalo tudi po drugi svetovni vojni. Pravno varstvo Slovencev v Italiji zagotavlja 6. člen ustave iz leta 1948, Zakon o zaščiti jezikovnih manjšin v Italiji iz leta 1999, Zakon o zaščiti slovenske jezikovne manjšine v Italiji, tudi Zaščitni zakon za Slovence v Italiji iz leta 2001, in nekateri drugi zakonski akti (Slovenci v Italiji 2021). Ključen pri rabi slovenskih zemljepisnih imen je že omenjeni zakon iz leta 2001. V 10. členu z naslovom Javni napisi in toponimi navaja: »Z odlokom predsednika deželnega odbora in na osnovi predloga Odbora ter po mnenju pristojnih ustanov se na osnovi seznama, ki ga predvideva 4. člen, določijo občine in deli občin ter kraji in ustanove, v katerih je ob italijanskem predvidena raba slovenskega jezika na napisih javnih uradov, na uradnih papirjih in na splošno na vseh javnih napisih kot tudi na praporih. Ta določila se uveljavljajo tudi pri toponomastičnih napisih in pri cestnih oznakah ...« (Zaščitni zakon za ... 2001).

Zemljepisna imena na slovenskem etničnem ozemlju zdajšnje Italije je v več delih obravnaval Pavle Merkú (Merkú 2002), posvečal pa se je predvsem krajevnim imenom (na primer v delih Pisava in raba slovenskih krajevnih imen (Merkú 1970), Krajevno imenoslovje na Tržaškem (Merkú 1991)), mestoma pa tudi ostalim zemljepisnim imenom (Prispevek k mikrotoponomastiki tržaške okolice (Merkú 1992)). Vlado Klemše je preučeval krajevna, ledinska in vodna imena v Števerjanu (Klemše 1993), slovenska krajevna in ledinska imena v Furlaniji in Karniji (Klemše 1986), krajevna imena na Doberdobskem krasu (Klemše 2008), kjer je že prej raziskal tudi ledinska (Klemše 1988) in vodna imena (Klemše 2007). Številna spoznanja s področja krajevnih in drugih imen so zbrana tudi v dveh knjigah Krajevnega leksikona Slovencev v Italiji (Bufon in Kalc 1990; Rupel 1995).

PRIMOŽ PIPAN

Slika 2: Dvojezični napis v Italiji.

Uradno je torej določen seznam občin (skupaj 32), kjer se izvaja manjšinski zakon, v dveh občinah pa so v odredbi omenjena le posamezna naselja (Decreto ... 2007). Občine po pokrajinah navajamo v preglednici 1 (stolpec 2). Kljub nekaterim publiciranim delom, pa celostnega seznama uradnih krajevnih dvojezičnih imen v Italiji nismo uspeli najti. Najboljši približek je spletišče, na katerem so zbrani številni statistični podatki (Medmrežje 1). Znotraj tega sistema je mogoče najti tipizacijo naselij in občin, med drugim tudi glede na pripadnost manjšine. Seznam je sicer pomanjkljiv, saj navaja, da je s slovensko manjšino poseljenih 25 občin, v vsaki občini pa so navedena tudi naselja. Slovenskih imenskih različic za ta naselja v omenjenem seznamu večinoma ni navedenih. Poiskali smo jih v drugih virih in jih predstavljamo v preglednici 1. Ta seznam ne vsebuje številnih zaselkov, mestnih četrti in drugih delov naselij, poimenovanih s slovenskimi imeni (slika 2).

*Preglednica 1: Seznam imen naselij v dvojezičnih občinah v Italiji (*slovenska imenska različica v razpoložljivih virih ni bila identificirana; **odredba o dvojezičnosti velja le za določena naselja znotraj občine, v seznamu pa so navedena vsa, ki jih omenja statistični portal; ***naselje znotraj občine, za katerega velja odredba o dvojezičnosti).*

pokrajina	občina	naselje ali del naselja	
		italijansko ime	slovensko ime
Provincia di Gorizia/ Goriška pokrajina	Cormons/ Krmin	Angoris	*
		Borgnano	Borjan
		Brazzano	Bračan
		Cormons	Krmin
		Giassico	Jasih
	Doberdò del Lago/ Doberdob	Devetachi	Devetaki
		Doberdo del Lago	Doberdob
		Jamiano	Jamlje
		Marcottini	Poljane
		Visintini	Vižintini
	Gorizia/ Gorica	Gorizia	Gorica
	Monfalcone/ Tržič	Archi	*
		Aris	Darež
		Crosera	*
		Lisert	*
		Marina Julia	*
		Marina Nova	*
		Monfalcone	Tržič
		Panzano	Pancan
		Pietrarossa	*
Rocca		*	
San Polo	*		
Schiavetti	*		

pokrajina	občina	naselje ali del naselja	
		italijansko ime	slovensko ime
Provincia di Trieste/ Tržaška pokrajina	Ronchi dei Legionari/ Ronke	Cave di Selz	*
		Soleschiano	Soleščan
		Ronchi dei Legionari	Ronke
		Vermeigliano	Romjan
	San Floriano del Collio/ Števerjan	Bucucie	Bukovje
		Giasbana	Jazbine
		San Floriano del Collio	Števerjan
	Savogna d'Isonzo/ Sovodnje ob Soči	Gabria	Gabrje
		Peci	Peč
		Rupa	Rupa
		San Michele del Carso	Vrh
		Savogna d'Isonzo	Sovodnje
	Sagrado/ Zagraj	Peteano	Petovlje
		Poggio Terza Armata	Zdravščine
		Sagrado	Zagraj
		San Martino del Carso	Martinščina
	Duino-Aurisina/ Devin-Nabrežina	Aurisina	Nabrežina
		Ceroglie	Cerovlje
		Duino	Devin
		Malchina	Mavhinje
Medeazza		Medja vas	
Precenico		Prečnik	
Prepotto		Praprot	
San Giovanni di Duino		Štivan	
San Pelagio		Šempolaj	
Santa Croce		Križ	
Sistiana		Sesljan	
Slivia		Slivno	
Ternova Piccola		Trnovca	
Villaggio del Pescatore		Ribniško naselje	
Visogliano		Vižovlje	
Monrupino/ Repentabor		Ferneti	Fernetiči
	Rupingrande	Repen	
	Zolla	Col	

pokrajina	občina	naselje ali del naselja	
		italijansko ime	slovensko ime
	Muggia/ Milje	Muggia	Milje
	San Dorligo della Valle/ Dolina	Bagnoli della Rosandra	Boljunec
		Bottazzo	Botač
		Caresana	Mačkolje
		Crociata di Prebenico	Prebeneg
		Domio	Domjo
		Draga Sant'Elia	Draga
		Francovez	Frankovec
		Grozzana	Gročana
		Lacotisce	Lakotišče
		Log - Mattonaia	Log - Krmenka
		Pesek	Pesek
		Prebenico	Prebeneg
		San Antonio in Bosco	Boršt
		San Dorligo della Valle	Dolina
		San Giuseppe della Chiusa	Ricmanje
		San Lorenzo	Jezero
	Sgonico/ Zgonik	Borgo Grotta Gigante	Briščiki
		Bristie	Brišče
		Campo Sacro	Božje Polje
		Colludrozza	Koludrovica
		Devincina	Devinščina
		Gabrovizza	Gabrovec
		Rupinpiccolo	Repnič
		Sagrado di Sgonico	Zagradec
		Sales	Salež
		Samatorza	Samatorca
		Sgonico	Zgonik
	Stazione Prosecco	Proseška postaja	
	Trieste/ Trst	Trieste	Trst
Provincia di Udine/ Videmska pokrajina	Attimis/	Attimis	Ahten
	Ahten	Forame	Malina
		Porzus	Porčinj
		Racchiuso	Rekluč
		Subit	Subid

pokrajina	občina	naselje ali del naselja	
		italijansko ime	slovensko ime
	Cividale del Friuli/ Čedad	Cividale del Friuli	Čedad
		Fornalis	*
		Gagliano	*
		Purgessimo	*
		Sanguarzo	Šenčur
		Spessa	*
	Drenchia/ Dreka	Clabuzzaro	Brieg
		Crai	Kraj
		Cras	Kras
		Drenchia Inferiore	Dolenja Dreka
		Drenchia Superiore	Gorenja Dreka
		Lase	Laze
		Malinsche	Malinske
		Obenetto	Dubenije
		Obranche	Obranke
		Oznebrida	Ocnebardo
		Paciuch	Pačuh
		Peternel	Peternel
		Prapotnizza	Praponca
		San Volfango	Svet Štuoblanek
		Trinco	Trinko
		Trusgne	Trušnje
		Zavart	Zavart
		Zuodar	Cuoder
		Faedis/ Fojsda**	Campeglio
	Canebola***		Čanebola (Čenebola)
	Clap***		Podrata
Costalunga***	Vile		
Costapiana***	Ravan		
Gradischiutta***	Podvila		
Pedrosa***	Pedroža		
Raschiacco	Raščak		
Ronchis	*		
Valle***	Pod Cerkvo		

pokrajina	občina	naselje ali del naselja	
		italijansko ime	slovensko ime
	Grimacco/ Grmek ali Garmak	Arbida	Arbida
		Brida Inferiore	Dolenje Bardo
		Brida Superiore	Gorenje Bardo
		Canalaz	Kanalac
		Clodig	Hlodič
		Costne	Hostne
		Dolina	Vodopivac
		Grimacco	Grmek ali Garmak
		Grimacco Inferiore	Mali Garmak
		Grimacco Superiore	Veliki Garmak
		Liessa	Liesa
		Lombai	Lombaj
		Plataz	Platac
		Podlach	Podlak
		Rucchin	Zaločilo
		Scale	Skale
		Seuza	Seucè
		Slapovicco	Slapovik
		Sverinaz	Zverinac
		Topolò	Topolove
Lusevera/ Bardo ali Brdo		Cesariis	Podbardo
		Micottis	Sedlišča
		Musi	Mužac
		Pers	Brég
		Pradielis	Ter
		Vedronza	Njivica
Malborghetto-Valbruna/ Naborjet-Ovčja vas		Villanova	Zavarh
		Bagni di Lusnizza	Lužnice
		Cucco	Kuk
		Malborghetto	Naborjet
		Santa Caterina	Šenkatrija
		Ugovizza	Ukve
Valbruna	Ovčja vas		

pokrajina	občina	naselje ali del naselja	
		italijansko ime	slovensko ime
	Nimis/ Neme**	Cergneu***	Černjeja
		Monteprato	Karnica
		Nimis	Neme
		Ramandolo	*
		Torlano	*
		Vallemontana	*
		Prepotto/ Praprotno	Albana
Castelmonte	Stara Gora		
Cialla	Čela		
Craoretto	Kravorajda		
Oborza	Obuorča		
Podresca	Podarskije		
Erbezzo;	Arbeč		
Mersino	*		
Montefosca	Čarni Varh		
Pegliano	Ofijan		
Pulfero	Podbuniesac		
Rodda	*		
Spignon;	Varh		
Tarcetta	Tarčet		
Pulfero/ Podbonesec	Erbezzo	Arbeč	
	Mersino Alto	*	
	Mersino Basso	*	
	Montefosca	Čarni Varh	
	Pegliano	*	
	Pulfero	Podbonesec	
	Rodda Alta	*	
	Rodda Bassa	*	
	Spignon	Varh	
Tarcetta	Tarčet		
Resia/ Rezija	Gniva	Njiva	
	Oseacco	Osojani	
	Prato di Resia	Ravanca	
	San Giorgio	Bela	
	Stolvizza	Solbica	
	Ucea	Učja	

pokrajina	občina	naselje ali del naselja		
		italijansko ime	slovensko ime	
	San Leonardo/ Podutana, tudi Svet Lienart ali Šentlenart	Altana	Utana	
		Camugna	Kamunja	
		Cemur	Cemur	
		Cernizza	Carnica	
		Cisgne	Cišnje	
		Clastra	Hlastra	
		Cosizza	Kosca	
		Cravero	Kravar	
		Crostù	Hrastovije	
		Dolegna	Dolenjane	
		Grobbia	Grobje	
		Iainich	Jagnjed	
		Iesizza	Jesicje	
		Iessegna	Jesenje	
		Merso di Sopra	Gorenja Miersa	
		Merso di Sotto	Dolenja Miersa	
		Osgnetto	Ošnije	
		Ovizza	Ovica	
		Picig	Picic	
		Picon	Pikon	
		Podcravero	Podkravar	
		San Leonardo	Podutana	
		Postacco	Puostak	
		Precot	Prehod	
		Scrutto	Škrutove	
		Seuza	Seucè	
		Ussivizza	Ušiuca	
		Zabrida	Zabardo	
		Zamir	Zamier	
		San Pietro al Natisone/ Špeter Slovenov	Azzida	Ažla
			Clenia	Klenje
			Ponteacco	Petjag
San Pietro al Natisone	Špeter Slovenov			
Vernassino	Gorenj Barnas			
	Vernasso	Dolenj Barnas		

pokrajina	občina	naselje ali del naselja	
		italijansko ime	slovensko ime
Savogna/ Sovodnje		Barza	Barca
		Blasin	Blažin
		Brizza di Sopra	Gorenje Barca
		Brizza di Sotto	Dolenje Barca
		Cepletischis	Čeplešišče
		Crisnaro	Kranjac
		Dus	Duš
		Fletta	Fleta
		Franz	Franci
		Gabrovizza	Gabruca
		Iellina	Jelina
		Ieronizza	Jeronišče
		Losaz	Ložac
		Masseris	Mašera
		Montemaggiore	Matajur
		Pechinie di Sopra	Gorenje Pečnije
		Pechinie di Sotto	Dolenje Pečnije
		Podar	Podorieh
		Polava	*
		Savogna	Sauodnja
		Stefenig	Stiefinči
		Stermizza	Starmica
		Tercimonte	Tarčmun
Stregna/ Srednje		Baiar	Bajar
		Cernetig	Černeče
		Clinaz	Klinac
		Cobilza	Kobilca
		Dughe	Duge
		Gnidovizza	Gnjiduca
		Melina	Malina
		Oblizza	Oblica
		Podgora	Podgora
		Polizza	Polica
		Ponte Clinaz	Klinški Malin
		Postregna	Podsriednje

pokrajina	občina	naselje ali del naselja	
		italijansko ime	slovensko ime
		Presserie	Preserje
		Raune	Raune
		Saligoì	Šalguje
		Stregna	Sriednje
		Tribil Inferiore	Dolenji Tarbij
		Tribil Superiore	Gorenji Tarbij
		Urataca	*
		Varch	Varh
		Zamir	Zamir
	Taipana/ Tìpana	Cornappo	Karnahta
		Debellis	Debéleš
		Monteaperta	Viškorša
		Montemaggiore	Brezje
		Platischis	Plestišča
		Prossenico	Prosnid
	Tarvisio/ Trbiž	Camporosso	Zabnice
		Cave del Predil	Rabelj
		Coccau	Kokova
		Fusine	Bela Peč/Fužine
		Tarviso	Trbiž
	Torreano/ Tavorjana	Canalutto	Skrile
		Costa	Podgrad
		Laurini	Brajda
		Masarolis	Mažerole
		Montina	*
		Prestento	Prestint
		Reant	Derjan
		Ronchis	Ronke
		Tamoris	Tamore
		Togliano	Toljan

Razlika med spletnim seznamom (Medmrežje 1) in seznamom občin v Odredbi (Decreto ... 2007) sta občini Dolenje v Brdih (*Dolegna del Collio*) v Goriški pokrajini in Kluže (*Chiusaforte*) v Videmski pokrajini. Dvojezična imena naselij v omenjenih občinah navajamo v preglednici 2.

Poleg omenjene razlike med seznamoma je smiselno omeniti tudi nejasno opredelitev pojma naselje ter nekatere pojme, kot sta *frazioni* in *località*. Iz seznama (preglednica 1) je torej razvidno,

*Preglednica 2: Seznam dvojezičnih imen naselij v občinah Dolenje v Brdih in Kluže (*slovenska imenska različica v razpoložljivih virih ni bila identificirana).*

pokrajina	občina	naselje ali del naselja	
		italijansko ime	slovensko ime
Provincia di Gorizia/ Goriška pokrajina	Dolegna del Collio/ Dolenje v Brdih	Dolegna del Collio	Dolenje
		Lonzano	Lože
		Mernico	Mirnik
		Restoccina	Raztočno
		Ruttars	Rutarji
		Scriò	Škrljevo
		Trussio	*
		Vencò	Jenkovo
Provincia di Udine/ Videmska pokrajina	Dolegna del Collio/ Dolenje v Brdih	Chiusaforte	Kluže
		Piani di Là	*
		Raccolana	Reklanica
		Roveredo	*
		Saletto	Salet

znotraj katerih italijanskih občin in naselij je zakonsko določena raba dvojezičnih imen, težava pa je, ker ta imena niso nikjer uradno zapisana, v nekaterih primerih pa slovenskih imen morda sploh ni.

4 Slovenski ojkonomi v Avstriji

V času Avstro-Ogrske je imela slovenščina na Koroškem status deželnega jezika, zato so bili v južnem delu dežele tudi javni napisi dvojezični (Vouk 2019). Leta 1920 je zunaj meja matičnega naroda ostalo tudi ozemlje na severu slovenskega etničnega prostora, v Republiki Avstriji. Ob tem so bili dvojezični napisi odstranjeni (Vouk 2019). Z imenoslovjem tega prostora se dolgo ni nihče sistematično ukvarjal. Izstopajo raziskave ledinskih in hišnih imen, ki jih je v preteklosti opravil Bertrand Kotnik, zdaj pa je na tem področju najbolj aktivna Martina Piko-Rustia (na primer Piko-Rustia 2010; 2013). Temeljni prispevek o slovenskih zemljepisnih imenih na avstrijskem Koroškem je pripravil Pavel Zdovc (1983), nekoliko obširnejšo razpravo, ki obravnava tudi slovenska zemljepisna imena na Koroškem (Koroška – slovenska in nemška imena) pa jezikoslovec Heinz Dieter Pohl (2000).

Pravno podlago za uradno rabo slovenskih krajevnih imen v Avstriji zagotavlja Avstrijska državna pogodba iz leta 1955, ki ima ustavnopravni značaj. 3. odstavek 7. člena z naslovom *Pravice slovenske in hrvaške manjšine* pravi: »V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvaškim ali mešanim prebivalstvom je slovenski ali hrvaški jezik dopuščen kot uradni jezik dodatno nemškemu. V takih okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja prav tako v slovenščini ali hrvaščini kot v nemščini...«. Dejstvo pa je, da 7. člen Avstrijske državne pogodbe Avstrija ni dosledno izpolnila, kar ostaja eden izmed mednarodnopravnih problemov med državama (Škrk in Bohte 1997). Simbol

neizpolnjevanja tega člena se kaže predvsem v tablah, ki označujejo imena posameznih naselij in bi skladno z Avstrijsko državno pogodbo morala biti zapisana v obeh jezikih. Spor okoli tega se je začel leta 1970, ob 50-letnici koroškega plebiscita, ko so Slovenci od avstrijske vlade zahtevali dosledno izpolnjevanje mednarodne pogodbe. Temu so ostro nasprotovali skrajni nacionalisti. Spor se je stopnjeval do te mere, da so predstavniki slovenske manjšine na nekatere krajevne table s spreji dopisali slovenska imena, nacionalisti pa so se znesli nad partizanskimi spomeniki. Leta 1971 je vlada kanclerja Bruna Kreiskyja sklenila, da bo postavila dvojezične table v vseh naseljih, kjer na podlagi ljudskega štetja iz leta 1961 delež Slovencev dosega vsaj 20 % prebivalstva. To je pomenilo 205 krajev v 36 občinah. Prve table so bile postavljene 20. in 21. septembra 1972 in že prvo noč so bile nekatere uničene. Sledile so tudi grožnje z bombnimi napadi na deželno vlado in podobno. V avstrijskih medijih je spor dobil ime *Ortstafelsturm*, kar bi v prostem prevodu pomenilo 'vihar glede krajevnih tabel' (Korschil in Simmler 2005). Dejstvo je, da se omenjeni člen v popolnosti ni udejanjil do današnjih dni. Od leta 1972 dalje se spori glede dvojezičnih tabel vsake toliko časa stopnjujejo, pogosto odvisno od politične orientacije koroških deželnih glavarjev.

Do pomembnejšega premika je prišlo leta 2011, ko so predstavniki avstrijske zvezne vlade, deželne vlade avstrijske Koroške in treh organizacij koroških Slovencev v Celovcu dosegli dogovor o postavitvi dvojezičnih krajevnih napisov v 164 krajih na avstrijskem Koroškem.

Preglednica 3: Seznam 164 imen naselij z dvojezičnimi tablam v Avstriji.

okrožje	občina	naselje		
		nemško ime	slovensko ime	
Hermagor/	Hermagor-Presegger See/	Dellach	Dole	
Šmohor	Šmohor Prešeško jezero	Potschach	Potoče	
Klagenfurt Land/	Ebenthal/	Kossiach	Kozje	
Celovec podeželje	Žrelec	Kreuth	Rute	
		Lipitzach	Lipice	
		Radsberg	Radiše	
		Schwarz	Dvorec	
		Tutzach	Tuce	
		Werouzach	Verovce	
		Feistritz im Rosental/	Hundsdorf	Psinja ves
		Bistrica v Rožu	St. Johann im Rosental	Šentjanž v Rožu
		Ferlach/	Bodental	Poden
		Borovlje	Loibltal	Brodi
			Strugarjach	Strugarje
			Tratten	Trata
			Waidisch	Bajdiše
Windisch Bleiberg	Slovenji Plajberg			
Köttmannsdorf/	Neusass	Vesava		
Kotmara vas	Plöschenberg	Plešivec		

okrožje	občina	naselje			
		nemško ime	slovensko ime		
	Ludmannsdorf/ Bilčovs	Bach	Potok		
		Edling	Kajzaze		
		Fellersdorf	Bilnjovs		
		Franzendorf	Branča vas		
		Grosskleinberg	Mala gora		
		Ludmannsdorf	Bilčovs		
		Lukowitz	Koviče		
		Moschenitzen	Moščenica		
		Muschkau	Muškava		
		Niederdörfel	Spodnja vesca		
		Oberdörfel	Zgornja vesca		
		Pugrad	Podgrad		
		Rupertiberg	Na Gori		
		Selkach	Želuče		
		Strein	Stranje		
		Wellersdorf	Velinja vas		
		Zedras	Sodraževa		
			Schiefling am See/ Škofiče	Techelweg	Holbiče
				St. Margarethen im Rosental/ Šmarjeta v Rožu	Treblje
			Zell/ Sele	Zell-Freibach	Sele-Borovnica
Zell-Homölich	Sele-Homeliše				
Zell-Koschuta	Sele-Košuta				
Zell-Mitterwinkel	Sele-Srednji Kot				
Zell-Oberwinkel	Sele-Zvrhnji Kot				
Zell-Pfarre	Sele-Fara				
Zell-Schaida	Sele-Šajda				
Villach Land/ Beljak podeželje	Arnoldstein/ Podklošter			Hart	Ločilo
		Finkenstein/ Bekštanj			
		Goritschach	Goriče		
		Oberferlach	Zgornje Borovlje		
		Petschnitzen	Pečnica		
		Sigmontitsch	Zmotiče		
		Susalitsch	Žužalče		
		Unterferlach	Spodnje Borovlje		
	Untergreuth	Spodnje Rute			

okrožje	občina	naselje	
		nemško ime	slovensko ime
	Hohenthurn/ Straja vas	Achomitz	Zahomec
	Rosegg/ Rožek	Frög Raun	Breg Ravne
	St. Jakob im Rosental/ Šentjakob v Rožu	Friessnitz Greuth Kanin Lessach Maria Elend Mühlbach Srajach St. Jakob im Rosental St. Peter Tösching	Breznica Rute Hodnina Leše Podgorje Reka Sreje Šentjakob v Rožu Šentpeter Tešinja
	Velden am Wörthersee/ Vrba ob Vrbskem jezeru	Pulpitsch Treffen	Polpače Trebinja
Völkermarkt/ Velikovec	Bleiburg/ Pliberk	Aich Bleiburg Dobrowa Draurain Ebersdorf Einerdorf Kömmel Kömmlgupf Loibach Moos Replach Rinkenberg Rinkolach Ruttach Schilterndorf St. Georgen St. Margarethen Wiederndorf Woroujach	Dob Pliberk Dobrova Breg Drveša vas Nonča vas Komelj Vrh Libuče Blato Replje Vogrče Rinkole Rute Cirkovce Šentjur Šmarjeta Vidra vas Borovje

okrožje	občina	naselje	
		nemško ime	slovensko ime
	Eberndorf/ Dobrla vas	Buchbrunn	Bukovje
		Eberndorf	Dobrla vas
		Edling	Kazaze
		Gablern	Lovanke
		Gösselsdorf	Goselna ves
		Hof	Dvor
		Mökriach	Mokrije
	Eisenkappel-Vellach/ Železna Kapla-Bela	Bad Eisenkappel	Železna Kapla
		Blasnitzen	Plaznica
		Ebriach	Obirsko
		Koprein-Petzen	Pod Peco
		Koprein-Sonnseite	Koprivna
		Leppen	Lepena
		Lobnig	Lobnik
		Rechberg	Reberca
		Remschenig	Remšenič
		Trögern	Korte
		Unterort j	Podkra
		Vellach	Bela
		Weissenbach	Bela
		Zauchen	Suha
Feistritz ob Bleiburg/ Bistrica nad Pliberkom	Dolinischtschach	Dolinčiče	
	Feistritz ob Bleiburg	Bistrica nad Pliberkom	
	Gonowitz	Konoveče	
	Hinterlibitsch	Suha	
	Hof	Dvor	
	Lettenstätten	Letina	
	Penk	Ponikva	
	Pirkdorf	Breška vas	
	Ruttach-Schmelz	Rute	
	St. Michael ob Bleiburg	Šmihel nad Pliberkom	
	Tscherberg	Črgoviče	
	Unterlibitsch	Podlibič	
	Unterort	Podkraj	
	Winkel	Kot	

okrožje	občina	naselje	
		nemško ime	slovensko ime
	Gallizien/ Galicija	Drabunaschach	Drabunaže
		Enzelsdorf	Encelna vas
		Freibach	Borovnica
	Globasnitz/ Klobasnica	Globasnitz	Globasnica
		Jaunstein	Podjuna
		Kleindorf	Mala vas
		Podrain	Podroje
		Slovenjach	Slovenje
		St. Stefan	Šteben
		Traundorf	Strpna vas
		Tschepitschach	Čepiče
		Unterbergen	Podgora
		Wackendorf	Večna vas
		Neuhaus/ Suha	Graditschach
	Hart		Breg
	Heiligenstadt		Sveto mesto
	Kogelnikberg		Kogelska Gora
	Oberdorf		Gornja vas
	Schwabegg		Žvabek
Unterdorf	Dolnja vas		
Sittersdorf/ Žitara vas	Goritschach	Goriče	
	Kleinzapfen	Malčape	
	Kristendorf	Kršna vas	
	Müllnern	Mlinče	
	Obernarrach	Zgornje Vinare	
	Pogerschitzen	Pogerče	
	Rückersdorf	Rikarja vas	
	Sagerberg	Zagorje	
	Sittersdorf	Žitara vas	
	Sonegg	Ženek	
St. Kanzian/ Škocjan	Tichoja	Tihoja	
	Grabelsdorf	Grabalja vas	
	Horzach I	Horce I	
	Horzach II	Horce II	
		Lauchenholz	Gluhi les

okrožje	občina	naselje	
		nemško ime	slovensko ime
		Mökriach	Mokrije
		Nageltschach	Nagelče
		Obersammelsdorf	Žamanje
		St. Primus	Šentprimož
		St. Veit im Jauntal	Šentvid v Podjuni
		Unternarrach	Spodnje Vinare
		Vesielach	Vesele

Po preteku desetih let od dogovorjenega kompromisnega predloga je postavljenih 171 dvojezičnih tabel. Torej 7 več od dogovorjenih, kar spada v kvoto tako imenovane lastne iniciative, kar pomeni, da lahko občine dvojezične napise postavijo tudi v tistih krajih, ki sicer niso eksplicitno omenjeni v dogovoru iz leta 2011, če se tako odloči večina občinskih svetnic in svetnikov ter občinskih svet o tem sprejme ustrezen sklep.

Oktobra 2021 so postavili dvojezična napisa še za naselji Sveče in Mače v občini Bistrica v Rožu (Kraja ... 2021), leta 2022 pa še 12 napisov v občini Šentjakob v Rožu, kjer so tako vsa naselja znotraj občine označena z dvojezičnimi krajevnimi napisi (Trampusch 2022).

Odvetnik Rudi Vouk, vnet zagovornih pravic slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem, pa ocenjuje, da bi morale biti skladno z ustavno odločbo iz leta 2001 označenih okrog 350 krajev. Kljub pregovorno

MARTINA PIKO RUSTJA

Slika 3: Na smerokazu je slovensko ime Pliberk za Bleiburg prelepljeno, ker smerokaz ne stoji na območju dvojezičnega naselja.

ALJOŠA VRHOVNIK (RTV SLO)

Slika 4: V eni od mazaških akcij poškodovana tabla za mesto Bleiburg/Pliberk.

zglede na pravnem sistemu v Republiki Avstriji so manjšinska vprašanja še vedno deloma zapostavljena. Zanimivi so tudi nekateri pravni in drugi manevri, da v nekaterih primerih ne bi prišlo do postavitve dvojezičnih napisov. Tako je zanimiva razlaga glede smerokazov (Vouk 2019), na podlagi katere je dvojezični smerokaz lahko postavljen le v dvojezičnem kraju, ki kaže v drug dvojezični kraj, sicer ne (slika 3).

V krajih, kjer biva manj kot 31 prebivalcev, postavitve ni mogoča zaradi varstva osebnih podatkov. V občini Pliberk so to odpravili s sklepom občinskega sveta in table namestili. Prav tako so dvojezični napisi uveljavljeni le za naselja, ne pa tudi druga zemljepisna imena. V nekaterih primerih je prišlo tudi do premikanja tabel, da bi se pravni postopki zavlekli ali pa bi jih razveljavili (Vouk 2019). Prav tako se še vedno pojavljajo tako imenovane mazaške akcije, v katerih prihaja do uničevanja krajevskih tabel. Ena zadnjih se je zgodila januarja 2021 (slika 4).

5 Slovenski ojkonomi na Madžarskem

Območje, kjer danes živijo porabski Slovenci, je bilo del Slovenske krajine (v madžarščini pred 20. stoletjem Tótság, pozneje Véndvidék) ali Prekmurja, ki je bilo v Avstro-Ogrski del ogrskega kraljestva. Z mirovno pogodbo med antantnimi silami in njihovimi zaveznicami na eni, ter Madžarsko na drugi strani, ki je bila podpisana 4. junija 1920 v palači Grand Trianon v Versaju pri Parizu (trianonska mirovna pogodba), je večji del Slovenske krajine (Prekmurja) pripadel Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, le tedaj deset slovenskih naselij v okolici Monoštra pa je ostalo na Madžarskem (Mukič in Kozar 1982).

Slovensko Porabje na Madžarskem je najmanjše slovensko etnično ozemlje, ki je ostalo zunaj državnih meja. Danes je tam sedem samostojnih naselij, poimenovanih s slovenskimi in madžarskimi imeni (nekatera tudi z nemškimi imeni). Pokrajinski imeni Porabje in Slovensko Porabje sta nastali po prvi oziroma drugi svetovni vojni in izhajata iz matične Slovenije (Kozar 2002). Imeni izhajata iz imena reke Rabe (madžarsko *Rába*, nemško *Raab*) in označujeta (s Slovenci poseljeno) pokrajino ob reki Rabi.

MATJAŽ GERŠIČ

Slika 5: Trojezični krajevni napis v Porabju.

Zemljepisna imena v Porabju so deloma enojezična, deloma pa dvojezična ali celo trojezična (slika 5). Slovenskih je več kot polovica. Za Porabje so značilna tudi hišna imena, nastala iz priimkov in na podlagi osebnih imen. V njih se zrcali socialni status prednikov ali njihova narodnost, opozarjajo pa na različne poklice. Na mikrotoponimski ravni je zanimivo tudi poimenovanje manjših skupin hiš (*krošeu*), ki pa je le redkokje ohranjeno. Večina skupin hiš je poimenovana po prvem lastniku posestva (Kozar 2002). Slovensko imenoslovje v Porabju raziskujeta predvsem Marija Kozar Mukič in Franček Mukič (na primer Mukič in Kozar 1982; Kozar-Mukič 1988; Kozar 2002).

Slovenska narodna skupnost je ena od trinajstih priznanih narodnih skupnosti na Madžarskem. Pravno varstvo jim zagotavlja ustava, v katero je bilo določilo o varstvu manjšin vključeno ob spremembi leta 1974, ohranilo pa se je tudi po spremembah ustave leta 1990 (Slovenci na Madžarskem 2021). Slovenija in Madžarska sta leta 1992 podpisali Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. V 4. členu sta se državi zavezali, da bosta na območjih, kjer živita avtohtoni manjšini, zagotavljali enakopravno uporabo obeh jezikov (Zakon o ratifikaciji ... 1993). Uporaba narodnostnih krajevnih imen pa je določena v 6. členu Narodnostnega zakona iz leta 2011 (Törvény ... 2011). Istega leta je Madžarska sprejela novo ustavo, ki pa ne vključuje več manjšin, ampak narodnosti. V prejšnji ustavi je bil poseben člen, ki je govoril o zaščiti manjšin. V novi ustavi pa so manjšine omenjene posredno, v preambuli, kjer se jih priznava za del države in politične skupnosti. Člen o jeziku pa določa, da država štiti madžarski jezik, spoštuje pa tudi ostale jezike (Slovenci na Madžarskem 2021). Leta 2007 je bila skladno z Vlado uredbo o določitvi in evidenci uradnih zemljepisnih imen ustanovljena Komisija za zemljepisna imena (Korm. rendelet ... 2007). Manjšinska imena so bila na Madžarskem sprva zapisana le na zemljevidih in v imenikih, od leta 1979 pa so tudi na cestnih tablah, kar pa jim še ne daje statusa uradnih imen. Edini seznam večjezičnih krajevnih imen na Madžarskem je seznam madžarskega statističnega urada, ki je bil prvič objavljen leta 1995, dostopen pa je tudi na njegovih spletnih straneh (Medmrežje 2; Sasi 2019).

Preglednica 4: Seznam uradnih dvojezičnih krajevnih imen na Madžarskem.

okrožje	občina	naselje	
		madžarsko ime	slovensko ime
Vas megye/ Železna županija	Szentgotthárd/	Orfalu	Andovci
	Monošter	Alsószölnök	Dolnji Senik
		Felsőszölnök	Gornji Senik
		Szentgotthárd	Monošter
		Szakonyfalu	Sakalovci
		Apátistvánfalva	Števanovci
		Kétvölgy	Verica-Ritkarovci

V preteklosti je slovenska imena imelo več naselij, kot jih izkazuje veljavni seznam imen. Do leta 1983 je bilo samostojno naselje tudi Slovenska ves (madžarsko *Rábatótfalu*, nemško *Windischdorf*), ki je bilo tedaj pripojeno Monoštru. Ostala naselja, ki so v preteklosti imela slovenska imena, so bila še Čretnik (madžarsko *Csörötnek*), Farkašovci (madžarsko *Farkasa*), Kradanovci (madžarsko *Kondorfa*), Žormot (madžarsko *Rábagyarmat*), Trošče (madžarsko *Rábakethely*), Renik (madžarsko *Rönök*), Sola (madžarsko *Szalaľő*), Otkovci (madžarsko *Újbalázsfalva*) in Žida (madžarsko *Zsida*). Tako kot Slovenska ves so tudi nekdanja samostojna naselja Farkašovci, Trošče in Žida danes del Monoštra, naselje Otkovci pa so pripojili Števanovcem. Nekatera pa so bila popolnoma asimilirana in se je sled za slovenstvom v njih izgubila. Zanimivo je tudi dejstvo, da so bila nekatera madžarska imena omenjenih naselij spremenjena na začetku 20. stoletja. Nekaterim je bilo dodano levo določilo Rába (na primer *Rábakethely*, *Rábatótfalu* in *Rábagyarmat*). Prvotno madžarsko ime naselja Števanovci je bilo *Istvánfalva* (Štefanova vas), Otkovcev pa *Börgölin*. Ime *Kétvölgy* v pomenu »dve dolini« je nastalo leta 1951, ko sta bili naselji *Permise* in *Ritkaróc* (uradno tudi *Ritkaháza*) združeni (Mikesy 2021).

6 Sklep

Raba slovenskih endonimov v dvojezičnih imenih je torej v Italiji, Avstriji in na Madžarskem na deklarativni ravni pravno zaščitena in urejena. Vsem trem državam je skupno, da še v nobeni njeno standardizacijsko telo ni izdalo uradnega imenika dvojezičnih imen, skladnega s priporočili Organizacije združenih narodov, in končalo postopka standardizacije dvojezičnih imen, razlikujejo pa se po dejanskem uveljavljanju pravic na tem področju.

V Italiji zakonodaja zagotavlja pravico dvojezičnih napisov za 295 naselij oziroma zaselkov. Ker so v zakonodaji omenjene le občine, naselja znotraj občin pa le izjemoma, smo posamezna naselja znotraj občin identificirali na podlagi zelo različnih virov, žal pa v njih nismo našli slovenskih imen za vsa italijanska imena. Sporov glede pravic uporabe dvojezičnih krajevnih imen v zadnjih letih nismo zasledili.

V Avstriji, kjer je bila tematika dvojezičnih napisov doslej zagotovo najbolj odmevna med vsemi tremi sosednjimi državami in so predstavniki manjšine, kljub mednarodnopravno zavezujoči pogodbi za ohranjanje dvojezičnosti, za uveljavljanje slednje vložili največje napore, je trenutno z ustreznimi dvojezičnimi napisi označenih 185 naselij na Koroškem. Da je tematika občasno še vedno predmet političnih napetosti, kažejo poškodovane table s krajevnimi napisi, je pa teh napetosti v zadnjih letih bistveno manj kot v preteklosti.

Najmanj dvojezičnih imen je na Madžarskem. Čeprav manjšinska imena še nimajo statusa uradnih imen (Sasi 2019), so vsa označena z večjezičnimi krajevnimi tablamami. Označbe pa niso enotne: ob vstopu v naselje je ponekod dvojezični napis, ponekod celo večjezični, ob izhodu iz naselja pa je tabla le v madžarskem jeziku. Pri obcestnih tablah bi bilo smiselno zagotoviti oblikovno poenotenje tako ob vstopu v naselje kot na izhodu iz njega. Oblikovna in številčna neenotnost krajevnih tabel z imeni v manjšinskih jezikih namreč lahko daje vtis poudarjanja manjvrednosti jezika manjšine. Tudi na Madžarskem pa sporov glede dvojezičnih napisov v virih in literaturi nismo zaznali.

Naša raziskava slovenskih endonimov v zamejstvu kaže, da se je pravno varstvo rabe dvojezičnih imen naselij v sosednjih državah Italiji, Avstriji in na Madžarskem v zadnjih dveh desetletjih izboljšalo, trenutno število naselij, ki so ali bi lahko bila označena z dvojezičnimi napisi, pa je v vseh treh državah skupaj 487.

Imena naselij sicer še niso standardizirana, imajo pa določeno stopnjo uradnosti, kar je ena od stopenj v postopku njihove standardizacije. Vse ostale vrste slovenskih endonimov v sosednjih državah Slovenije, na primer oronimi in hidronimi, pa so še na začetni, nulti stopnji standardizacije.

Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije skuša to izboljšati, zato pogloblja sodelovanje s standardizacijskimi telesi in imenoslovnimi strokovnjaki Avstrije, Madžarske in Hrvaške, le z Italijo je za zdaj tega sodelovanja zelo malo.

Zahvala: Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa Geografija Slovenije (P6-0101), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, raziskovalnega projekta Mikrotoponimi v Porabju (V6-2110), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Urad vlade za Slovence v zamejstvu in po svetu, ter raziskovalnega projekta Standardizacija hidronimov v Registru zemljepisnih imen (V6-2108), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Geodetska uprava Republike Slovenije Ministrstva za okolje in prostor. Avtorja se za posredovana gradiva zahvaljujeva tudi mag. Martini Piko-Rustia s Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik iz Celovca, dr. Gáborju Mikesyju z Lechner Tudásközpont v Budimpešti, Lauri Sgubin iz Centralnega urada za slovenski jezik v Trstu ter Brigitti Šooš z Generalnega konzulata Republike Slovenije v Monoštru in Petru Golobu, konzulu z Generalnega konzulata Republike Slovenije v Trstu.

7 Viri in literatura

- Bufon, M., Kalc, A. (ur.) 1990: Krajevni leksikon Slovencev v Italiji: topografski, zemljepisni, zgodovinski, kulturni, gospodarski in turistični podatki o krajih v Italiji, ki jih naseljujejo Slovenci, Knjiga 1: Tržaška pokrajina. Trst.
- Decreto del presidente della repubblica 12 settembre 2007. Medmrežje: https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2007-11-27&atto.codiceRedazionale=007A9946&elenco30giorni=false (12. 8. 2022).
- Furlan, M., Gložančev, A., Kladnik, D., Perko, D., Šivic-Dular, A. 2008: Imenik zemljepisnih imen Državne pregledne karte Republike Slovenije v merilu 1 : 250.000. Državna pregledna karta Republike Slovenije 1 : 250.000: standardizirana slovenska zemljepisna imena. Ljubljana.
- Gabrovec, M., Perko, D. 1996: Seznam predlogov novih uradnih imen za sporna uradna imena naselij v Sloveniji. Elaborat, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Ljubljana.
- Gabrovec, M., Perko, D. 1997: Imenik uradnih imen naselij v Sloveniji. Elaborat, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Ljubljana.
- Kladnik, D., Ciglič, R., Hrvatini, M., Perko, D., Repolusk, P., Volk, M. 2013: Slovenski eksonimi. Geografija Slovenije 24. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612546021>
- Kladnik, D., Geršič, M. 2014: A gazetteer of Slovenian exonyms. The Quest for Definitions, Proceedings of the 14th UNGEGN Working Group on Exonyms Meeting. Hamburg.

- Kladnik, D., Geršič, M., Perko, D. 2020: Slovenian geographical names. *Acta geographica Slovenica* 61-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.9394>
- Kladnik, D., Perko, D. 2007: Problematična imena držav v slovenskem jeziku. *Geografski vestnik* 79-2.
- Kladnik, D., Perko, D. 2013: Slovenska imena držav. *Geografija Slovenije* 25. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612546052>
- Kladnik, D., Perko, D. 2015a: Družbena občutljivost standardizacije imen držav na primeru Južne Afrike in Moldavije. *Pravopisna razpotja: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504429_20
- Kladnik, D., Perko, D. 2015b: Problematika poimenovanja držav in odvisnih ozemelj. *Pravopisna razpotja: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504429_19
- Klemše, V. 1986: Slovenska krajevna in ledinska imena v Furlaniji in Karniji iz seznama v slovarju *Il Nuovo Pirone*. Trst.
- Klemše, V. 1988: Ledinska imena na Doberdobskem krasu. *Doberdob včeraj in danes*. Doberdob.
- Klemše, V. 1993: Krajevna, ledinska in vodna imena v Števerjanu. Gorica.
- Klemše, V. 2007: Vodna imena na Doberdobskem krasu. *Merkujev zbornik*. Ljubljana.
- Klemše, V. 2008: Krajevna imena in priimki na Doberdobskem krasu. *Doberdob, Sovodnje*.
- Korm. rendelet a magyarországi hivatalos földrajzi nevek megállapításáról és nyilvántartásáról 303/2007 (XI. 14.), 2007. *Medmrežje*: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700303.kor> (2. 3. 2021).
- Korschil, T., Simmler, E. 2005: Artikel 7 – Unser Recht! = Pravica Naša! Člen 7. Dokumentarni film. Dunaj.
- Kozar, M. 2002: Slovensko imenoslovje v Porabju. *Jezikoslovni zapiski* 8-2.
- Kozar-Mukič, M. 1988: Gornji Senik. Szombathely, Ljubljana.
- Kraja Mače in Sveče na avstrijskem Koroškem dobila dvojezične napise, 2021. *Medmrežje*: <https://www.sta.si/2960258/kraja-mace-in-svece-na-avstrijskem-koroskem-dobila-dvojezicne-napise> (12. 8. 2022).
- Medmrežje* 1: <http://www.comuni-italiani.it> (12. 8. 2022).
- Medmrežje* 2: http://www.ksh.hu/apps/hntr.nemzetisegi?p_lang=EN (12. 8. 2022).
- Merkú, P. 1970: Pisava in raba slovenskih krajevnih imen. *Jezik in slovstvo* 16-3.
- Merkú, P. 1991: Krajevno imenoslovje na Tržaškem. *Zgodovinski časopis* 45-4.
- Merkú, P. 1992: Prispevek k mikrotoponomastiki tržaške okolice. *Slavistična revija* 40-1.
- Merkú, P. 2002: Slovensko imenoslovje v Italiji. *Jezikoslovni zapiski* 8-2.
- Mikesy, G. 2021: Osebni vir. Budimpešta.
- Mukič, F., Kozar, M. 1982: Slovensko Porabje. Celje.
- Perko, D. 2001: Zgoščeni imenik zemljepisnih imen Slovenije. Zbirki državnih imenikov zemljepisnih imen Združenih narodov: Slovenija. Ljubljana.
- Perko, D. 2022: Standardizirana zemljepisna imena v slovenskem jeziku. *Pravopis na zrnu graha*. Ljubljana.
- Perko, D., Geršič, M. 2021: Sporna imena naselij v Sloveniji. *Georitem* 32. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610505365>
- Perko, D., Geršič, M., Zorn, M. 2023: Standardization of geographical names on land and sea in Slovenia. *Place Naming, Identities and Geography: Critical Perspectives in a Globalizing and Standardizing World*. Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-21510-0_9
- Perko, D., Jordan, P., Komac, B. 2017: Exonyms and other geographical names. *Acta geographica Slovenica* 57-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.4891>
- Perko, D., Kladnik, D. 2017: Slovenian exonyms in North America. *Acta geographica Slovenica* 57-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.4777>
- Perko, D., Kladnik, D. 2019: Slovenski eksonimi v sosedstvu Slovenije. *Geografski vestnik* 91-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV91208>
- Perko, D., Tičar, J., Geršič, M. 2022: Standardizacija hidronimov v Sloveniji in geografski informacijski sistemi. *Preteklost in prihodnost, GIS v Sloveniji* 16. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610506683_27

- Piko-Rustia, M. 2010: Slovenska ledinska in hišna imena sprejeta v Unescov seznam nesovne dediščine v Avstriji. Glasnik SED 50, 1-2.
- Piko-Rustia, M. 2013: Slovenska ledinska in hišna imena na Koroškem na Unescovem seznamu. Koledar za leto 2013. Gorica.
- Pohl, H. D. 2000: Kärnten - deutsche und slowenische Namen: Bemerkungen zu einem neuen zweisprachigen Ortsverzeichnis. Klagenfurt.
- Raper, P. E. 1996: United Nations Documents on Geographical Names. Pretoria.
- Rupel, A. (ur.) 1995: Krajevni leksikon Slovencev v Italiji: topografski, zemljepisni, zgodovinski, kulturni, gospodarski in turistični podatki o krajih v Italiji, ki jih naseljujejo Slovenci ali sodijo v isto upravno enoto, Knjiga 2: Goriška pokrajina. Trst.
- Sasi, A. 2019: A nemzetiségi helységnevek hivatalos használat Magyarországon. Geodézia és Kartográfia 71-4. DOI: <https://doi.org/10.30921/GK.71.2019.4.4>
- Slovinci na Madžarskem, 2021. Medmrežje: <https://www.gov.si teme/slovinci-na-madzarskem/> (26. 2. 2021).
- Slovinci v Italiji, 2021. Medmrežje: <https://www.gov.si teme/slovinci-v-italiji/> (26. 2. 2021).
- Škrk, M., Bohte, B. 1997: Pomen Avstrijske državne pogodbe za Slovenijo in mednarodnopravni vidiki njenega nasledstva. Pravniki 52, 11-12.
- Törvény a nemzetiségek jogairól, 2011. Medmrežje: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100179.tv> (2. 3. 2021).
- Trampusch, S. 2022: V Šentjakobu so postavili manjkajoče dvojezične napise: Brez pritiska in akcij, ki grejo pod kožo, ne bi dobili tabel. Novice. Medmrežje: <https://www.novice.at/politika/v-sentjako-bu-so-postavili-manjkajoce-dvojezicne-napise-brez-pritiska-in-akcij-ki-grejo-pod-kozo-ne-bi-dobili-tabel/> (12. 8. 2022).
- Vouk, R. 2019: Grenak uspeh. Medmrežje: https://www.gvs3.at/images/uploads/SLO_grenakuspeh.pdf (12. 8. 2022).
- Zakon o ratifikaciji sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. Uradni list Republike Slovenije 23/1993. Ljubljana.
- Zaščitni zakon za Slovence v Italiji, 2001. Medmrežje: <https://images.24ur.com/media/document/62283037.pdf?v=d41d> (26. 2. 2021).
- Zdovc, P. 1983: Ko Zila noj Drava nazaj potačè: nekaj o imenih naših pokrajin na Koroškem. Mladje 50.

8 Summary: Slovenian endonyms in bilingual geographical names in Italy, Austria and Hungary

(translated by Drago Perko)

The issue of minority languages or bilingualism is often a complex political issue that can affect the lives of ordinary people as well as relations between individual countries. The United Nations is aware of this, and it has entrusted the resolution of issues in the use of bilingual geographical names to its working body, the United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN). Already at its second conference in 1972 in London, UNGEGN adopted Resolution II/36 on the problem of minority languages, whereby the United Nations recommends that countries adopt the correct notation for all geographical names in a minority language with representatives and speakers of that minority language, standardize them, and publish them on official maps and in national gazetteers. These national standardization bodies are responsible for the standardization of geographical names around the world. They take care of the standardization of all geographical names within their country and cooperate with the standardization bodies of other countries in the standardization of bilingual names in these countries.

So far, the Slovenian standardization body has standardized the bilingual Slovenian–Italian and Slovenian–Hungarian names on national maps at a scale of 1:1,000,000 and 1:250,000, whereas the

standardization bodies of Italy, Austria, Hungary, and Croatia have not yet standardized the Italian–Slovenian, German–Slovenian, Hungarian–Slovenian, and Croatian–Slovenian geographical names on their territories.

Today, Slovenians live in all four neighboring countries as an indigenous ethnic community. These countries all offer them a certain level of legal protection, but its scope and implementation differ among them. Until the independence of Slovenia, Slovenians did not have the status of a minority in Croatia; their settlement is widely dispersed, due to their linguistic affinity with the Croats they are strongly assimilated, and, in practice, they hardly exercise their minority rights, which is why Slovenian geographical names in Croatia are not covered in this article.

Slovenians in Italy are primarily protected by Article 6 of the Constitution from 1948, the Act on the Protection of Linguistic Minorities in Italy from 1999, and the Protection Act for Slovenians in Italy from 2001. Slovenians in Austria are guaranteed their rights by the Austrian State Treaty from 1955, and Slovenians in Hungary especially by the Agreement on the Guarantee of Special Rights of the Slovenian National Minority in the Republic of Hungary and the Hungarian National Community in the Republic of Slovenia from 1992.

The use of Slovenian endonyms in bilingual geographical names is therefore legally protected on paper, but there are considerable differences among the three neighboring countries in this area. In Italy, legislation guarantees the right to bilingual town signs for 295 settlements. In Austria, 185 settlements were marked with bilingual signs in 2022, but they are still occasionally vandalized. In Hungary, all such settlements are marked with multilingual signs, but only at the entrance to the settlement, and their design is inconsistent.

The implementation of the use of Slovenian endonyms in the bilingual names of settlements in Italy, Austria, and Hungary has improved in the last two decades. Currently, 487 settlements are marked with bilingual signs in all three countries. The names of settlements are not yet standardized, but they have a certain level of officiality, which is one of the stages in the process of their standardization. All other types of Slovenian endonyms in Slovenia's neighboring countries are still at the initial, or zero, level of standardization.

KNJIŽEVNOST

Matjaž Geršič (urednik):

Koroška – od preteklosti do perspektiv

Ljubljana 2021: Zveza geografov Slovenije, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 438 strani, ISBN 987-961-91456-5-4 (tiskana različica), ISBN 987-961-91456-4-87 (elektronski vir)

Znanstvena monografija *Koroška – od preteklosti do perspektiv*, je izšla ob 23. zborovanju slovenskih geografov na Koroškem. V monografiji je na 438 straneh zbranih 28 prispevkov, v katerih avtorice in avtorji naslavljajo nekatere naravne- in družbenogeografske prvine, ki so lastne Koroški, nekaj prispevkov pa se osredotoča tudi na izzive v bližnji in širši okolici.

Pokrajina je skozi zgodovino preživela pestro spreminjanje mej. Po razpadu Avstro-Ogrske je bila razdeljena med dve novi državi, kar je pomenilo, da je del slovenskega naroda ostal v drugi državi. Del pokrajine, ki je ostal na slovenski strani, je znan po ležiščih rud, ki so v času industrializacije narekovalе gospodarsko usmerjenost regije. Razvoj industrije, predvsem črne in barvne metalurgije pa je poleg razvoja regije, pustil tudi posledice na naravnem okolju. Obmejna lega in prometna oddaljenost sta botrovala k slabšemu razvojnemu potencialu. V zadnjem času pa je regija postala prepoznana kot turistična destinacija, ob načrtovanem razvoju novih hitrih prometnih povezav pa bo preteklost postala tudi prometna oddaljenost od ostalih delov Slovenije.

V uvodnem delu se seznanimo o imenu, mejah in identiteti Koroške (Matjaž Geršič, Drago Perko, Primož Gašperič). Avtorji predstavijo izvor imena, obseg meja pokrajine skozi zgodovino in obseg ozemlja Koroške na podlagi koroške identitete prebivalstva. Sledi poglobljena analiza o obstoju geografske marginalnosti Koroške (Stanko Pelc) in pregled novejšega regionalnega razvoja Koroške statistične regije (Simon Kušar, Nejc Bobovnik). Anton Gosar skuša v prispevku »Dve domovini?« odgovoriti na vprašanje, v kolikšni meri so okoliščine in geografija tiste, ki oblikujejo stopnjo navezanosti na »slovenskost«.

Naslednja dva prispevka se osredotočata na demografijo v preteklosti in v prihodnosti. Prvi (Jernej Zupančič) izpostavlja sodobne spremembe med koroškimi Slovenci in vplivom plebiscita 1920 na demografsko gibanje slovenske manjšine, drugi (Klemen Kotnik, Irena Mrak) pa obravnava demografski potencial in projekcije števila prebivalcev v Koroški statistični regiji.

Nadaljevanje monografije je najprej s petimi članki vezano na gospodarski razvoj in potencial regije ter vplive na okolje. Najprej (Vladimir Drozg) se seznanimo s spreminjanjem kulturne pokrajine Mežiške doline, v povezavi z razvojem rudarjenja, fužinarstva in železarstva. Za tem so predstavljeni vplivi svinca (Natalija Špeh, Matej Ivartnik) na življenje prebivalcev Mežiške doline in spreminjanje njegovih koncentracij v okolju. Z oceno razvoja ekonomske aktivnosti Slovenije s pomočjo analize osvetljenosti površja (Danijel Ivajnsič, Danijel Davidovič, Eva Konečnik Kotnik, Igor Žiberna), so prikazane različne povezave med gospodarsko aktivnostjo in osvetljenostjo površja v Koroški regiji in širše v Sloveniji. Sledi prispevek (Vesna Jurač, Irma Potočnik Slavič) o (ne)povezanosti členov gozdno-lesne verige v Dravski dolini. V članku o svetlobni onesnaženosti v Koroški statistični regiji (Igor Žiberna, Eva Konečnik Kotnik) je predstavljeno stanje svetlobne onesnaženosti na Koroškem ter primerjava z drugimi regijami v Sloveniji in svetu.

Naslednji sklop petih prispevkov je na tematiko prostorskega načrtovanja in prometa. Najprej izvedemo ali Koroška sledi konceptu trajnostnega prometnega razvoja (Barbara Lampič, Nejc bobovnik, Lea Rebernik), nato pa so predstavljene še spremembe rabe tal na območju Koroške statistične regije (Igor Žiberna, Eva Konečnik Kotnik). Nadaljevanje je vezano nekoliko bolj na prometne izzive v regiji. Prikazan je primer načrtovanja hoji prijaznega okolja na primeru Črne na Koroške (Maja Simoneti, Špela Berlot, Jana Okoren, Matej Ogrin) in primer oživitve čezmejnega javnega potniškega prometa (Peter Zajc, Matej Gabrovec, Primož Pipan). S člankom o učinkovitosti participativnega načrtovanja pri reševanju konfliktov na primeru prostorskega umeščanja tretje razvojne osi na Koroškem (Maruša Goluža), je prikazan vpliv takšnega načrtovanja na legitimnost odločitev in zmanjšanje konfliktov med akterji pri umeščanju v prostor.

Turizem v regiji in širši okolici je opisan v treh člankih. Prvi predstavi prostorski pogled na stanje in razvoj turizma v Koroški regiji (Tilen Tamše, Naja Marot), sledi prispevek o UNESCO globalnem geoparku Karavanke (Mojca Bedjanič, Darja Komar, Gerald Hartmann, Lenka Stermecki, Danijela Modrej, Primož Vodovnik, Sandra Zvonar, Suzana Fajmut Štrucl) in regijskem parku Pohorje kot rešitvi za naravovarstvene in razvojne izzive (Andrej Grmovšek, Nejc Pozvek, Tanja lešnik Štuhec).

V nadaljevanju lahko beremo o geografskem vidiku volitev na Koroškem (Jernej Tiran, Boštjan Rogelj), kjer so preučeni dejavniki, ki vplivajo na volilno vedenje in primerjava z ostalimi regijami. Sledita prispevka o Koroški v slovenskih učbenikih (Igor Lipovšek) in vrednotenju geodiverzitet kot orodja za ugotavljanje geoturističnega potenciala (Borut Stojilkovič).

Zadnji sklop je vezan na hidrogeografijo. V šestih člankih vezanih na to tematiko je najprej predstavljena vodna bilanca porečja Meže (Peter Frantar, Florjana Ulaga, Valentina Brečko Grubar, Frank Herrmann, Frank Wendland), podobneje so prikazane tudi hidrogeografske značilnosti koroških rek (Gregor Kovačič, Valentina Brečko Grubar) in vodne ujme na Koroškem (Tajan Trobec). Predstavljena je trajnostna raba vodnih virov na Pohorju v Občini Vitanje (Simon Kušar, Tajan Trobec) ter hidromorfološka spremenjenost Meže in Mislinje (Florjana Ulaga, Valentina Brečko Grubar, Maja Ristič). Zadnji prispevek pa obravnava projekt nameščanja oznak visokih voda kot primer dobre prakse geografskega ozaveščanja javnosti (Peter Frantar, Florjana Ulaga, Marjan Bat, Valentina Brečko Grubar, Gregor Kovačič, Mitja Bricelj, Andrej Draksler, Marjan Jarnjak, Igor Lipovšek, Tajan Trobec).

Monografija z 28 prispevki podrobno predstavi naravne in družbene vidike ter izzive v preteklosti in sedanjosti v Koroški regiji. Bralec skozi različne obravnavane tematike dobi širok vpogled in predstavo o regiji ter tako lažje razume posebnosti pri nadaljnjem razvoju regije.

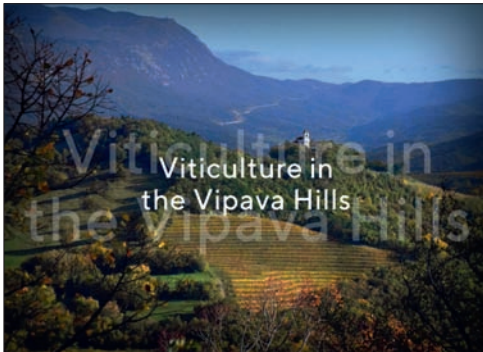
Monografija je prosto dostopna na spletu: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-AY4OVP29> in <http://zgs.zrc-sazu.si/sl-si/publikacije/zbornikizborovanj/koroska>.

Lenart Štaut

Maja Topole, Mateja Šmid Hribar, Primož Pipan:

Vinogradništvo v Vipavskem gričevju / Viticulture in the Vipava Hills

Ljubljana 2022: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 27 strani, ISBN 978-961-05-0662-1 (slovenska izdaja), ISBN 978-961-05-0661-4 (angleška izdaja)

Publikacija *Vinogradništvo v Vipavskem gričevju / Viticulture in the Vipava Hills* je izšla v slovenskem in angleškem jeziku v okviru Interreg ADRION projekta ECOVINEGOALS (Upravljanje in dejavnosti v ekoloških vinogradih kot podlaga za pripravo pokrajinskih strategij). V publikaciji so na 27 straneh s pomočjo 11 zemljevidov in 5 grafičnih prikazov, poleg splošnih naravnogeografskih dejavnikov, opisane spremembe rabe tal v vinogradih, spremembe površin vinogradov med letoma 2002 in 2020 in delež vinogradov na terasah.

Vipavsko gričevje se s 13,6 % vinogradov uvršča med najpomembnejše slovenske vinorodne pokrajine. Leži na jugozahodu Slovenije in je del vinorodnega okolija Vipavske doline, ki je del Vinorodne dežele Primorska. Območje spada med slovenske vinorodne pokrajine z najstarejšo tradicijo, saj lahko sledi vinogradništva najdemo že v antiki. Specifične naravne razmere Vipavskega gričevja določata lega na stičišču treh evropskih makroregij – alpskega, sredozemskega in dinarskega sveta – in lega na stiku celinskih in sredozemskih zračnih mas. Gričevje je od Jadranskega morja oddaljeno le 15 km zračne razdalje. Območje ima submediteransko podnebje z nadpovprečno osončenostjo, z blagimi zimami in suhimi, vročimi poletji. Zaradi naravnogeografskih dejavnikov je Vipavsko gričevje primernejše za vinsko trto kot za njive. Leta 2020 so tako vinogradi zavzemali 13,6 % zemljišč, njive pa le 5,7 %. Velik del vinogradov je na terasah.

Opisani so deleži najbolj razširjenih trtnih sort, kjer je z 12,3 % na prvem mestu merlot, z 12,2 % mu sledi sauvignon, z 10,6 % malvazija in z enakim deležem rebula. Domači sorti zelen in pinela zavzemata le 7 % oziroma 5,8 % zemljišč. Vinogradniki pa si prizadevajo ohranjati tudi druge stare domače sorte trt.

Kljub dokaj ugodnim pogojem za vinogradništvo se ta sooča tudi s številnimi izzivi. Povečanje števila ekstremnih vremenskih pojavov zaradi podnebnih sprememb, razdrobljena zemljiška struktura, manjšanje števila prebivalstva in njegovo staranje ter opuščanje vinogradov na manj ugodnih legah, so med vzroki za zaraščanje in izgubo zemljišč, namenjenih vinogradom. Za namene promocije prodaje vin in spodbujanje vinogradniške dejavnosti so prek Vipavskega gričevja speljane vinske ceste, ki poleg ponudnikov vin in kulinarike povezujejo tudi naravne in kulturne znamenitosti gričevja. Slikovita naselja in zaselki sredozemskega tipa s stoletnimi vinskimi kletmi, cerkve na razglednih vrhovih in obisk »osmic« pa odlično zaokrožujejo ponudbo Vipavskega gričevja za obiskovalce.

V publikaciji so s pomočjo slikovnega, kartografskega in grafičnega gradiva nazorno prikazane značilnosti vinogradništva v posameznih naseljih v Vipavskem gričevju. Poudarek je predvsem na spremembah rabe tal na območju vinogradov in njihovo širjenje oziroma zaraščanje. Poleg prikaza podatkov, so s privlačnim slikovnim gradivom bralcu približane tudi naravne in kulturne znamenitosti gričevja.

Publikacija je prosto dostopna na spletu: <https://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/vinogradnistvo%20v%20vipavskem%20gricevju.pdf> (slovenska različica) in <https://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/viticulture%20in%20the%20vipava%20hills.pdf> (angleška različica).

Lenart Štaut

KRONIKA**Mag. Slavko Brinovec (25. april 1936–13. januar 2022)**

Slovenske geografe je globoko pretresla novica, da se je v 86. letu starosti od nas poslovil športnik, profesor, pedagog, športni delavec, svetnik Mestne občine Kranj, predvsem pa velikan slovenske šolske geografije mag. Slavko Brinovec. Kot izjemna in vsestranska osebnost je bil znan po celi Sloveniji, še posebej pa v domačem Kranju, ki mu je v svojem nadvse plodnem življenju namenil posebno ljubezen. Najbolj ga bomo pogrešali geografi, saj nam je s svojimi zamislimi, vztrajnostjo in prodornostjo zlasti na področju šolske geografije zapustil neizbrisen pečat ter premaknil nekatere okvire in obzorja v smer, ki jo lahko v glavnih obrisih zaznavamo še danes.

Posebneга zgodovinskega spomina si ne zasluži le na področju šolske geografije, temveč tudi na področju športa, kamor se je začel vključevati že kot mladenič. Najprej se je uveljavil kot plavalec in član slovenske vaterpolske reprezentance, potem kot trener, kasneje pa tudi kot športni funkcionar pri številnih dejavnostih in projektih, ki so pripomogli, da je Kranj postal mesto športa. Športni dejavnosti je več pozornosti namenil tudi v svojih upokojskih letih. Tedaj je začutil posebno dolžnost, da z dvema pomembnima knjižnima deloma prepreči pozabo številnih pomembnih športnih dogodkov in dejavnosti, v katerih je tudi sam odigral vidno vlogo. V ta namen je pripravil čez 300 strani obsegajočo barvno športno kroniko »Veličastnih šestdeset let kranjskega vaterpola« (2006) in še precej obsežnejši zbornik »Razvoj vaterpola v samostojni Sloveniji« (2014).

Največji del svojega življenja pa je posvetil izobraževanju in geografiji. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Kranju, kjer je leta 1955 tudi maturiral. Za tem se je vpisal na Prirodoslovno-matematično fakulteto, študij pa je leta 1961 sklenil na novi Filozofski fakulteti v Ljubljani. Svoje učiteljsko delo, ki

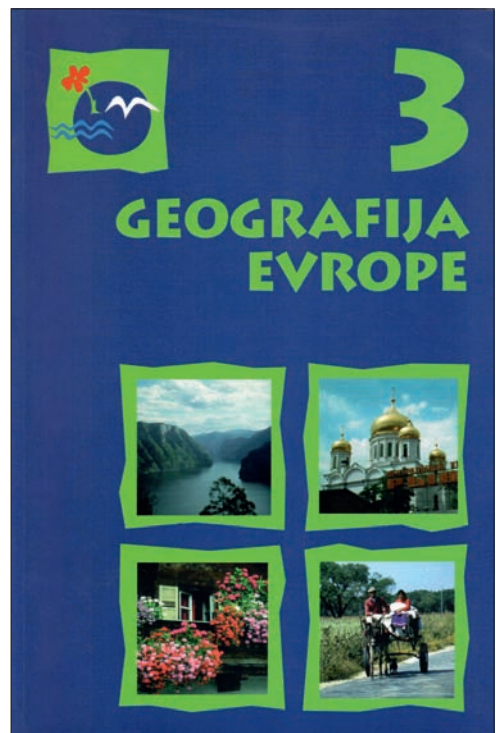

ARHIV DRUŽINE BRINOVEC

Slika 1: Slavko Brinovec je navzoče vedno navdihoval s pozitivno energijo in iskrivimi idejami.

mu je na različne načine ostal zvest do konca svoje poklicne poti, je začel leta 1962 kot učitelj geografije na OŠ Goriče. Nadaljeval ga je z desetletnim službovanjem na OŠ Franceta Prešerna v Kranju. Na tej šoli je prvič uredil posebno geografsko učilnico, ki mu je dala navdih, da je v kasnejših letih postal naš prvi iniciator urejanja sodobnih geografskih učilnic. Leta 1971 se je zaposlil kot profesor geografije na kranjski gimnaziji. Tam je ostal vse do upokojitve leta 1999, od leta 1980 dalje kot pomočnik ravnatelja, ki pa je še vedno z veseljem delal tudi v razredu. Med dijaki je kmalu postal prava legenda, ob stalni praksi v razredu pa se je še temeljiteje posvetil opremlitvi sodobne geografske učilnice, pa tudi drugim strokovnim izzivom. Ker je bil vsestransko aktiven praktik, so ga kmalu pritegnili tudi k izvajanju predavanj in vaj iz metodike geografije, najprej na Pedagoški akademiji Univerze v Ljubljani (1973–1976), potem pa še na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani (1980–1988). V kasnejših letih je tesno sodeloval z Zavodom Republike Slovenije za šolstvo in šolskim ministrstvom, in sicer pri različnih inovacijskih projektih. Širom Slovenije je med učitelji geografije zaslovel s pripravo različnih pedagoških delavnic z veliko praktičnega dela. Teh delavnic se je z veseljem udeleževala velika večina tedanjih slovenskih učiteljev geografije. Aktiven je bil tudi v okviru Geografskega društva Gorenjske, pri Zvezi geografskih društev Slovenije, pri urednikovanju Geografskega obzornika, na različnih strokovnih posvetovanjih, pa še bi lahko naštevali. Za svoje vsestransko delo na različnih področjih od športa do geografije je prejel vrsto pomembnih priznanj, prvo že leta 1970, potem pa se jih je zvrstilo še okoli 30.

Slavko Brinovec je bil človek izredne širine, vsestranske razgledanosti, izvrstne teoretske podkovanosti in dojemljivosti za vse vrste inovacij. Ne glede na vse te odlike pa lahko rečemo, da se je na področju slovenske šolske geografije uveljavil predvsem kot izjemen praktik, najprej pri poučevanju v razredu, potem pa kot naš dolgoletni najpomembnejši pionir izobraževalne tehnologije pri pouku geografije. Nikoli mu ni zmanjkalo idej, kako izboljšati ta pouk tudi z različnimi učili, učnimi pripomočki in sodobno teh-

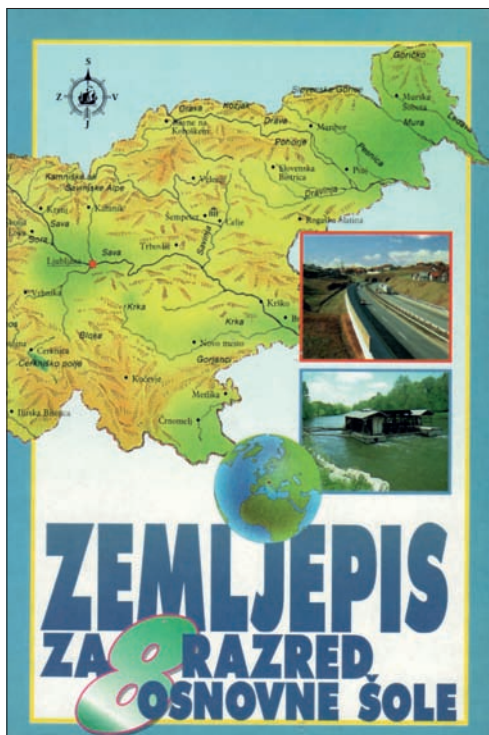

Slika 2: Naslovnica učbenika Geografija Evrope, ki je v novi zgodovinski realnosti nastal brez učnega načrta.

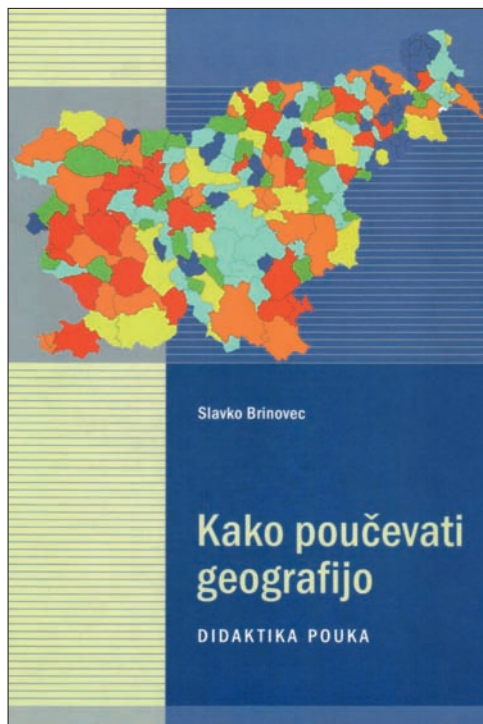
nologijo. Ideje so se mu rojevale tako rekoč iz dneva v dan, pri čemer je treba še posebej izpostaviti, da so nastajale in se plemenitile predvsem na podlagi njegove lastne prakse, precej manj pa na podlagi povzemanja tujih in našemu šolskemu okolju ne vedno najbližjih zgledov. Veliko večino svojih idej je potem uresničil v praksi in s tem posredno dal praktičnemu delu v razredu v naših šolah neizbrisen pečat.

O obsežnem opusu njegovih strokovnih prispevkov, učnih gradiv in najrazličnejših drugih dosežkov, ki jih je ustvaril, se lahko prepričamo v obsežni bibliografiji, ki obsega več kot 400 enot. Vse niso zavedene v COBISSu, saj nekatera učna gradiva zaradi previsoke cene izvodov preprosto niso bila oddana v NUK. S pripravo učnih gradiv je začel že leta 1970, ko je dal iz rok prvo projekcijsko gradivo za grafoskop, konec sedemdesetih let pa so sledila tudi prva učbeniška gradiva in delovni zvezki, ki jih je kasneje dopolnjeval še s priročniki. Poseben pomen je pripisoval geografskim prosojnicam, ki so bile prvostven predhodnik današnjih digitalnih vizualnih učnih pripomočkov.

Pri vsem njegovem obsežnem in neponovljivem strokovnem delu pa moramo še posebej izpostaviti tudi nekatera druga, zlasti mlajšim generacijam šolskih geografov manj znana dejstva. Brinovec je bil človek velikih vizionarskih zmožnosti, eden tistih, ki ne korakajo le vstric z zgodovino, ampak jo tudi soustvarjajo. Tako je že v osemdesetih letih 20. stoletja v pripravo tedanjih učbeniških gradiv vključil vrsto univerzitetnih učiteljev z ljubljanskega oddelka za geografijo, ob osamosvojitvi Slovenije pa je šel še dlje in na področju učbeniških gradiv naravnost »preskočil«
zgodovino. Po razpadu Jugoslavije je namreč v gimnazijskem programu nastopilo protislovno stanje, ko so morali učitelji še celo leto poučevati geografijo države, ki ni več obstajala, novega učnega načrta pa še ni bilo. Brinovec je tedaj s smelo akcijo presekal ta gordijski vozle tako, da je na hitro zbral skupino avtorjev, ki je brez učnega načrta napisala nov učbeniški komplet za geografijo Evrope za gimnazijski program (slika 2). Skoraj istočasno je zbral tudi drugo skupino avtorjev, ki je prav tako brez učnega načrta pripravila nov učbeniški komplet za geografijo Slovenije za osnovno šolo (slika 3).

Slika 3: Naslovnica prvega osnovnošolskega učbenika nove samostojne države Slovenije.

Slika 4: Naslovnica Brinovčevega priročnika *Kako poučevati geografijo, ki predstavlja svojevrsten vrh njegovega strokovnega dela.*

V kasnejših letih, ko so se že začeli nakazovati prvi obrisi uvajanja digitalnih pripomočkov, je začel v okviru lastnega družinskega podjetja Terra pripravljati tudi različne zgoščenke za pouk geografije. Smatramo jih lahko kot svojevrstne predhodnice današnjih digitalnih učnih gradiv. Vrhunec njegovega izjemnega strokovnega dela na področju didaktike geografije pa nedvomno predstavlja priročnik za učitelje geografije z naslovom »Kako poučevati geografijo« (2004; slika 4). Podobnega dela ni pred tem v Sloveniji napisal še nihče in veliko vprašanje je, kdaj (če sploh kdaj) bomo spet dočakali nekaj vsaj primerljivega. Lotiti se takšnega dela, kjer je v enem kosu zbrano tako rekoč vse najpomembnejše, kar mora o poučevanju vedeti učitelj geografije, je bila izjemno pogumna odločitev. Avtor je v tem vseobsegajočem delu zavestno izpustil le (nikoli popolnoma do konca dodelano) področje ocenjevanja pri pouku geografije. V priročnik je vtikal desetletja lastne šolske prakse s številnimi primeri konkretnih rešitev, ki uporabniku praviloma povedo precej več kot številna zgolj teoretska razglabljanja, ki jih sicer v naši literaturi ne manjka. Priročnik je izšel pred skoraj 20 leti, zato so v njem le zametki današnje rabe IKT pri pouku geografije. Ne glede na to pa je delo v številnih drugih pogledih še kako aktualno tudi danes in še vedno predstavlja dragocen vir, ki bi ga moral skrbno prebrati vsak učitelj.

Kolegi Slavka Brinovca niso globoko spoštovali in cenili le zaradi izjemnih strokovnih dosežkov, temveč tudi zaradi njegovega nenehnega izžarevanja posebne pozitivne energije, ki jo je prenašal na vse, ki so bili z njim v stiku. S svojo avtoriteto in bogatimi izkušnjami je med prisotne vedno vnašal nad vse ustvarjalni duh in pozitivno razpoloženje. Skrbno se je izogibal konfliktom, znal je prisluhniti vsakemu mnenju in ni nikoli trmasto vztrajal le pri svojih prepričanjih. Ker je bil človek velike širine in samozavesti, se tudi ob še tako kritičnih mnenjih nikoli ni čutil ogroženega. Prav tako mlajšim kolegom nikoli ni preprečeval, da bi napredovali, ampak jih je velikodušno spodbujal in jim pomagal na karierni poti. Bil je človek smelega akcije, nikoli ni po nepotrebnem kompliciral, ampak je v prvi vrsti vedno stremel za čim hitrejšo dosego nekih konkretnih ciljev. Nikoli se ni kar »na prvo žogo« navdu-

ševal nad idejami, ki jih je zaznal kot modne »muhe enodnevnice«, temveč so mu osnovni okvir razmišljanja vedno narekemale šolska praksa oziroma lastne izkušnje iz dela v razredu. Na vsak, še tako zahteven sestanek, je vedno prišel nasmejan in potem vedno izžareval svojo pozitivno energijo tudi med druge. Takšnega bomo tudi za vedno ohranili v spominu.

Jurij Senegačnik

Prof. dr. Borutu Belcu, zaslužnemu profesorju Univerze v Mariboru, v slovo

Leta 1957 je dr. Svetozar Ilešič napisal pismo svojemu nekdanjemu študentu Borutu Belcu (slika 1).

OSEBNI ARHIV DRUŽINE BELEC

Dobro veste, da sem Vas vedno kot svojega študenta zelo cenil predvsem zaradi velikega veselja, ki ga imate z geografskim znanstvenim delom ker prav tako zaradi resnosti in vestnosti pri tem delu. Vedno sem Vas želel spraviti v znanstven poklic in sem bil vesel, ko sem izvedel za svoječasno kombinacijo z mariborskim muzejem, ki se pa zaradi žalosti ni posrečila. Osebnostno sem Vas večkrat imel za bodočnost tudi v mislih kot asistenta v našem inštitutu.

Slika 1: Izsek iz pisma dr. Svetozarja Ilešiča Borutu Belcu leta 1957.

OSEBNI ARHIV DRUŽINE BELEC

Tov. Borut Belec pa se ni izkazal samo kot dober strokovnjak geograf, ampak tudi kot vesten delavec, ki prevzeto delo vedno do kraja izpelje. Tudi zaradi številnih drugih človeških vrlin, ga moramo pri njegovi prošnji k zaželjenemu napredovanju toplo priporočiti.

U p r a v n i k

dr. Anton Melik

Slika 2: Izsek iz priporočilnega pisma dr. Antona Melika leta 1962.

Vsega, kar sta zapisala velikana slovenske geografije, to je veselja do (geografskega) znanstvenega dela, resnosti in vestnosti pri delu, pa tudi visokega spoštovanja svojih učiteljev, mentorjev, sodelavcev, pripravljenosti na sodelovanje, njegove vedrine in humorja se bomo spominjali vsakič, ko bomo pomislili na ustanovnega člana Oddelka za geografijo Univerze v Mariboru ter zaslužnega profesorja Univerze v Mariboru, izjemnega raziskovalca na področju geografske znanosti, visokošolskega učitelja ter kolega, prof. dr. Boruta Belca (slika 3), ki se je poslovil 16. januarja 2022 v svojem enaindevetdesetem letu starosti.

Rodil se je 13. januarja leta 1931 v Mariboru. Po končani klasični gimnaziji je študiral geografijo v Ljubljani, kjer je diplomiral pri svojih štiriindvajsetih letih. Doktorat geografskih znanosti je dosegel pri svojih štiriintridesetih, leta 1977 pa je pridobil naziv rednega profesorja za geografijo.

V času dodiplomskega in podiplomskega študija je deloval pod mentorstvom in vplivom dr. Svetozarja Ilešiča ter dr. Antona Melika, ki sta ga oba spodbujala k znanstveni karieri oziroma k sodelovanju na ljubljanskem geografskem oddelku. V eni zgodnejših raziskav pod vodstvom Zavoda za raziskavo materiala in mentorstvom dr. Melika je preučeval zaobljenost terasnih prodnikov oziroma rečni transport. Profesor je zatrdil, da ima prodnik v obliki srca ter dodana štiriperesna deteljica zanj poseben globok simbolni pomen (slika 4). Nenazadnje so raziskave tistega časa vključevale časovno dolgotrajno fizično zbiranje gradiva, prenašanje le tega v velikih kovčkih, meritve in analize ter šele nato natančne zapise. Vključevale so delovne dni in praznike, počitnice in dopuste, družino in prijatelje (intervju z Borutom Belcem; Kolnik in Konečnik Kotnik 2015).

Po diplomi je prof. Belec sprva služboval kot učitelj na klasični gimnaziji ter na OŠ Bojana Illica v Mariboru, dve leti pa je deloval kot kustos v Pokrajinskem muzeju v Mariboru. Leta 1961 je postal profesor Višje pedagoške šole v Mariboru, od leta 1963 do upokojitve leta 2000 pa je bil v rednem delovnem razmerju na Pedagoški akademiji in kasneje Pedagoški fakulteti v Mariboru. V tem času je deloval v različnih organih in komisijah Združenja mariborskih visokošolskih zavodov in nato Univerze v Mariboru, Raziskovalne skupnosti Slovenije in Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani, Geografskem društvu Maribor, Geografskem društvu Slovenije in Zvezi geografskih društev Slovenije. Bil je namest-

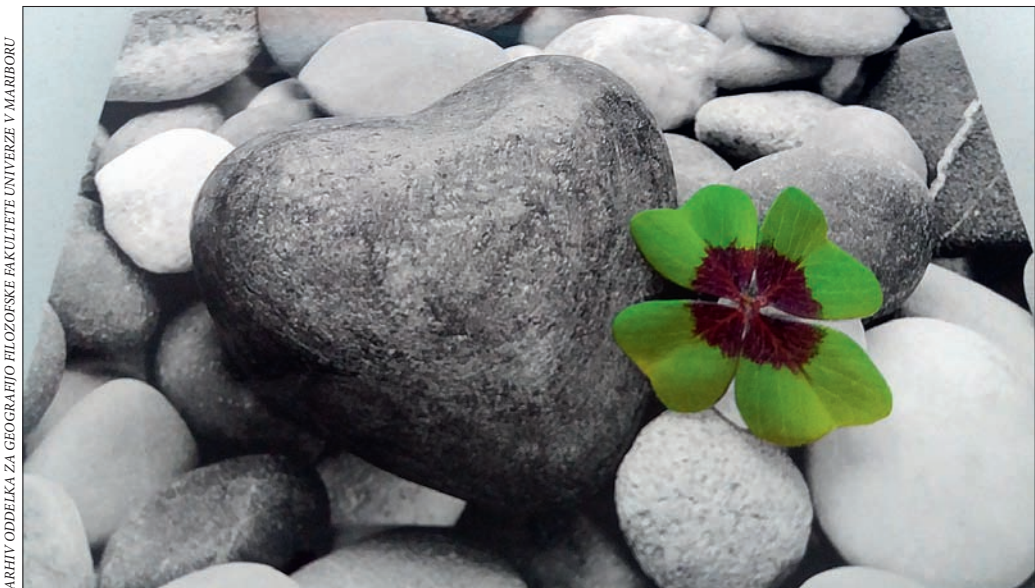
STUDIO HOCHSTÄTTER 2011, OSEBNI ARHIV DRUŽINE BELEC

Slika 3: Portret prof. dr. Boruta Belca, 2011.

nik predstojnika Združenja mariborskih visokošolskih zavodov, dekan Pedagoške akademije, direktor VTO predmetni pouk, predstojnik Raziskovalnega inštituta, prodekan za raziskovalno dejavnost ter dekan Pedagoške fakultete. Večkrat je opravljal dolžnosti predstojnika Katedre za geografijo ter Oddelka za geografijo in zgodovino Univerze v Mariboru. S svojim intenzivnim sodelovanjem v upravnih vidikih univerzitetnega dela je tako pripomogel k zgodovinsko pomembnim odločitvam na področju institucionaliziranja slovenske geografije (slika 5) (Kolnik in Konečnik Kotnik 2015; Kladnik 2017).

Za razvoj geografije in prepoznavnost Slovenije je bilo zelo pomembno sodelovanje prof. Belca v različnih delovnih telesih, študijskih komisijah in kongresih v okviru Mednarodne geografske zveze (IGU), kjer se je še posebej uveljavil na področju preučevanja ruralnih območij ter v študijskih skupinah in komisijah za razvojne probleme v marginalnih regijah.

Borut Belc se skupaj s kolegi Božidarjem Kertom, Mirkom Pakom, Ludvikom Olasom, Vladimirjem Bračičem, Mavricijem Zgonikom in drugimi uvršča v t. i. povojno generacijo slovenskih geografov, ki so posebno pozornost namenili preučevanju severovzhodne Slovenije. V prvem raziskovalnem obdobju se je ukvarjal s študijem terciarnih in kvartarnih akumulacij. Sledile so študije morfološkega razvoja terasnega sistema v severovzhodni Sloveniji. V šestdesetih letih oziroma v drugem raziskovalnem obdobju se je težišče raziskovalnega dela premaknilo na družbeno geografijo oziroma na socialnogeografske raziskave ter v pripravljane regionalnogeografskih monografij (Ljutomersko-Ormoške gorice in Mursko polje). Pri tem je bil značilen časovno razvojni pristop, saj so največkrat zajemale spreminjanje družbenih in prostorskih struktur od začetka 19. stoletja dalje, tudi na podlagi podrobno preučenih in kartiranih izbranih katastrskih občin. V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, v tretjem raziskovalnem obdobju, je pri profesorjevem raziskovalnem delu prevladovala socialna geografija. Več desetletni sodelavec dr. Mirko Pak pripisuje Borutu Belcu zasluge za izjemno povezavo v takratnem času dveh precej ločenih svetov, to je Münchenske socialnogeografske šole in poljske agrarne geografije (Pak 2010). Raziskovanje se je osredotočilo na spremembe vinogradniških, sadjarskih in hmeljarskih zemljišč od začetka njihovega načrtnega uvajanja. Pogoste raziskovalne teme so bile melioracije in komasacije ter njihova ekološka problematika, razdrobljenost posesti v različnih sistemih zemljiške

ARHIV ODDELKA ZA GEOGRAFIJO FILOZOFSKE FAKULTETE UNIVERZE V MARIBORU

Slika 4: Simbolika ene prvih profesorjevih znanstvenih raziskav, ujeta na voščilnici Oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru ob njegovem 85. rojstnem dnevu.

razdelitve, socialni prelog, razvoj kmetijstva in proces formiranja agroindustrijskih kompleksov, raba zemljišč v suburbanizacijskem procesu in druge. Po letu 1991, v četrtem raziskovalnem obdobju, je prišla v ospredje tematika obmejnih regij s Hrvaško, njihova nerazvitost in marginalnost, prekomejna zemljiška pomešanost in zaposlitvena povezanost, kmetijstvo v luči ciljev Evropske unije, problemi uravnoteženega razvoja obmejnih regij, denacionalizacija in njeni učinki v kmetijstvu. Že od šestdesetih let se je raziskovalno posvečal tudi razvoju demografskih in socialnih razmer v slovenskem Porabju, v veliki meri po zaslugi povezovanja Pedagoške akademije (kasneje fakultete) Maribor z Visoko učiteljsko šolo v Szombathelyu (Bračič 1991; Kert in Olas 2001; Pak 2010; Kolnik in Konečnik Kotnik 2015).

Borut Belec je objavljajl doma in v tujini (Geografski zbornik, Geografski vestnik, Geografski obzornik, Geographica Jugoslavica, Geographica Slovenica, Časopis za zgodovino in narodopisje). Njegova dela so objavljena v kongresnih zbornikih Mednarodne geografske zveze in njenih komisij ter publikacijah geografskih inštitutov univerz v Frankfurtu ob Majni, Münchnu, Marburgu na Lani in Bayreuthu. Z referati se je udeležil kongresov Mednarodne geografske zveze v Moskvi (1976), Tokiu (1980), Parizu (1984), Sidneyju (1988) in Washingtonu (1992) ter njenih simpozijev v Veroni (1974), Parizu (1975), Szegedu (1979), Naganu (1980), Fresnu (1981), Barceloni (1983), Aucklandu (1984), Bodou (1991), Manhattanu (1992), Pragi (1994), Mendози in Santiagu (1995), Glasgowu (1996) in Harareju (1997). Sodeloval je tudi na mednarodnih simpozijih v Oulu (1987) in Ljubljani (1990). Poleg tega je dela predstavil na mnogih drugih mednarodnih in nacionalnih simpozijih, kongresih in posvetovanjih. Bibliografija prof. Belca (COBISS 1955–2008) obsega 433 enot, med njimi 30 izvornih znanstvenih člankov, 20 elaboratov, 70 objavljenih predavanj in povzetkov na znanstvenih konferencah, 38 samostojnih sestavkov v znanstvenih in strokovnih knjigah, 28 sestavkov v enciklopedijah, 1 znanstveno in 3 strokovne monografije, univerzitetni učbeniki in mentorska dela.

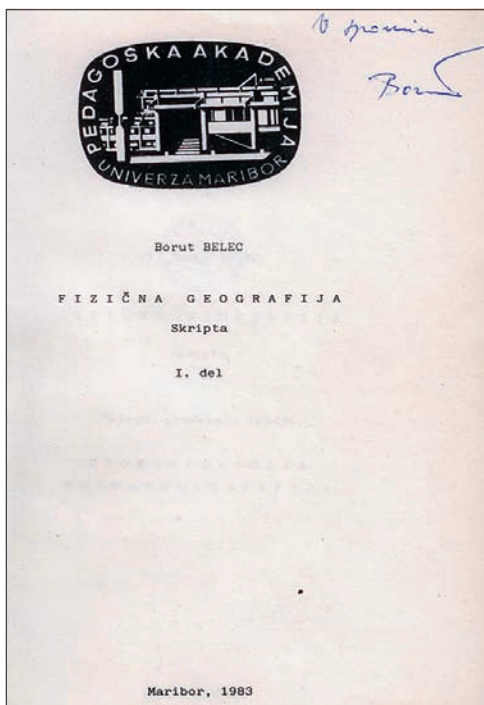
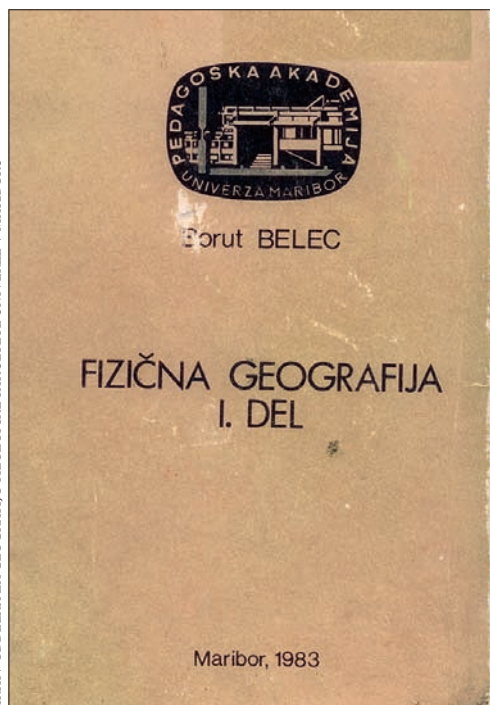
OSEBNI ARHIV DRUŽINE BELEC

Slika 5: Priključitev Pedagoške akademije k Univerzi v Mariboru leta 1975. Prof. dr. Borut Belec, dekan Pedagoške akademije, podpisuje priključitveno izjavo v Unionski dvorani Maribor.

Prof. dr. Borut Belec je bil kot visokošolski učitelj nosilec številnih študijskih predmetov s področij fizične, družbene in regionalne geografije, med njimi: geomorfologije, klimatogeografije, ekonomske geografije, regionalne geografije sveta in regionalne geografije Slovenije. Na Višji in Visoki ekonomsko-komercialni šoli v Mariboru je predaval ekonomsko, turistično in prometno geografijo. Prof. Belec je imel veliko veselje do pedagoškega dela s študenti. Posebej se mu je zdelo pomembno, »da lahko študentom prenese svoje mednarodne izkušnje in spoznanja s številnih terenskih del ter ekskurzij« (intervju z Borutom Belcem; Kolnik in Konečnik Kotnik 2015). Njegovi univerzitetni učbeniki so bili dragocen študijski vir za generacije študentov s konca šestdesetih, v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja: Osnove fizične geografije (1968, 1973), Osnove fizične geografije: Geomorfologija, klimatogeografija (1977), Osnove fizične geografije: Hidrogeografija, pedogeografija, biogeografija, človek in okolje (1977), Matematična geografija (1979), Prometna geografija (1982) ter Fizična geografija I (slika 6) in II (1983).

Prof. Belec je poleg svoje prve – Prešernove nagrade za študente (1954), prejel še deset različnih nagrad in priznanj visokošolskih zavodov, drugih institucij in društev: nagradi Sklada Štefana Kovača (1962) in Sklada Borisa Kidriča (1982), Red dela s srebrnim vencem SFRJ (1975), zlato plaketo Pedagoške akademije (1980), srebrno (1980) in zlato (1990) plaketo Univerze v Mariboru. Zveza geografskih društev Slovenije mu je za izjemne znanstvenoraziskovalne dosežke pri preučevanju Slovenije podelila Melikovo priznanje (1997), prejel je priznanja Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani (1972), Oddelka za geografijo Univerze v Ljubljani (1999) in Visoke ekonomsko-komercialne šole Univerze v Mariboru (1984) za dolgoletno uspešno sodelovanje na raziskovalnem področju ter prispevek k njihovem razvoju in uveljavitvi. Bil je častni član Zveze geografskih društev Slovenije (2003) in Društva geografov Pomurja (2006). Univerza v Mariboru mu je leta 2000 ob

ARHIV ODDELKA ZA GEOGRAFIJO FILOZOFSKE FAKULTETE UNIVERZE V MARIBORU

Slika 6: Lastnoročno posvetilo in podpis prof. dr. Boruta Belca na univerzitetnem učbeniku Fizična geografija I, ki ga je podaril Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru.

odhodu v pokoj za izredne zasluge na pedagoškem in znanstvenoraziskovalnem področju podelila naslov zaslužnega profesorja Univerze v Mariboru.

Prof. dr. Borutu Belcu izražamo hvaležnost za njegov plodovit prispevek k razvoju slovenske geografije!

Literatura:

- Bračič, V. 1991: Ob šestdesetletnici prof. dr. Boruta Belca. Geografski vestnik 63.
 COBISS: Borut Belec, Osebna bibliografija za obdobje 1955–2008. Medmrežje: https://bib.cobiss.net/bibliographies/si/webBiblio/bib201_20230125_112255_00481.html (10. 6. 2022).
 Kert, B., Olas, L. 2001: Borut Belec – sedemdesetletnik. Geografski vestnik 73-1.
 Kladnik, D. 2017: Belec, Borut. Novi Slovenski biografski leksikon 2. Ljubljana.
 Kolnik, K., Konečnik Kotnik, E. 2015: Zaslužni profesor dr. Borut Belec: Pomen njegovega dela za razvoj mariborske in slovenske geografije. Revija za geografijo 10-2.
 Pak, M. 2010: Profesor Borut Belec, osemdesetletnik. Dela 34.

Eva Konečnik Kotnik

Mrežni dogodek projekta LABELSCAPE

Bruselj, Belgija, 11. 5. 2022

V prvi polovici maja je bil v okviru projekta LABELSCAPE, ki je del evropske transnacionalne programske-financišne sheme Interreg MED, in ga sofinancira Evropski regionalno razvojni sklad, organiziran dogodek v Bruslju, ki je bil namenjen predvsem predstavitvi projekta političnim odločevalcem v Bruslju ter mreženju s projektnimi deležniki. Naslov dogodka je bil »Vloga certificiranja v razvoju trajnostnih turističnih destinacij«. Dogodek, ki ga je v okviru projektnega partnerstva LABELSCAPE organizirala Razvojna agencija Južnoegejske regije Energeiaki S.A. (*Αναπτυξιακή Εταιρεία Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου - Ενεργειακή Α.Ε.*) iz Grčije, je bil razdeljen v tri vsebinske sklope.

V prvem sklopu je vodja projekta, dr. Nika Razpotnik Visković (ZRC SAZU Geografski inštitut Antona Melika; slika 1), predstavila projekt kot celoto, posamezne delovne pakete in vsebinske poudarke. Sledile so predstavitve nekaterih pilotnih območij.

Osrednji del dogodka je bila okrogla miza na temo prihodnosti trajnostnega turizma v obrobju po pandemiji virusa Covid-19. Na okrogli mizi so sodelovali María Garcies i Ramon, predstavnica Konference obrobnih obmorskih regij (*Conference of Peripheral Maritime Regions – CPMR*), ki skrbi za uravnotežen razvoj Evrope, Kostnatinos Chrysochoidis, član sveta Južnoegejske regije (*Ενωση Περιφερειών Ελλάδας*), pristojen za razvoj turizma ter Giuliano Tallone, vodja oddelka Regionalne agencije za turizem pokrajine Lazio (*Regione Lazio*) (slika 2).

Dogodek je moderirala Iulia Niculica, predstavnica Evropske potovalne komisije (*European Travel Commission*), ki združuje nacionalne turistične agencije, s sedežem v Bruslju. Ustanovljena je bila leta 1948 za promocijo Evrope kot turistične destinacije za tuja tržišča.

Matjaž Geršič

MATIJAŽ GERŠIČ

Slika 1: Nika Razpotnik Visković je predstavila osnovno agendo projekta.

MATIJAŽ GERŠIČ

Slika 2: Sogovorniki na okrogli mizi o prihodnosti turizma.

26. zasedanje Vzhodnosrednjeevropskega in jugovzhodnoevropskega jezikovno-zemljepisnega oddelka Skupine strokovnjakov Združenih narodov za zemljepisna imena
Praga, Češka, 18. 5. 2022

26. zasedanje Vzhodnosrednjeevropskega in jugovzhodnoevropskega jezikovno-zemljepisnega oddelka (*East Central and Sout-East Europe Lingustic/Geographic Division* ali ECSEED) Skupine strokovnjakov Združenih narodov za zemljepisna imena (*United Nations Group of Experts on Geographical Names* ali UNGEGN) je gostila Češka, ki je od Slovaške leta 2021 prevzela predsedovanje tej regionalni skupini UNGEGN-a. Zasedanja v prostorih Državne geodetske uprave (*Český úřad zeměměřický a katastrální*)

ARHIV ZEMĚMĚŘICKÝ ÚŘAD

Slika 1: Udeleženke in udeleženci 26. zasedanja ECSEED.

ARHIV ZEMĚMĚŘICKÝ ÚŘAD

Slika 2: Matjaž Geršič med predstavitvijo poročila Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije.

se je udeležilo 23 delegatov šestih držav članic (Bolgarije, Češke, Madžarske, Poljske, Slovaške in Slovenije) ter 2 delegata države opazovalke (Avstrija).

V dopoldanskem delu srečanja so bila na sporedu poročila držav članic. Bolgarsko poročilo je predstavila Stanislava Valcheva, češkega Šárka Hejdová, madžarskega Gábor Mikešy in László Lippmann, poljskega Maciej Zych, slovaškega Zuzana Michalková, slovenskega pa Matjaž Geršič (slika 2). Poročilo o delu standardizacijske komisije je poslala tudi Ukrajina, ki pa na zasedanje zaradi vojnega stanja razumljivo ni mogla poslati svoje delegacije. Poročilo navaja, da je na območju Donecka začasna okupacijska oblast zamenjala ukrajinska imena naselij z nekdanjimi ruskimi imeni. Hkrati poročilo navaja izraze solidarnosti nekaterih evropskih mest, ki so posamezna ulična imena preimenovala z ukrajinskimi krajevnimi imeni ali so na soroden način izrazila solidarnost z napadeno Ukrajino.

Sledili so trije sklopi predavanj in razprav na temo zemljepisnih imen. V prvem sklopu sta svoja pripevka predstavila češki sinolog Vladimir Liščák, ki je spregovoril o spreminjanju poimenovanja največjega kitajskega otoka, ki ga v sodobnosti poznamo pod imenom Hainan, poljski arabist Bogusław Zagórski pa o zemljepisnih imenih Češke na otomanskem zemljevidu iz leta 1914. Tudi drugi sklop je vseboval dve predstavitvi; Slovakinja Darina Porubčanová je predstavila nekatere izzive, s katerimi se soočajo pri zemljepisnih imenih na Slovaškem, Madžar Attila Sasi pa problematiko imen naselij v jezikih manjšin na Madžarskem. Zadnji sklop predavanj je bil nekoliko obsežnejši. Najprej je Avstrijec Roman Stani-Fertl predstavil izzive rabe eksonimov v spletnem imeniku zemljepisnih imen *EuroGeographics*, sledila je predstavitev ugotovitev, izzivov in ovir, s katerimi se pri svojem delu srečujejo člani UNGEGN-ove delovne skupine za upravljanje s podatkovnimi bazami, ki jo je pripravil predsedujoči tej delovni skupini Pier-Giorgio Zacchedu, predstavila pa jo je slovenska delegatka Marija Brnot, vsebinski del sekcije pa je sklenil Avstrijec Peter Jordan, ki je predstavil smernice sprememb UNGEGN-ove resolucije o eksonimih in krajevnih imenih kot kulturni dediščini. Na koncu je češka delegatka Irena Švehlová, ki v obdobju češkega predsedovanja vodi ECSEED, predstavila nekatere tehnične podrobnosti, povezane z delom tega jezikovno-zemljepisnega oddelka.

Srečanje smo sklenili s kratko ekskurzijo po središču Prage.

Matjaž Geršič

Drugo sredozemsko zborovanje o trajnostnem turizmu Barcelona, Španija, 8.–9. 6 2022

V začetku junija je v Barceloni potekalo Drugo sredozemsko zborovanje o trajnostnem turizmu (*II MED Sustainable Tourism Convention*). Dogodek je bil priložnost za razpravo na temo trajnosti med različnimi deležniki v turizmu, ki delujejo v Sredozemlju. Sredozemska trajnostno turistična skupnost (*MED Sustainable Tourism Community*) je bila ustanovljen novembra 2016 v okviru programske sheme *Interreg MED* in združuje prek 200 različnih deležnikov iz 13 evropskih sredozemskih držav. Znotraj te programske sheme poteka 30 teritorialnih projektov, ki naslavljajo različne rešitve za bolj trajnosten turizem v obalnih območjih Sredozemlja.

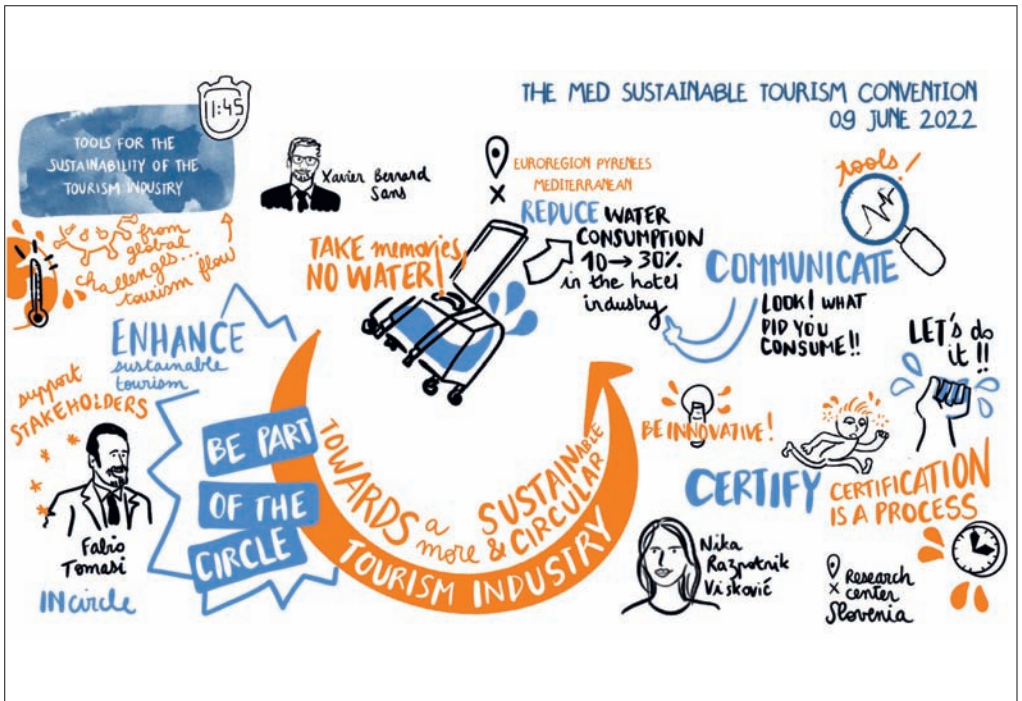
Koordinator skupnosti je Svet province Barcelona (*Diputació Provincial de Barcelona/Diputació Provincial de Barcelona*), kot partnerji pa v skupnosti sodelujejo še Skupnost sredozemskih univerz *UNI-MED (Unione delle Università del Mediterraneo)* iz Italije, Univerza v Tesaliji (*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*) iz Grčije, neprofitna organizacija *NECSTouR* iz Belgije, ki združuje 39 evropskih regionalnih turističnih organizacij, *Plan Bleu* iz Francije, ki deluje kot regionalni center za izvajanje sredozemskega akcijskega načrta, mednarodno združenje *Jadransko-Jonske evroregije (AIS)* iz Hrvaške ter Regionalna razvojna agencija *Zeleni kras* iz Slovenije.

Dvodnevni dogodek se je po uvodnih pozdravnih nagovorih začel z vabljenim predavanjem Valentine Superti, predstavnice Evropske komisije. V nadaljevanju se je zvrstilo 11 okroglih miz ter sklepna razprava.

MATJAZ GERŠIČ

Slika 1: Nika Razpotnik Visković je predstavila projekt LABELSCAPE.

ARHIV ORGANIZATORJA

Slika 2: Celotno dogajanje je spremljala grafična oblikovalka in sprti izdelovala grafike, ki na zanimiv način predstavljajo glavne poudarke okrogle mize.

ARHIV ORGANIZATORJA

Slika 3: Skupinska fotografija udeleženk in udeležencev dogodka.

Kot primer dobre prakse orodij za trajnostnost v turizmu je bilo predstavljeno tudi certificiranje destinacij, kar je torišče projekta LABELSCAPE, ki ga koordinira Nika Razpotnik Visković (ZRC SAZU Geografski inštitut Antona Melika; slika 1).

Poleg orodij za doseganje trajnosti so bila jedra razprav okroglih miz tudi implementacija rezultatov evropskih projektov v prakso, posledice pandemije koronavirusa in okrevanje po njej, merjenje trajnosti v turizmu, iskanje načina preoblikovanja turizma proti načelom trajnosti, sodelovanje na področju turizma v Sredozemlju, oblikovanje destinacij v prihodnje in podobno.

Matjaž Geršič

Zaključek projekta LABELSCAPE

Komiža, Hrvaška, 13.–15. 6. 2022

Konec junija 2022 se je končal projekt LABELSCAPE, v katerem je ZRC SAZU Geografski inštitut Antona Melika nastopal kot vodilni partner. Zadnji dogodek v okviru projekta je bil organiziran na hrvaškem otoku Visu, ki je del Viškega arhipelaga. Viški arhipelag, ki ga poleg Visa sestavljajo še otoki Biševo, Sveti Andrija, Brusnik, Jabuka in Palagruža je zaradi svojih geološki in geomorfoloških posebnosti od leta 2019 uvrščen na UNESCO-v seznam svetovne mreže geoparkov. V okviru projekta LABELSCAPE pa so hrvaški projektni partnerji izpeljali del postopka certificiranja Viškega arhipelaga kot trajnostne turistične destinacije.

Projektno partnerstvo poleg Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU sestavljajo še Inženirska šola PURPAN (*Ecole d'Ingénieurs de PURPAN*) iz Toulousea (Francija), Skupnost občin Aspres (*Le communauté de communes des Aspres*) s sedežem v Thuirju (Francija), Aragonski tehnološki inštitut (*Instituto Tecnológico de Aragón: ITAINNOVA*) iz Zaragoze (Španija), Razvojna agencija Južnoegejske regije Energeiaki S.A. (*Αναπτυξιακή Εταιρεία Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου - Ενεργειακή Α.Ε.*) (Grčija), Razvojno združenje Bazilikata (*SVILUPPO BASILICATA S.p.A.*) s sedežem v Titu (Italija), Metropolitanska

MATJAZ GERŠIČ

Slika 1: Kabinetni del sklepnega projektnega srečanja.

MATJAZ GERŠIČ

Slika 2: Modra špilja na otoku Biševu spada med najbolj obiskane naravne znamenitosti Viškega arhipelaga.

MATJAŽ GERŠIČ

Slika 3: Ostanke vojaške infrastrukture na otoku Visu.

MATJAŽ GERŠIČ

Slika 4: Komiža, nekdanj predvsem ribiško, danes pa turistično naselje na otoku Visu.

regija glavnega mesta Rima (*La Città metropolitana di Roma Capitale*) iz Rima (Italija), RCDI – Mreža za razvoj in inovacije (*Rede de Competências para o Desenvolvimento e a Inovação*) iz Grândole (Portugalska), Javni zavod RERA S.D. za koordinacijo in razvoj Splitsko-dalmatinske županije (*Javna ustanova RERA S.D. za koordinacijo i razvoj Splitsko-dalmatinske županije*) iz Splita (Hrvaška) in Kulturno izobraževalno društvo PiNA iz Kopra (Slovenija) ter 9 pridruženih partnerjev.

Sklepni projektni dogodek je bil sestavljen iz dveh vsebinskih sklopov. Prvi sklop je bil namenjen pregledu aktivnosti, opravljenih v okviru projekta, posebna pozornost pa je bila namenjena zaključevanju projekta. Vodja projekta, dr. Nika Razpotnik Visković (ZRC SAZU Geografski inštitut Antona Melika) je predstavila časovnico sklepnega poročila projekta ter opozorila projektne partnerje na posamezne manjkajoče dokumente.

Drugi sklop pa je bil namenjen ekskurziji po Viškem arhipelagu, ki je, kot omenjeno, v procesu certificiranja trajnostne turistične destinacije na Hrvaškem. Prvi dan ekskurzije smo projektni partnerji spoznali jugozahodno obalo otoka Visa ter otok Biševo. Otok Biševo je znan predvsem po Modri špilji (slika 2), napol potopljeni morski jami, v katero se sončeva svetloba sipa preko potopljenega vhoda in zaradi odboja od peščenih tal morsko vodo ter jamo obarva z odtenki sinje modre barve. Leta 1884 jo je odkril baron Eugen von Ransonet. Enega od dveh potopljenih vhodov v jamo so povečali, tako da so vanjo lahko s čolni vozili turiste. Otok Biševo pa je znan tudi po nekaterih plažah, geoloških strukturah in še eni zanimivi deloma potopljeni morski jami, imenovani Medvedina špilja. V njej so v preteklosti samice morske medvedke (*Monachus monachus*) kotile mladiče. Žal so to vrsto tjulnja ribiči skoraj popolnoma iztrebili in jo v Jadranskem morju le redko še opazimo.

Drugi dan ekskurzije je bil namenjen otoku Visu. Ogledali smo si ostanke vojaške infrastrukture (slika 3), saj je bil otok v času Socialistične Federativne Republike Jugoslavije del zaprtega območja in razen domačinov nanj ni bilo mogoče priti. Na skrajnem jugozahodnem delu otoka je imela Jugoslovanska ljudska armada podzemno raketno bazo Stupišče, na severu otoka pa so bili podzemni doki za vojaške ladje. Vojaška prisotnost na otoku in posledično zaprtost za obisk do sredine 90-tih let je preprečila množični turizem, zato se otok danes promovira kot ena zadnjih oaz Sredozemlja. Obiskali smo tudi najvišji vrh otoka, 587 m visoki Hum. Na vrhu je cerkev Svetega Duha, nekoliko stran pa tudi dva radarja, eden za nadzor civilnega zračnega prometa, drugega pa uporablja NATO. Med kulinarične presežke Visa poleg morske hrane spada tudi lokalno vino, viški plavac iz avtohtone sorte trte plavac mali. Pridelavo vina smo si ogledali v eni izmed redkih vinskih kleti na otoku.

Projekt, ki naslavlja certificiranje turističnih destinacij, je bil zaradi vsem znanih omejitev ob izbruhu virusa nekoliko omejen, vendar smo ga uspešno zaključili. Vseh načrtovanih obiskov destinacij nam žal ni uspelo izvesti v živo in smo jih skušali nadomestiti s sestanki na daljavo, smo pa zato toliko bolj z veseljem obiskali zanimiv jadranski otok v sosednji Hrvaški.

Matjaž Geršič

Raziskovalne igralnice na ZRC SAZU

Ljubljana, 27. 6. in 4. 7. 2022

Poleti 2022 so bile na Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU) že osemnajstič organizirane in uspešno izvedene raziskovalne igralnice z naslovom *Igrajmo se znanost*. V preteklih letih se je potrdila domneva, da se želijo otroci skozi igro predvsem sprostiti, medsebojno spoznavati in družiti vsekakor pa tudi kaj novega videti in naučiti. Zato je bilo tudi letos organiziranih več tematsko raznovrstnih igralnic, ki so jih vodili člani posameznih raziskovalnih inštitutov ZRC SAZU, kakor tudi uveljavljeni zunanji sodelavci. Že vsa leta doslej jih oblikuje in koordinira Center za predstavitvene dejavnosti ZRC SAZU pod vodstvom Brede Čebulj Sajko. Delavnice so potekale dva tedna in so bile razdeljene na poljudnoznanstvene vsebine, namenjene otrokom, stari od 7 do 14 let. Vsak teden je bil oblikovan za eno skupino. Število otrok je bilo različno; v prvem

tednu 10, v drugem pa 16 otrok. Sodelujoči inštituti in drugi zunanji izvajalci so organizirali svoj tematski dan. Središče igralniškega dogajanja je bila Prešernova dvorana SAZU, glede na temo in program pa so otroci uporabljali ter obiskali še druge prostore in kraje.

Letos smo geografi izvedli igralnico skupaj s Centrom IRIS (Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne). Sodelovali smo Primož Gašperič z ZRC SAZU Geografskega inštituta Antona Melika ter profesorica geografije Marija Kocman Repe in strokovna sodelavka Anja Detiček s Centra IRIS ter študentki Ajda Martinčič in Liza Repar. Tema letošnjih igralnic je bila, kako slepi in slabovidni otroci spoznavajo in osvajajo znanje ter prostor okoli sebe in širše. Igralnici smo zato poimenovali »Učenje s čutili«. Zasnovani sta bili tako, da so otroci skozi raziskovalne igrice spoznali problem slepote in slabega vida, se seznanili s pravilnim pristopom do slepega ter s pomočjo posebnih učnih pripomočkov ter dejavnosti na terenu, spoznavali njihov način učenja, spoznavanja okolice in igranja.

Prvo igralnico smo začeli v omenjeni dvorani, kjer smo se zbrali, predstavili potek geografskega dne, pripravili in odšli. Peš smo se odpravili do Centra, a že med potjo smo iskali oznake, ki slepim olajšajo orientacijo. Našli smo talne oznake na pločnikih, preproste tipne zemljevide in zvočne signale na semaforjih pred križišči, pogrešali pa smo zapise v brajici na avtobusni postaji. Pozorni smo bili tudi na težave, ki slepim otežujejo samostojno hojo (zaraščeni pločniki, smetnjaki, nepravilno parkirani avtomobili in drugo). Pred vhodom v zgradbo Centra smo opazili živo pobarvane robove stopnic in ograje ter tipne oznake na stopniščih in hodnikih v sami zgradbi. Tam nas je sprejela profesorica geografije Marija Kocman Repe in nas povabila na tako imenovan Vrt čutil. Gre za učni poligon, namenjen učenju ter usposabljanju slepih in slabovidnih. Njegova posebnost je, da ga obiskovalci lahko

PRIMOŽ GAŠPERIČ

Slika 1: Učenje brajice in demonstracija uporabe pisalnega stroja za slepe.

doživljajo z zavezanimi očmi z vsemi preostalimi čutili, predvsem tistimi, ki jih običajno ne uporabljajo. Vrt čutil sestavlja poligon za orientacijo (slika 3), prostor pod krošnjami ter pokrit prostor za delavnice, učilnice za tip, vonj in zvok ter otroško igrišče.

Posedli smo se v vrtno učilnico pod krošnjami, poslušali uvodne napotke za delo s slepimi in slabovidnimi ter se seznanili z delom Centra. Odlika delavnice je bilo vodenje videče profesorice in slepe strokovne sodelavke, ki se je kot učenka šolala v Centru, nadaljevala srednješolsko izobraževanje v inkluziji in študij na Fakulteti za socialno delo ter se zaposlila kot strokovna sodelavka zopet v Centru. V prvem, bolj teoretičnem delu, so otroci dobili liste z abecedo v brajici. Zapis v brajici slepim omogoča branje in pisanje. Voditeljici sta nam razložili osnove te pisave ter po nekaj minutah so otroci poskušali črkovati svoje ime in ugotavljali simbole za številke. Otrokom sta demonstrirali uporabo pisalnega stroja za zapis brajice (slika 1), pri katerem je potrebna poleg znanja tudi moč v prstih, da se preko vzvodov v stroju odtisnejo tipni znaki brajice. Nato smo pregledali učbenike za slepe in slabovidne ter ugotavljali, zakaj se kljub enaki vsebini tako zelo razlikujejo od videčih. Najtanjše je klasično berilo, posejano s številnimi slikami, ki je namenjeno videčim. Nekoliko debelejšje je berilo v treh knjigah s povečano črno-belo pisavo in slikami, ki ga uporabljajo slabovidni. V kar petih debelih knjigah, vezanih v spiralo, pa je berilo v brajici, ki je namenjeno učencem z zelo slabim vidom oziroma slepim. Podobno je z učbeniki, kjer so klasične slike nepotrebne in so za boljšo predstavo nujne še priloge s tipnimi slikami, zemljevidi in maketami, kar še poveča velikost posameznega šolskega gradiva.

Sledil je čas za malico. Po okrepčilu smo spoznali opremo ter način hoje slepih in slabovidnih. Pri predstavitvi osnovnega pripomočka, zložljive palice, smo izvedeli, da bela barva ni več edina barvna možnost. Tudi pri izboru palic se pozna vpliv barvnih trendov, namembnost pa ostaja enaka. Nato sta nas voditeljici pripravili na pravilno spremljanje slepe osebe. Otroci so se razdelili v dvojice, pri čemer si je prvi prevezal oči s trakom ter v roki držal palico, drugi pa je bil njegov videči vodnik. Pari so poča-

PRIMOŽ GAŠPERČ

Slika 2: Uporaba čutil in domišljije pri igri tipni spomin.

si, drug za drugim prehodili celotno igrišče, kjer so se vsaj delno vživeli v svet vrstnikov, ki ne vidijo. Hoja je potekala po trdi/mehki/kockasti/peščeni podlagi, omogočala tipanje s »podaljšano roko«, ki jo predstavlja palica in preizkušala zaupanje posameznega para. Ko so vsi pari prehodili predvideno pot in zamenjali vloge ter pot ponovili, smo se pogovorili o občutkih in morebitnih težavah med potjo. Izkazalo se je, kako pomembna je vloga spremljevalca, ki ima v mnogih trenutkih popolnoma drugačno predstavo o oviri in se zato lahko napačno odzove. Nato so otroci dobili navodilo, da za gospo Anjo pripravijo igro »skriti zaklad«. S pomočjo profesorice so napisali navodila v brajici ter čim tišje skrili iskan zaklad. Prav zanimivo je bilo opazovati, kako so otroci odgovarjali na vprašanja gospe Anje in jo s tem usmerjali do zelenega cilja.

Za zaključek smo spoznavali geografske zanimivosti s pomočjo tipnih modelov, maket, tipnih slik in posebnih učil, kot so tipni kompas, tipni zemljevidi Ljubljane, Slovenije in Evrope. Med predstavitvami so otroci z zaprtimi očmi na posameznih pripomočkih preizkusili, kako se je učiti »le s prsti in ušesi«.

Drugi teden igralnic smo izvedli z nekoliko številčnejšo skupino otrok, vendar v tematsko podobni obliki. Sprememba je bila predvsem lokacija učenja hoje s slepim, ki smo jo izvedli na poligonu za orientacijo. Pari so počasi, drug za drugim prehodili poligon, kjer so se vsaj delno vživeli v svet vrstnikov, ki ne vidijo. Pot je zasnovana tako, da ponazarja hojo slepega po različnih naravnih in urbanih poteh. Hoja po raznovrstni podlagi, tipanje s »podaljšano roko«, ki jo predstavlja bela palica, vzpenjanje ter spuščanje po različno visokem terenu in stopnicah. Udeleženci se pri tem srečujejo tudi z različnimi talnimi in višinskimi ovirami. Višinske ovire so bile ponazorjene s trakovi in drevesnimi vejami. Ko so vsi pari prehodili krožno pot, smo se pogovorili o občutkih in morebitnih težavah med potjo. Zaradi zahtevnejše poti se je še bolj kot v prvem geografskem dnevu izkazalo, kako pomembna je vloga spremljevalca. Nato so se vloge zamenjale in smo se še enkrat sprehodili skozi poligon.

PRIMOŽ GAŠPERIČ

Slika 3: Hoja preko visečega mostu na poligonu Vrta čutil s prevezo čez oči.

Tovrstna igralnica predstavlja posebno izkušnjo tako za otroke kot organizatorje. Temeljila je na predstavitvi teme, ki je povezana s tako pomembnim čutilom, kot je vid. Vendar je bilo spoznavanje življenja ter načina učenja slepih in slabovidnih le del naše »naloge«. Otrokom smo v teoriji, predvsem pa z njihovim sodelovanjem na »terenu«, želeli prebuditi spoznanje o pomenu vseh petih čutil, ki jih ima človek. Velik privilegij pa je bilo sodelovanje s slepo učiteljico, ki nam je zelo nazorno prikazala in nas podučila o načinu razmišljanja, ki nam je kot videčim tuj.

Primož Gašperič

ZBOROVANJA**23. zborovanje slovenskih geografov**

Slovenj Gradec, 8.–9. 4. 2022

Letos mineva 100 let od ustanovitve slovenskega stanovskega združenja geografk in geografov, ki ga dandanašnji poznamo pod imenom Zveza geografov Slovenije (ZGS). Praznovanje tega jubileja smo združili z zborovanjem, ki ga je Zveza geografov Slovenije organizirala skupaj z Regionalno razvojno agencijo za Koroško kot lokalnim partnerjem. Za lokacijo zborovanja je bila izbrana Koroška, kjer so se geografke in geografi prvokrat zbrali leta 1969 v Ravnah na Koroškem, tokrat pa smo se zbrali v Slovenj Gradcu.

Z naslovom zborovanja *Koroška – od preteklosti do perspektiv* so organizatorji želeli poudariti pomemben pečat, ki ga je obrtniška in industrijska tradicija pustila v pokrajini ter se skozi nekatere pojave in procese zrcali tudi v sodobnosti. Hkrati je zborovanje naslovalo izzive prihodnjega razvoja pokrajine skozi perspektivo različnih strok. Zborovanja se je udeležilo okrog 100 udeleženk in udeležencev, ob zborovanju pa je izšla tudi znanstvena monografijam razdeljena na 28 poglavij.

Prvi dan zborovanja je bil sestavljen iz več vsebinskih sklopov. V uvodnem delu so se zvrstili pozdravni nagovori župana Mestne občine Slovenj Gradec Tilna Kluglerja, predstavnika Regionalne razvojne agencije za Koroško (RRA Koroška) Petra Zajca in predsednika Zveze geografov Slovenije Aleša Smrekarja (slika 1). Prvi vsebinski sklop, ki ga je moderirala Mimi Urbanc, je vseboval štiri predavanja. Matjaž Geršič je predstavil etimologijo imena Koroška, njegov denotativni vidik z zgodovinskega aspekta, stare zemljevide Koroške in koroško pokrajinsko identiteto. Sledilo je predavanje Stanka Pelca, ki je naslovil skoraj pregovorno marginalnost oziroma obrobnost, tudi odmaknjenost obravnavane pokrajine. Analizo, kako in koga na Koroškem volijo, je predstavil Jernej Tiran, demografski potencial in demografske projekcije Koroške pa Klemen Kotnik.

MARKO ZAPLATIL

Slika 1: Nagovor predsednika Zveze geografov Slovenije, Aleša Smrekarja.

MARKO ZAPLATIL

Slika 2: Udeleženci okrogle mize.

MARKO ZAPLATIL

Slika 3: Utrinek s slavnostne akademije.

MARKO ZAPLATIL

Slika 4: Zaslužni profesor dr. Jurij Kunaver ob slavnostnem nagovoru ob 100. obletnici Zveze geografov Slovenije.

MAJTAŽ GERŠIČ

Slika 5: Razstava o mineralu dravitu v dvorcu Bukovje.

Krajšemu odmoru je sledila okrogla miza z naslovom *Kdo vodi koga? Stroka politiko ali politika stroko?* Okroglo mizo je moderiral Peter Zajc (RRA Koroška), sodelovali pa so Mirko Vošner (župan Občine Muta), Vladimir Prebilič (župan Občine Kočevje), Andrej Čas (nekdanji župan Mestne občine Slovenj Gradec), Katarina Ostruh (Mestna občina Velenje), Janez Nared (ZRC SAZU Geografski inštitut Antona Melika), Marjetka Benčina (Focus, društvo za sonaraven razvoj) in Mitja Bricelj (Ministrstvo za okolje in prostor) (slika 2).

Drugi sklop predavanj je vodila Ana Vovk. Tilen Tamše je predstavil prostorski pogled na stanje in razvoj turizma v Koroški regiji, Lea Rebernik pa prispevek o tem ali Koroška sledi konceptu trajnostnega prostorskega razvoja. Drugi sklop prispevkov sta sklenila Igor Žiberna, ki je spregovoril o svetlobni onesnaženosti v koroški statistični regiji ter Tajan Trobec s prispevkom o vodnih ujmah na Koroškem.

Po končanih predstavitev je sledilo odkrivanje Slovenj Gradca »na zabaven in poučen način«. Gre za različico tako imenovane igre pobega. S pomočjo skrivnostne, sedemkrat zapečatene knjige skrivnega združenja so udeležence in udeleženci razkrivali zapuščino nekdanjih mestnih veljakov in se ob raziskovanju starega mestnega jedra naučili nekaj iz zgodovine mesta.

Zvečer je bila slavnostna akademija, posvečena 100-letnici Zveze geografov Slovenije (slika 3). Pokrovitelj slavnostne večerje je bil ZRC SAZU. Na slavnostni akademiji je bila poleg kulturno umetniškega programa, ki so ga oblikovali lokalni glasbenice in glasbeniki, tudi priložnost za pogled v zgodovino. Predsednik Zveze geografov Slovenije Aleš Smrekar je orisal nekatere dogodke in osebe, ki so zapustile pečat v naši stanovski organizaciji, predvsem dosedanja zborovanja ter predsednice in predsednike. Stanko Pelc se je ozrl na publicistično dejavnost in jo plastično prikazal s številkami. Osebn

LENA KOPRIVŠEK

Slika 6: Udeleženci ekskurzije v rudniku Mežica.

pogled na razvoj geografije kot vede skozi prizmo stanovskega združenja pa nam je predstavil zaslužni profesor Jurij Kunaver (rojen 1933; slika 4). Simpatična predstavitev z dodano osebno noto nam je odstrla nekatere zanimive dogodke iz preteklosti našega združenja.

Zborovanja pa so vedno priložnost tudi za stanovske nagrade in priznanja. Z njimi Zveza geografov Slovenije za prispevek h geografski stroki za pedagoško in raziskovalno delo izkaže zahvalo posameznicam in posameznikom, pa tudi ustanovam. Letos so pohvale ZGS prejeli Maruša Goluža, Tomaž Gorenc, Lucija Lapuh, Erik Logar, Boštjan Rogelj, Jure Tičar, Anja Trobec in Manca Volk Bahun. Dobitnice in dobitniki bronastih plaket ZGS so bili Rok Ciglič, Primož Gašperič, Mojca Ilc Kljun, Simon Kušar in Lucija Miklič Cvek. Srebrne plakete ZGS so si prislužili Rožle Bratec Mrvar, Primož Pipan, Tatjana Resnik Planinc, Aleš Smrekar in Matija Zorn, zlate plakete ZGS pa Mitja Bricelj, Matej Gabrovec, Drago Perko in Mirsad Skorupan. Melikovo nagrado za mlado znanstvenico je prejela Kristina Glojek, Bohinčevo priznanje za najboljšo raziskovalno nalogo pa Gal Hočevar. Najvišja stanovska priznanja za življenjsko delo na področju geografije so prejeli Vlado Drozg in Drago Kladnik (Melikovo priznanje za življenjsko delo) ter Karmen Kolnik in Igor Lipovšek (posthumno) (Ilešičevo priznanje za življenjsko delo).

Drugi dan zborovanja je bil namenjen ekskurziji. Najprej smo obiskali baročni двореc Bukovje v Dravogradu. Del dvorca je namenjen razstavi o Geoparku Karavanke, predvsem zgodbi o mineralu dravitu (slika 5). Sledila je pot proti Mežici. V informacijskem centru Geoparka Karavanke pri Podzemlju Pece so nam predstavnice Geoparka Karavanke in Zavoda za varstvo narave, Območna enota Maribor, predstavile delovanje parka, čemur je sledila živahna razprava. Po kosilu smo obiskali še turistični muzej in se z rudniškim vlakom odpeljali na ogled rudnika (sliki 6 in 7).

Matjaž Geršič, Matej Gabrovec

LENA KOPRIVŠEK

Slika 7: Po prihodu iz rudnika.

POROČILA**Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU v letu 2021**

Ljubljana, Gosposka ulica 13, <http://giam.zrc-sazu.si>

Geografski inštitut Antona Melika je imel v letu 2021 enaintrideset redno zaposlenih raziskovalcev in dve strokovni delavki ter več stalnih in občasnih pogodbenih sodelavcev, ki so sodelovali pri raziskovalnih projektih in nalogah. Inštitut vodi predstojnik dr. Matija Zorn, njegovi pomočniki pa so dr. Matjaž Geršič, dr. Janez Nared in dr. Nika Razpotnik Visković. Znanstveni svet inštituta so sestavljali akademik dr. Andrej Kranjc in izredni član SAZU dr. Franci Gabrovšek ter dr. David Bole, dr. Matej Gabrovec (predsednik), dr. Blaž Komac (podpredsednik), dr. Nika Razpotnik Visković in dr. Matija Zorn.

Inštitut ima 7 organizacijskih enot: Oddelek za fizično geografijo vodi dr. Matija Zorn, Oddelek za humano geografijo dr. David Bole, Oddelek za regionalno geografijo dr. Drago Perko, Oddelek za naravne nesreče dr. Blaž Komac, Oddelek za varstvo okolja dr. Aleš Smrekar, Oddelek za geografski informacijski sistem dr. Rok Ciglič (do 19. 10.) oziroma Mateja Breg Valjavec (od 20. 10.) in Oddelek za tematsko kartografijo dr. Jerneja Fridl.

Na inštitutu delujejo tudi Zemljepisni muzej, ki ga vodi dr. Primož Gašperič, Zemljepisna knjižnica, ki jo vodi dr. Maja Topole, in Fizičnogeografski laboratorij, ki ga vodi dr. Mateja Ferk.

Na inštitutu je sedež Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije. Njen predsednik je dr. Matjaž Geršič.

Leta 2021 je raziskovalno delo sodelavcev inštituta potekalo v okviru 2 raziskovalnih programov, 9 temeljnih, 1 podoktorskega, 2 uporabnih in 8 ciljnih nacionalnih projektov, 21 mednarodnih ter 15 tržnih projektov. To so:

- šestletni raziskovalni program **Geografija Slovenije** (vodja: dr. Blaž Komac),
- šestletni raziskovalni program **Dediščina na obrobjih: novi pogledi na dediščino in identiteto znotraj in onkraj nacionalnega** (vodja: dr. Špela Ledinek Lozej, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Upravljanje lavinske nevarnosti s pomočjo klasifikacije reliefa** (vodja: dr. Blaž Komac),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Koncept soodvisnosti v krasu: povezanost vrtač in jam z vidika antropogenih vplivov** (vodja: dr. Mateja Breg Valjavec),
- dvoletni temeljni raziskovalni projekt **AEOLKARST – Geomorfološke posebnosti krasa na eolskih kalkarenitih in njihova pomembnost za preučevanje paleoklime** (vodja: dr. Matej Lipar),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Novi indikatorji klimatskih sprememb v stalagmitih v Sloveniji** (vodja: dr. Sonja Lojen, Institut Jožef Stefan, vodja na inštitutu: dr. Matej Lipar),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Korozijske cevi kot novi indikator preteklih podnebnih sprememb** (vodja: dr. Matej Lipar),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Podledeniški karbonatni sedimenti – nov vir za preučevanje obstoja ledenikov v glaciokraškem okolju** (vodja: dr. Matija Zorn),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Napravite mi to deželo nemško ... italijansko ... madžarsko ... hrvaško! Vloga okupacijskih meja v raznarodovalni politiki in življenju slovenskega prebivalstva** (vodja: dr. Božo Repe, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, vodja na inštitutu: dr. Matija Zorn),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Ustvarjanje, vzdrževanje, ponovna uporaba: mejne komisije kot ključ za razumevanje sodobnih meja** (vodja: dr. Marko Zajc, Inštitut za novejšo zgodovino, vodja na inštitutu: dr. Matija Zorn),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Rapalska meja: četrto stoletje obstoja in stoletje dediščine ter spomina** (vodja: dr. Božo Repe, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, vodja na inštitutu: dr. Matija Zorn),

- triletni aplikativni raziskovalni projekt **Nevidno življenje odpadkov: Razvoj etnografsko utemeljene rešitve za upravljanje z odpadki v gospodinjstvih** (vodja: dr. Dan Podjed, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, vodja na inštitutu: dr. Katarina Polajnar Horvat),
- stalni aplikativni raziskovalni projekt **Preučevanje slovenskih ledenikov** (vodja: dr. Matej Gabrovec),
- doktorski raziskovalni projekt **Trajnostno upravljanje pokrajin: od teorije k praksi** (vodja: dr. Daniela Ribeiro),
- dveletni ciljni raziskovalni projekt **Medresorsko usklajeno spodbujanje razvoja v obmejnih problemskih območjih** (vodja: dr. Janez Nared),
- triletni ciljni raziskovalni projekt **Celostni pristop k razvoju ob prometnih koridorjih in vozliščih** (vodja: dr. Janez Nared),
- dveletni ciljni raziskovalni projekt **Mikrotoponimi v Porabju** (vodja: dr. Matjaž Geršič),
- triletni ciljni raziskovalni projekt **Standardizacija hidronimov v Registru zemljepisnih imen** (vodja: dr. Drago Perko),
- dveletni ciljni raziskovalni projekt **Identifikacija, ovrednotenje in kartiranje ekosistemskih storitev naravovarstveno pomembnejših območij v Sloveniji – NatGuidES** (dr. Mateja Šmid Hribar),
- eno in pol letni ciljni raziskovalni projekt **Podnebno pogojene naravne nesreče in odziv sistema ZRP v Republiki Sloveniji** (vodja: dr. Miro Haček, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, vodja na inštitutu: dr. Blaž Komac),
- dve in pol letni ciljni raziskovalni projekt **Raziskave za opredelitev onesaženosti podzemnih jam na ravni Slovenije, njihovo prednostno sanacijo ter monitoring stanja jam** (vodja: dr. Jure Tičar),
- triletni ciljni raziskovalni projekt **Raziskave ogroženih narečij v slovenskem jezikovnem prostoru (Radgonski kot, Gradiščanska, Hum na Sutli z okolico, Dubravica z okolico)** (vodja: dr. Januška Gostenčnik, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, vodja na inštitutu: dr. Primož Pipan),
- triletni projekt evropskih strukturnih in investicijskih skladov **Interpretacija biotske raznovrstnosti in dediščine kolišč na Ljubljanskem barju** (vodja na inštitutu: dr. Aleš Smrekar),
- triletni švicarsko-slovenski raziskovalni projekt **Mesta brez vrednosti? Družbeno-gospodarska preobrazba industrijskih mest v Švici in Sloveniji** (vodja: dr. David Bole),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt **Preobrazba mestnih četrti po meri človeka: uporaba koncepta superbloka v različnih urbanih strukturah** (vodja: Jernej Tiran),
- triletni madžarsko-slovenski raziskovalni projekt **Primerni ekološki ukrepi na področju poplavne nevarnosti v hribovitem območju Madžarske in Slovenije** (vodja: dr. Rok Ciglič),
- sedemletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega teritorialnega sodelovanja **SMART-MR – Sustainable measures for achieving resilient transportation in metropolitan regions** ‘Trajnostni ukrepi za učinkovitejši promet v metropolitanskih regijah’ (vodja: dr. Janez Nared),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega teritorialnega sodelovanja **LABELSCAPE – Integration of sustainability labels into Mediterranean tourism policies** ‘Vključevanje trajnostnega certificiranja v turistične politike Sredozemlja’ (vodja: dr. Nika Razpotnik Visković),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega teritorialnega sodelovanja **TUNE UP – Promoting multilevel governance for tuning up biodiversity protection in marine areas** ‘Spodbujanje večnivojskega upravljanja za uravnavanje ohranjanja biotske raznovrstnosti na morskih območjih’ (vodja na inštitutu: dr. Aleš Smrekar),
- dve in pol letni mednarodni raziskovalni projekt evropskega teritorialnega sodelovanja **ECOVINEGOALS – Ecological Vineyards Governance and Activities for Landscape’s Strategies** ‘Upravljanje in dejavnosti v ekoloških vinogradih kot podlaga za pripravo pokrajinskih strategij’ (vodja na inštitutu: dr. Mateja Šmid Hribar),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega teritorialnega sodelovanja **CROSSRISK – Public warnings – reducing rain and snowfall related risks** ‘Javna opozorila – zmanjšanje tveganj zaradi padavin in snežne odeje’ (vodja na inštitutu: mag. Miha Pavšek),

- dveletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega teritorialnega sodelovanja **YOUIND** – *Youth in Industrial Regions – Strengthening institutional capacities to cope with the outmigration of young people from industrial towns* ‘Mladi v industrijskih regijah – Krepitev institucionalnih zmogljivosti za preprečevanje izseljevanja mladih iz industrijskih mest’ (vodja na inštitutu: dr. Jani Kozina),
 - osemletni LIFE IP mednarodni raziskovalni projekt **CARE4CLIMATE** – *Boosting greenhouse gas emissions reduction by 2020 with a view to 2030 – promoting sustainable transport, energy efficiency, renewable energies and sustainable, climate-protecting land use in the transition to a low carbon society* ‘Spodbujanje zmanjšanja emisij toplogrednih plinov do 2020 s pogledom na 2030 – promoviranje trajnostne mobilnosti, učinkovite rabe energije, obnovljivih virov energije in v blaženje podnebnih sprememb usmerjeno rabo tal z namenom prehoda v nizkoogljično družbo’ (vodja na inštitutu: dr. Matej Gabrovec),
 - eno in pol letni ESPON mednarodni raziskovalni projekt **ESPON Transnational Outreach Support 2019–2022** ‘Podpora mednarodni predstavitvi rezultatov programa ESPON’ (vodja na inštitutu: dr. Janez Nared),
 - triletni mednarodni raziskovalni projekt programa EU-Indija **FilmInd** – *The Indian film industry as a driver of new socioeconomic connections between India and Europe* ‘Indijska filmska industrija kot gonilo novih družbeno-gospodarskih povezav med Indijo in Evropo’ (vodja na inštitutu: dr. Jani Kozina),
 - triletni mednarodni raziskovalni projekt Obzorje 2020 **TRANS-MAKING** – *Art/culture/economy to democratize society, Research in placemaking for alternative narratives discourses* ‘Umetnost/kultura/ekonomija za demokratizacijo družbe, Raziskovanje ustvarjanja krajev alternativnih narativov’ (vodja na ZRC SAZU: dr. Jovana Mihajlović Trbovc, Inštitut za kulturne in spominske študije ZRC SAZU),
 - štiriletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega programa znanstvenih in tehnoloških raziskav **COST FIRELINKS** – *Fire in the Earth System: science & society* ‘Požari v okoljskem sistemu Zemlje: znanost in družba’ (vodja na inštitutu: dr. Matija Zorn),
 - štiriletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega programa znanstvenih in tehnoloških raziskav **COST SAGA** – *The Soil Science & Archaeo-Geophysics Alliance: going beyond prospection* ‘Znanosti o prsteh in arheološko-geofizikalno zavezništvo: širjenje zmožnosti’ (vodja na inštitutu: dr. Mateja Ferko),
 - eno in pol letni ARPAF II mednarodni raziskovalni projekt **100%Local** – *Boosting the Alpine agri-food value chains with the »100% Local« approach* ‘Krepitev kratkih kmetijsko-živilskih oskrbovalnih verig na območju Alp s pristopom 100 % lokalno’ (vodja na ZRC SAZU: dr. Špela Ledinek Lozej, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU),
 - dvoletni Erasmus+ mednarodni projekt **MINERVA** – *MappINg Cultural HERitage: Geosciences VALue in Higher Education* ‘Mapiranje kulturne dediščine – pomen geoznanosti v visokošolskem izobraževanju’ (vodja na inštitutu: dr. Jani Kozina),
 - dvoletni bilateralni slovensko-ameriški raziskovalni projekt **Geomorfološke značilnosti eogenetskih karbonatnih kamnin v Sloveniji in Združenih državah Amerike** (vodja: dr. Matej Lipar),
 - dvoletni bilateralni slovensko-ameriški raziskovalni projekt **Geokemija ledu: Slovenija in ZDA** (vodja: dr. Matija Zorn),
 - dvoletni bilateralni slovensko-japonski raziskovalni projekt **Trajnostno upravljanje skupnega v socio-ekoloških produktivnih pokrajinah (kulturnih pokrajinah) v Sloveniji in na Japonskem** (vodja: dr. Matija Zorn).
- Ostali projekti in naloge pa so:
- **Spremljanje dela Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije** (vodja: dr. Drago Perko),
 - **Obnovitev in ohranjanje mokrotnih habitatov na območju Ljubljanskega barja – PoLJUBA** (tržni projekt; vodja: dr. Aleš Smrekar),
 - **Kam tečejo vode naših ledenikov** (tržni projekt; vodja: mag. Miha Pavšek),
 - **Misija: Triglavski ledenik v Peking** (tržni projekt; vodja: mag. Miha Pavšek),

- **Osvežitev kazalnika – spreminjanje obsega Triglavskega ledenika** (tržni projekt; vodja: dr. Matej Gabrovec),
 - **MEPI Triglav 2021** (tržni projekt; vodja: mag. Miha Pavšek),
 - **Varnost pred snežnimi plazovi za Smučišče 2864 v Bohinju** (tržni projekt; vodja: mag. Miha Pavšek),
 - **Priprava dokumentacije za sklenitev pogodb za izvajanje gospodarske javne službe avtobusnega linijskega prevoza potnikov** (tržni projekt; vodja: dr. Matej Gabrovec),
 - **Mreža centrov raziskovalnih umetnosti in kulture: Ex-ante in ex-post raziskave stanja na področju vrzeli med kreativnim potencialom slovenskega gospodarstva in servisnimi zmožnostmi kreativnega sektorja** (tržni projekt; vodja: dr. Jani Kozina),
 - **Študija mobilnosti štipendistov MSCA za konferenco MSCA *Fostering balanced mobility flows in Europe*** (tržni projekt; vodja: dr. Rok Ciglič),
 - **Organizacija Slovenskih regionalnih dnevov** (tržni projekt; vodja: dr. Janez Nared),
 - **Priprava in izvedba pilotnih primerov uvajanja nagrad – cenovne politike trajnostne mobilnosti v Občini Bohinj in Občini Trzič** (tržni projekt; vodja: dr. Matej Gabrovec),
 - **Zemljevidi za učbenike Založbe Rokus Klett** (tržni projekt; vodja: dr. Matija Zorn),
 - **Zemljevidi za učbenike Založbe Modrijan izobraževanje** (tržni projekt; vodja: dr. Matija Zorn),
 - **Atlas o kakovosti življenja v Sloveniji** (mednarodni tržni projekt; vodja: dr. Janez Nared).
- Inštitut je organiziral ali soorganiziral več simpozijev in drugih srečanj:
- **Sto let Turistovskega kluba Skala** (posvet, spletni dogodek, 29. 1.),
 - **Prehod v agroekološko vinogradništvo 1** (delavnica in posvet mednarodnega projekta ECOVINEGOALS, Goče, 4. 3.),
 - **Prehod v agroekološko vinogradništvo 2** (delavnica in posvet mednarodnega projekta ECOVINEGOALS, Goče, 9. 3.),
 - **Participatory approaches for cooperation of local stakeholders** 'Participativni pristopi za sodelovanje lokalnih deležnikov' (mednarodna delavnica mednarodnega projekta LABELSCAPE, spletni dogodek, 16. 3.),
 - **Prehod v agroekološko vinogradništvo 3** (delavnica in posvet mednarodnega projekta ECOVINEGOALS, Goče, 23. 3.),
 - **COVID-19 crisis and tourism recovery** 'Križa COVID-19 in okrevanje turizma' (mednarodna delavnica mednarodnega projekta LABELSCAPE, spletni dogodek, 30. 3.),
 - **Road map to certification** 'Časovni načrt do certificiranja' (mednarodna delavnica mednarodnega projekta LABELSCAPE, spletni dogodek, 15. 4.),
 - **50 let regionalne politike v Sloveniji: Slovenski regionalni dnevi 2021** (posvet, spletni dogodek, 6. 5.),
 - **Uporaba geografskih informacijskih sistemov na področju kulturne dediščine – med izobraževanjem in prakso** (okrogla miza, Ljubljana, 14. 9.),
 - **Uporaba design thinkinga pri oblikovanju gastronomskih turističnih produktov** (delavnica mednarodnega projekta LABELSCAPE, Rogla, 13. in 15. 9.),
 - **Analiza kulturne pokrajine Vipavsko gričevje** (delavnica in posvet mednarodnega projekta ECOVINEGOALS, Ajdovščina, 21. 10.),
 - **Identifikacija, ovrednotenje in kartiranje ekosistemskih storitev naravovarstveno pomembnejših območij v Sloveniji** (odskočni sestanek projekta NatGuidES, spletni dogodek, 26. 10.),
 - **1st Workshop »Industrial Towns«** '1. delavnica »Industrijska mesta«' (delavnica, spletni dogodek, 8. 11.),
 - **9. simpozij raziskovalk in raziskovalcev ZRC SAZU na začetku znanstvene poti: Znanost in okolje** (posvet, Ljubljana, 11.–12. 11.),
 - **Dobre prakse s področja vinogradništva** (delavnica in posvet mednarodnega projekta ECOVINEGOALS, spletni dogodek, 2. 12.),
 - **Zaključno srečanje članov Konzorcija Slovenia Green 2021** (promocijski dogodek mednarodnega projekta LABELSCAPE, spletni dogodek, 9. 12.),
 - **Enabling e-participation in mobility planning** 'Omogočanje e-udeležbe pri načrtovanju mobilnosti' (mednarodna delavnica mednarodnega projekta SMART-MR, spletni dogodek, 17. 12.).

Leta 2021 je inštitut izdal naslednje publikacije:

- Drago Perko, Matjaž Geršič: **Sporna imena naselij v Sloveniji** (Georitem 32, Ljubljana, Založba ZRC, 106 strani),
- Janez Nared, Katarina Polajnar Horvat, Nika Razpotnik Visković (ur.): **Regionalni razvoj včeraj, danes, jutri** (Regionalni razvoj 8, Ljubljana, Založba ZRC, 188 strani),
- Matjaž Geršič: **Koroška – od preteklosti do perspektiv** (Ljubljana, Zveza geografov Slovenije, 438 strani),
- David Bole, Rok Ciglič, Primož Gašperič, Jani Kozina, Mimi Urbanc: **Geoatlas of European screen locations in Indian film industries** (Ljubljana, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, elektronski vir),

MARKO ZAPLATIL, 12. 10. 2021

Slika 1: Člani inštituta v Atriju ZRC.

MANCA VOLK BAHUN, 20. 1. 2021

Slika 2: Bili smo medijsko odmevni. Miha Pavšek ob snemanju oddaje Ugriznimo znanost (RTV Slovenija) na temo snežnih plazov.

MATIJA ZORN, 16. 9. 2021

Slika 3: Strokovnjaki Arhiva Slovenije so v letu 2021 restavrirali nekaj pomembnejših kartografskih del, ki jih hrani naš Zemljepisni muzej, tudi zemljevid Kranjske Janeza Dizme Florjančiča iz leta 1744 (v ospredju).

MAJ BLATNIK, 28. 9. 2021

Slika 4: Skupaj z Narodno in univerzitetno knjižnico (NUK) smo pripravili odmevno razstavo zgodovinskih zemljevidov z naslovom Kartografski zakladi slovenskega ozemlja, ki je bila v NUK-u na ogled med septembrom 2021 in januarjem 2022.

- Nina Caf, Anja Cizel, Špela Čonč, Manca Filak, Erik Logar, Dragan Petrevski, Duša Race, Anja Trobec (ur.): **Znanost in okolje: zbornik 9. simpozija raziskovalcev in raziskovalcev ZRC SAZU na začetku znanstvene poti** (Ljubljana, Založba ZRC, 24 strani),
- **Acta geographica Slovenica** 61-1 (ur. Rok Ciglič, Blaž Komac, Ljubljana, Založba ZRC, 211 strani),
- **Acta geographica Slovenica** 62-2 (ur. Rok Ciglič, Blaž Komac, Ljubljana, Založba ZRC, 218 strani),
- **Acta geographica Slovenica** 63-3 (ur. Rok Ciglič, Blaž Komac, Ljubljana, Založba ZRC, 102 strani).

Leta 2021 je doktoriral en član inštituta (Jure Tičar).

Leta 2021 je inštitut prejel **Pohvalo Društva učiteljev geografije Slovenije** za dolgoletno uspešno sodelovanje z društvom.

Leta 2021 so inštitutski raziskovalci poleg zgoraj naštetih publikacij izdali še 15 znanstvenih poglavij v monografijah in 32 znanstvenih člankov, imeli 93 predavanj, opravili 30 študijskih obiskov v tujino in gostili enega tujega raziskovalca, inštitut pa je v okviru mednarodnih projektov in drugih dejavnosti sodeloval z več kot 100 tujimi ustanovami.

Raziskovalci inštituta so bili dejavni tudi kot predavatelji na univerzah, uredniki in člani uredniških odborov številnih knjig in revij, v različnih komisijah državnih organov, pri Gibanju znanost mladini, kot mentorji podiplomskih mladih raziskovalcev, srednješolcev in osnovnošolcev, v Zvezi geografov Slovenije, Ljubljanskem geografskem društvu, Geomorfološkem društvu Slovenije ter drugje.

Matija Zorn

Poročilo o delu Zveze geografov Slovenije v obdobju 2011–2017

Ljubljana, Gosposka ulica 13, <https://www.zveza-gs.si/>

V preteklosti so bila poročila o delu geografskih društev in Zveze redno objavljena v Geografskem vestniku, a je bila ta praksa žal prekinjena, zato smo se odločili zakrpati nastalo vrzel in tako je v temle zapisu podan kratek pregled delovanja Zveze geografov Slovenije (ZGS) v času predsedovanja avtorja zapisa – od leta 2011 do leta 2017.

Ena najpomembnejših nalog Zveze geografov Slovenije za uresničevanje njenega poslanstva je, da deluje v javnem interesu na področju raziskovalne dejavnosti, z rednim izdajanjem znanstvenih in strokovnih publikacij ter organiziranjem različnih strokovnih posvetov, seminarjev in podobno. V celotnem obdobju 2011–2017 je bila v ospredju izdajateljska dejavnost. Letno je Zveza izdala po dve številki Geografskega vestnika in štiri številke Geografskega obzornika, pri čemer je bila običajno ena številka slednjega dvojna. Geografski vestnik je namenjen seznanjanju strokovne in širše javnosti z znanstvenimi dosežki geografske vede in uporabi teh dosežkov v praksi, na primer pri celovitem načrtovanju prostorskega razvoja. Namen Geografskega obzornika pa je seznanjanje z bolj poljudnimi strokovnimi vsebinami ter dobrimi praksami, primernimi za uporabo v pedagoškem procesu.

Leto 2011

Reviji sta dobili nova uredniška odbora. Uredništvo Geografskega vestnika je prevzel dr. Matija Zorn, uredništvo Geografskega obzornika pa dr. Simon Kušar. Kar se znanstvenih konferenc tiče, je ZGS v sodelovanju z Oddelkom za geografijo Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem organiziral 4. Melikove dneve z naslovom »Geografski vidiki upravljanja z morjem in zaledjem«. Predstavniki ZGS so aktivno sodelovali v Mednarodni geografski zvezi (IGU), v kateri smo slovenski geografi igrali sorazmerno pomembno vlogo, saj je v Komisiji za politično geografijo naš predstavnik dr. Anton Gosar predsedoval upravnemu odboru, člane upravnih odborov pa smo imeli še v Komisiji za spremembe rabe in pokrovnost zemljišč, Komisiji za naravne nesreče in Komisiji za trajnostni razvoj podeželja. Kar pet naših zastopnikov se je dejavno udeležilo regionalne konference Mednarodne geografske zveze, ki je bila novembra v Čilu (Zorn 2011). ZGS je sodeloval tudi v Evropski zvezi geografov (EUGEO). Za tisk smo pripravili in uredili znanstveno monografijo, ki smo jo leta 2012 izdali ob svetovnem geografskem kongresu v Nemčiji.

Leto 2012

Slovenski geografi smo se v sorazmerno velikem številu dejavno udeležili kongresa Mednarodne geografske zveze v Kölnu (Zorn 2012). Naš predstavnik dr. Anton Gosar je bil tudi kandidat za eno od podpredsedniških mest IGU, a žal ni bil izvoljen, je pa predsednik ZGS dr. Stanko Pelc prevzel vodnje upravnega odbora Komisije za marginalizacijo, globalizacijo in regionalne ter lokalne odzive (C12.29). Člani upravnih odborov komisij pa so postali dr. Blaž Komac v C12.18 za naravne nesreče, dr. Nataša Ravbar v C12.23 za kras, dr. Matej Gabrovec v C12.26 za rabo tal, dr. Lučka Lorber v C12.35 za trajnostnost ruralnih sistemov ter kot častni član in častni podpredsednik dr. Anton Gosar v C12.33 za politično geografijo. ZGS je tudi leta 2012 sodeloval pri organizaciji bienalnega posveta GIS v Sloveniji in seveda tudi pri vseh naslednjih v obdobju 2011–2017, se pravi 2014 in 2016. Predsednik Zveze dr. Stanko Pelc se je na povabilo Hrvaškega geografskega društva udeležil njihovega posvetovanja ob 115. letnici ustanovitve, na Univerzi v Mariboru pa slovesne obeležitve 50-letnice Oddelka za geografijo tamkajšnje Filozofske fakultete. Velik administrativni zalogaj je bila v letu 2012 priprava sprememb statuta ZGS (potrjen v 2013 in dodatno popravljen v 2014), v katerem smo spremenili naslov sedeža (po novem Gosposka ulica 13) in omogočili včlanjevanje fizičnih oseb, kar naj bi omogočilo oživitvev organiziranega delovanja geografov v regijah, kjer je društvena organiziranost prevelik organizacijski zalogaj za delovanje samostojnih društev, bi pa lahko delovale regionalne sekcije ZGS.

Leto 2013

V mednarodnem delovanju ZGS je bila v ospredju regionalna konferenca v Kjotu na Japonskem (Pelc 2013), ki se jo je udeležilo več naših predstavnikov. V domačem delovanju pa je bila v ospredju izvedba zborovanja slovenskih geografov, ki potekalo na Bledu na Gorenjskem (Zorn in Geršič 2013). Organizacija zborovanja je bila zaupana Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ki je s prizadevnim delom številnih sodelavcev ta osrednji znanstveni in družabni dogodek slovenskih geografov tudi uspešno izpeljal. Ob tej priložnosti so bila podeljena tudi naša stanovska priznanja. Melikovo priznanje sta za življenjsko delo prejela Milan Orožen Adamič in Marjan Ravbar, upokojena sodelavca Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, častni član ZGS pa je postal Čeh Miroslav Vysoudil z Naravoslovne fakultete Univerze v Olomoucu.

Leto 2014

Tudi v tem letu smo sodelovali v Mednarodni geografski zvezi. Več članov društev, ki so včlanjena v ZGS, je z referati sodelovalo na regionalni konferenci v Krakovu (Kozina in sodelavci 2014). V okviru dela ZGS v Sloveniji pa je bila posebej dejavna Komisija ZGS za hidrogeografijo, ki je bila pobudnik za podpis sporazuma med ZGS in Agencijo Republike Slovenije za okolje o sodelovanju pri akciji postavljanja oznak visokih voda, ki je postala ena odmevnejših nalog, ki jo izvaja omenjena komisija. Prav tako je komisija pripravila mnenje geografov o protipoplavnih ukrepih.

Leto 2015

Leta 2015 smo zaradi naraščajočega števila znanstvenih sestankov z različnih področij geografije, spremenili dinamiko organiziranja Ilesičevih in Melikovih dni izmenično na dve leti in smo zato oba dogodka izvedli v istem terminu 25. in 26. septembra (Resnik Planinc 2016). Vodilno vlogo pri organizaciji dogodka je imel ljubljanski Oddelek za geografijo, gostitelja pa sta bila tudi koprski Oddelek za geografijo in OŠ Koper, soorganizator znanstvenega dela srečanja pa Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Pri sodelovanju v Mednarodni geografski zvezi velja omeniti, da udeležba slovenskih predstavnikov na regionalni konferenci v Moskvi ni bila tako številna kot na podobnih dogodkih v prejšnjih letih.

Leto 2016

Leta 2016 smo sodelovali pri organizaciji znanstvene konference IGU Komisije za marginalizacijo, globalizacijo ter regionalne in lokalne odzive (IGU C12.29 *Marginalization, Globalization and Regional*

and Local Responses) z naslovom *Regional Development, Sustainability and Marginalization*, ki je potekala od 1. do 5. septembra 2016 v Ljubljani, Kopru in Mariboru, nekaj predstavitev referatov pa je potekalo tudi na terenu v najzahodnejši vasi Slovenije, Robidišču. Pri organizaciji dogodka so poleg ZGS sodelovali še vsi trije oddelki za geografijo (koprski kot glavni organizator), dva inštituta ZRC SAZU (geografski in krasoslovni), ter tri fakultete Univerze na Primorskem. Mednarodno delovanje je zaznamovala udeležba predstavnikov ZGS na kongresu Mednarodne geografske zveze, ki je avgusta potekal v Pekingu (Gabrovec 2016). Mandat predsednika komisije je potekel dr. Stanku Pelcu, za predsednika IGU Komisije za spremembe rabe in pokrovnost zemljišč (IGU C16.26 *Land Use and Land Cover Change*) pa je bil izvoljen dr. Matej Gabrovec. Dr. Anton Gosar je bil ponovno kandidat za eno od podpredsedniških mest v predsedstvu IGU, a ni dobil zadostnega števila glasov za izvolitev.

Leto 2017

Osrednji dogodek je bilo zborovanje geografov (Ciglič, Gabrovec in Tiran 2017), ki je potekalo v Mariboru. Vloga glavnega organizatorja je bila tokrat zaupana mariborskemu Oddelku za geografijo. Poleg predstavitve referatov, izdaje zbornika in terenskih ogledov, je bil po slovesni večerji s podelitvijo priznanj (glej naslednji prispevek) izveden tudi volilni občni zbor, na katerem je bil za novega predsednika ZGS izvoljen mag. Igor Lipovšek. Kar se mednarodne dejavnosti tiče, velja omeniti, da se je dr. Matej Gabrovec (Gabrovec in Geršič 2017) udeležil tematske konference Mednarodne geografske zveze v Bukarešti. Tudi sicer so se številni slovenski geografi v celotnem obravnavanem obdobju udeleževali različnih mednarodnih konferenc bodisi v organizaciji evropskih zvez EUGEO in EUROGEO bodisi ameriške AAG ali drugih organizatorjev, o čemer so tudi redno poročali v Geografskem vestniku v rubriki Zborovanja, kjer je tako na voljo podrobnejši vpogled v vsebino teh mednarodnih znanstvenih konferenc.

Literatura:

- Ciglič, R., Gabrovec, M., Tiran, J. 2017: 22. zborovanje slovenskih geografov. Geografski vestnik 89-2.
 Gabrovec, M. 2016: 33. mednarodni geografski kongres. Geografski vestnik 88-2.
 Gabrovec, M., Geršič, M. 2017: Tematska konferenca Mednarodne geografske zveze. Geografski vestnik 89-2.
 Kozina, J., Ciglič, R., Gabrovec, M., Smrekar, A., Zorn, M. 2014. Regionalna konferenca Mednarodne geografske zveze. Geografski vestnik 86-2.
 Pelc, S. 2013: Regionalna konferenca Mednarodne geografske zveze v Kjotu. Geografski vestnik 85-2.
 Resnik Planinc, T. 2016: Ilešičevi in Melikovi dnevi 2015. Geografski vestnik 88-1.
 Zorn, M. 2011: Regionalna konferenca Mednarodne geografske zveze. Geografski vestnik 83-2.
 Zorn, M. 2012: 32. konferenca Mednarodne geografske zveze. Geografski vestnik 84-2.
 Zorn, M., Geršič, M. 2013: Zborovanje slovenskih geografov. Geografski vestnik 85-2.

Stanko Pelc

Poročilo o delu Zveze geografov Slovenije v obdobju 2017–2021

Ljubljana, Gosposka ulica 13, <https://www.zveza-gs.si/>

Poročilo vsebuje obdobje delovanja Izvršnega odbora, izvoljenega na občnem zboru ZGS, 22. septembra 2017 v Mariboru.

Leto 2017

Volilni občni zbor ZGS je potekal v okviru 22. zborovanja slovenskih geografov v Mariboru. Na njem je bil za predsednika ZGS izvoljen Igor Lipovšek, v izvršni odbor pa so bili izvoljeni oziroma imenovani Matjaž Geršič, Eva Konečnik Kotnik, Marjan Luževič, Stanko Pelc, Blaž Repe, Boštjan Rogelj, Aleš Smrekar

in Matija Zorn. Člani nadzornega odbora so postali Nevenka Cigler, Monika Gričnik in Uroš Horvat, člani disciplinske komisije pa Vladimir Drozg, Matej Gabrovec in Mimi Urbanc.

Formalno je bilo v ZGS konec leta 2017 vključenih sedem društev: Društvo geografov Pomurja, Društvo mladih geografov Slovenije, Društvo učiteljev geografije Slovenije, Geografsko društvo Gorenjske, Geografsko društvo Maribor, Geografsko društvo Nova Gorica in Ljubljansko geografsko društvo. V okviru zveze pa so delovale štiri komisije: Komisija za hidrogeografijo, Komisija za uporabo geografskih informacijskih sistemov pri varovanju okolja, Komisija za regionalno in prostorsko planiranje in Komisija za politično geografijo.

Osrednji dogodek ZGS v letu 2017 je bilo 22. zborovanje slovenskih geografov v Mariboru (22.–23. 9. 2017). Zborovanje je organiziral Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru ob sodelovanju ZGS. V okviru zborovanja so bila podeljena tudi priznanja ZGS. Pohvalo ZGS je prejel Tajan Trobec. Bronasto plaketo ZGS Blaž Repe. Srebrno plaketo ZGS je prejel Uroš Horvat, Zlato plaketo ZGS pa Ana Vovk Korže. Melikovo priznanje za mladega znanstvenika je prejel Matjaž Geršič, Melikovo priznanje za vrhunske dosežke na področju geografije pa Dušan Plut. Peter Jordan je postal novi častni član ZGS, častni predsednik ZGS pa je postal Jurij Kunaver.

ZGS je leta 2017 izdal dve številki znanstvene revije Geografski vestnik ter štiri številke poljudno-znanstvene revije Geografski obzornik. Nov moderator Geoliste je postal Blaž Repe.

Zveza geografov Slovenije je v letu 2017 poslovala negativno. Odhodkov je bilo za 1.744,24 evra več kot prihodkov. Glavna razloga za negativno poslovanje sta bila zmanjšanje sofinanciranja, ki ga je Geografski obzornik prejel s strani Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije ter povečanje stroškov tiska Geografskega obzornika.

Leto 2018

Leto 2018 je minilo relativno mirno. Izvršni odbor ZGS se je sestel na dveh rednih in eni dopisni seji, v marcu pa je bil izveden občni zbor ZGS. Izvršni odbor je opravljal tekoče posle na področju mednarodnega sodelovanja, založništva ter pri organizaciji dogodkov.

Najpomembnejši dogodek je bil 14. bienalni simpozij Geografski informacijski sistemi, ki je potekal v Ljubljani (26. 9. 2018). ZGS je bila eden od soorganizatorjev dogodka, zato je imel predsednik Igor Lipovšek na njem kratek pozdravni nagovor. Drug večji dogodek, ki ga je soorganiziral ZGS, je bilo novoletno srečanje geografov, ki je potekalo v Zemljepisnem muzeju (10. 12. 2018).

ZGS je bil še naprej aktiven v mednarodnih geografskih organizacijah. Eva Konečnik Kotnik je zamenjala Mimi Urbanc na mestu nacionalnega predstavnika pri Mednarodni geografski zvezi (IGU - International Geographical Union). Matjaž Geršič je zastopal ZGS na regionalni konferenci Mednarodne geografske zveze v Quebecu (Kanada) avgusta 2018.

ZGS je leta 2018 izdala dve številki Geografskega vestnika in tri številke Geografskega obzornika (dve enojni in eno dvojno številko). Izvedena je bila digitalizacija vseh številke Geografskega obzornika. Revija je v digitalni obliki dostopna na spletni strani ZGS ter na spletnem portalu Digitalna knjižnica Slovenije (www.dlib.si).

ZGS je leta 2018 posloval negativno. Odhodkov je bilo za 143,03 evra več kot prihodkov. Do presežka odhodkov nad prihodki je ponovno prišlo zaradi zmanjšanja sofinanciranja Geografskega obzornika s strani Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Leto 2019

Leto 2019 je prišlo do nekaterih sprememb v organizaciji in delovanju ZGS. Izvršni odbor se je sestel na štirih rednih sejah. Občni zbor je marca zaradi večletne neaktivnosti ter neodzivnosti iz zveze izključil Geografsko društvo Nova Gorica in Društvo geografov Pomurja. Enaki razlogi so botrovali ukinitvi Komisije za politično geografijo. Sočasno se je zvezi pridružilo Društvo študentov geografije Maribor. Do sprememb je prišlo tudi v izvršnem odboru. Blaža Repeta je kot urednika Geografskega obzornika zamenjala Ana Seifert Barba, ki je posledično prevzela tudi njegovo mesto v Izvršnem odboru.

Mednarodna tematska konferenca IGU z naslovom *Transformation of Traditional Cultural Landscapes* je bila najpomembnejši dogodek, ki ga je leta 2019 soorganiziral ZGS. Konferenca je potekala v Kopru med 24. in 26. septembrom.

V drugi polovici leta 2019 so stekle priprave za organizacijo 23. zborovanja slovenskih geografov. ZGS je (so)organizacijo dogodka zaupal Regionalni razvojni agenciji za Koroško (RRA Koroška). Prvotno je bilo načrtovano, da bo zborovanje potekalo v Slovenj Gradcu oktobra 2021.

Do pomembnih sprememb je prišlo tudi na mednarodnem področju. ZGS se je na pobudo Aleša Smrekarja pridružil Evropski zvezi geografskih društev EUGEO (*Association of Geographical Societies in Europe*). Aleš Smrekar se je tudi udeležil letne konference omenjene organizacije, ki je potekala v Galwayu (Irska). Eva Konečnik Kotnik je še naprej zastopala ZGS v Mednarodni geografski zvezi (IGU).

Leta 2019 sta izšli dve številki Geografskega vestnika in tri številke Geografskega obzornika (dve enojni in ena dvojna številka). V nasprotju od predhodnih let je ZGS leta 2019 posloval odlično, saj so prihodki za 5.315,15 evra preseglei odhodke. Višji prihodki so bili ustvarjeni s soorganizacijo mednarodne tematske konference IGU.

Leto 2020

Delovanje ZGS 2020 je zaznamovala pandemija virusa COVID-19. Dejavnosti so se v večjem delu preselile v virtualno okolje. Izvršni odbor se je srečal petkrat (dvakrat »v živo« in trikrat »na daljavo«). Občni zbor je bil izveden v začetku marca, tik pred popolnim zaprtjem države.

Pandemija je v prvi vrsti vplivala na organizacijo dogodkov. ZGS se je prvič vključil v projekt Noč geografije (*GeoNight/Nuit de la Géographie*), ki poteka pod okriljem EUGEO. Noč geografije želi s predavanji, delavnicami, okroglimi mizami, razstavami in projekcijami širši javnosti predstaviti geografsko raziskovanje, študij, ustanove in publikacije ter opozoriti na pomen geografije in njenih dosežkov.

Koordinacijo dogodka v Sloveniji je prevzel Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Zaradi omejitev, povezanih s pandemijo COVID-19, je bil dogodek izveden v okrnjeni obliki. Virtualni dogodek se je odvil 3. aprila 2020. Na njem so bili razglašeni nagrajenci fotografskega natečaja »Mi v pokrajini«, ki je potekal v sklopu Noči geografije. Na natečaju, ki ga je ZGS organiziral skupaj z Društvom učiteljev geografije, so sodelovali osnovnošolci, srednješolci in študenti. V okviru Noči geografije je bila prvič podeljena Bohinčeva nagrada za najboljše študentske raziskovalne naloge s področja geografije. Nagrado je prejela Teja Bezgovšek, študentka Oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru za magistrsko delo »Svetlobno onesaženje – projektni pristop v srednješolskem izobraževanju« (mentorica: Eva Konečnik Kotnik, somentor: Igor Žiberna). Poleg osrednjega dogodka je bilo v okviru Noči geografije izvedenih še več lokalnih dogodkov, ki so jih organizirali geografi v različnih krajih po Sloveniji.

Ob koncu leta, točneje 29. decembra 2020, je ZGS organiziral še virtualno novoletno srečanje. Na njem so se predstavile različne geografske ustanove in društva.

ZGS je zastopal slovenske geografe v Mednarodni geografski zvezi (IGU) in Evropski zvezi geografskih društev (EUGEO). Eva Konečnik Kotnik se je udeležila generalne skupščine EUGEO, ki je potekala prek videokonference (30. 11. 2020).

Kljub pandemiji sta izšli dve številki znanstvene revije Geografski vestnik ter dve dvojni številki strokovne revije Geografski obzornik. Dokončno je bil izpeljan projekt digitalizacije zbornikov zborovanj slovenskih geografov. Digitalizirani zborniki so v pdf formatu na voljo na spletni strani ZGS (<http://zgs.zrc-sazu.si/sl-si/publikacije/zbornikizborovanj>).

Proti koncu leta je zaživela nova spletna stran ZGS: <https://www.zveza-gs.si/>. Pripravo nove spletne strani je koordinirala Eva Konečnik Kotnik.

Kaotično leto 2020 je znova prineslo primanjkljaj v blagajno ZGS. Zveza je leto končala s presežkom odhodkov nad prihodki v višini 1.300,17 evra. Ponovno je bil glavni razlog za negativno bilanco, pomanjkljivo financiranje Geografskega obzornika.

Leto 2021

Pandemija COVID-19 je zaznamovala delovanje ZGS tudi leta 2021. Izvršni odbor se je sestel na šestih sejah, prav vse so potekale »na daljavo«. Prvič v zgodovini ZGS je občini zbor potekal v obliki videokonference. Pandemija je vplivala tudi na izvedbo Noči geografije ter odločilno pripomogla k odločitvi, da se 23. zborovanje slovenskih geografov premakne v leto 2022. Je pa jeseni 2021 že izšla znanstvena monografija s prispevki zborovanja. Monografijo z naslovom »Koroška – od preteklosti do perspektiv« je uredil Matjaž Geršič. V njej je objavljenih 28 prispevkov. Večina osvetljuje različne pojave in procese v Koroški statistični regiji. Monografijo sta skupaj izdala ZGS in Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Dosegljiva je na spletnem naslovu: <https://doi.org/10.3986/zborovanje.016>.

ZGS je skupaj z Geografskim inštitutom Antona Melika ZRC SAZU ponovno organiziral Noč geografije. Osrednji dogodek je bila virtualna okrogla miza z naslovom »Kaj je geografija?«. Na njej je sodelovalo pet geografov, ki so predstavili svoje delo in poglede na geografijo. Na prireditvi je bila drugič podeljena Bohinčeva nagrada za najboljše študentsko delo. Nagrado je prejela Nika Knez (Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani) za magistrsko nalogo z naslovom »Določanje potencialnih habitatov za naselitev evropskega bizona v Sloveniji« (mentor: Blaž Repe, somentor: Ivan Kos). V okviru Noči geografije je že drugič potekal fotografski natečaj »Mi v pokrajini«. Na osrednjem dogodku so bili razglašeni dobitniki priznanj med osnovnošolci in srednješolci. Poleg okrogle mize je bilo v različnih krajih po Sloveniji organiziranih še nekaj drugih dogodkov.

Avgusta 2021 je geografsko srenjo v Sloveniji pretresla vest, da smo izgubili svojega dragega predsednika Igorja Lipovška. ZGS je v spomin nanj (14. 9. 2021) organiziral žalno sejo. Stanko Pelc je za spletno stran ZGS in Geografski vestnik pripravil krajši prispevek o pokojnem. Ob nenadni smrti predsednika so se nemudoma začeli postopki za izvolitev novega vodstva ZGS. Preostali člani IO ZGS so sklenili, da bo volilni občni zbor izveden v začetku leta 2022.

ZGS je bil dejaven v mednarodnih organizacijah. Aleš Smrekar se je udeležil Generalne skupščine združenja EUGEO, ki je potekala v hibridni obliki (30. 6. 2021). ZGS je bil med podpisniki skupne deklaracije Mednarodne geografske zveze (IGU) ob zasedanju COP-26 v Glasgowu. Besedilo deklaracije je bilo objavljeno na spletni strani ZGS.

Tudi leta 2021 sta izšli dve številki znanstvene revije Geografski vestnik ter dve dvojni številki strokovne revije Geografski obzornik. Izvršni odbor je ob finančni pomoči Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU začel s projektom digitalizacije vodnikov ekskurzij zborovanj slovenskih geografov (dostopno na: <http://zgs.zrc-sazu.si/sl-si/publikacije/zbornikizborovanj>).

Člani izvršnega odbora so vsebinsko nadgradili novo spletno stran ZGS (<https://www.zveza-gs.si/>). Nanjo so bile prenesene vse vsebine stare strani z izjemo publikacij. Te so zaradi tehničnih omejitev ostale na stari spletni strani.

Med ostalimi dosežki v letu 2021 velja izpostaviti sprejetje novega Pravilnika o dodeljevanju nagrad Zveze geografov Slovenije. Besedilo novega pravilnika je pripravil predsednik komisije za priznanja Vladimir Drozg.

ZGS je leto 2021 sklenil s presežkom prihodkov nad odhodki, le-ta je znašal 419,90 evra.

Boštjan Rogelj

NAVODILA**NAVODILA AVTORJEM ZA PRIPRAVO PRISPEVKOV
V GEOGRAFSKEM VESTNIKU****1 Uvod**

Na temelju zahtev Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, Poslovnika o delu uredništva revije in odločitev uredniškega odbora Geografskega vestnika so nastala spodnja navodila o pripravi člankov za Geografski vestnik.

2 Usmeritev revije

Geografski vestnik je znanstvena revija Zveze geografov Slovenije. Namenjen je predstavitvi raziskovalnih dosežkov z vseh področij geografije in sorodnih strok. Izhaja od leta 1925. Od leta 2000 izhaja dvakrat letno v tiskani in elektronski obliki na medmrežju (<http://zgs.zrc-sazu.si/gv/>; <http://ojs.zrc-sazu.si/gv/>).

V prvem, osrednjem delu revije se objavljajo članki, razporejeni v štiri sklope oziroma rubrike. To so *Razprave*, kjer so objavljeni daljši, praviloma izvorni znanstveni članki, *Razgledi*, kamor so uvrščeni krajši, praviloma pregledni znanstveni članki, *Metode*, kjer so objavljeni članki, izraziteje usmerjeni v predstavitev znanstvenih metod in tehnik, ter občasna rubrika *Polemike* s članki o pogledih na geografijo.

V drugem delu revije se objavljajo informativni prispevki, razdeljeni v štiri rubrike: *Književnost*, *Kronika*, *Zborovanja* in *Poročila*. V *Književnosti* so najprej predstavljene slovenske knjige, nato slovenske revije, potem pa še tuje knjige in revije. V rubrikah *Kronika* in *Zborovanja* so prispevki razporejeni časovno. V rubriki *Poročila* je najprej predstavljeno delo geografskih ustanov po abecednem redu njihovih imen, nato pa sledijo še druga poročila.

Na koncu revije so objavljena *Navodila avtorjem za pripravo prispevkov v Geografskem vestniku*.

3 Sestavine članka

Članki so lahko oddani v slovenskem jeziku ali dvojezično, enakovredno v slovenskem in angleškem jeziku.

Članki v slovenskem jeziku morajo imeti naslednje sestavine:

- glavni naslov članka,
- avtorjev predlog rubrike (avtor naj navede, v kateri rubriki (*Razprave*, *Razgledi*, *Metode*, *Polemike*) želi objaviti svoj članek),
- ime in priimek avtorja,
- avtorjev znanstveni naziv, če ga ima (dr. ali mag.),
- avtorjev poštni naslov brez krajšav ustanov ali navajanja kratic (na primer: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija),
- avtorjev elektronski naslov in ORCID,
- izvleček v enem odstavku (skupaj s presledki do 800 znakov),
- ključne besede (do 8 besed),
- title (angleški prevod naslova prispevka),
- abstract (angleški prevod slovenskega izvlečka),
- key words (angleški prevod ključnih besed),

- članek (skupaj s presledki (brez literature in angleškega povzetka) do 30.000 znakov za *Razprave* oziroma do 20.000 znakov za *Razgleda*, *Metode* in *Polemike*),
- summary (povzetek članka v angleškem jeziku, skupaj s presledki od 4000 do 8000 znakov, ime prevajalca),
- slikovne priloge.

Dvojezični članki so napisani enakovredno v angleškem in slovenskem jeziku. Ti članki ne potrebujejo povzetka. Za pisanje člankov v angleškem jeziku glej poglavje 3 v prevodu navodil.

Članek naj ima naslove poglavij označene z arabskimi števčkami (na primer 1 Uvod, 2 Metodologija, 3 Terminologija). Razdelitev prispevka na poglavja je obvezna, podpoglavja pa naj avtor uporabi le izjemoma. Zaželeno je, da ima članek poglavji Uvod in Sklep. Obvezno zadnje poglavje je Viri in literatura.

4 Besedilo

Naslovi člankov naj bodo čim krajši.

Digitalni zapis besedila naj bo povsem enostaven, brez vsakršnega oblikovanja, poravnave desne roba, deljenja besed, podčrtavanja in podobnega. Avtor naj označi le krepki (**bold**) in ležeči (*italic*) tisk. Ležeči tisk je namenjen zapisu besed v tujih jezikih (na primer latinščini ali angleščini). Besedilo naj bo v celoti izpisano z malimi črkami (razen velikih začetnic, seveda), brez nepotrebnih krajšav, okrajšav in kratic. Uporabite pisavo Times New Roman z velikostjo 10. Razmik med vrsticami naj bo enojen.

Pisanje opomb pod črto ali na koncu strani ni dovoljeno.

Pri številih, večjih od 9999, se za ločevanje milijonic in tisočic uporabljajo pike (na primer 12.535 ali 1.312.500).

Pri pisanju merila zemljevida se dvopičje piše nestično, torej s presledkom pred in za dvopičjem (na primer 1 : 100.000).

Med številkami in notami je presledek (na primer 125 m, 33,4 %), med številom in oznako za potenco ali indeks števila pa presledka ni (na primer 12³, km², a₃, 15° C).

Znaki pri računskih operacijah se pišejo nestično, razen oklepajev (na primer $p = a + c \cdot b - (a + c : b)$).

Bolj zapletene računske enačbe in podobno morajo biti zapisani z modulom za enačbe (*Equation*) v programu Word.

Avtor naj pazi na zmerno uporabo tujk in naj jih tam, kjer je mogoče, zamenja s slovenskimi izrazi (na primer: klima/podnebe, masa/gmota, material/gradivo, karta/zemljevid, varianta/različica, vegetacija/rastje, maksimum/višek, kvaliteta/kakovost, nivo/raven, lokalni/krajevni, kontinentalni/celinski, centralni/srednji, orientirani/usmerjeni, mediteranski/sredozemski); znanstvena raven člankov namreč ni v nikakršni povezavi z deležem tujk. Izogiba naj se uporabi glagola znašati (na primer namesto »višina znaša 50 m« uporabite »višina je 50 m«), nahajati se (na primer namesto »stavba se nahaja« uporabiti »stavba je« ali »stavba stoji«).

Preglednica: Najpomembnejše prvine preloma revije Geografski vestnik.

format	B5
širina ogledala (širina besedila strani)	134 mm
višina zunanega ogledala (med zgornjo in spodnjo črto strani)	200 mm
višina notranjega ogledala (višina besedila strani)	188 mm
širina stolpca na strani	64 mm
razmik med stolpcema na strani	6 mm
razmerje širina : višina zunanjega ogledala	1 : 1,5
največje število vrstic na strani	49
največje število znakov v vrstici	100
največje število stolpcev na strani	2
povprečno število znakov na strani	4000

5 Citiranje v članku

Avtor naj pri citiranju med besedilom navede priimek avtorja, letnico ter po potrebi številko strani. Več citatov se loči s podpičjem in razvrsti po letnicah, navedbo strani pa se od priimka avtorja in letnice loči z vejico, na primer: (Melik 1955, 11) ali (Melik, Ilešič in Vrišer 1963, 12; Kokole 1974, 7–8). Če ima citirano delo več kot tri avtorje, se citira le prvega avtorja, na primer (Melik s sodelavci 1956, 217).

Enote v poglavju *Viri in literatura* naj bodo navedene po abecednem redu priimkov avtorjev, enote istega avtorja pa razvrščene po letnicah. Če je v seznamu več enot istega avtorja iz istega leta, se letnicam dodajo črke (na primer 1999a; 1999b). Zapis vsake citirane enote skladno s slovenskim pravopisom sestavljajo trije stavki. V prvem stavku sta navedena avtor in letnica izida (če je avtorjev več, so ločeni z vejico, z vejico sta ločena tudi priimek avtorja in začetnica njegovega imena, med začetnico avtorja in letnico ni vejice), sledi dvopičje, za njim pa naslov in morebitni podnaslov, ki sta ločena z vejico. Če je citirana enota članek, se v drugem stavku navede publikacija, v kateri je članek natisnjen, če pa je enota samostojna knjiga iz zbirke, se v drugem stavku navede ime zbirke. Če je enota samostojna knjiga, drugega stavka ni. Izdajatelj, založnik in strani se ne navaja. Če enota ni tiskana, se v drugem stavku navede vrsta enote (na primer elaborat, diplomsko, magistrsko ali doktorsko delo), za vejico pa še ustanova, ki hrani to enoto. V tretjem stavku se za tiskane enote navede kraj izdaje, za netiskane pa kraj hranjenja. Pri člankih se kraja ne navaja. Pri navajanju literature, ki ima številčno oznako DOI (*Digital Object Identifier*), je treba na koncu navedbe dodati tudi to. Številke DOI so dodeljene posameznim člankom serijskih publikacij, prispevkom v monografijah in knjigam. Številko DOI najdete v samih člankih in knjigah, oziroma na spletni strani <http://www.crossref.org/guestquery>. DOI mora biti zapišan na sledeči način: DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS49205> (glej primer v nadaljevanju).

Nekaj primerov (ločila so uporabljena skladno s slovenskim pravopisom):

1) za članke v revijah:

- Melik, A. 1955a: Kraška polja Slovenije v pleistocenu. Dela Inštituta za geografijo 3.
- Melik, A. 1955b: Nekaj glacioloških opažanj iz Zgornje Doline. Geografski zbornik 5.
- Fridl, J., Urbanc, M., Pipan, P. 2009: The importance of teachers' perception of space in education. *Acta geographica Slovenica* 49-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS49205>
- Geršič, M., Komac, B. 2014: Geografski opus Rudolfa Badjure. *Geografski vestnik* 86-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV86205>

2) za poglavja v monografijah ali članke v zbornikih:

- Lovrenčak, F. 1996: Pedogeografska regionalizacija Spodnjega Podravja s Prlekijo. Spodnje Podravje s Prlekijo, 17. zborovanje slovenskih geografov. Ljubljana.
- Mihevc, B. 1998: Slovenija na starejših zemljevidih. Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Hrvatina, M., Perko, D., Komac, B., Zorn, M. 2006: Slovenia. Soil Erosion in Europe. Chichester. DOI: <https://doi.org/10.1002/0470859202.ch25>
- Komac, B., Zorn, M. 2010: Statistično modeliranje plazovitosti v državnem merilu. Od razumevanja do upravljanja, Naravne nesreče 1. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612545642>

3) za monografije:

- Natek, K., Natek, M. 1998: Slovenija, Geografska, zgodovinska, pravna, politična, ekonomska in kulturna podoba Slovenije. Ljubljana.
- Fridl, J., Kladnik, D., Perko, D., Orožen Adamič, M. (ur.) 1998: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Perko, D., Orožen Adamič, M. (ur.) 1998: Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Oštir, K. 2006: Daljinsko zaznavanje. Ljubljana.
- Zorn, M., Komac, B. 2008: Zemeljski plazovi v Sloveniji. Georitem 8. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612545505>

4) za elaborate, diplomska, magistrska, doktorska dela ipd.:

- Richter, D. 1998: Metamorfne kamnine v okolici Velikega Tinja. Diplomsko delo, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru. Maribor.

• Šifrer, M. 1997: Površje v Sloveniji. Elaborat, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Ljubljana. V kolikor citirate vire brez avtorjev in kartografske vire, jih navedite takole:

- Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji, 1991 – končni podatki. Zavod Republike Slovenije za statistiko. Ljubljana, 1993.
- Digitalni model višin 12,5. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2005.
- Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 25.000, list Brežice. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 1998.
- Franciscejski kataster za Kranjsko, k. o. Sv. Agata, list A02. Arhiv Republike Slovenije. Ljubljana, 1823–1869.
- Buser, S. 1986a: Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100.000, list Tolmin in Videm (Udine). Zvezni geološki zavod. Beograd.
- Buser, S. 1986b: Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100.000, tolmač lista Tolmin in Videm (Udine). Zvezni geološki zavod. Beograd.

Avtorji vse pogosteje citirajo vire z medmrežja. Če sta znana avtor in/ali naslov citirane enote, potem se jo navede takole (datum v oklepaju pomeni čas ogleda medmrežne strani):

- Vilhar, U. 2010: Fenološka opazovanja v okviru Intenzivnega spremljanja stanja gozdnih ekosistemov. Medmrežje: http://www.gozdis.si/impsti/delavnice/Fenoloska%20opazovanja_Vilhar.pdf (19. 2. 2010).
- eGradiva, 2010. Medmrežje: <http://www.egradiva.si/> (11. 2. 2010).

Če avtor ni poznan, se navede le:

- Medmrežje: <http://giam.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).
- Če se navaja več enot z medmrežja, se doda še številko:
- Medmrežje 1: <http://giam.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).
- Medmrežje 2: <http://zgs.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).

Med besedilom se v prvem primeru navede avtorja, na primer (Vilhar 2010), v drugem primeru pa le medmrežje, na primer (Medmrežje 2).

Zakone se citira v naslednji obliki (ime zakona, številka uradnega lista, kraj izida), na primer:

- Zakon o kmetijskih zemljiščih. Uradni list Republike Slovenije 59/1996. Ljubljana.
- Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami. Uradni list Republike Slovenije 64/1994, 33/2000, 87/2001, 41/2004, 28/2006 in 51/2006. Ljubljana.

Če ima zakon dopolnitve, je treba navesti tudi te. Med besedilom se zakon navaja s celim imenom, če gre za krajše ime, ali pa z nekaj prvimi besedami in tremi pikami, če gre za daljše ime. Na primer (Zakon o kmetijskih zemljiščih 1996) ali (Zakon o varstvu ... 1994).

V poglavju *Viri in literatura* morajo biti navedena vsa dela, citirana v prispevku, ostalih, necitiranih del pa naj avtor ne navaja.

Avtorji naj upoštevajo tudi navodila za navajanje virov lastnika podatkov ali posrednika, če jih le-ta določa, a naj jih kar se da prilagodijo zahtevam revije. Primer: Geodetska uprava Republike Slovenije ima navodila za navajanje virov določena v dokumentu »Pogoji uporabe geodetskih podatkov« (http://e-prostor.gov.si/fileadmin/narocanje/pogoji_uporabe_podpisani.pdf).

Avtorji so v svojih člankih dolžni citirati sorodne, že objavljene članke v Geografskem vestniku.

6 Preglednice in slike v članku

Vse preglednice v članku so oštevilčene in imajo svoje naslove (uporaba funkcije za avtomatsko označevanje in oštevilčevanje ni dovoljena). Med številko in naslovom je dvopičje. Naslov konča pika. Primer:

- Preglednica 1: Število prebivalcev Ljubljane po posameznih popisih.
- Preglednica 2: Spreminjanje povprečne temperature zraka v Ljubljani (Velkavrh 2009).

Preglednice naj bodo oblikovane čim bolj preprosto, brez senčenj, z enotnimi obrobami, brez krajšanja besedil znotraj preglednice. Preglednice naj ne bodo preobsežne, tako da jih je mogoče postaviti

na eno stran in da so berljive. V preglednicah ne uporabljajte velikih začetnic, razen če to zahteva prapovpis (na primer zapis zemljepisnih ali lastnih imen).

Vse slike (fotografije, zemljevidi, grafi in podobno) v prispevku so oštevilčene enotno in imajo svoje naslove (uporaba funkcije za avtomatsko označevanje in oštevilčevanje ni dovoljena). Med številko in naslovom je dvopičje. Naslov konča pika. Primer:

- Slika 1: Rast števila prebivalcev Ljubljane po posameznih popisih.
- Slika 2: Izsek topografske karte v merilu 1 : 25.000, list Kranj.

Slike so lahko široke točno 134 mm (cela širina strani) ali 64 mm (pol širine, 1 stolpec), visoke pa največ 200 mm.

Zemljevidi naj bodo brez naslova, ker je naveden že v podnapisu. Za legendo zemljevida je treba uporabiti tip pisave Times New Roman velikosti 8 pik, za kolofon pa isto vrsto pisave velikosti 6 pik. V kolofonu naj so po vrsti od zgoraj navzdol navedeni: merilo (le grafično), avtor vsebine, kartograf, vir in ustanova oziroma nosilec avtorskih pravic. Pri izdelavi zemljevidov si lahko pomagate s predlogami in primerom pravilno oddanega zemljevida na medmrežni strani Geografskega vestnika: <http://zgs.zrc-sazu.si/gv>. Pri izbiri in določanju barv za slikovne priloge uporabite zapis CMYK in ne RGB oziroma drugih.

Slikovno gradivo (zemljevidi, sheme in podobno) naj bo v formatih .ai ali .cdr, fotografije pa v formatih .tif ali .jpg.

Pri tistih zemljevidih in shemah, izdelanih s programom ArcGIS, kjer so poleg vektorskih slojev kot podlaga uporabljeni tudi rastrski sloji (na primer .tif reliefa, letalskega ali satelitskega posnetka in podobno), oddajte tri ločene datoteke. V prvi naj bodo samo vektorski sloji z izključeno morebitno prosojnostjo poligonov skupaj z legendo in kolofonom (izvoz v formatu .ai), v drugi samo rastrska podlaga (izvoz v formatu .tif), v tretji, kontrolni datoteki pa vektorski in rastrski sloji skupaj, tako kot naj bi bil videti končni zemljevid v reviji (izvoz v formatu .jpg). V kolikor kateri od slojev potrebuje prosojnost, navedite odstotek le-te ob oddaji članka.

Pri zemljevidih in shemah, izdelanih v programih CorelDraw ali Adobe Illustrator, oddajte dve ločeni datoteki; poleg originalnega zapisa (format .cdr ali .ai) dodajte še datoteko, ki prikazuje, kako naj bo videti slika (format .jpg).

Grafi naj bodo izdelani s programoma Excel ali CorelDraw. Excelove datoteke morajo poleg izrisanega grafa vsebovati tudi preglednico z vsemi podatki za njegovo izdelavo.

Fotografije mora avtor oddati v digitalni rastrski obliki z ločljivostjo vsaj 120 pik na cm oziroma 300 pik na palec, najbolje v formatu .tif ali .jpg, kar pomeni približno 1600 pik na celo širino strani v reviji.

Slike, ki prikazujejo računalniški zaslon, morajo biti narejene pri največji možni ločljivosti zaslona (ločljivost uredimo v: *Nadzorna plošča\Vs elementi nadzorne plošče\Zaslon\Ločljivost zaslona* oziroma *Control Panel\All Control Panel Items\Display\Screen Resolution*). Sliko se nato preprosto naredi s pritiskom tipke *print screen*, prilepi v izbran grafični program (na primer Slikar, *Paint*) in shrani kot .tif. Pri tem se slike ne sme povečati ali pomanjšati oziroma ji spremeniti ločljivosti. Po želji lahko uporabite tudi ustrezne programe za zajem zaslona in shranite sliko v zapisu .tif.

Za slikovne priloge, za katere avtor nima avtorskih pravic, mora avtor od lastnika avtorskih pravic pridobiti dovoljenje za objavo. Avtor naj ob podnapisu k fotografijam dopiše tudi avtorja slike, po potrebi pa tudi citat oziroma vir, ki je naveden kot enota v *Virih in literaturi*. Med besedilo v Wordovi datoteki avtor vpiše le naslov slike in po potrebi ime in priimek avtorja slike (fotografije), samo sliko pa odda v ločeni datoteki.

7 Ostali prispevki v reviji

Prispevki za rubrike *Književnost*, *Kronika*, *Zborovanja* in *Poročila* naj skupaj s presledki ne presejajo 8000 znakov. Prispevki so lahko opremljeni s slikami, ki imajo po potrebi lahko podnapise.

Pri predstavitvi publikacij morajo biti za naslovom prispevka navedeni naslednji podatki: kraj in leto izida, ime izdajatelja in založnika, število strani, po možnosti število zemljevidov, fotografij, slik, preglednic in podobnega ter obvezno še ISBN oziroma ISSN.

Pri dogodkih morajo biti za naslovom prispevka navedeni naslednji podatki: kraj, država in datum.

Člankom ob sedemdesetletnici ali smrti pomembnejših geografov je treba priložiti tudi njihovo fotografijo v digitalni obliki z ustrežno ločljivostjo.

Pri poročilih o delu naj naslovu prispevka sledi naslov ustanove in po možnosti naslov njene predstavitve na medmrežju.

8 Sprejemanje člankov

Avtor naj prispevek odda zapisan s programom Word.

Wordov dokument naj avtor naslovi s svojim priimkom (na primer: novak.doc), slikovne priloge pa s priimkom in številko priloge, ki ustreza vrstnemu redu prilog med besedilom (na primer: novak01.tif, novak02.cdr, novak12.ai, novak17.xls). Slikovno gradivo ne sme biti vključeno v Wordovo datoteko.

Če ima avtor zaradi velikosti slikovnih prilog težave s pošiljanjem prispevka po elektronski pošti, naj se pravočasno obrne na uredništvo za dogovor o najprimernejšem načinu oddaje prispevka.

Avtorji člankov morajo priložiti preslikano (prepisano), izpolnjeno in podpisano Prijavnico. Prijavnica nadomešča spremni dopis in avtorsko pogodbo. Prijavnica je na voljo tudi na medmrežni strani Geografskega vestnika (<http://zgs.zrc-sazu.si/gv>).

Avtor z oddajo prispevka avtomatično potrjuje, da je seznanjen s pravili objave in da se z njimi v celoti strinja, vključno z delom, ki se nanaša na avtorske pravice.

Datum prejetja članka je v reviji objavljen za angleškim prevodom izvlečka in ključnih besed.

Avtor sam poskrbi za profesionalni prevod izvlečka, ključnih besed in povzetka svojega članka ter obvezno navede ime in priimek prevajalca.

Če avtor odda lektorirano besedilo, naj navede tudi ime in priimek lektorja. Če je besedilo jezikovno slabo, ga uredništvo lahko vrne avtorju, ki poskrbi za profesionalno lektoriranje svojega besedila.

Avtorji morajo za slikovne priloge, za katere nimajo avtorskih pravic, priložiti fotokopijo dovoljenja za objavo, ki so ga pridobili od lastnika avtorskih pravic.

Avtorji naj prispevke oddajo prek sistema *Open Journal Systems* na spletni strani <http://ojs.zrc-sazu.si/gv>, ali pa jih pošiljajo na naslov urednika:

Matija Zorn

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Novi trg 2

1000 Ljubljana

e-pošta: matija.zorn@zrc-sazu.si

telefon: (01) 470 63 48

Če avtor odda prispevek prek sistema *Open Journal Systems*, naj pred oddajo članka prebere tudi navodila na medmrežni strani <http://ojs.zrc-sazu.si/gv>, kjer je poleg splošnih oblikovnih navodil zapisano tudi, kako zagotoviti anonimnost pri recenzentskem postopku ter kako oblikovati članek, da bo ustrezal zahtevam sistema *Open Journal Systems*. Avtorji naj bodo pri oddaji prek sistem *Open Journal Systems* pozorni, saj v Wordovi datoteki ne smejo zapisati svojih imen in naslovov. Izvleček, ključne besede ter viri in literatura se oddaja tudi v posebna polja ob oddaji članka.

PRIJAVNICA

Avtor

ime: _____

priimek: _____

naslov: _____

prijavljam prispevek z naslovom: _____

za objavo v reviji Geografski vestnik in potrjujem, da se strinjam s pravili objavljanja v reviji Geografski vestnik, ki so navedena v Navodilih avtorjem za pripravo prispevkov v zadnjem natisnjemem Geografskem vestniku.

Datum: _____

Podpis: _____

OBRAZEC ZA RECENZIJO ČLANKOV V GEOGRAFSKEM VESTNIKU

1. Naslov članka: _____

2. Ocena članka:

Ali je naslov članka dovolj jasen?	ne	delno	da
Ali naslov članka ustrezno odraža vsebino članka?	ne	delno	da
Ali izvleček članka ustrezno odraža vsebino članka?	ne	delno	da
Ali so ključne besede članka ustrezno izbrane?	ne	delno	da
Ali uvodno poglavje članka jasno predstavi cilje raziskave?	ne	delno	da
Ali so metode dela v članku predstavljene dovolj natančno?	ne	delno	da
Kakšna je raven novosti metod raziskave?	nizka	srednja	visoka
Ali sklepno poglavje članka jasno predstavi rezultate raziskave?	ne	delno	da
Kakšna je raven novosti rezultatov raziskave?	nizka	srednja	visoka
Ali povzetek članka, ki bo preveden, ustrezno povzema vsebino članka?	ne	delno	da
Kakšna je raven jasnosti besedila članka?	nizka	srednja	visoka
Ali je seznam citiranih enot v članku ustrezen?	ne	delno	da
Katere preglednice v članku niso nujne?	številka: _____		
Katere slike v članku niso nujne?	številka: _____		

3. Sklepna ocena:

- Članek ni primeren za objavo
- Članek je primeren za objavo z večjimi popravki
- Članek je primeren za objavo z manjšimi popravki
- Članek je primeren za objavo brez popravkov

4. Rubrika in COBISS oznaka:

Najprimernejša rubrika za članek je:	Razprave	Razgledi	Metode	Polemike
Najprimernejša COBISS oznaka za članek je:	1.01 (izvirni znanstveni)			
	1.02 (pregledni znanstveni)			
	1.03 (kratki znanstveni)			
	1.04 (strokovni)			

5. Krajše opombe ocenjevalca:

6. Priloga z opombami ocenjevalca za popravke članka: ne da

7. Datum ocene: _____

8. Podpis ocenjevalca: _____

9 Recenziranje člankov

Članki za rubrike *Razprave*, *Razgledi*, *Metode* in *Polemike* se recenzirajo. Recenzentski postopek je anonimen. Recenzijo opravijo ustrezni strokovnjaki, članke v rubriki *Polemike* pa tudi izbrani člani uredniškega odbora. Recenzent prejme članek brez navedbe avtorja članka, avtor članka pa prejme recenzijo brez navedbe recenzenta. Če recenzija ne zahteva popravkov ali dopolnitve članka, se avtorju članka recenzij ne pošlje. Uredništvo lahko na predlog urednika ali recenzenta zavrne objavo prispevka.

10 Avtorske pravice

Za avtorsko delo, poslano za objavo v Geografski vestnik, vse moralne avtorske pravice pripadajo avtorju, materialne avtorske pravice reproduciranja in distribuiranja v Republiki Sloveniji in v drugih državah pa avtor brezplačno, enkrat za vselej, za vse primere, za neomejene naklade in za vse analogne in digitalne medije neizključno prenese na izdajateljico.

Če avtorsko delo ni v skladu z navodili za objavo, avtor dovoljuje izdajateljici, da avtorsko delo po svoji presoji ustrezno prilagodi.

Izdajateljica poskrbi, da se vsi prispevki s pozitivno recenzijo, če so zagotovljena sredstva za tisk, objavijo v Geografskem vestniku, praviloma v skladu z vrstnim redom prispetja prispevkov in v skladu z enakomerno razporeditvijo prispevkov po rubrikah. Naročeni prispevki se lahko objavijo ne glede na datum prispetja.

Članki v reviji Geografski vestnik niso honorirani.

Avtorju pripada 1 brezplačen izvod publikacije.

11 Naročanje

Geografski vestnik lahko naročite pri upravniku revije. Pisno naročilo mora vsebovati izjavo o naročanju revije do pisnega preklica ter podatke o imenu in naslovu naročnika, za pravne osebe pa tudi podatek o identifikacijski številki za DDV.

Naslov upravnika:

Jure Tičar

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Novi trg 2

1000 Ljubljana

e-pošta: jure.ticar@zrc-sazu.si

telefon: (01) 470 65 58

INSTRUCTIONS TO AUTHORS FOR THE PREPARATION OF ARTICLES FOR *GEOGRAFSKI VESTNIK* (GEOGRAPHICAL BULLETIN)

(translated by DEKS, d. o. o.)

1 Introduction

The following instructions for preparing English-language submissions for *Geografski vestnik* are based on the requirements of the Slovenian Ministry of Education, Science and Sport, the Slovenian Research Agency, the Rules of Procedure for Journal Editorship, and decisions by the editorial board of *Geografski vestnik*.

2 Journal orientation

Geografski vestnik is the research journal of the Association of Slovenian Geographers. It is dedicated to presenting research findings in all areas of geography and related disciplines. It has been published since 1925. Since 2000 it has been issued twice a year in print format and electronically on the Internet (<http://zgs.zrc-sazu.si/en-us/publications/geographicalbulletin.aspx>; <http://ojs.zrc-sazu.si/gv>).

The first and main part of the journal contains articles organized into four sections. These are *Papers*, which includes lengthier, primarily research articles, *Reviews*, which includes shorter, generally survey articles, *Methods*, which includes articles clearly oriented toward presenting research methods and techniques, and *Polemics*, with articles about viewpoints on geography.

The second part of the journal contains informative articles organized into four sections: *Literature*, *Chronicle*, *Meetings*, and *Reports*. The *Literature* section presents Slovenian books, followed by Slovenian journals, and then foreign books and journals. In *Chronicle* and *Meetings*, the material is presented chronologically. The *Reports* section first presents the work of geographical institutions in alphabetical order (by name), followed by other reports. The »Instructions to authors for the preparation of articles for *Geografski vestnik* (Geographical Bulletin)« appear at the end of the journal.

3 Parts of an article

Articles must contain the following parts:

- The main title of the article;
- The author's suggestion for the section (the author should state which section – *Papers*, *Reviews*, *Methods*, or *Polemics* – the article is intended for);
- The author's full name;
- The author's degree, if he or she has one (e.g., PhD, MA, etc.);
- The author's mailing address, giving the institution name in full and without abbreviations (e.g., Indiana University, Department of Geography, Student Building 120, 701 E. Kirkwood Avenue, Bloomington, IN 47405-7100 USA);
- The author's e-mail address and ORCID;
- A one-paragraph abstract (up to 800 characters including spaces);
- Key words (up to eight);
- A Slovenian title (a Slovenian translation of the article title);
- A Slovenian abstract (a Slovenian translation of the article abstract);
- A Slovenian key words (a Slovenian translation of the article key words);

- The article (up to 30,000 characters with spaces (without references and summary) for *Papers*, or up to 20,000 characters with spaces for *Reviews*, *Methods*, or *Polemics*);
- A Slovenian summary (4,000–8,000 characters with spaces, and the name of the Slovenian translator);
- Figures.

The sections of the article should be numbered using Arabic numerals (e.g., 1 Introduction, 2 Methodology, 3 Terminology). Articles must be divided into sections, and only exceptionally into subsections. The article should have sections titled »Introduction« and »Conclusion.« The last section must be »References.«

4 Text

Titles of articles should be as brief as possible.

The electronic version of the text should be completely plain, without any kind of special formatting, without full justification, without hyphenation, underlining, and so on. Only **bold** and *italic* should be used to mark text. Italic text is reserved for words in foreign languages (e.g., Latin, etc.). The entire text should use sentence-style capitalization without unnecessary abbreviations and acronyms. Use Times New Roman, font size 10. Line spacing must be set to single.

Footnotes and endnotes are not permitted.

For numbers greater than 999, use a comma to separate thousands, millions, etc. (e.g., 5,284).

Write the scale of maps with a colon with no space on either side (e.g., 1 : 100,000).

A space should stand between numbers and units (e.g., 125 m, 15 °C), but not between numbers and exponents, index numbers, or percentages (e.g., 12³, km², a₅, 33.4%).

Signs for mathematical operations are written with spaces on either side, except for parentheses; for example, $p = a + c \cdot b - (a + c : b)$.

More complicated formulas and so on must be written using the equation editor in Word.

Table: The most important formatting elements for Geografski vestnik.

Paper size	B5
Print space width	134 mm
Print space height with headers and footers	200 mm
Print space height without headers and footers	188 mm
Column width	64 mm
Column spacing	6 mm
Width vs. height ratio of print space with headers and footers	1 : 1.5
Maximum lines per page	49
Maximum characters per line	100
Maximum columns per page	2
Average characters per page	4,000

5 Citing sources

For in-text citations, cite the author's last name, the year of publication, and the pagination as necessary. Multiple citations are separated by a semicolon and ordered by year, and page numbers are separated from the author and year by a comma; for example, (Melik 1955, 11) or (Melik, Ilešič and Vrišer 1963, 12; Kokole 1974, 7–8). If a cited work has more than three authors, only the first author is cited; for example, (Melik et al. 1956, 217).

Works in the »References« section should be alphabetized by authors' last names, and works by the same author ordered by year. If the list contains multiple works by the same author with the same year, a letter is added to the year (e.g., 1999a; 1999b). Each work cited is arranged into three »sentences« following Slovenian rules. The first »sentence« starts with the author's name and the year of publication (if there is more than one author, they are separated by a comma; a comma also separates the last name of an author and the initial of his or her first name, and there is no comma between the author's initial and the year) followed by a colon and the article title and any subtitle (separated by a comma). If the work cited is an article, the second »sentence« contains the name of the publication that it appears in, and, if the cited unit is a separate book in a series, the second »sentence« states the name of the series. If the work cited is an independent book, there is no second »sentence.« The publisher, press, and pagination are not cited. If the work is unpublished, the second »sentence« states the type of work (e.g., report, bachelor's thesis, master's thesis, doctoral dissertation), followed by a comma and the name of the institution where the work is held. In the third »sentence« the place of publication is given for published works, and the place the work is held for unpublished works. Places are not cited for articles. When citing works with a DOI (Digital Object Identifier) it is also necessary to add the DOI number at the end. DOI numbers are assigned to individual periodical articles and to chapters in books. The DOI number can be found in the articles and books themselves or at the website <http://www.crossref.org/guestquery>. The DOI must be written as follows: DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS49205> (see the example below).

Some examples:

1) Journal articles:

- Williams, C. H. 1999: The communal defence of threatened environments and identities. *Geografski vestnik* 71.
- Fridl, J., Urbanc, M., Pipan, P. 2009: The importance of teachers' perception of space in education. *Acta geographica Slovenica* 49-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS49205>
- Geršič, M., Komac, B. 2014: The complete geographical works of Rudolf Badjura. *Geografski vestnik* 86-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV86205>

2) Chapters in books:

- Hrvatin, M., Perko, D., Komac, B., Zorn, M. 2006: Slovenia. Soil Erosion in Europe. Chichester. DOI: <https://doi.org/10.1002/0470859202.ch25>
- Zorn, M. 2011: Soil erosion of flysch soil on different land use under submediterranean climate. *Soil Erosion: Causes, Processes and Effects*. New York.

3) Books:

- Natek, K. 2001: *Discover Slovenia*. Ljubljana
- Zupan Hajna, N. 2003: *Incomplete Solution: Weathering of Cave Walls and the Production, Transport and Deposition of Carbonate Fines*. Ljubljana.
- Zorn, M., Komac, B. 2008: *Landslides in Slovenia*. *Georitem* 8. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612545505>

4) Reports, theses and dissertations, etc.:

- Richter, D. 1998: *Metamorphic Rocks in the Surrounding of Veliko Tinje*. Bachelor's thesis, Faculty of education, University of Maribor. Maribor.
- Šifrer, M. 1997: *Relief in Slovenia*. Report, Anton Melik Geographical Institute ZRC SAZU. Ljubljana.

Sources without authors and cartographic sources must be cited in the following form:

- Census of population, households, dwellings and agricultural holdings in Slovenia 1991 – final data. Institute of statistics of the Republic of Slovenia. Ljubljana, 1993.
- Digital Elevation Model 12,5. Surveying and mapping authority of the Republic of Slovenia. Ljubljana, 2005.
- National Topographic Map of the Republic of Slovenia 1 : 25,000, sheet Brežice. Surveying and mapping authority of the Republic of Slovenia. Ljubljana, 1998.

- Der franziszeische Kataster für Krain, cadastral municipality St. Agtha, sheet A02. Archives of the Republic of Slovenia. Ljubljana, 1823–1869.
- Buser, S. 1986a: Basic geological map of SFRY 1 : 100,000, sheet Tolmin and Videm (Udine). Federal geological survey. Beograd.
- Buser, S. 1986b: Basic geological map of SFRY 1 : 100,000, interpreter of sheet Tolmin and Videm (Udine). Federal geological survey. Beograd.

Authors are increasingly citing Internet sources. If the author and title of a cited work are known, cite them like this (the date in parentheses refers to the date the webpage was viewed):

- Vilhar, U. 2010: Phenological Observation in the Framework of Intensive Monitoring of Forest Ecosystems. Internet: http://www.gozdis.si/impsi/delavnice/Fenoloska%20opazovanja_Vilhar.pdf (19. 2. 2010).
- eLearning, 2012. Internet: <http://www.elearningeuropa.info> (22. 11. 2012).

If the author is unknown, cite only:

- Internet: <http://giam.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).

If citing more than one work from the Internet, add a number:

- Internet 1: <http://giam.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).
- Internet 2: <http://zgs.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).

In the text itself, cite the author when known; for example, (Vilhar 2010). When the author is unknown, cite »Internet« only; for example, (Internet 2).

Cite legislation in the following format (name of legislation, name of publication, place of publication); for example:

- Agricultural Land Act. Official Gazette of the Republic of Slovenia 59/1996. Ljubljana.
- Act on Protection against Natural and Other Disasters. Official Gazette of the Republic of Slovenia 64/1994, 33/2000, 87/2001, 41/2004, 28/2006, 51/2006. Ljubljana.

If legislation has been amended, this must also be cited. Cite the legislation in the text with its full title if it is short or with the first few words and an ellipsis if it is long; for example, (Agricultural Land Act 1996) or (Act on Protection ... 1994).

The »References« section must include all works cited in the article, and other works not cited should not be included.

Authors should also take into account the instructions for citing sources if the owners or transmitters of these define them; for example, the Surveying and Mapping Authority of the Republic of Slovenia has its instructions for citing sources defined in the document »Pogoji uporabe geodetskih podatkov« (http://e-prostor.gov.si/fileadmin/narocanje/pogoji_uporabe_podpisani.pdf).

The authors are obliged to cite similar, already published articles in the *Geografski vestnik*.

6 Tables and figures

All tables in the article must be numbered and have titles (do not use automatic numbering). Place a colon after the number and a period after the title; for example:

- Table 1: Population of Ljubljana according to various censuses.
- Table 2: Variation in average air temperature in Ljubljana (Velkavrh 2009).

Tables should be formatted as simply as possible, without shading, using only one border style, and without abbreviations within the table. Tables should not be excessively large; they should fit on one page and be easy to read.

All figures (photos, maps, graphs, etc.) in the article must be numbered the same way and have titles (do not use automatic numbering). Place a colon after the number and a period after the title; for example:

- Figure 1: Population growth in Ljubljana according to various censuses.
- Figure 2: Detail of 1 : 25,000 topographic map, Kranj sheet.

Figures may be 134 mm wide (full page width) or 64 mm (half width, one column), and no more than 200 mm high.

Maps should not have titles because the title already appears in the caption. Map legends should use Times New Roman, font size 8, and map colophons should use Times New Roman, font size 6. The map colophon should state the following (top to bottom): scale (graphically or, exceptionally, in prose), designer, cartographer, source, and institution or copyright holder. When creating maps, follow the examples available on the *Geografski vestnik* website (<http://zgs.zrc-sazu.si/en-us/publications/geographicalbulletin.aspx>).

When selecting and defining colors for figures, use the CMYK color model (not RGB or any other). Figures should be submitted in .ai or .cdr format; however, photographs should be submitted in .jpg or .tif format.

For maps produced using the ArcGIS or ArcView programs, where vector layers are used along with raster layers as a base, submit two separate files. The first one should contain vector layers without any transparency (in .ai format), and the second one should contain the raster base (in .tif format). Both files should be accompanied by a .jpg file showing how the map will look with all the layers. When submitting the article, state what any transparency levels should be.

Submit figures produced using CorelDRAW or Adobe Illustrator in the original file format accompanied by a .jpg file showing how the figure should appear. Graphs should be created using Excel or CorelDraw. In addition to the graph, Excel files must also contain a table with all of the data used to produce it.

Photos and other figures must be submitted in digital raster format with a resolution of at least 120 pixels per cm or 300 pixels per inch, preferably in .tif or .jpg format, which is approximately 1,600 pixels for the entire page width in the journal.

The images showing the computer screen must be created at the highest screen resolution possible (set the resolution Control Panel\All Control Panel Items\Display\Screen Resolution). An image can then simply be created by pressing the print screen button, pasting it into a graphics program of your choice (e.g., Paint), and saving it as a .tif. The image cannot be enlarged or reduced during this process; the same applies for the image resolution. If you wish, you can also use another program for screen captures and save the image in .tif format.

For figures that the author does not hold copyright to, the author must obtain permission for publication from the copyright holder. Alongside the photo captions the author should also include the name of the photographer and, as necessary, also a citation or source included in the »References« section. In the text itself (Word file) only the title of the figure should be given and, as necessary, the full name of the photographer; the figure itself should be submitted in a separate file.

7 Other journal articles

Articles in the *Literature*, *Chronicle*, *Meetings*, and *Reports* sections should not exceed 8,000 characters including spaces. These articles may include figures, which may have captions as necessary.

For publication notices, the title of the article must be followed by the place and year of publication, the name of the publisher, the number of pages, and (as applicable) the number of maps, figures, tables, and so on, as well as the ISBN or ISSN.

For events, the title of the article must be followed by the place, country, and date.

Articles about the seventieth birthdays or deaths of prominent geographers should be accompanied by photographs of the person in digital format with suitable resolution.

For reports on work, the title of the article should be followed by the name of the institution and, if possible, its website address.

8 Accepting articles

Authors should submit articles written in Word.

Word documents should be saved under the author's surname (e.g., smith.doc) and enclosed figures with the surname and number of the enclosure matching the sequential order in the text (e.g., smith01.tif, smith02.cdr, smith12.ai, smith17.xls). Figures must not be included in a Word file.

If authors have trouble submitting an article electronically because of the size of the attached figures, they should consult the editorship in a timely manner to agree on the best way to submit the article.

Authors of articles must enclose a copied, completed, and signed Submission Form. The Submission Form fulfills the function of a cover letter and copyright agreement. The Submission Form is also available on the *Geografski vestnik* website (<http://zgs.zrc-sazu.si/en-us/publications/geographicalbulletin.aspx>).

By submitting an article, authors automatically confirm that they are familiar with the rules of publication and that they fully agree with them, including the part relating to copyright.

The date the article is received is published in the journal after the Slovenian abstract and key words.

Authors themselves are responsible for arranging professional translations of the abstracts, key words, and summaries of their articles, and they must provide the full name of the translator.

Authors that submit copyedited texts must provide the full name of the copyeditor. If the language of the submission is poor, the editorship can return it to the author, who must arrange for the text to be professionally copyedited.

Authors must enclose a photocopy of permission for publication from the copyright holder for figures that they themselves do not own copyright to.

Authors should submit articles via Open Journal Systems on web page <http://ojs.zrc-sazu.si/gv>, or send them to the editor's address:

Matija Zorn

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Novi trg 2

1000 Ljubljana, Slovenia

E-mail: matija.zorn@zrc-sazu.si

Phone: +386 1 470 63 48

Please read guidelines published at <http://ojs.zrc-sazu.si/gv> if you are submitting your article using Open Journal Systems. Those guidelines will inform you about general rules and how to ensure a blind review of your article. In the case of submitting an article with Open Journal Systems author names must be omitted from the Word file. Abstract, key words and references must be submitted also to particular text boxes which are part of submission process.

9 Reviewing articles

Articles for the *Papers*, *Reviews*, *Methods*, and *Polemics* sections are reviewed. The review process is anonymous. Reviews are provided by qualified experts; only articles in the *Polemics* section are reviewed also by selected members of the editorial board. The reviewer receives an article without knowing who the author is, and the author receives the review without being told who the reviewer is. If the review does not require any corrections or additions to the article, the review is not sent to the author. The editorship may reject an article based on the opinion of the editor or a reviewer.

REGISTRATION FORM

Author

first name: _____

last name: _____

address: _____

I am submitting the article titled: _____

for publication in *Geografski vestnik* and confirm that I will abide by the rules of publication in *Geografski vestnik* as given in the Instructions to authors for the preparation of articles in the last printed issue of *Geografski vestnik*.

Date: _____

Signature: _____

10 Copyright

All moral rights are retained by the author for copyright work submitted for publication in *Geografski vestnik*. The author transfers all material rights to reproduction and distribution in Slovenia and in other countries to the publisher free of charge, without time limit, for all cases, for unlimited numbers of copies, and for all analog and digital media without exception.

If the article is not in line with the instructions for publication, the author shall permit the publisher to adapt the article accordingly.

The publisher shall ensure that, given sufficient funds for printing, all positively reviewed articles shall be published in *Geografski vestnik*, generally in the sequence in which they are received and in line with the balanced distribution of articles by section. Commissioned articles may be published at any time regardless of the date they are received.

No authorship fee is paid for articles in *Geografski vestnik*.

Authors are entitled to one free copy of the publication.

11 Subscription

Geografski vestnik can be ordered from the journal manager editor. Written subscription requests must state that the journal subscription is valid until written cancellation and contain the name and address of the subscriber; subscribing legal entities must provide their VAT identification number.

Journal managing editor's address:

Jure Tičar

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Novi trg 2

1000 Ljubljana

E-mail: jure.ticar@zrc-sazu.si

Phone: +386 1 470 65 58

	RAZPRAVE – PAPERS	
Jani Kozina	Prostorski vidiki financiranja kulture iz javnih sredstev v Sloveniji 9 <i>Spatial aspects of financing culture from public funds of the Republic of Slovenia</i> 29	
Maruša Goluža	Konflikti v prostorskem načrtovanju: kritični pregled teoretičnih pristopov k zmanjševanju konfliktnosti 31 <i>Conflicts in spatial planning: Critical evaluation of theoretical approaches to conflict management</i> 45	
Anton Gosar	Sporočilnost poštних znamk v obdobju družbenopolitične tranzicije na območju nekdanje Jugoslavije – 1. del 47 <i>Expressions of postage stamps in times of political and social transition on the territory of former Yugoslavia – part 1</i> 75	
	RAZGLEDI – REVIEWS	
Rok Turniški, Marko Zupan, Helena Grčman, Martin Bučinel in sodelavci	Zgodovinski pregled uporabe izraza akričnost v slovenski klasifikaciji tal 77 <i>Historical overview of the use of the term acric in Slovenian soil classification</i> 88	
Maja Topole, Primož Pipan	Problemi mladih v Sloveniji: raziskava s poudarkom na kakovosti bivanja, stanovanjih in delovnih mestih 91 <i>Main problems of Slovenian youth: A study focusing on life quality, housing, and jobs</i> 112	
	Prilaščanje pokrajine Sečoveljskih solin: naravna in kulturna dediščina 115 <i>The appropriation of the Sečovlje saltpans landscape: natural and cultural heritage</i> 132	
	POLEMIKE – POLEMICS	
Matjaž Geršič, Drago Perko	Slovenski endonimi v dvojezičnih zemljepisnih imenih v Italiji, Avstriji in na Madžarskem 135 <i>Slovenian endonyms in bilingual geographical names in Italy, Austria and Hungary</i> 161	
	KNJIŽEVNOST – LITERATURE 163	
	KRONIKA – CHRONICLE 167	
	ZBOROVANJA – MEETINGS 189	
	POROČILA – REPORTS 195	
	NAVODILA – INSTRUCTIONS 207	

